

Hartleben, Franz Joseph, 1740-1808

Thesaurus dissertationum iuridicarum selectissimarum, in Academia
Moguntina habitarum

Bd.: Vol. 1

Francofurtum ad Moenum (1778)

4 Diss. 2908#Beibd.1/6

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10952558-2

VD18 80181805-001

Ad Usum G. Josephi Kayser
S. O. P.
1796.
J.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

1800

1800

1800

1800

1800

1800

1800

1800

1800

4° Diff. 2908.

1.

THE SAURUS
DISSERTATIONUM
JURIDICARUM
SELECTISSIMARUM

IN
ACADEMIA MOGUNTINA
HABITARUM

CONTINENS
DISSERTATIONES HISTORIÆ ET JURIS PUBLICI
NEC NON PRIVATI PRINCIPUM

QUIBUS
VARIA JURIS PUBLICI ET HISTORIÆ IMPERII CAPITA
ENUCLEANTUR

CUM
INDICE LOCUPLETISSIMO

CURANTE
FRANCISCO JOSEPHO HARTLEBEN
J. U. D.

EMINENTISSIMI AC CELSISSIMI PRINCIPIS ELECTORIS
MOGUNTINI CONSILIARIO AULICO ET REGIMINIS, CONSILII MAJORIS
UNIVERSITATIS MOGUNTINÆ ADSESSORE, SACRI PALATII
CÆSAREI COMITE, NEC NON CIVITATIS
MOGUNTINÆ SYNDICO

VOLUMINIS PRIMI PARS PRIMA

FRANCOFURTI AD MOENUM
IMPENSIS ANDRÆIS MDCCLXXVIII.

THESE
DSSERTATIONES
JURIDICAE
SELECTISSIMAE

IN
ACADEMIA MONTANA
MAGISTRUM

PROFESSORUM
DIRECTIONS
MONTANA

AD
VARIAS JURIS PARS ET HISTORIE PARTES
CAPITULUM

INDICE LOCORUM
JACOBO JOSEPHO HARTMANN

Subjunctio
Pars
MONTANA

VOLUMINIS PRIMUM

PRIMUM
MONTANA

ILLUSTRISSIMO
AC
EXCELLENTISSIMO DOMINO
DOMINO
HUGONI DAMIANO
ERWINO

S. R. I.
COMITI A SCHOENBORN
BUCHEIM, WOLFFSTHAL
REICHELBERG

DOMINO IN WIESENTHEID ETC. ETC.
SACRÆ CÆSARÆ, AC CÆSAREO-REGIÆ APOSTOLICÆ
MAJESTATIS
CONSILIARIO INTIMO ACTUALI
ET
CAMERARIO
IMPERIALIS ORDINIS STI. JOSEPHI
EQUITI

DOMINO MEO PERQUAM GRATIOSO.

ILLUSTRATION

EXCELLENTISSIMO DOMINO

DOMINO

HUGONI DAMIANO

FRANCO

FRANCO

COMITI A CHORNBORN

BUCHERIN WOLFFSTHAL

RECHENBERG

DOMINO IN WITTE NITHEID ETC. ETC.

MADE IN GERMANY, AT COPENHAGEN, APOSTOLIC

EXHIBITION

CONSILIARIO ANTIMO ACTUALI

CAJERANO

INTERVALS ORDINIS ETI. 1888

F. O. U. F. I.

DOMINO NEO PERGRAM GRATIOSO

ILLUSTRISSIMAE
AC
EXCELLENTISSIMAE
S. R. I. C. O. M. E. S
DOMINE
PER QUAM GRATIOSE!

*I*LLUSTRISSIMUM NOMEN TUUM,
ut collectionis hujus fronti praefigerem,
non officium tantum, quo TIBI me tanquam in
numerum confiliariorum TUORUM gratiosissime

recepto, perpetuo obstrictum profiteor, sed &
congenita TIBI ac ILLUSTRISSIMAE
PROSAPIAE TUAE in literatos clementia,
quid? quod praesumpta celeberrimorum, quorum
opuscula hic colligo, virorum vota me iusserunt.
Quid enim aequius, quam hosce sudores literarios
sacrari illi, ex cujus illustrissima familia plerique,
quos Mogonus aequae, ac Wirceburgensis Parnassus
immortali memoria veneratur, Maecenates muni-
ficentissimi prodire. Quantum ad universitatem
Wirceburgensem attinet, indubium est, eam flo-
rem suum, in quo hodie promicat, unice debere
Principi suo immortalis memoriae transcripto
FRIDERICO CAROLO ex illustris-
sima COMITUM DE SCHÖENBORN

gento

gente progenito. Inter reliqua veritatis hujus
irrefragabilis documenta sufficiat mihi testimonium
viri celeberrimi, in universitate Wirceburgensi
quondam Professoris famigeratissimi JOANNIS
PETRI BANNIZA, dum in Programme,
quod de insignibus conscripsit, in praefatione
ad Lectorem haec refert: REVERENDISSIMI
ET CELSISSIMI S. R. I. PRINCIPIS AC
DOMINI, D. FRIDERICI CAROLI,
D. G. EPISCOPI BAMBERG. ET WIRCEBURG.
FRANCIAE ORIENTALIS DUCIS &c. &c. &c.
altissimis auspiciis academia Eoo-Francica
Julio-Fridericana in eum excrevit florem,
ut nulla sit sacrarum profanarumque scien-
tiarum, aut artium politiorum pars, quae
vigo-

vigore saluberrimarum constitutionum
Principalium in hac non doceatur publice,
ac omnino gratis. Testis luculentissimus
est, quem quatuor facultates florentissimae
singulis annis edere solent, generalis lectio-
num publicarum & commentariorum ex-
plicandorum catalogus. Indies loquuntur
principale & immortale beneficium in
auditoriis publicis novo decore renovatis
celeberrimorum Professorum cathedrae, e
quibus omnia scientiarum genera auditori-
bus undequaque confluentibus instillantur
methodo certe solidissima: atque ut nun-
quam cessaret hæc boni publici promotio,
altissime placuit SCHOPENBORNIANÆ

MUNIFICENTIAE salaria Professorum liberaliori additione non modo augere, sed insuper titulo praeceminentiaque consiliariorum aulicorum cum concurrente proëdria antecessores juris insignire, ac vel sic omnium animos tum praemiis, tum honoribus ad continuanda praeclarissime coepta incitare, obstringere. Integer mihi esset conscribendus commentarius, si merita ILLUSTRISSIMAE TUAE PROSAPIAE in bonarum artium studia, in academiarum germanicarum incrementa, singularesque literarum cultoribus exhibitos favores in specie recensere vellem. Sufficiant mihi ea, quae munificentissimus Moecenas Princeps Elector Maguntinus omni laude major LOTHARIUS

FRANCISCUS ex COMITIBUS A
SCHOENBORN in universitatis nostrae
incrementum suscepit, dum annuente S. Pontifice
varias Praebendas extinxit, & earum redditus in
alimenta Professorum destinavit, quae a subse-
quente Principe Electore sibi denuo erepta univer-
sitas Moguntina in hunc usque diem luget, & in
misero hoc statu instar Patrum in limbo redem-
torem suum in gloriosissime modo regnante Principe
Electore FRIDERICO CAROLO
JOSEPHO pro singulari sua in literatos cle-
mentia, & fide gratiosissime jam data expectat.
Sane non absque ratione vir consultissimus
HENRICUS KNODT in commentationibus
historicis de Moguntia literata meritis illu-
strif-

striffimae familiae COMITUM DE SCHÖEN-
BORN in academiam Moguntinam sub
LOTHARIO FRANCISCO, Archi-
episcopo & P. Electore feliciter restauratam, in-
tegram commentationem destinavit. Cum aquilae
columbam non generent, panegyrii virtutibus &
meritis TUIS, maximaeque in literatos gratiae
largissime debitam venerabundus fileo, haud vane
timens, ne de iis obiter dicendo aliquid detrivisse
potius, quam attigisse videar. Accipe itaque,
qua soles, clementia Thesaurum hunc Disserta-
tionum, quem TIBI nomine eorum, quorum la-
bores continet, humillime dedico, qui de coetero,
dum TIBI vitam longaevam, fospitem, omni coeli
benedictione incrandam, corde venerabundo precor,

*id unum fimul obteftor, ut quem fexcentis TIBI
titulis tenes devinctum, inter eos, quos gratia
TUA beas, femper habeas commendatum*

ILLUSTRISSIMI
ATQUE
EXCELLENTISSIMI
NOMINIS TUI

demiffiffimum cultorem

F. J. Hartleben.

P R Æ F A T I O.

Nisi certum foret, dissertationes insignem, imo, potissimam eruditionis juridicæ partem constituere, ideoque laborem eas colligendi non modo a pluribus jam susceptum, sed & conatus hosce tanquam rei literariæ maxime proficuos unanimi eruditorum omnium applausu fuisse approbatos, hocce meum propositum, Thesaurum selectissimarum in academia Moguntina habitarum Dissertationum adornandi facillime justificare possem. Potissimæ autem, quæ me ad collectionem hanc publici juris faciendam commoverunt rationes, in eo sunt, quod animadverterem, Dissertationes, quæ Moguntia prodeunt, vix extra muros Moguntinos pervenire, cum pauca illa exemplaria, quæ disputans imprimi facit, in urbe tam ampla, tot supremis pro causarum ecclesiasticarum, politicarum, feudalium, criminalium, & quarumcunque aliarum discussione, constitutis dicasteriis conspicua, in academia ex confluxu civium suorum numerofo celebri, facillime distrahantur, ita, ut ad manus exterorum non deferantur, præcipue cum per Bibliopolam nulla, ut in plerisque aliis

P R Æ F A T I O.

academiis usitatum est, exemplaria in usus cum exteris convertendos imprimantur. Accessit & ista ratio, quod in ipsa universitatis nostræ bibliotheca variæ in nostra universitate editæ dissertationes & materiæ gravitate æque ac profundissima & solidissima elaboratione præstantissimæ desiderantur, sicque facillime contingere possit, ut post lapsum annorum non multorum opuscula immortalitate digna penitus oblitterentur, & nulla plane eorum copia haberi queat. Neminem nisi in literatura juridica plane hospitem latere potest, quo ardore viri celeberrimi, inter quos **FELSIUM** in *Thesouro Dissertationum de liberis ac immediatis S. R. I. civitatibus* nominasse sufficiat, dissertationes varias Moguntia editas expetierint, & tamen hocce suo voto fuerint destituti. Succurreret etiam per hanc collectionem quorundam ignorantia in literatura juridica, dum viros celeberrimos vel omnino e classe **JCtorum** celebrium expungunt, aut saltem eorum nomina, quæ fera adhuc venerabitur posteritas, indigno silentio prætereunt. Certe si *Author celeberrimus der neuesten Geschichte der teutschen Staatsrechtslehre und deren Lehrer, Frankfurt 1770.* dissertationum Moguntia editarum notitiam habuisset, judicium fanius de viro, qui universitatis nostræ decus est, **FRANCISCO ANTONIO DÜRR** tulisset. Nolo tamen benevolus Lector sibi persuadeat, me omnes & singulas, quæ Moguntia prodire, dissertationes collecturum. Absit hoc a me, nimis enim veritatis amans sum, quam ut dissimulem, hinc inde etiam quis-

P R Æ F A T I O.

quisquiliis, quod commune omnium universitatum fatum est, reperiri, collectione, quæ titulo Thesauri insignita est, indignas. Atque hæc erit ratio, cur vix dissertationem quandam sæculo elapso editam huic collectioni inseram, non quasi tunc temporis academia Moguntinæ defuerint viri doctrina celebres, sed quia tunc temporis usus inventus fuerat, ut disputans casum legis cujusdam civilis & capituli ex Decretalibus depromti Marte proprio paucis quibusdam foliis elaboraret, sicque profectus sui specimen proderet, qui labores, licet finis tunc præfixo respondebant, tanti tamen ponderis non sunt, ut Thesauri adinstar conservari mereantur.

Quantum ad materias pertractandas attinet, separabo publica a privatis, civilia ab ecclesiasticis, & sic porro, ut hac ratione quilibet, quod sibi lubet, in usus suos comparare possit.

Atque hæc sunt, quæ Præfationis loco monenda duxi; utere jam, benevole Lector! præstantissima hacce collectione, conatibusque meis porro fave!

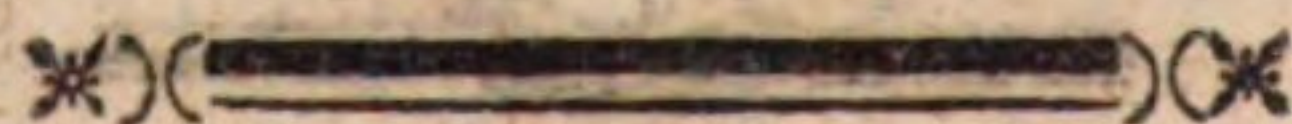

ELENCHUS
DISSERTATIONUM

HAC
PRIMA PARTE

CONTENTARUM.

- I. JOANN. JAC. JOS. KIRSCHBAUM de proëdria præ liberis Imperii
civitatis competente immediata Imperii Nobilitati, hujusque
qualitate. Pag. I
- II. JAC. CLEM. DAHM de prærogativa S. R. I. Electorum in præscri-
benda Imperatori capitulatione. 69
- III. JOANN. HORIX de jure instituendi nundinas in Imperio romano
& germanico. IIII
- IV. — — — historica nundinarum Moguntinarum delineatio. 169
- V. — — — de unione Electorali, von der Churverein. 201
- VI. JOANN. GEORG. NEUREUTER de justo & injusto regalium
usu. 254

I.

JOANN. JACOB. JOSEPH. KIRSCHBAUM

W O R M A T.

DISSERTATIO INAUGURALIS JURIDICA

D E

P R O E D R I A

P R Æ

LIBERIS IMPERII CIVITATIBUS COMPETENTE

IMMEDIATÆ IMPERII NOBILITATI

HUJUSQUE

Q U A L I T A T E

A D

VOTUM ET SESSIONEM IN COMITIIS

SUB PRÆSIDIO

JOANN. PHILIPP. HAHN, J. U. D.

EMINENTISSIMI ET SERENISSIMI DUCIS ELECTORIS COLONIENSIS
CONSILIARIO AULICO, PANDECTARUM PROFESSORE PUBLICO ET
ORDINARIO, FACULTATIS JURIDICÆ SENIORE, NEC NON SACRI
PALATII CÆSAREI COMITE

M O G U N T I Æ M D C C X L V I.

JOHN W. L. C. & CO. NEW YORK
PRINTED AND PUBLISHED BY
THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

P R O D R I A

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX AND TILDEN FOUNDATIONS
1200 NEW YORK AVENUE

C O U A T A T E

VOLUME 12, PART 1, NO. 1

JOHN W. L. C. & CO. NEW YORK
PRINTED AND PUBLISHED BY
THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX AND TILDEN FOUNDATIONS
1200 NEW YORK AVENUE

W O R L D W I D E

§. I.

DE ETYMOLOGIA NOMINIS.

De nobili hac materia pauca quædam, more tamen academico, proposituri, planis Neo-Scriptorum vestigiis inhærebimus, non recessuri a regulis ad hauriendam præsentis objecti ideam necessariis, secuti ULPIANI Jcti in *L. 1. ff. de just. & jur.* monitum: Juri operam daturum prius nosse oportet, unde nomen juris descendat: quare, ne & nos, illotis quasi manibus, huic negotio literario immergamus, potissimum, unde nomen *Nobilis* descendat, investigabimus. In cujus enucleatione tot fere sententias, quot capita advertimus. Sunt, qui putant, vocabulum *Nobilitas* idem esse, ac non *vilitas*, eo quod *vilis* opponatur *nobili* in *L. 3. Cod. de mulieculis*, & e diverso in *Novella 90. c. 1.* *Viles* cum *Ignobilibus* conjungantur, ita PARIS *de fut. tract. de re milit. quest. 1. n. 24.* GREG. THOLOSAN. *in syntagm. art. mirab.* Sunt, quibus *Nobilitas* idem est, ac *noscibilitas*, motis nimirum hisce rationibus: quia videlicet præclaris, ac illustribus gestis, universo orbi terrarum *Nobiles* se se ostentare in more positum habent, non enim insignio nobilitatis, quod iisdem præ plebe in mundo politico prærogativam largitur, nisi & pariter conspicuis celebribusque factis præiverint eandem, condecorari merentur, vid. TIRAQVELL. *tract. de Nobilitate, cap. 2. n. 3. &c.* BON. de CURTILL. *tract. de Nobilit. part. 1. n. 2.*

Sunt, qui verbum Nobilis opinantur esse compositum ex vocabulis non bilis, persuasi cordi nobili tantam adhærere generositatem, ut nullatenus infami iræ adflecti nequeat; certissimum etenim est, quod non facile generosorum jecur tumescat, vid. FELIX MALEOL. in *dialog. de Nobilit. & Rustic. cap. 7.*

Sunt, quibus in absurda ruentibus dicitur, nobilis, ac nobis lis, eo quod catenata litigia dulcissimæ paci præferre non erubescant Nobiles, pluribusque junctis scommatibus prorumpentes perfrieta fronte conantur asseverare, ingenitum esse Nobilibus spiritum litigiorum, gulæ, ac superbiæ, prout sentit VIVIUS lib. 2. *comm. opin. 87. n. 26.* BALD. in *L. per adoptionem, lect. 1. n. 2. ff. de adopt.*

Sunt, qui notationem germanici vocabuli Adels, inquirentes, id deducunt a vocabulo Eheder, cum priscis temporibus ii, qui armis priores, ac virtute præ cæteris commilitonibus excelluerunt, nobilitatis quoque titulo postpositis virtute languidis efferri sunt digni habiti; hinc a priscis Germanis vocabantur Ede Herren, deinde per abusum transfusa *lit. H. in L. Edle Herren nuncupari sueverunt*, ita D. CASPAR A LERCH de *Ord. equest. part. 1. n. 3. fol. 5. & 6.*

Sunt, qui vocabulum Adels, Edels, Edelmann ab hebræo atsilim vel gadel, id est, optimates, derivant; sunt, qui a græco ἀδελιός derivant, quod bene meritum, seu præmio affectum denotat, BESOLD. lib. 1. *Polit. cap. 11. §. 6. n. 38.*

Sunt, qui ab ἀδελῆς, id est, placuit, quia Nobiles propter virtutem omnibus placent; sunt, qui ab ἑδελον, sedes, id est, a possessione & bonis aestimari solent, juxta illud vulgatum: Nobilis est ille, quem nobilitat sua villa. Sunt, qui ab Adelingis, vel Edhilingis saxonis, qui præcipuæ dignitatis procures erant, AND. KNICHEN de *jur. territ. c. 1. n. 28. & seqq.*

Sunt, qui ab Adelo Frisonicæ gentis conditoris filio deducunt.

Sunt, qui Adels, oder Edels derivant a vocabulo hatt, & Heil, quasi hatt Heil, habens salutem; CYRIAC. SPANGENBERG in *Adels Spiegel, part. 1. lib. 2. cap. 1.* Dicti quoque fuerunt Nobiles, olim Edels Degen, Adeldagus Nobilis Heros, Edler Held, SPANGENBERG. d. lib. 2. *cap. 4.* ab antiquo vocabulo Degen, quod virum significabat, veluti in antiquissimis historiis alemannicis sæpius videre licet, der kühne Degen, der streitbare Degen, id est, der kühne Mann, der streitbare Mann, der starke Mann, oder Held, ein männlicher freudiger Kämpfer, KYLLINGER. de *ganerb. discurs. 3. n. 176.* Inter cætera nos quod attinet, præplacet sentientium nobis opinio, derivari ab aquila disquisitum vocabulum Adels; velut enim

enim aquila veloci suo, ac vigoroso volatu cæteris post se relictis avibus in excelsissima aëra penetrat, ita & idem, qui quondam nobilitatis gloria condecorari maluit, immensa virtutum congerie se se præ cæteris præcelluisse evidentissimas probationes, ac ineluctabilia insignium meritorum argumenta non per inania verborum complimenta, sed facta undique conspicua producere necesse habuit, & præsertim ideo, quia inter cætera, vel maxima habebatur reflexio ad id, an præmium Nobilitatis ambiens intrepidum pro aquila cæsarea in campis martiis pugilem se exhibuerit. REINEC. vom Ursprung des Adels. HOPING. *de jure insign. cap. 16. n. 1349.* RICHTER. in *præfat. axiom. polit. deque hoc vocabulo Adelman* 2c. REINHARD Comes a SALMS in *Beschreibung des Adels, p. 10. ita scribit*: Die Stein in den Ringen heisset man dem Adel nach Edelstein, gleichwie man sagt, ein Edelmann, warum heisset man sie Edelstein? darumb, daß man saget, sie haben Tugend an ihnen, als einer von dieser, der ander von jener: Also soll der Adler auch von Tugenden seyn, warumb hat der Kayser den Adler? daß er der höchste fliegende Vogel unter allen anderen Vögeln ist, und sie sich vor ihm fürchten, und ein Aufsehens auf ihn haben. Warumb heissen die von Adel, Edelleuth, das ist Adlers-Leuth? daß sie zum Adler gehören, helfen ihn mit dem Schwerdt verthätigen, und handhaben.

§. II.

DE DEFINITIONE NOBILITATIS.

Cum omnis definitio in jure periculosa sit, parum enim est, ut non subverti possit, ut ait Ictus in *L. 202. ff. de reg. jur.* illud certe impræsentiarum quadrat, eo quod Nobilitas in variis notationibus spectata definitur pariter diversimode, prout nimirum hic vel ille Ictus sua indagine penetraverit Nobilitatis essentiam; nobis arbitrantibus PAUMEISTERI ex opere suo *de jurisdictione lib. 1. cap. 29.* prodita, præ cæteris attendi meretur; hoc tamen pariter deprecantibus, ne quisquam definitionem regulis philosophicis conformem prætendat, cum Ictus sufficiat, suæ disquisitionis objectum genuine tantum descripsisse; est igitur *Nobilitas*, secundum status nostri hodierni constitutionem, præteritis aliis quarundam gentium opinionibus, a quibus eadem vel ut conferens characterem quendam eminentem, vel pessimam inurens infamiæ labem, consideratur, *nil aliud, quam dignitas beneficio Imperatoris, aut legis, plebejorum per gradus legitime erigens.* Additum descriptioni, *beneficio Imperatoris, per*

quod elucet, in romano nostro Imperio ab eo tantum jure reservati Imperatoris conferri posse præeminentiam Nobilitatis, extra Imperium cuilibet supremo Capiti independenter regenti, reliqua est cum æquali effectu nobilitandi facultas, non obstante, quod leges Principis (ad quas haud dubie privilegia accensentur) effectu suo extra territorium destituantur, etenim non tam ex lege Principis, quam jure gentium in alia territoria jure vicinitatis memorati supra privilegii protrahitur effectus, ita quidem, ut Nobilis Francicus, Danicus, Hispanicus &c. pariter in romano Imperio talis habeatur, ut vice versa excepto eo, quod quædam Capitula cathedralia nonnullique Ordines equestres suis firmiter statutis inhærentes aliud observent; idem quoque ostendunt verba, *aut legis*: nam non tantum Principis gratia speciali, sed etiam legis beneficio & privilegio quis Nobilis efficitur, veluti si quis Doctor juris creetur, vel in Consiliarium Principis assumatur. Adjicitur porro in definitione, *plebejū*: qui enim jam Nobilis est, non amplius nobilitari, bene tamen majori Nobilitatis gradu elevari potest; nam ubi agitur de statu in melius formando, actus, per quem status ille immutatur, iterari non potest, DECIAN. *respons.* 91. n. 1. vol. 2. Verba: *per gradus*: ideo adducuntur, quod sicut olim dignitatum distincti erant gradus, ut aliqui essent superillustres, aliqui illustres, aliqui spectabiles, aliqui clarissimi, HENN. GODEN. *consil.* 39. n. 1. & *seq.* VULTEI *lib.* 1. *jurisprud. rom. cap.* 6. n. 3. & *seqq.* ita etiam hodie quidam simplices Nobiles, quidam Nobiliores, quidam Nobilissimi. SCHRADER. *cons.* 23. n. 12. vol. 2. Denique leguntur verba: *legitime erigens*: ad quæ supponitur, quod insimul legitime sit collata Nobilitas; quæ autem attendenda sint in ferendo nobilitatis insignio, nostra non replebunt folia, cum alii ea ad nauseam laudarint.

§. III.

DE DIVISIONE NOBILITATIS.

Definita modo Nobilitas dividitur imo in *spiritualem* & *naturalem*; spiritualis, seu theologica est, qua homo apud Deum, ut de gratia sua meritis acceptus & dilectus est, juxta JOANNIS VIII, 36. Naturalis, qua homo a natura præ aliis pulchrior, fortior, ingeniosior, prudentior existit. SPANGENBERG. *lib.* 4. *cap.* 5. Secundo dividitur in *ethicam* & *politicam*; Ethica Nobilitas est ea, cujus causa sola virtus est, & quæ cultorem suum Nobilem facit, nullius alia accedente opera, de qua intelligenda sunt omnia illa veterum dicta,

dictoria, qua Nobilitatem solam atque unicam esse virtutem constituunt; Politica Nobilitas est, quæ esse suum principaliter ex benigna Principis voluntate (qua plebejus inter Nobiles elevatur, virtute tantum ut concomitante, non vero efficiente spectata) habet; hac iterum varie subdivisa: Nobiles sunt alii liberi, seu Immediati, alii Mediatii, sive Landsassii, alii Equites, alii Patritii, alii Urbani, alii Rusticani, alii Salinarii, *Salt. Junfern*, alii Legales, seu artis, alii Militares, seu Martis; alia Nobilitas est nova, alia antiqua, alia perpetua, alia temporalis: & denique Nobiles alii titulares, alii non titulares; est quoque Nobilitas alia imperialis, alia regalis, alia electoralis, alia archiducalis, alia principalis, alia ducalis, alia Pfalzgraviorum, sive Comitum Palatinorum, alia Landgraviorum, alia Marchionum, alia Burggraviorum, alia Comitum, alia Baronum &c. Liberi, & Immediati Nobiles dicuntur illi, qui nullum Principem Statumve Imperii sibi superiorem recognoscunt, sed simpliciter Imperatori & Imperio perinde ac suprema ejusdem membra subsunt, tantumque valent in suis territoriis, quantum & alii Status Imperii, nisi specialibus pactis, aut consuetudinibus sint coarctati; hinc sequitur, quod vi immedietatis non plane superiorum jurisdictione exempti, nec taliter emineant, ut solum Deum & enssem super se recognoscant, sed potius omnimoda jurisdictio civilis ab Imperatore, & ob concurrentiam, a Camera Imperiali in eos exercetur, sine ullo dubio: quoad jurisdictionem vero criminalem indecisa praxis insigne dubitationi tribuit incrementum, cum partim eam soli Imperatores prætendant & exercuerint, partim hi Status Imperii, in quorum territoriis Nobiles sua incolunt bona equestria, suis ex utraque parte suffulti argumentis, quorum potissima sunt, quæ Imperatori & Imperio simul jurisdictionem adjudicant. Ast qua ratione jus immedietatis Nobilitas Imperii nata sit, docebit sequens paragraphus. Interim ea definitur, *quod sit corpus quoddam Comitum, Baronum Nobiliumque familiis consociatum, atque unitum, certas suas habens ordinationes, & immensis distinctum privilegiis, ac prærogativis, nec non immediate Imperatori & Imperio tam ratione personæ, quam bonorum, subiectum*; aliter describit D. CASPAR a LERCH *tract. de Ord. equest. part. 1. n. 100. fol. 30. lit. 99.* Cæterum dividitur ratione loci, in tres circulos, *Franconicum* nempe, *Suevicum* & *Rhenanum*, ita *Reichs Abschied zu Augspurg de anno 1500. tit. Was man mit der Ritterschafft Schwaben, Francken, und den Rheins Landen handeln soll.* Iterum subdividuntur in certos districtus, vulgo *Viertel*, oder *Cantons*, ut Suevicus quinque locis distribuitur:

tur: 1. an der Donau; 2. Högau, Allgau und Bodensee; 3. am Neckar, Schwarzwald, und in der Ortenau; 4. am Kocher, und 5. im Graichgau. Franconicus dividitur in 6. locos: 1. am Odenwald. 2. Steicherwald. 3. Gebürg. 4. Altmühl. 5. Baunach, oder Buschenau. 6. Rhön, oder Werna.

Rhenanus partitur in districtus 1. am Obern, 2. Mittlern, und 3. Nieder-Rhein-Strohm, oder 1. im Gau, und Nassgau. 2. Nieder-Rhein-Strohm, Hunds-Rück, und Eberswald. 3. Wetterau, Westerwald & Reingau, vid. notit. BOECKLERI lib. 10. c. 1. & 2. Terminos quod attinet geographicos cujuscunque circuli, vid. KNIPSCHILD. tract. de Nobil. lib. 1. c. 2. n. 12. usque 18. inclus.

An Equites Alsatici adhucdum hodie, prout olim, circulo Rhenano adscribendi sint, controvertitur inter Doctores; attamen hodierna praxis affirmativam suffulcit, pro qua pariter defendenda non desunt rationes; imo aequalibus fere privilegiis ad instar Suevicæ, Franconicæ & Rhenanæ Nobilitatis fruitur Alsatica, attestante experientia, nec non D. CASPARO a LERCH de Ord. equest. part. 2. n. 54. & seqq. fol. 135. 2do assertum nostrum verificant a variis Imperatoribus, ut Carolo V. die 8va Octobr. an. 1550. super immunitate vectigalium, libera bonorum emtione, eorundemque locatione, & jure venandi, nec non ab Imperatore Mathia 10. Febr. an. 1614. super jure retractus, & de non arrestando, concessa privilegia &c. & a Ferdinando II. die 9. Novemb. 1626. confirmata. 3tio Nobiles Alsatici castra, civitates, pagos & alia bona, non nisi ab Imperatore & Imperio recognoscunt, juncto aliorum regalium reliquis Imperii Statibus æquali exercitio; hinc, & quarto ad collectas Imperii non contribuunt, sed præstant pro lubitu Imperatori subsidium charitativum, pro quo sollicitati sunt per literas die 21. Octobr. an. 1613. Ratisbonæ ad Alsatiæ Nobilitatem datas, quarum tenorem habet KNIPSCHILD. tractatu de Nobilit. lib. 1. c. 2. n. 28. ita & in variis ad eandem a Cæsarea Majestate ablegatis literis scriptis & privilegiis appellatur nostra Immediata Nobilitas; denique postquam secunda Julii anni præteriti felicissime superato fluvio Rhenano serenissimus Carolus, Dux Lotharingicus, victoriosissime exercitum Austriacum, nunc divina favente clementia Cæsareum in plagas alsaticas induxit, subito Ordo Alsatiæ equestris membra tanquam Imperii cum supra laudatissimo Principe tractavit. Ex his ad nauseam patescit, memoratum Ordinem equestrem ad circulum Rhenanum summo jure adhuc hodie accenseri.

§. IV.

DE ORIGINE NOBILITATIS.

Cum ad enucleandam quamvis materiam summe necessarium sit, primam ejus originem perscrutari, ideo non negligemus observare tritam hancce regulam. Fontem itaque Nobilitatis primum suppeditat jus naturæ hypotheticum; quod de absoluto jure naturali Nobilitas ens quoddam plane incognitum sit, negari nequit; verum enim in primo statu naturali omnes pene homines sumus æquales; huc spectat illud: *cum neret conjux, & humum laniaret Adamus vomere, nomen ubi Nobilitatis erat?*

Considerato autem statu naturali qua sociali, postquam sensim sine sensu deposita est prima communitas, a Deo instituta subordinatione, qua sapientissimus ille arbiter mortales nos distinxit in Imperantes & parentes, Reges & subditos, Dominos & servos; jam antiquitus Nobilitatis extitisse indicia nemo ausit inficiari; primus vero, qui eadem præ cæteris se distinxit, dicitur communi Historiographorum ore *Nimrodus Latro*, qui innumeris stipatus asseclis timore trepidas gentes suo intrusit jugo, ac tandem primus Assyriorum invalit dominatum, quam suo flagitio partam nobilitatem reliquit posteris, eamque sui descendentes continuato scelere servarunt. Alii vero extranei pari modo ambierunt, donec tandem re penitus inspecta se se gentes æmula virtutum gloria in honorificæ Nobilitatis apicem etulerint, in qua & cæteri cum virtutibus inclaruerint, non tantum hosmet ipsos, sed & de sua descendentes prosapia comiter sunt venerati, præsertim si antecessorum vestigiis inhærentes pariter orbi sua ostentaverint merita, & sic virtutes Majorum in descendente ab iis stirpe sua refocillaverint, taliter tandem Nobilibus creatis varie se se associarunt cohortes, Imperium in se motu proprio offerentes; inde evenit, ut inter varias nationes concatenatis virtutibus clari a Deo mediante populi declaratione suæque divinæ voluntatis edita manifestatione universa sortiti sint regimina, juncto insimul jure majestatico; universalis tamen collatio Imperii in unum caput non erat Nobilitatis præmium, sed aliquando variis in quadam regione illustribus, ut nomine proprio regerent, a populo data est potestas, unde status aristocraticus, aliquando ut nomine populi Imperium gererent, unde status democraticus, introducta demum certa regendi forma non amplius populi æstimatione sola discernebatur Nobilis a Plebejo, sed beneficio Regentis, vel pro re nata Regentium. Quid igitur rebus sic stantibus sanæ rationi

conformius, quam est illa discretio, qua Imperans nobilior parente, Rex nobilior subdito, Magistratus plebe, & Herus servo habetur; hoc quidem fatemur, cognitae moribus nostris Nobilitati annexas prærogativas primis temporibus non apparuisse; veruntamen recta ratio magis dignum minus digno dictitavit esse præferendum, cum pariter ea nitatur jus gentium; hinc novimus (in toto qua patet orbe) reperiri nobili splendore coruscantes, paucis regionibus exceptis, quibus Nobilitas vel plane est incognita, quare eandem cum infamia promiscuam sumunt; cæterum habet Turcia suos Janitzaros, Moscovia Cnesios, Ægyptia Mamalucos, India Nairos, qui omnium Nobilium titulis & honoribus fruuntur, autore JOVIO, MASSEJO & aliis. Habet Nobiles suos Germania, & quidem hæc in immensa quantitate, prout fatetur ANTON. CAMPANUS, Germanorum alioquin hostis & detractor, referente JAC. WIMPHELINGO in *epitome germanicarum rerum*, cap. 70. apud SCHARDIUM T. I. per German. pag. 198. Habet Gallia, Anglia, Hispania, Italia, Polonia, Suecia, Dania &c. Hæc singula prope perpendens Justinianus voluminibus suis præcipue Pandectarum Lib. I. tit. de *statu hominum*, & innumeris aliis legibus Nobilitatis jura suffulsi, eaque certa circumscripsit forma, donec tandem per leges fundamentales in romano nostro Imperio omnimoda jurium Nobilitati debitorum data est definitio, quæ latius deducunt sequentes de Nobilitate bene meriti Doctores. CYRIACUS SPÄNGENBERG in *Adel: Spiegel*, Schmalcald. 1591. ANDREAS TIRAQUELLUS de *Nobilitate & jure primogenitorum*, Lugduni 1617. JOSIAS NOLDEN de *statu Nobilium civili*, Basileæ 1619. CASPAR LERCH von Dürmstein de *Ordine equestri Germanico Germaniæ Bericht von des Reichs Ritterlichen Herkommen und Freyheit* 2c. Moguntia 1625. JOANNES LIMNÆUS lib. 6. jur. publ. cap. 3. de *Nobilibus Immediatis*, 1631.

Memoratis itaque legibus Imperii definita nobilitas eaque generatim sumta in varias species (prout ex supra traditis patet) dispescitur, inter quas & eminet per *νατ'εξοχη* sic dicta Imperii Immediata Nobilitas Equestris, quæ unde dicatur Immediata, unde Equestris, explanabunt antiqua sequentia; priscis etenim ævis jam jam inclyti floruerunt Equites, suum habentes ortum a militia, quæ novioribus seculis tanta perstitit autoritate, ut & Reges & Principes ad eandem adsciti sint; sic Otto I, postquam Berengarium regni italici usurpatorem temerarium ad preces Adelhaidæ Lotharii, qui filius erat Hugonis Regis italici, ab eodem Berengario trucidati, viduæ cum Principe suo Adelberto superaverat, iisdem Berengario & Adelberto

berto sibi militibus constitutis jurataque fideli contra quosvis inva-
fores exhibenda militari assistentia, denuo Italiam ut feudum con-
cessit; pariter conspicuum habemus militem in Raimundo Aquita-
norum Principe, qui se Hugoni ex Italia in provinciam cum omni
pecunia sua, relicto filio suo Lothario, ob defectum armis Beren-
garianis resistendi facultatis simulata pace profugo militem dedit,
juncto hocce promisso jurato, se ei perpetua fide adstiturum, ac
congregatis copiis ad expellendum Berengarium Italiam ingressu-
rum *notante REUBERO pag. m. 149.* Sic & legitur in Ditmari chro-
nica *lib. 5. pag. m. 53.* Boleslaum Ducem Bohemiorum victricibus
Henrici sancti armis, ut se eidem militem dedicaret, coactum
esse. *STRUV. in seiner Einleitung zur teutschen Reichs-Historie*
part. 1. pag. 246. §. XIV. quorum exempla deinde posteri imitati
sunt, sibi eum in modum milites aggregando; Cæterum vix sublata
bonorum communione, & e diverso introducto rerum dominio actu
milites extitisse, pro defendenda sua apprehensa parte docet an-
tiquitas, qui modus procedendi, cum penes eos, qui vel momenta-
neo, vel perpetuo judicium non agnoscunt, & ad nostra tempora
duret, causa est floridæ apud omnes gentes militiae hujus asseclæ
Ducibus exceptis vocabantur apud Germanos, famuli, *Knechte*,
oder *Knappen*. Tractu postea temporis invaluit, ut ii, qui in acie
se ostentarunt, hostem fortiter debellando, vel aliter vallem tran-
siliendo, civem servando, a Principe suo sint cincti gladio, nun-
cupatique Equites, germanice *Ritter*; hæc distinctio ne Regum qui-
dem filiis a nativitate adhæsit, sed meritis debuerat impetrari, &
cum non mediocrem conferret gloriam, Reges, Principes & Co-
mites Equitis caractere insigniri æmulati sunt, ita, ut tam diu
Regum filiis cum patribus suis prandium sumere non licuerit, us-
que dum armis essent cincti; sic constat a Ludovico Pio anno 839.
in conventu Carisiacensi Carolum filium juniorem ense armatum
esse, prout testantur *Annales Francorum Reuberiani tit. 2. §. 10. lit.*
D. ad b. a. pag. 88. Idem legitur de Henrico IV. eum an. 1102.
cum Leodii pascha celebraret, filio suo juniore gladium porrexisse,
teste *chronographo Saxone ad b. a. pag. 279.* similiter de Friderico
primo, qui ao. 1184. filium suum Henricum, nec non Fridericum
Sueviæ Ducem Moguntiae solennissime armavit, ita *STRUVIUS in*
seiner Einleitung zur teutschen Reichs-Historie parte 1. pag. 392.
§. 3. §. 48. ita & voluit Wilhelmus Hollandus, postquam cum com-
muni totius militiae oblectamento ao. 1247. Rex Romanorum pu-
blicatus esset, antequam Aquisgrani diadema regni susciperet, a

Rege Bohemiæ inter milites cooptari, festivitas Coloniae, non sat decantanda pompa, celebrabatur, observatis insuper mille ambagibus & ceremoniis, quarum potissimæ sunt, quod memoratus ille Wilhelmus a rege Bohemiæ, in publica ecclesia, Cardinali Petro Caputii Innocentii *IV. P. R.* Legato, ut fidei catholicæ professionem ab eo susciperet, eumque speciali juramento, cujus formula extat in *PFEFFINGER. ad Vitriarium lib. 1. tit. 20. §. 6. v. 3.* obstringeret, fuerit præsentatus, quoque impacto in collum ictu, speciali sermone habito miles est declaratus, quem sermonem pariter videre est in allegato *PFEFFINGERO*; verum non soli principes, sed & alii virtute clari, ut ferventiores in pectoribus eorum ad militiam redderentur ardores, Equites creabantur, hoc solenni, ut ter ensis eorum capiti impingeretur, nec non gladio deaurato, ac deauratis calcaribus cingerentur, unde ab equitando Equites, germanice *Ritter*, appellabantur; ex his jamjam luculenter apparet, quomodo nimirum equestris titulus suum capefferit exordium; ast qua ratione Nobilitas Suevica, Franconica & Rhenana jus immedietatis parta sit, docent sequentia. His præmittimus, esse nonnullos audacter asserentes, jam in primis romani Imperii nostri cunabulis soli Imperatori Nobilitatem equestrem paruisse, nullumque alium nec Principem, multo minus Comitem ei imperitasse, pro qua sententia defendenda rationibus non destituuntur, his contraria autem reperitur opinio asserentium, Suevicam & Franconicam Nobilitatem jus immedietatis sub Conradino nactam esse; latere etenim nequit, Conradinum, ad se contra factiones italicas manutenendum, immensos impendisse sumtus, ad quos non modicum contulere Nobiles, quorum liberalitatem concessione suæ libertatis remuneravit, quam dein occasione tristissimæ Conradini Neapoli 1268. capite truncati mortis, & subsequenter interregni magni firmitus Nobiles stabilire; verum quod jam ante mentionatum progressum Nobiles sub Ducum Principumque imperio steterint, sequentes rationes pro opinione variorum nullum concedunt dubitandi locum, eo quod 1) Valvasini Nobiles sub Valvasoribus suis, seu his personis, a quibus investiti sunt, nonnullo tempore steterint: *CUJAC. de feud. lib. 2. tit. 10.* 2) Quia Duces & Principes superioritate territoriali cum singulis ei annexis juribus, æque ac regalibus, nullo specialiter excepto, sunt investiti, consequenter nec deneganda iis erat jurisdictio in Nobiles, cum hæc nulli tum temporis dempta pateat. Huc inservit 3) quod adhuc hodie, cum tamen jura Nobilium in summo fere stent culmine, saltem quosdam Nobiles modicæ coërcitioni sint obnoxii, ut

in

in Franconia auf dem Oden-Wald, und in beeden zehnten auf dem Greichgau; huc spectat 4) quod Landgravii præsertim Sueviæ Nobilibus jus dixerint, referente BESOLD. *thes. part. verb. Freye Reichs Ritterschafft*, vers. etliche wollen 2c. eo quod 5) Landgravii Baarenses, nunc Comites de Fürstenberg antiquis documentis expresse concessam sibi jurisdictionem in Nobiles edocere valent, teste BESOLD, qui idem refert de Comitatu Hochbergensi, nec non de Ducibus Würtembergicis. 6) Constat ex historia, Clodoveum Allemanniam, Franconiam & tractum Rhenanum omnimodo sibi armis subjecisse, nil vero legitur de Nobilium exemptione, consequenter nec id sana mente credendum, quia denique 7) in hancce sententiam celeberrimorum virorum inclinat autoritas, innumeris roborata argumentis, quæ reperiens in PFEFFINGERO *lib. I. tit. 5. invita* CONRAD I IV. *ver. 3. pag. 617.* CRUSIUS *part. 2. annal. Suev. lib. 9. cap. 6.* BESOLD. *dissert. de Ordine equest. §. 6. &c.* NOLD. *de statu Nobil. civil. cap. 17. §. 25. &c. pag. 378. &c.* LIMNÆUS *lib. 6. jur. publ. cap. 3. §. 45. pag. 104.* HERTIUS *dissert. de origine rerum publicarum S. R. Imperii specialium, §. 22. pag. 50. & 51.*

Interim verosimile omnino est, primordia immedietatis Nobilium Rhenani tractus altius esse repetenda, & quidem jam ab excessu Wilhelmi Com. Pal. Rhen. sine prole defuncti, cujus allodia omnia in regni proprietatem devenerunt, quod & ipse Cæsar Conradus III. in diplomate Sprinckenbacensi Cœnobio anno 1144. dato voluit, cujus tenor legitur apud PFEFFING. *lib. I. tit. II. §. lit. B V. 7. pag. 952.* Incrementa res habuit post fata Hermannii I. success. ejus pariter masculo absque hærede 1156. extincti, ubi Fridericus I. Imperator, Conrado Fratri, Palatinatu prospexit, a quo in Henricum, Saxonix Ducem, ipsius generum transiit, remotis rixis inter hunc & Imperatorem ab initio pullulantibus, proscripto deinceps anno 1215. Henrico, & Palatinatu Ludovico Bavariæ Duci vindicato, Nobilium ordinem, & has turbas in utilitatem suam vertisse penitus confidimus, interregni magni tempore coaluit tandem illustrissimus Ordo in unum quasi corpus, varias per provincias extensum, de cujus partibus supra.

§. V.

DE CAUSA EFFICIENTE NOBILITATIS.

Explanata Nobilitatis prima origine, eamque subsequente progressu ultro quidquam memorandum est de causa ejusdem efficiente,

quam constituunt regulariter omnes Reges & Principes, cæteræque Potentiæ superiorem se non recognoscentes; ex his necessario sequitur, dicta hæc ad Principes & Status Imperii applicari non posse, cum iisdem sine contradictione superior sit Imperator Romanus; cum autem nulla tam firma stet in jure regula, quæ suas non patiatur limitationes; ita nonnullas in præsentī casu tradent sequentia; interim a Cæsare romano-germanico in sacri Imperii membra tam mediata, quam immediata, nec non extra ejusdem limites in alia subjecta tanquam largiflua scaturigine effundi Nobilitatis dignitatem, communissima doctrina asseveratur, ita quidem, ut distincti omnes ejusdem gradus a summo seu regio ad infimum usque ab Imperatore, vel metipso, vel aliis a se in hunc finem specialiter autorisatis, tota die impetrentur, regali quin dignitate a Cæsare sint insigniti, demonstrat luculenter historia 1) in Rege Bohemiæ Uratislao, qui anno 1086. ab Henrico IV. Regis titulo est condecoratus, GOLDAST. tom. 2. *der Reichs-Satzungen*, fol. 9.

Qua dignitate ejus modesti admodum posterī aliquamdiu usi non sunt, usque dum Fridericus I. Imperator Ladislaum XXV. Bohemiæ Ducem regii sui characteris usum est denuo hortatus, nec non per confirmationem Philippi Imperatoris Primislaus ultro in eo fundatus est, LIMNÆUS cap. 9. n. 19. & sequent.

Similiter 2) in Petro Daniae Principe, qui gladium & diadema regium a Friderico I. Imperatore suscepit, ita & 3) ad regiam dignitatem evecti huc referuntur a DDribus Rex Sardiniae, Sueciae, Hungariae, Poloniae, persuasis videlicet, regiam dignitatem a nullo alio, nisi Imperatore solo, posse impetrari; verum hodierna praxis rem eo devenisse edocet, ut jamjam, propria autoritate, cum subditorum suorum consensu summæ Potentiæ sibi met ipsis regale solium exstruant, & tantummodo in subsidium, ut ab aliis habeantur tales, quales haberi expetunt, id per pacta, fœdera, aliasve vias favorabiles impetrant. Regiam dignitatem excipit dignitas electoralis, quæ secundum praxin novissimam ab Imperatore, insimulque tribus sacri Imperii Collegiis debet rogari, prout vidimus in Electore Brunsvicensi; reliqui Nobilitatis gradus, ut Ducum, Marchionum, Principum, Comitum, Baronum, Equitum & Nobilium simpliciter dictorum a gratia solius Imperatoris dependent, tanquam jure sibi reservato, eorumque in quos & in quantum Imperator jus sibi præcipuum expresse extendit, BART. in L. 1. n. 6. C. de dignit. TIRAQUELL. de Nobilit. cap. 6. n. 1. & sequent. DECIAN. resp. 66. n. 1. vol. 3. ut sunt Comites Palatini, sic dicti a Palatio, qui plerumque

que altiore equestris & simplicis Nobilitatis gradum nequeunt largiri, cum regulariter eatenus tantum ab Imperatore sunt qualificati. Præter Imperatoriam Majestatem & Rex Romanorum, non tantum Nobiles, sed & Comites & Barones omni jure creare valet, R. A. zu Augspurg de ao. 1548. §. wiewohl auch 66. *ibi*: daß die Graffen, und Herren, so küniglich ihre Dignität erlanget, solten in *recognitionem præeminentiæ*, so Sie von Uns, und Unseren freundlichen lieben Bruder dem Römischen König empfangen. Idem dicendum de reliquis Regibus, quorum creati Nobiles sive superioris, sive inferioris gradus tam intra limites sui regni, quam extra eos in toto, qua patet orbe, apud morigeras gentes jure vicinitatis pro talibus agnoscuntur, ut & ii, qui tali nitescent splendore, sibi de throno Imperium habentis Reginae communicato cum jure majestatis & illa gaudeat; hujusmodi enim Reginae nunquam non Reges appellatae sunt, ut constat de Joanna Neapolitana, nec non filia Ludovici, Regis Hungariae & Poloniae; & quis prudenter ambiget, an non de facto gloriosissima Maria Theresia Hungariae Regina infimæ plebis homines ad summam Nobilitatem queat exaltare? Quoad Vicarios Imperii, an & hi jura Nobilitatis legitime tribuant? vehementer controvertitur. Nonnullis videtur, quod ultra sensum Aureæ Bullæ nihil omnino Vicariis in rebus Imperii competat; alii opinantur, ea ipsis licere, ad quæ per leges fundamentales, communem observantiam & privilegia cæsarea qualificati sint; alii denique & novissimi amplissimam Imperatorique fere æqualem iis adjudicant potestatem, dicentes, ea (quæ in Aurea Bulla adducta sunt) jura Vicariis competentia exempliative tantum cogitata esse, quorum postremorum sententia hodie nituntur Vicarii, actualiter dictam potestatem exercentes. Sic ao. 1711. impertitas fuisse legitimationes, privilegia impressoria, nec non creasse Nobiles, attestatur MOSERUS *compendio jur. publ. lib. 3. c. 13. §. 11.* Ex speciali privilegio Archiduces Austriae intra fines sui Archiducatus Comites, Barones & Nobiles libere creare possunt, cujus privilegii tenorem habet MÜNSTER *cosmograph. lib. 3. c. 3. n. 399. fol. 974.* Similiter illimitatam nobilitandi potestatem Electoribus varii adscribunt Doctores, non sine rationibus, veruntamen sine lege & præjudicio.

§. VI.

DE SUBJECTO NOBILITATIS.

Susceptam continuando methodum causæ efficienti subjiciatur Nobilitatis causa materialis necesse est, quam homines opulentos divitiisque scatentes nonnulli Doctores tradere non erubescunt, inter quos est HIERONYMUS ab HELBID. nec non ALBERTUS ROSET in *rubr. ff. de vulgar. & pupill. substit.* mori forsitan illo dictorio; *pecuniæ obediunt omnia*, aut alio versiculo: *in mundi pelago regina pecunia nauta est*; sed quantum sua stultescant opinione, per se sine speciali demonstratione patet; contingere etenim potest, quod improvisa sorte infamissimæ conditionis & vilissimæ indolis homines insignes vel de facto possideant divitias vel ejusmodi consequantur, & hos inter Nobiles recensere nil aliud esset, quam dignitatem & æstimationem alias inæstimabilem communi implicari commercio, itaque venalem reddere. Hanc execrantes sententiam, a virtute Nobilitatem metiri statuimus, non ultro virtutis præexcellentiæ decantantes, sed solum fundati *Capitulatione Ferdinandi III. art. 47.* quæ, licet de Principibus & Comitibus diserte loquatur, nihilominus ad quosvis etiam inferiores Nobiles rationabiliter ejus extenditur sententia, quæ ita sonat: *Desgleichen wollen Wir bey Unser Königlichem, und künfftig Kayserlichen Regierung, bey Collation Fürstl. und Gräfl. Dignitäten, vornehmlich dahin sehen, damit auf allen Fall dieselbe allein denen von Uns ertheilet werden, die es vor anderen NB. wohl meritiret, im Reich gessen, und die Mittel haben, den affectirenden Stand pro dignitate auszuführen: Similiter Capitulatio Ferdinandi IV. art. 45. & Leopold. art. 44. vers. Desgleichen 2c.* quorum præsentium fundamentorum vim nullus conabitur infringere; merita enim virtute parta in quibusvis diplomatis adscribi palam est, licet non specificè, saltem generaliter, & si, præter opinionem, casu eveniret, ad Nobilitatem quendam sine meritis evehi, non hic nec moraliter, nec politice Nobilis habendus est; Æsopium etenim ille pelle leonina obductum exhibet asinum, aut, si Cajus Caligula non morte præventus, equum suum ad consularem dignitatem, secundum intentionem suam, promovisset, huic, jure non immerito, esset æquiparandus. Non diffitemur, stirpis vilitatem in conferenda Nobilitate nulli plane esse impedimento, dummodo quis virtute clarescat, cum & inter sordes reconditæ reperiantur gemmæ; sic Saul, qui asinas curabat, regiam dein gestabat coronam, 1. *Regum IX.* ac David, qui a divina clemen-

clementia loco opilionis baculi sceptrum regni israelitici fuscipiebat; pariter Agathocles Siciliae Rex a sordidissimae conditionis patre, nempe figulo, satus fuit. *Tamburlanus*, qui teneram juventutem, pascendo porcos, maturam dein ætatem, regendo Scytas, transegit. *Valentinianus* Imperator a patre, funes torquente, genitus est. *Primislaum* ab agricultura ad regale solium vocarunt Bohemi &c. Qui omnes & innumeri alii characteris sui celsitudinem, junctis virtutibus attigere. Curiosus, hac occasione, quis quæreret: quibus igitur virtutibus ad impetrandam Nobilitatem quis redderetur habilis? Cui respondetur, singula sufficere, quibus pro republica vel conservanda, vel promovenda se quis ostentavit eximium, sive in sago, sive in toga. Ex præmissis itaque sequitur indubitata conclusio, quæ nimirum personæ a beneficio Nobilitatis excludantur, ut primo infames; his enim portæ dignitatum præclusæ sunt per *L. 2. C. de secund. nupt.* nec dignitate collata infamiæ labes abstergitur, *L. unic. C. de infamib.* nisi Princeps iniustæ, sub jurisdictione sua, infamiæ gnarus nihilominus nobilitaverit, tum infimul eam remisisse creditur, arg. *L. quidam, 57. ff. de re judic.* 2) Liberi, ex quacunque illegitima conjunctione geniti, nisi legitimationis capaces quacunque ratione eam sint consecuti. Hoc sublimitatur in Regum filiis naturalibus, quos præstantia regalis sanguinis nulli patitur subesse Nobilitatis impedimento. 3) Ad Nobilitatem non adspirent servi, cum pro nullis habeantur, per *L. quod attinet, ff. de divers. reg. jur.* His 4) æquiparantur homines proprii seu glebæ adscripti, *NOLD. de statu nobil. c. 3. n. 13.* qui partem fundi dominorum suorum ita constituunt, ac arbores cum eo radicatae, cum hoc communi effectû, ut, ubicunque reperiantur, vindicari possint, id quod tamen cum grano salis accipiendum. 5) Nobilitatem non nanciscuntur inviti, ut, quibus beneficium nullum obtruditur, *L. hoc jure, §. non potest, ff. de donat. L. solvendo, ff. de negot. gestis. L. solutionem, ff. de solut. L. invito, 69. L. invitus, 156. §. finali ff. de reg. jur. L. æstimationem, 16. §. 2. ff. de muner. & honor.* 6) Judæi, *L. hac valitura, C. de Judæis, C. nulla, dist. 54. C. constitut. caus. 17. q. 4.* Infantes & furiosos quod attinet, mediante sanguine patris tota die ad eos privilegia Nobilitatis extendi, hodierna praxi non dubitatur. Verum immediate Nobiles non esse creandos sentimus, cum merita & virtutes in iis nequeant numerari.

§. VII.

DE CAUSA FORMALI NOBILITATIS.

Inter cætera non est prætereundum id, quod suum dat esse rei, formam Nobilitatis intelligimus; equidem extra aleam positum est, solis hodiedum meritis, concatenatis etiam virtutibus tantum veræ Nobilitatis insigne non posse impetrari, & si virtutum suarum probe gnarus se Nobilem appellitare præsumeret, earundem, hoc ipso, candorem crimine falsi denigraret; hinc formalem ejus rationem in expressa vel tacita illius, qui jus nobilitandi habet, voluntate consistere statuimus. Exprimitur autem illa, vel disertis verbis, vel litteris, plebejum ad Nobilitatem exaltando, postrema præsertim verba expressa solent concomitari, pro fundanda nimirum collatæ Nobilitatis indubitata probatione; nullius enim in fronte legitur, cujus sit conditionis, aut characteris; ideoque id, quo præ aliis quis distingui prætendit, lucide demonstratur, necesse est, *Cum personæ de privil. in 6. BART. in L. si solemnibus, C. de fide instrum.* Hinc largiens Nobilitatem testimonium, dati a se beneficii, non recusabit; verum, ut litteræ testimoniales, diplomata alias dictæ, germanice *Wappen Brieff*, legitime probent, sua habeant requisita, ut 1) si ad preces supplicantis, ut plerumque contingit, concessum sit Nobilitatis privilegium, eadem veritate nitantur, sub- & obreptitiæ enim ubique rejiciuntur, *L. si quis, 29. ff. ad L. cornel. de fals. L. 2. C. si contra jus vel utilit. publ. &c.* secus est, si quis motu proprio nobilis sit effectus; 2) notatu digna contineant merita, ad habendam Nobilitatem, qualificata, *NOLDEN de statu nobil. n. 1.* Derisorium ideo nobis illud videtur diploma, quo sedula & indefessa ad culinam cæsaream salparum adportatio pro habili, ad status exaltationem, merito reputabatur; 3) sint munitæ concedentis subscriptione, ex qua negotii firmitas optime cognoscitur, per *L. sicut, &c. §. non videtur ff. quib. mod. pig. vel hypothec. solv. L. contractus, 17. Cod. de fide instrum.* 4) Appositum habeant sigillum, quod, pro ratione gradus Nobilitatis, vel impressum auro, ut videre est in Principum diplomatibus, quodque, præter propter, quinquaginta ducatis in specie, est redimendum, vel ceræ impressum in capsulis ligneis reconditum, filisque sericis distincti coloris appensum, atque formalia probe attendenda esse tradunt Doctores de re diplomatica diserte scribes, pro cognoscenda nimirum diplomatis veritate, vel falsitate. Si quis enim se Nobilem jactaret, suffulciendo jactantiam suam diplomate cæsareo, in quo patet, per ductum rubrum vel

vel viride filum, manifesta esset ejusdem falsitas, aut si plane sigillum deesset, eo magis id rejiciendum, aut præsens quidem conspiceretur, sed impressum ceræ viridi, aliive, quam rubri coloris, pariter nullius momenti diploma foret. 5) In memoratis litteris legantur annus, mensis & dies, BALD. in *L. contractus*, C. de *fide instrum.* quæis deficientibus, deficit hujusce instrumenti fides. Denique 6) in membrana conscripta sint, ex hac potissimum ratione, quia de praxi charta simplex ad ejusmodi diplomata non adhibetur, non quasi per hæc Imperatori vel cuicunque Regi præscribatur modus, qualitercunque suam debeant explicare voluntatem; verum, quia illud, quod communiter fit, etiam aliter factum esse, in dubio non credendum, hinc Camera Imperialis 24. Maji 1591. summo jure denegavit processus ad videndum se incidisse pœnam violati privilegii in causa *Stiffts-Herren zu S. Blasii in B. contra Jobs Friessen Hauptmann, Florian Digen Ambtmann zu Diefforn und Caspar Heiloff von Wesendick.* Ex his sequitur, Nobilem per diploma papiraceum se legitimantem, si constet hoc, & non aliud e cancellaria Nobilitantis esse traditum, cuicunque quæstionem status moventi satisfacere, quemadmodum solenni creatione aut legitime constructi diplomatis extraditione Nobilis expresse declaratur; æqualem effectum operatur tacita illius, qui facultate pollet, voluntas; itaque quis vel ipso jure, vel consuetudine, vel per aliam necessariam consequentiam, vel facto, vel infallibilibus signis redditur Nobilis, BARD. in *L. 1. C. de dignit.* PAURMEISTER *de jurisdict. lib. 2. c. ult. n. 44.* TIRAQUELL. *de Nobilit. c. 6. n. 9.* Prædicta demonstrabunt casus sequentes; ut primo ob facta heroica, vel quasvis alias virtutes ab Imperatore Eques pronuntiatus, insimul Nobilitate splendet, per *L. unic. C. de equestri dignit.* NOLD. *de statu nobili, c. 6. n. 27. & seqq.* Hodie plerumque disertis verbis equestri creationi annectitur collaratio Nobilitatis attestante KNIPSCHILD. *lib. 1. c. 6. n. 26.* ita & secundo ab Imperatore, vel Rege, vel quavis alia independente summa potestate, exercitui Præfectus Nobilitatem cum præfectura consequitur, TIRAQUELL. *de Nobilit. c. 8. n. 15.* PETER FRITZ *de Nobilit. conclus. 13. in fin.* MATH. STEPHAN. *de Nobilit. c. 5. n. 25.* Nonnulli idem sentiunt de quovis militum officiali superiore, a Signifero faciendo exordium cum hac differentia, quod hi Nobilitate seu privilegio tantum personalissimo gaudeant. Idem dicendum 3) si a nobilitare valente, ob bene merita, proprio motu, vel feudum regale, vel quodvis aliud jam ante, ut nobile possessum, Baronatus videlicet, Comitatus, Principatus & alieni distinctæ cujus-

dam conditionis nobilisque qualitatibus conferatur; NOLD. *de statu nobil.* c. 5. n. 51. & seq. TIRAQUELL. *de Nobilit.* c. 7. n. 14. FRITZ *de Nobilit. conclus.* 16. non vero facienda est eadem conclusio ad quævis alia feuda, quorum possessor, ut jure Nobilis vocandus sit, de expressa doceat voluntate. Ex præcedentibus sponte sua fluit, neque Judæum, nec infamem, & quemcunque nobilitari prohibitum, nec etiam rusticum præsentem casu Nobilitatem sortiri, TIRAQUELL. *de Nobilit.* c. 7. n. 9. NOLD. c. 5. n. 86. & seq. LUC. *de PENNA in L. cum neque, &c. fin. C. de incol.* Similiter ex præmissis colligitur, ignobilem Episcopum vel Abbatem electum Nobilibus quoque annumerandum esse. Nobilitas derivatur 5) in eos, quos Princeps Ministros sibi constituit, aut lateri suo adhærere, aut arcana non ignorare dignos habuit, *L. 1. C. de domest. & protector. L. unic. de proposit. labor. L. fin. C. de excusat. tutor.* TIRAQUELL. *de Nobilitate,* c. 6. n. 10. NOLDEN *de statu nobili,* c. 5. n. 2. BON. *de CURTIL. de Nobilit. part.* 3. n. 158. Huc referri merentur 6) Consilarii Principis, ii videlicet, quibus Princeps negotia regiminis committit, aut saltem his mediantibus perficit, ut sunt: Assessores Camerae Imperialis, Consilarii Imper. Aulici. Verum de praxi Nobilibus non accensentur, privilegiis tamen Nobilitati non inæqualibus ornatos cognoscimus. 7) Obvenit tacite Nobilitas fæminæ, nobili marito nubenti, *L. fæm. 8. ff. de senatorib. L. cum te, 10. L. fin. Cod. de nupt. L. mulier, 13. Cod. de dignit. L. fin. C. de incol.* etiamsi spuria esset, FRITZ. *concl.* 17. n. 6. NOLDEN *cap.* 6. n. 79. ita quidem, ut liberi ab ea nati nullum patiantur Nobilitatis defectum, succedunt in feudis &c. BORCHOLT. *de feud. part.* 2. c. 7. n. 56. §. *fili nati &c.* nisi obstent specialia pacta familiæ, aut statuta locorum, quæ ab allegante probanda, nisi sint notoria; nec perit Nobilitas etiam defuncto marito, modo persistat in viduitate, *L. filii, §. viduæ, ad municipal. L. quoties; C. de privil. schol.* aut cum alio marito nobili de novo ineat nuptias, secus, si cum plebejo. Nobilis 8) est, quem Imperator in rescriptis vel literis talem appellaverit, tradit SCHRAEDER. *de feud. 2. part.* 9. sect. 14. n. 27. 9) Tacite collata Nobilitate lætantur Doctores juris, s. ab Imperatore metipso, quod inusitatum est, s. mediante alio Doctore juris in publica academia creati sint, BARD. *in L. fin. C. de Jud.* NOLD. *de statu nobili,* c. 5. n. 119. PANORMIT. *cap. proposuisti, X. de probat.* id quod porro ineluctabilibus argumentis deducit KNIPSCHILD. *lib. 1. c. 6. n. 75. & seqq.* Hæc & alia quamplurima Nobilitatis tacitæ concessionis exempla a Doctoribus passim suppeditantur; dignitas vero equestris non aliter,
nisi

nisi expressa declaratione, junctis solemnitatibus supra traditis, tribuitur, non tamen jure immediatæ Imperii Nobilitatis lætatur creatus Eques, nisi statutis & ordinationibus hujus illiusve circuli conformiter ab Imperii Nobilitate metipsa cooptetur, secundum quæ statuta Candidatus aggregari postulans, has præcipue præ se ferat qualitates, oriundus sit nimirum antiqua nobili prosapia, immediataque bona possideat, veruntamen aut unum, aut aliud, aut etiam utrumque simul erga præstationem certæ pecuniæ remittitur, ita
 MOSERUS *compend. jur. publ. lib. 5. c. 2. §. 5.*

§. VIII.

DE OBJECTO FINALI NOBILITATIS.

Quidquid vastissimo terrarum ambitu comprehenditur, quidquid etiam sub sole est, certum habet præfixum sibi suæ existentiae finem, ita & eundem, nostræ hætenus deprædicatæ Nobilitati inhiantes, duplicem nobis reperivimus obvium; primus est, ut agnita virtutum remuneratione eo magis & magis ad indefessum earundem studium singuli hominum alliciantur, ut laudabili ambitione moti, postposito emolumento proprio, id, quod convenit reipublicæ, eo majori alacritate intentent, ut, sacrificata sua vita, commune bonum tueantur, qui pariter plebem ad amplexus virtutum earumque imitationem instigandi modus Majoribus nostris non erat incognitus; hinc tot honorificis virtutes clarorum immortalizantibus columnis superbit Roma, marmoribus antiquissimis suos Germania in exemplum ostentat heroes, ita quidem, ut laudabilia facta, in cæca adhuc palpitanti plebi obscuritate non mediocrem exhibuerint idololatriæ ansam. Et sane hoc probe perpenso: *est labor ingratus, quem debita præmia fallunt.* Iniquius enim nil esset, quam virtutum denegare testimonium, aut dignitatem titulis non cohonestare, cum honor dicatur virtutis alimentum a VALERIANO in *lib. 2. de institut. antiquis.* His affigi merentur NICOL. REUSNERI cogitationes ad hunc passum sequentibus versiculis manifestatæ, cum ita cantet:

Regia qui gestant trabeati sceptrâ Quirini
 Distinctos hominum constituere gradus;
 Ut virtus in honore foret nec inertibus essent,
 His, quibus ingenium nobile & acre patet.

Nam velut agricolæ distinguunt semina frugum,
Et meliora ferunt, fertilior solo.

Sic quoque secerni docet hos a plebe, merentur
Qui clarum ingenio nobiliore decus:

Ergo magnanimo qui pectore castra secuti,
Fortiter hostiles sustinere manus,

Aut qui virginei conscenso culmine montis
Aonidas studio demeruerunt suo,

His tribuunt Reges vel Nobilitatis honorem,
Laurea vel nitidis fecta gerenda comis.

Secundus Nobilitatis institutæ finis est, ut in republica præclarus sit ordo, ut digniores minus dignis præferantur, superior regat inferiorem, prior sit potior posteriori, vilioris conditionis homines serviant iis, qui sunt præstantioris, hi vero illis negotia magni momenti vel sua sententia definiant, vel felici consilio explicent, vel in melius forment; paucis: Respublica sine ordinatione & sine subordinatione non subsisteret; esset enim nihil nisi dissociata multitudo, quam Deus seu Ens ordinatissimum & Autor omnium, quod est, in confuso statu relinquere non potuit, hic rudis materiæ partes segregavit, easdem in oblectamentum hominis collocando, ut habeat gratissimos aspectus, delicatissima nutrimenta, omniumque rerum commodiorem usum, quæ frustranea essent, si in turbido mortales vagirent statu. Cum itaque singuli certo ordine sint positi, variique extent Nobilitatis gradus; hos distinctim lubet enarrare. Primum ergo Nobilitatis gradum tenet summus Pontifex, *in cap. duo sunt, &c. 10. dist. 96. in cap. solita, 6. tit. XXXIII. de majorit. & obed.* remota illa Politicorum & Canonistarum aut Pontifici, aut Imperatori jurisdictionis præcedentiam adstipulantium disputatione; quemadmodum enim Deus in firmamento cœlesti duo posuit luminaria magna a reliquis distincta, solem, ut præesset diei, & lunam nocti, utraque magna sunt, illud tamen majus, quod præest diei; ita & summus Pontifex, qui in spiritualibus Vicarium Christi in his terris agit, dignitate præcellit Imperatorem, aliosque Reges Vicarios Dei in sæcularibus existentes. Alterum post summum Pontificem gradum tenet Imperator, omnes tam christiani orbis Principes, quam etiam Infideles, tam in propria persona, quam repræsentative per Legatos suos præcedens; vocatur *das Oberste Haupt der Christenheit, R. A. de an. 1518. in pr. & de an. 1529. §. und anfang*:

fänglich 2c. & *de an.* 1530. §. *Nachdem* 2c. 3. Dignitate est Rex Romanorum, etiamsi non sit unctus, GOLDAST. *de majorat. lib.* 1. c. 16. n. 8. 4. Dignitatis ordine est Rex Galliarum. 5. Rex Hispaniæ. 6. Rex Britaniarum, quamvis neuter horum alteri cedat, diversas ideo in sententias diversis euntibus. 7. Rex Poloniæ, NOLDEN. c. 9. n. 95. & *sequent.* 8. Rex Daniæ. 9. Rex Sueciæ. 10. Rex Hungariæ. 11. Rex Bohemiæ, qui etiam Augustæ Imperatoris in publicis processionibus præit, AUR. BULL. tit. 26. §. 5. 12. Veniunt Electores, qui in negotiis curialibus singulis Regibus ac Principibus præferuntur, AUR. BULL. c. 6. in reliquis vero Regibus postponuntur; hi inter se pariter sunt certo collocati ordine, quorum primus est Moguntinus; hunc sequitur Coloniensis; dein Trevirensis, qui duo posteriores continuo ratione prærogativæ alternant, stante tamen penes Trevirensē voti prioritate; postea ordo sessionis vocat Bohemicum, hunc sequitur Bavaricus, Bavaricum Saxonius, Saxonium Brandenburgicus, Brandenburgicum Palatinus, denique Palatinum Hanoveranus. Electores excipiunt Principes ecclesiastici, ita tamen, ut Archidux Austriæ, cujus a latere hæret Dux Burgundiæ, cum Episcopo Salisburgensi indies alternent, spectando hierarchiam ecclesiasticam; Episcopos, etiam Archi-Episcopos præcedunt Patriarchæ, quorum quatuor recensentur, Constantinopolitanus, Alexandrinus, Antiochenus & Hierosolymitanus; his immediate postponuntur Cardinales, NOLDEN. c. 9. n. 199. & *seq.* seu columnæ Ecclesiæ catholice, c. *Ministerium*, X. *de off. Archiepisc.* Cardinales sequi Primate, tradit KNIPSCHILD. *de Nobilit. lib.* 1. c. 7. n. 198. Verum in romano Imperio eorundem specialia jura & privilegia, nec non præcedentia de praxi fere incognita sunt, excepto eo, quod Archi-Episcopus Salisburgensis titulo Primatis utatur, similiter Abbas Fuldensis, MOSER *in compendio jur. publ. lib.* 4. c. 5. §. 12. Dein collocantur Archi-Episcopi; horum a latere hærent in publicis sessionibus Magister Teutonicus, nec non der Land-Commenthur des Deutschen Ordens, ita & Magister Ordinis Joannitici, MOSER *in compend. jur. publ. lib.* 4. c. 5. §. 11. Dein veniunt Episcopi, nec non Abbates Principali titulo insigniti Principes, porro Ecclesiasticos sequuntur Sæculares, ita tamen, ut adhucdum iis præferantur Episcopi Aug. Confess. addicti, ut Osna-brugensis, Lubecensis &c. Cæterum inter Principes iterum distinctus conspicitur ordo; horum enim primi Archiduces, dein Duces, Comites sacri Palatii, Marchiones & Landgravii, cum hac reflexione, quod non omnes Landgravii ad Principes spectent, nec cuncti

titulo

titulo Principis superbientes in romano nostro Imperio, voto & sessione in scamno Principali gaudeant, nisi formali receptione eo sint qualificati; hic memorandum, ratione Principum exemptorum aliarumque insignium Rerumpublicarum magnopere discrepare Doctores, qualis locus iis sit assignandus; plurimi eo concludunt, ut eorum ad comitia Ablegatis de negotiis communibus tractaturis peculiaris in publico confesso detur locus, de cætero Legati Principibus in persona præsentibus postponantur: post Principes in comitiis locum habent Prælati, & quædam Abbatissæ, Comites & Barones, qui ultimi reliquis Comitibus votum & sessionem in comitiis non habentibus prærogativam præripiunt; post Comites summo jure collocandi sunt Nobiles Immediati, die ohnmittelbare Reichs Ritterschafft, quibus tamen præferri autumant Civitates Imperiales. Quam erronea illa sit prætensio, cognoscatur ex sequenti §pho; quod Nobiles Landsassii Civitates Imperiales ordine sequantur, extra disquisitionem est; singulorum Legatos quod attinet, quodammodo Principalium intrant locum; denique ultimum Nobilitatis locum tenent juris Doctores & Licentiati, nec non Milites.

§. IX.

D E

PRÆCEDENTIA NOBILITATIS IMPERII IMMEDIATÆ,
COMPARATÆ AD CIVITATES IMPERII
IMMEDIATAS.

Consideratæ & enucleatæ per causas Nobilitati jungendi sunt sui effectus, quorum potissimus est præcedentia tam inter se, pro ratione graduum excellentiæ & prioritatis, quam aliorum ignobilium; cum igitur de præcedentia quæstio sit, operæ præteritum erit, eam penitus perscrutari. Præcedentia a præcedendo sic dicta, alias etiam prærogativa, aut græce proedria, germanice der Rang, Vor-
sitz, sic appellata, est jus priores præ aliis inferioribus arrogandi honores, aut sentiente CRUSIO de *jure proedr. in præfat.* majorem honoratioremque locum occupandi: fundamenta laudati juris nostri præcedentiæ desumunt Doctores partim ex genuinis principiis juris naturæ, vi cujus recta ratio præstantiorem minus præstanti longe præferendum esse dicitur, suadetque vi justitiæ distributiæ, observando proportionem geometricam, minus dignum digniori postponendum, delinquentem debitis subjiciendum pœnis, e diverso
de

de republica meritum proportionatis remunerandum præmiis, ita quidem, ut semel collatus aut debite conferendus honos inter pecuniaria jura queat recenseri, consequenter contra eum, qui justribuendum non tribuit, de jure fundatus est processus inter partes notanter habentes sibi certa judicia, aliorum vero respectu, ubi vel momentanee, vel perpetuo judicia cessant; etiam jure belli debita vindicatur præcedentia, GROT. *lib. 2. c. 17. n. 2.* præsertim cum vita, fama & honos pari passu ambulent. PUFFENDORF. *de offic. hom. & civ. c. 7. §. 6.* non hac ratione attendenda quorundam Theologorum, nec non Juristarum adhuc in antiquo Adamo fundata sententia, præcedentiam tanquam abominandum scelus & immane portentum depingens, cum tamen ignotum esse nequeat, inter Angelos in sede Majestatis divinæ, ubi labes nulla reperibilis, prærogativam unius præ alio existere. Non diffitemur, quosdam homines philautia, ceu pessimo suæ mentis morbo, in mala abduci, obcæcatos nimirum sui amore, & imaginaria existimatione indebitum arrogantes honorem, de quorum arrogantia turpi loquitur Salvator *Lucæ XI, 43. & alio loco Lucæ XXII, 24. & 26.* nec non *Joannis XIII, 15.* prohibens indebitam arrogantiam, non vero præcedentiam cuique debitam quærere vetat, partim in moribus Gentium moratorum jus prioritatis fundamentum habet, quod jam supra demonstratum §. III. magis autem stabilitum attestazione sacri Codicis, historiam *Jobi* continentis suo capitulo *XXIX. v. fin.* quo ita dicit: *si voluissem ire ad eas, sedebam primus, cumque sederem, quasi Rex circumstante exercitu.* Sic porro legitur de *Josepho* fratribus suis in convivio secundum nativitatis ordinem loca distribuyente, id quod pariter Athenienses, Lacedæmonios & Macedones observasse, attestatur CRUSIUS *lib. 1. c. 2.* Quod denique in nostris Europæis partibus potestates majores usque ad infimum sua gaudeant prædria, non eget ulteriori demonstratione, partim probatur legibus, subortas inter populos romanos de prioritare altercationes definientibus; sic *L. 8. ff. de pactis* agit PAPINIANUS: in numero autem pari creditorum auctoritatem ejus sequetur, qui dignitate inter illos præcellit: & MODESTINUS in *L. 2. de testib.* dignitatem testium in testimoniis attendendam esse monet, cui ULPIANUS in *L. 6. ff. de fide instrum.* adstipulatur, quando testem seniore juniore, & amplioris honoris inferiori præferendum esse tradit: videatur & *L. 2. Cod. ut ordo dignit. servet. &c.* partim pro defendenda præcedentia desumuntur argumenta ex jure canonico, quo Episcopis ad confidendum & subscribendum certus ordo est assignatus, *distinct. 74.*

c. 5. idemque repetiit Papa GELASIUS, etiam quoad Presbyteros & Diaconos *in dist. L. XXV. cap. fin.* & GREGORIUS Papa X. *in cap. 1. de majorit. & obed.* quinimo hæ circa præcedentiam controversiæ etiam ad ordines regulares & sæculares, atque Laicorum confraternitates usque processerunt, ut iis pariter diversis Bullis ex rescriptis pontificiis prospiciendum fuerit, teste SANCHEZ *ad lib. 1. Decret. tit. 33. c. 5.* Quoad Status Imperii disceptationes de præcedentia inter eos agitata solus Imperator sua decisione, non tamen neglecto aliorum Statuum consilio, definit, sentiente SCHWEDERO *introd. ad jus publ. part. spec. sect. 1. c. 10. §. 15.* RUMELIN *ad Aur. Bull. part. 3. dissert. 1. §. 12. in fin.* STAMLER *de reservat. Imp. §. XL. per tot.* Pro qua sententia defendenda leges fundamentales fortissima suppeditant argumenta; sic legitur in *Rec. Imp. de an. 1570. §. zum letzten 2c.* ibi: *wollen, ordnen, und statuiren Wir hierunter, daß die der Session wegen streitige Stände, so sich auf sondere Austrag mit einander verglichen, darauf ihrer Vergleichung nach ferners, doch zugleich in Possessorio & Petitorio, bis zum endlichen Schluß verfahren, und Unsere Råntnus darüber erwarten sollen 2c.* *Add. Recess. Imp. de an. 1576. §. 110.* Hoc pariter plane agnoverunt ipsi Imperii Status, in der Churfürsten, Fürsten, und gemeiner Stände ersten *Relation* und Antwort auf dem Reichstag zu Augspurg *an 1566. his verbis:* Die Erkantnuß zwischen denen Ständen, so der Session halber strittig, hanget der Kayserl. Hoheit an, und ist ihrer Majestät, als dem Oberhaupt allein zuständig. His accedunt varia exempla decisæ ab Imperatore inter Status Imperii de prærogativa controversiæ; tale exhibuit Fridericus I. Imperator *an. 1184. in comitiis* inter Abbatem Fuldensem & Episcopum Coloniensem, ita pronuntiando, ut prior cedat posteriori, STRUV. in seiner *Einleitung zur Reichs-Historie* im 1. Buch 7. Absatz, §. 48. Similiter notatu dignissimum est decretum Rudolphi II. quo Pragæ *an. 1607.* motam inter Duces Saxonæ, Lineæ Vinariensis & Altenburgensis, de præcedentia litem decedit, nec non Leopoldi, quo inter Episcopos Eichstadiensem & Spirensen controversiam de præcedentia terminavit, quorum tenorem habet LÜNIG. im *Teutschen Reichs-Archiv part. spec. tom. 11. part. 4. sect. 2. §. 44. pag. 179.* & *tom. 3. cont. 1. dritte Fortsetzung pag. 151.* Nostris quoque temporibus acerrime propugnata inter Nobilitatem Immediatam Imperii, & ex altera parte Civitates Imperiales de præcedentia disputatio fat manifesta est, qua ratione Scriptores vel pro hac, vel pro alia parte suas Publico communicant opiniones, quarum in sequentibus argu-

argumentis fundatissimæ sunt, Nobilitatem Immediatam Civitatibus præponentes, eo quod 1) inter omnes fere Gentes Nobilitas seu Status privilegiarius ob sua merita considerabilis, singulis civitatibus laudabiliter præferatur; illud quoque 2) non tantum respectu Civitatum Imperialium per totum Imperium romano-germanicum observatum sit secundum rigorem legum fundamentalium Caroli IV, videlicet Auream Bullam, cum in exordio ita dicat: *Assistentibus Nobis omnibus Principibus Electoribus ecclesiasticis, ac secularibus, ac aliorum Principum, Comitum, Baronum, Procerum, Nobilium & Civitatum multitudine numerosa.* Item 3) verificat *Ordinatio Cameralis part. 2. tit. 10.* ibi: Ob jemand von Churfürsten, Fürsten, Prälaten, Graffen, Herren, Ritterschafft, Städt, oder andere; item 4) *Recessus Imperii de an. 1542. §.* Es sollen auch die Churfürsten, Prälaten, Graffen, &c. Similiter 5) *de an. 1544. §.* und nemlich sollen &c. ibi: jede Churfürsten, Fürsten, Prälaten, Graffen, Freyherren, die von Adel, auch die Freye, und Reichs-Städt. Item 6) *Röm. Kayserl. Majest. Land-Fried de an. 1548. §.* Und gebieten. Item 7) *de an. 1577. §.* Wir wollen auch. Item 8) im Münz-Edict *de an. 1539. im Eingang.* Item 9) *Abschied de an. 1566. §.* Wiewohl dann & §. *seq.* sed & 10) sine ulla contradictione apud publicas cujuscunque generis festivitates solennesque ritus ablegatis Ordinum equestrium, postpositis Civitatum Imperialium missis, de praxi notoria prærogativa concedatur. Huc pertinet 11) quod privato Nobili ad dignitatem postea Baronatus elevato & immatriculato Civitates Imperiales lubentissime cedant, cur non universo corpori innumeris Nobilitati antiquis, non exigua bonorum quantitate ditatis, splendidissimisque viris cunctis præcedentiam relinquant? An igitur privato illi major debetur respectus? Revera illud statuere mentis denotat exilium, præsertim cum 12) quam plurimi Nobilium Immediatorum vel jam de facto ad Archi-Episcopalem, Electoralem, Episcopalem, vel quamcunque aliam spectabilem in Imperio nostro dignitatem elevati colantur, vel in futurum aspirant, & his ignobiles Civitates, quas exiguae civitatis homines constituunt, sutores nimirum, sartores, laniones, pictores &c. dubiam reddere præcedentiam, perfrieta fronte conantur, cum tamen indubitati juris sit, Nobilem præferendum esse ignobili. Porro notorium est 13) in conventibus provincialibus Nobiles Landsassios Civitatibus provincialibus præsedere. Ex rationis igitur paritate proedria debetur immediatis Nobilibus præ immediatis Civitatibus. Notabile est præ-

terea 14) quod novioribus ævis a *Maximiliano I.* quædam Nobilitatis membra, præcipue ea, quæ gestabant clypeum sancti Georgii, als im Hôgaû, Friedberg und Gelnhausen, ad comitia vocata ibidemque præ Civitatibus priora extiterint. Multo magis integrum corpus gaudeat prælatione. 15) Constat paucis ab hinc annis in terris Franconicis, Comites, Barones, cum Nobilitate conjunctos unum repræsentasse corpus, ideoque in variis cantonibus distinctis equestribus officiis esse functos. Si itaque Comites & Barones notorie Civitates Imperiales dignitate superant, quis idem prudenter denegabit eorum comembris? Argumenti loco inservit 16) die Königl. Sakung von dem gemeinen Pfennig zu Wormbs, an. 1495. tit. von den 7. Schatzmeistern. ibi: *item zu Zinnehmung, Einforderung und Verwahrung solcher Aufsehung sollen jezund 7. redliche, glaubhafte Personen zu Schatzmeistern auf zimmlliche Belohnung bestellet, und gen Franckfurt verordnet werden, das Geld getreulich zu sammeln, und zu verwahren. Der 1ste von Uns Röm. König Maximilian; der 2te von Uns denen Churfürsten; 3te von denen anderen Fürsten, des Reichs geistlich, und weltlichen; 4te Von denen Prälaten; 5te von denen Graffen und Freyherrn; 6te von der Ritterschafft; 7te von denen Städten benennt werden.* Ex his & quam plurimis aliis imperialibus gestis luculenter apparet, quod nunquam prima subsellia Civitatibus evacuarit Nobilitas, sed potius in continuata possessione perstiterit, vel eam apprehendendo, vel protestatione salvando, prout testantur acta habiti an. 1633. conventus Heilbrunnensis, quo tempore contra molimina Civitatum Imperialium contradicentium Nobilitati Immediatæ prærogativam solenniter Ordines equestres sunt protestati. Idem constat ex protocollo ab 14. Mart. 1634. Francofurti celebrato in conventu Principum Protestantium & Statuum, quæ possessionis vel quasi actualis manutenentiæ, nullaque ratione intermissa continuatio, ultro certissimis probatur præjudiciis, tam in actibus publicis, quam etiam stilo curiæ, nec non variis cum Civitatibus Imperialibus solitis quorundam scriptorum subscriptionibus. His præmittatur, quod omnes pene Europæ gentes in quocunque statu, monarchico scilicet, aristocratico, democratico, aut quocunque ex his tribus mixto consideratae, Civitates Nobilitati postponent, probe perpendentes, inconveniens esse, plebejos Nobilibus antèferre, cum pro his continua militet ordinis reverentia, & quod mirum est, ab ipsis quoque Batavis, alias libertatis popularis tenacissimis, tale quid observari, attestatur *FRANCKENBERG im Europ. Herold*
part.

part. 3. c. 2. Nostræ sententiæ 17) adstipulatur historia *Friderici III. an. 1452.* Eleonoram Lusitanicam solenniter introducentis, quam enarrat GERARD. de ROO *hist. August. lib. 5. pag. 219.* ubi attestatur, Nobiles sub sigillo S. Georgii militantes ordine secutas fuisse Civitates Imperiales, eundemque ordinem in introitu urbis Romæ custoditum esse refert idem Auctor *pag. 220.* Attendi meretur 18) quod Cæsareæ Majestates incessabiliter mediantibus litteris suis credentialibus, quotiescunque Legatos ad circulum Suevicum misere, Nobiles Civitatibus præponant, id quod haud raro contingit in mutuo collata utrique parti commissione, prout videre est an. 1671. In causa *Stein contra Stein* cognoscitur præcedentia Nobilium. 19) Quando ab utroque ordine Cæsari vel exercitui imperiali sub nomine commeatus aliquid præstandum, hoc rursus a Nobilitate priori loco petitur, illisque præ Civitatibus in repartitione prior locus defertur; similiter 20) quando aliquod commune consilium inter Nobiles & Civitates ineundum, vel de rebus communibus in solenni aliquo conventu, v. g. auf den freyen Fürst. Conventen: deliberandum est, equestris Ordinis Dynastæ etiam particulares Civitates Imperiales, in eundo, sedendo, votando & subscribendo præcedunt. Prærogativam Nobilibus competere 21) agnovit Rex Galliæ, cum in conventu publico Ensisheimii Nobilitati Alsaticæ, præ Civitatum Deputatis primum exhibuerit honorem, prout testatur relatio Deputatorum Hagenoviensium, quam scriptis habet PASTORIUS *in flor. Europ. tom. IV. pag. 125. & seqq.* Non mediocre fundamentum ponit 22) ipsarum Civitatum Imperialium declaratio pacis publicæ *de an. 1389. §. 33. & §. 43. apud DATTIUM lib. I. c. 9. n. 12.* ubi Civitatum propria confessio hunc in modum concepta: *welcher diesen Land, Fried nicht schwören: es sind Fürsten, Herren, Ritter, Knecht oder Städt;* huicce declarationi annectantur 23) constitutio *Imperatoris Ruberti de an. 1401. §. 8.* 24) Salvus conductus Joanni Hussio ab Imperatore Sigismundo in an. 1414. concessus, *ibid. pag. 389.* 25) Pax publica *Sigismundi promulgata an. 1431.* ubi multoties Nobiles præferuntur Civitatibus. 26) Pax publica *Imperatoris Alberti de an. 1438. ibidem:* und darum mit guten Rath, Unser und des Heiligen Reichs Churfürsten, anderen Fürsten, geistlich und weltlichen, Grassen, Freyen, Herren, Ritter, Knechten und Städt, die Wir dann durch sich selbst, oder durch ihre mächtige Sendbotten darum insonderheit zusammen gebotten. 27) Consolatio *de pace publ. Ulmensis de an. 1442.* 28) Hanc insecta *Friderici III. Imperatoris reformati §. 3.* 29) Recessus Impe-

rii de an. 1571. §. 1. & 4. ibi: Man soll auch jetzt allhier etliche Råth ordiniren, und vff das mündst Sechs: den fünfften die Prälaten, Graffen, Herren, Ritter und Knecht, so für sich selbst schicken werden. Den Sechsten, die Frey- und Reichs-Städte.

30) *Ordinatio pacis publicæ decennalis an. 1474. in comitiis Augustanis ab Imperatore Friderico III. facta.* 31) *Edictum pœnale dicti Imperatoris de an. 1487. ad Civitatem Augustam missum, ibidem: Und wollen, daß ihr schierst künfftig euere vollmächtige Botschafft gen Eßlingen schicket, daselbst Wir persöhnlich auch erscheinen, oder Unsere treffliche Botschafft haben, und mit sambt den Prälaten, Graffen, Herren, Ritterschafft, denen von Adel, Luch und anderen Städten fürnehmen, handeln und beschliessen wollen.*

32) *Declaratio pacis publicæ Augustæ in an. 1500. facta tit. 4. & passim.* 33) *Ordinatio pacis publicæ de an. 1521. tit. 3. & 6.* 34) *Ordinatio & Reformatio Politica de an. 1530. in princ.* 35) *Rec. Imp. Norimbergæ de an. 1542.* 36) *Rec. Imp. de an. 1544. §§. 27. 38. & 54.* 37) *Pax publica Augustana de an. 1548. in princ. & tit. 2. tit. 14. & tit. 29. §. 4. addatur hîsce Rescriptum Imperatoris Caroli V. ad Status Imperii in comitiis Augustanis an. 1554. congregatos directum, da die Inscription also lautet: Denen Hochwürdigen, Ehrwürdigen, Hochgebohrnen, Unseren lieben Freunden, Vetteren und Fürsten, auch Ehrsamem, Wohlgebohrnen, Edlen, Unseren Lieben Andächtigen, und des Reichs getreuen NN. Prälaten 2c. item innumerae scripturæ publicæ, queis varia Nobilitatem inter & Civitates perpetui testimonii gratia enarrata conspiciuntur negotia, tam in ordine conceptus, quam etiam subscriptionis, licet de unico tantum Nobili quæstio sit, Civitates postpositas ostendentes, id quod nonnullis illustrabimus exemplis. Huc itaque pertinent tabulæ fœderis Suevici an. 1488. erecti, in quibus sigilla Civitatum post sigilla Nobilitatis sunt impressa, conspiciuntur junctis hîsce formalibus: So haben wir Burgermeister und Rath des Heiligen Reichs Stadt unserer Stadt Insigel auch hieran thuen hencken unter die obgeschriebene Insigel alle. Non minus ac transactio inter Nobiles de Wildenstein & Civitatem Norimbergensem tot Patritiis Nobilibus florentem inita, cujus originalis in archivo Norimbergensi existentis verba primordialia ita se habent: Wir die hernach benannten Martin von Wildenstein, zum Wildenstein Ritter, Adam von Wildenstein zu Breitenneck für vns, unsere Erben, und unsere Nachkommen, & in fine: welches alles und jedes gereden, und versprechen wir die von Wildenstein, für vns, unsere Erben, Mit-*

verwan,

verwanten, und Nachkommen, deßgleichen wir Burgermeister und Rath der Stad Nürnberg alles wahr : : zu halten. Dessen zu wahren Urkund haben wir die erstgedachten Martin von Wilsenstein Ritter 2c. sein eigen angebohrn Insigel und wir Burgermeister und Rath der Stadt Nürnberg Secret-Insigel an diesen Brieff zween gehenckt. A. C. 1537. 27. April. Jungatur subscriptio intercessionum der Ausschuss der freyen Pürsche vor die Herren von Stein zu Uttenweiler an den Freyherrn zu Walburg de an. 1541. nec non inscriptio subsequente responsionis in verbis: Dem Wohlgebohrnen Schweickarten von Gundelfingen, Freyherrn, auch Edlen, Vesten, Fürsichtigen, Ehrensamben, Weisen Wilhelm von Stozingen zu Gendorff, Hans Simon von Stadion, und Jacob Eckelspachen, Burgermeister zu Biberach 2c. Est denique in propatulo, quod Aula Cæsarea tota die in suis expeditionibus Ordines equestres Civitatibus indistincte præferat, uti novissime adhuc patet ex protocollo rerum dicto Augustissimo Judicio exhibitarum de dato 21. 8bris 1723. ubi communi quorundam Comitum, Nobilium, partis chocaricæ Immediatorum & Civitatum Imperialium consensu supplica Imperatoriæ Majestati exhibita Nobilium adhuc præ Civitatibus mentionem facit. Quis itaque ultro hæsitabit in eligenda nostra sententia, si pauca hæc argumenta ex immensa congerie brevitatis studio deprompta pervolvat; quid contrarii moliantur Civitates Imperiales eorumque adulescentes, meræ inanesque paleæ sunt, & cum contraria juxta se posita magis elucescant, contraria argumenta fideliter recensere refutabitque sequens

§. X.

Q U O

ARGUMENTA CIVITATUM IMPERII LIBERARUM,
PRÆROGATIVAM NOBILITATI IMPERII IMMEDIATE
IN DUBIUM VOCANTIA RECENSENTUR
ET REFUTANTUR.

Non est, quod miremur, omne laboris impendium a Civitatibus Imperialibus eo conferri, ut prioritatis præ Nobilitate Immediata quærendæ studium sub variis possent occultare figmentis. Imprimis se referunt ad propositionem ejusque articulum 3tium, in conventu pacis Westphal. an. 1645. a Plenipotentariis Joanne Comite ab Oxenstirn & Joanne Salvio habitam, qua Ordines equestres Ci-
vitati-

vitatibus sunt postpositi. Verum quod hoc facto Immediatæ Nobilitati nullatenus præjudicatum sit, patet ex eo, quia Plenipotentarius *Joannes Wolfgang. Gemmingius* per speciale memoriale, quod habet *LONDORP. contin. actor. publ. part. 3. c. 45. lit. B. mense Febr. 1646.* solenniter est protestatus; hinc sequens obtinuit responsum, quod Nobiles hoc prætensum præjudicium suæ tardiori comparitioni potius, quam aliorum culpæ tribuere debeant, cum ipsi tanquam extranei non tam accuratam rerum germanicarum & litium inter Status Imperii obtinentium habere possint cognitionem, indeque etiam ordo ab ipsis observatus Nobilibus nullum parere possit præjudicium. Accedit, quod hac ratione magis ipsarum rerum, quam ordinis ratio habita omniaque tumultuario tantum ordine posita fuerint. 2) Civitates se se prælatas esse probare autumant, allegando gravamina Protestantium ecclesiastica 15. & 25. Decemb. 1645. nec non Catholicorum sub initium Febr. 1646. proposita, similiter Protestantium in eodem puncto Sess. 6. ulteriorem declarationem æque ac finalem Catholicorum resolutionem die 11. Julii 1646. Verum data in his casibus præcedentia in mero errore fundamentum habet, qui error in aliis antecedentibus & subsequenter actis Imperii publ. re diligentius inspecta iterum correctus atque Nobilitati debita præ Civitatibus prærogativa postliminio quasi restituta fuit, test. inter alia tum temporis edita scripta publ. 1. Statuum Protestantium de componendis gravaminibus ecclesiasticis sub rubrica: *Der Evangelischen Ständ Vorschlag zu Componirung der Gravaminum.* 2. *Der Catholischen Gegen: Vorschlag.* 3. *Der Evangelischen Gegen: Erklärungs: Puncta.* 4. *Der Kayserlichen Plenipotentiariorum endliche Erklärung.* 5. *Der Kayserl. Plenipotentiariorum fernere Vorschlag und Resolution.* 6. *Der Evangelischen Ständ endliche Gegen: Erklärung in LONDORP. actis publ. continuat. lit. 3. c. 30. 31. 33. 36. 37. & 38.* nec non 7) Statuum Protestantium mense Febr. de an. 1646. in puncto amnestiæ abgefaßten Bedencken, & 8) disertis illis Cæsareæ instructionis, quæ Augustissimus A. C. 1646. sub dato 4. Idus Julii Linzio Austriæ ad Legatos suos in Westphalam direxit formalibus, quibus de Ordine equestri Immediato aliis Statibus majoribus quoad beneficia pacis religiosæ æquando & de Civitatibus Imperialibus relinquendis aut reponendis in eam libertatem religionis, quæ & pace religiosa ipsis competat, diserte cautum legitur, apud *AUTOR. arcanorum pacis Westphalicæ, c. 14. pag. 216.* 3tium argumentum desumunt Civitates ex capitulatione Imperatoris Caroli Vlti gloriosissimæ memoriæ, ejusque articulo 3.

æqua-

æqualis vere Josephinæ & Leopoldinæ artic. 5. tenoris: Es sollen auch bey Kayserlich und Königlichem Crönungen und anderen Reichs: Solennitäten denen immediaten Reichs: Grafen und Herren, die im Reich *Votum & Sessionem* haben, vor anderen aus- und inländischen Grafen und Herren, wie auch Kayserl. Råthen und Cammer: Herren und zwar gleich nach dem Fürsten: Stand vor allen anderen, weilen sie im Reichs: Fürsten: Rath *Votum und Sessionem* hergebracht, deswegen ihnen auch billich, wie bey denen *Consultationibus, Oneribus* und Beschwerlichkeiten, also auch solchen *solennibus Actibus* die Stell und was dem anhanget, gelassen, und ebenmäßig ausser solchen Reichs: Festivitäten am Kayserl. Hoff und aller Orten *observiret* werden, hunc in modum concludentes, si prærogativa debetur Comitibus Baronibusque *votum & sessionem* in comitiis habentibus præ aliis eodem jure destitutis, ita & Civitates, quia voto & sessione in comitiis gaudent, Nobilitati præeunt. Ast si hæc subsisteret consequentia, innumera inde sequerentur absurda; hac etenim ratione Duces Florentiæ, Mutinæ, Parmæ & reliqui in Imperio suffragium non habentes Duces & Principes appanagiati, nec non Capitula majora Ecclesiarum metropolit. Immediati Abbates & Abbatissæ, ut & Comites circuli Bavarici similiter spectabiles, Hanseaticæ Civitates, ut Brema, minime Civitatis Imperialis Deputatis cedere cogerentur, quod, quam ridiculum sit, per se patet. Probat itaque hocce argumentum nimium, ergo nihil, si utantur contra similes hac conclusione, velut Comites Imperii *votum* habentes contra alios suffragio destitutos sive Landsassios, Civitates Imperiales contra Civitates Municipales omnino procederet. Insistunt 4) Civitatum patroni in comitiis sedendi ordinem pro stabilienda Civitatum præcedentia adducendo; immediate enim post Comites & Barones in conventibus tam imperialibus, quam circularibus primum locum a Civitatibus occupari inquiunt, hinc & primi immediate post eas sint ordine præcedentiæ. Quam fragile autem hoc argumentum sit, cognoscitur ex argumenti retorsione: Nobilem per plateam euntem e vestigio sequitur famulus, consequenter præ aliis honestis viris famulo debetur prioritas; quam falsa hæc est conclusio, tam futile est adversariorum argumentum. Si enim non concurrat persona intermedia, etiam longe minor lateri majoris aliquando adhæret, non inde fluit, quod memoratus ordo sessionis ob defectum personæ intermediæ præ reliquis dignitate excellentioribus Civitatibus jus tribuat prioritatis. Moventur 5) ad Civitatem Argentoratensem, præ Nobilitate Alsatica prioritate lætantem pro-

vocando, hancce capillis attrahentes consequentiam, ergo & reliquæ Civitates Imperiales Nobilitatem Immediatam præcedunt. Cum autem res inter alios acta nemini præjudicet, ideoque statuta &c. consuetudines aliæque conventiones Argentoratum inter & Nobilitatem Alsaticam vigentes pessime ut probationes contra reliquos Ordines equestres respectu illius præcipuis juribus distinctos applicantur ineluctabiliter. 6) Ventilatam hætenus prærogativam probare autumant Civitates, si se Status Imperii esse, & ita sibi præ Nobilibus, qui tales non sunt, primum deberi locum asseverent; ast male, inquit Glossa; hoc etenim argumentum inprimis non perstat, cum sit exorbitans, eo quod, prout supra demonstratum, hac ratione & Ducibus & Principibus a minimis Civitatum Deputatis primus præriperetur honos. 2) Falsissimum est ex eo, quod jus ad comitia nostris Imperii Nobilibus denegatum sit, cum tamen nulla superfit dubitandi ratio, quin olim in comitiis, medio adhucdum sæculi decimi sexti comparuerint Nobiles non tantum in corpore, sed & singula, quibus libuit, membra, nullibique reperibilis sit tanti juris abdicatio, sed potius innumeræ constitutiones Imperii, pragmaticæ sanctiones, pacta, confæderationes, pacificationes, monumenta historiarum & præjudicia luculenter ostendant, quod Ordines equestres inter Status Imperii sint omni jure recensendi; cui quæstioni non immorabimur, evidentissima adducendo argumenta, cum in sequentibus, divina favente clementia, luce meridiana clarius jus ad comitia Nobilitati competens probaturi simus. Sufficiat tantum, quod a Rudolpho II. per peculiare rescriptum Equites Imperii Status sint appellati, quod jura præ Civitatibus insignia, ut Austregarum &c. de facto possideant; manent itaque Imperii Status maxime privilegiati ac publicis oneribus exempti. Prioritatem 7) sibi arrogant Civitates de subscriptionibus Recessuum Imperii, non probe considerantes, quod usque ad Caroli IV. tempora in mentionatis Recessibus Imperii de Nobilibus, sine ulla interruptione, cogitur, de Civitatibus vero nullatenus posthæc & postquam Nobilitas Immediata a frequentatione comitiorum abstinerit, non uniformis subscribendi modus sit observatus; aliquando enim Imperator solus, aliquando cum nonnullis Statuum Plenipotentariis, aliquando tantum cum his Statibus, qui legi ferendæ interfuerunt, subscripsit. Misera ergo est conclusio, quod subscriptio prærogativam tribuat, aut eatenus postpositi deterioris sint conditionis, jusque ad comitia amittant. Quid ergo sentiendum est juxta Recessus Imperii de an. 1518. & 1522. quibus nulla plane Statuum nomina subscripta videntur;

tur; ergone de eorum firmitate dubitetur, cum universum romano-germanicum Imperium iis tanquam legibus fundamentalibus pareat? Aut hi Status Imperii non sint, qui de subscriptione non participarunt; vel hoc vel illud statuere, esset mentis impotentiam manifestare. Omnem denique lapidem 8) movisse sibi praeceperunt adstruxisse putant, si ejusdem quasi possessione imaginarie sibi blandiantur. Huc inserviat conventus correspondentium Ordinum Norimbergæ 1619. habitus, ubi quidem Nobiles 11. Novembr. comparuerint, seque Civitatibus præferri petierint, verum a summis Imperii membris se in suo prioritatis jure suffultas & e diverso Nobiles cedere coactos esse, Civitates in vulgus propalant; ast ingredientes historiam ejusdem dicti conventus perspeximus, quod vocati Nobiles Legatos suos Norimbergam miserint, qui statim ac præsentes de Civitatum prærogativam prætendentium machinationibus certiorati, illico ab omnibus publicis conventibus non tantum abstinerint, sed & in speciali memoriali, quod habet LÜNIG. im Reichs Archiv part. spec. contin. 3. in dem 2ten Absatz von der Ritterschafft in Francken 2c. pag. 56. contra inopinatam Civitatum temeritatem solenniter sunt protestati, præcavescentes per hoc & avertentes, ne juri suo ac privilegiis inferatur præjudicium, & quia nulla habita memoratæ protestationis ratione in suo inepto perseverarunt Civitates ausu, eandem actis publicis in perpetuum suæ salvationis testimonium incorporari petierunt, quo facto hæc acta publica in scriptis exhibentes Doctores continuo Nobilitatem Civitatibus præposuerunt, ut videre est in *Theatro Europæo ad annum 1619. pag. 258.* Similem fere in modum res acta est in conventu Heilbrunnensi an. 1633, ubi Civitatibus Nobilitati cedere reluctantibus & vice versa, ab eodem iterum conventu discessit Nobilitas, juris sui integritatem in solenniissima protestatione ponendo, quam habet LIMNÆUS in *addit. ad lib. 6. c. 3. n. 35.* hacque adeo sibi prospexit, ut Plenipotentarius Suecicus Comes ab *Oxenstirn* tandem istius conventus placita, ne liberæ Nobilitati ex ordine scripturæ aliquod generaretur præjudicium, in tres æqualis tenoris tabulas, ubi Statuum & Ordinis equestris, non vero Civitatum in specie mentio injecta fuit, teste *Theatro Europæo ad an. 1633. pag. 421.* redigere, & insuper adhuc pro majori Nobilitatis securitate peculiari tandem fœdere cum Ordine equestri pacisci, Civitatesque in ejus tabulis liberæ Imperii Nobilitati postponere necesse habuerit, teste LONDORP. *lib. 5. cap. 140. pag. 274. & seqq.* Quidquid igitur moliantur Civitates pro evertendo sacri Imperii Nobilium jure, magis contra, quam pro

militat; etenim evidentissime tam ex memorato conventu Norico, quam etiam Heilbrunnensi, patescit Nobilium continuata quasi possessio; idem dicendum de conventu confœderationis Francofurtensis an. 1634. celebrato, ubi iterum iterumque sua jura acerrime propugnarunt, ita, ut nullo unquam modo a scopo semel sibi præfixo potuissent amoveri. Ne igitur frustratorie convenissent Status, communiter placuit, ut reservato cujusque partis jure idem conventus pro extraordinario & suis non involuto regulis debeat reputari, & ne hoc quidquam videatur decisum, quatuor Deputati Principes mox Nobilium, mox Civitatum suffragia collegere; interim quacunque aperta occasione prima semper subsellia tenere Nobiles, attestante satis dicti conventus protocollo. Instant 9) Civitates facta Legatorum suorum, queis præcedentiam, prout supra monitum, variis in casibus Nobilitati concessere, tanquam irrita nulla accusando; jungentes, quod propria autoritate citra jussum hoc fecerint, consequenter in jure quæsito nullum plane præjudicium causare valuissent. Quam inepta cæteris paribus hæc sit illatio, eo palpabilius est, quo certius, quod factum Ministri sit factum Principis, MÜLLER. *Hypar. c. 10. n. 24. MEV. conf. 34. n. 29. arg. L. 1. ff. de off. procur. &c.* Accedit, quod Civitates ad ejusmodi conventus excellentissimos tantaque eruditione, quanta in orbe terrarum colitur, præstantissimos viros ablegent, indeque non præsumendum, ab his sine ratione, vel instructione esse quid peractum; præterea Civitates fugere nequit, quod negligentia procuratoris (si eandem concedamus) domino noceat, CARPZ. *part. 1. const. 1. def. 22. n. 11.* quodque dominus sola taciturnitate factum procuratoris rati habere possit, BRUNNEMANN. *ad L. 49. &c. L. 60. ff. de procur.* Sibi igitur imputent, quod negligentes, ut ajunt, miserint mandatarios, argum. *L. 23. in fine ff. de minor. L. 7. §. 2. ff. de instit. act.* Radicatum itaque manet Nobilitatis fundamentum in possessorio, donec a Civitatibus vincantur in petitorio, quod tanto minus poterunt, quanto fortiora argumenta, quæ in §. præcedenti adduximus, jura Ordinum equestrium tuentur. Optimo jure se 10) defendisse Civitates arbitrantur, si ad antiquitatem suæ existentiae provocent; sic Argentoratum, Spiram, Wormatiam, Moguntiam, Coloniam plerasque alias celeberrimas civitates jam pridem floruisse, ad eligendosque Imperatores, velut Ottonem III, patre suo Ottone II. procurante, similiter Henricum II. & Conradum II. sua attribuisse suffragia gloriantur, in probationem hujus varios adducendo scriptores, nempe STRUV. *syntag. jur. publ. cap. 7. §. 5.* CONRING. *de Civitat.*

Civit. Imper. §. ult. & fontes historiarum de populi junctim facta electione attestantium, sub quo vocabulo populi Civitates intelligi credentes; nec hac argumentationis inani palea in orbe Doctorum patrocinii quidquam proficient Civitates, eo quod demonstranda per hæc non demonstraverint. Non diffitemur, antiquitus Germaniam celeberrimis superbiisse urbibus, enituit & eadem suis virtutibus generosioribusque factis parta Nobilitate coruscantibus viris tum temporis quidem, quo Teutones in nemoribus fixa sua usque ad sæculum 9num, sentiente CONRING. *de urbib. Germaniæ*, §. 24. habuere domicilia, quæ antiquitas Civitatum nescia nobilissimos, ut supra dictum, jamjam numeravit heroes usque ad Henrici Aucupis tempora, qui ad Germaniam in melius formandam & ab hunniacis invasionibus securiorem reddendam varias erexit civitates, quasque innumeris dotavit privilegiis, Nobilibus tamen notanter earundem largiendo gubernationem, testante ipso LEHMANN. *lib. 4. c. 2.* quem jurium suorum tutorem venerantur Civitates, cum dicat: *Alle Städt haben bey der Teutschen Kränkischen König und Kayser Regierung, entweder ein Herzog, Graff, oder anderer Königlich oder Kayserlicher und des Reichs Officier verwaltet.* Stetere itaque memoratæ splendidæ Civitates sub regimine Superiorum suorum, qua sua in dubium nullum vocata subjectione nil profecto prærogativæ sibi accersent, quidquid ab obumbranda prioritatis postulationem ex historia a LEHMANNO *de urbib. Germaniæ*, *lib. 4. cap. 3. pag. 242. b.* in sui favorem detorsa direpsere, quod videlicet ad Henrici II. electionem concurrerint sentiente insimul DITMARO *lib. 4.* Verum longe aliud ex RADEVICO *de gest. FridERICI I. lib. 2. cap. 1. & seqq.* patescit, cum Civitates italicas, quæ eo jam tempore voto & sessione in conventibus italicis gavisa sunt, sua suffragia ad electionem dicti Imperatoris attribuisse asseveret, expressis hisce verbis: *His omnibus cum frequentia laicorum Principum, Ducum videlicet, Marchionum, Comitum & universarum in Italia Civitatum Consulibus atque Judicibus Fridericus injungit &c.* & ita reliqua historiarum monumenta se habent; e diverso potius in propatulo est, quod diu post hæc tempora immediatam libertatem & jus gerendi votum in comitiis impetraverint Civitates, prout videre est ex actis comitiarum Norimbergæ in an. 1524. celebratorum, ubi ab Electorum Principumque Collegio supplicationi Civitatum Imperialium Collegii ita responsum: *Sie waren des nicht geständig, daß die Städt je ein Stand im Reich gehabt hätten, und darum stund ihr Begehren, daß der Städt Gesanden von ihrer Herr und Freunde*

wegen darthun sollten, wie die Stadt mit alter Stand und Stimm im Reich gehabt hätten, wie sie zu solchem Stand kommen wären, und welcher gestalt sie den fürhin zu haben begehrten, weil sie sich in solchen *Supplication*-Schriften einer Stimm zu haben berühmten, apud DATT. *de pac. publ. lib. 5. cap. 6. quod dubium tempore demum instrumenti pacis conditi suam nactum est decisionem*, ita, ut ab eo tantum tempore jure voti & sessionis in comitiis latentur, prout manifesto constat ex concluso Collegii Electoralis *de dato 13. Maji 1707. tenoris*: daß dem Städtischen Reichs Collegio nochmahl zu bedeuten wäre, daß, gleichwie es sich wohl zu erinnern, mit was großer *Difficultät* dasselbe zu dem *Voto decisivo* bey dem Westphälischen Frieden gelanget, und dieses *Jus* so hoch, wie es an sich selbst auch wäre, geachtet hätte, als möchte das ermeldte Collegium civitatis auch dahin sehen, daß es dieses ihnen concedirte und durch die Schickungen zum Reichs-Tag sich selbst erhalten, und nicht präjudiciren mögte, quod exhibet LÜNIG. *archiv. imp. part. gen. tom. 1. pag. 675.* Hic quoque ruminanda sunt, quæ paulo ante notata, quod videlicet usque ad Caroli IV. tempora variæ leges pragmaticæ, præter alios Principes, Illustrium quoque Ordinum subscriptione corroboratæ habeantur sine eo, quod ulla Civitas subscripta cernatur. Evidens 11) argumentum suæ præcedentiæ formare persuasum habent, si per antiqua monumenta se se digniori titulo præ Nobilibus Imperii jam olim esse mactatas demonstrent, ab Imperatoribus enim Ehrsame appellitatas esse ajunt, quo titulo potiorum Episcopis & Principibus non esse largitum, e diverso equestrem Nobilitatem indigitatam esse per vocabula die Edle Knechte. Ad hæc paucis respondendum, concedendo quod mirificis Civitates titulis sint insignitæ, juncta negatione, quod eatenus Nobilibus unquam prælatæ; si enim sub generali rubrica Imperatores Status suos Ehrsame intitulaverint, potius Principum ecclesiasticorum habita ratio, quam Civitatum iis subjunctarum; Præterea recogitandum, non unam esse quorundam verborum significationem, ita & præsentis Ehrsame, quod respectu Civitatum Imperialium idem est, ac Ehrbare, prout adhucdum hodiernis temporibus, queis titulaturæ in supremo fere stant culmine, nominantur, cujus tituli vilitatem respectu prædicati Edel probe agnovit Norimberga, quæ ad concatenatas supplicationes, demum an. 1697. ab Imperatoria Majestate ceu speciale privilegium itidem prædicatum Edel obtinuit, cum tamen jam ab an. 1654. d. 16. Maji a Ferdinando III. insignioribus prædicatis Wohlgebohrne und Edele Equites Imperii

perii sint privilegiati: disertis hisce verbis: Haben Wir bemeldte
 Unsere Freye unmittelbare Ritterschafft im Land zu Schwaben,
 Francken und Rheinstrom, und des Bezircks im unter Elsaß, als
 jedes Corpus, Viertel, Ritter, Orth, und dessen erbettene Directo-
 res, Hauptleuth, Râth und Ausschuß mit dem Prædicat und Eh-
 ren-Wort: Wohlgebohren, und Edel 2c. allergnädigst begabt
 und versehen 2c. & porro: Auch also ihren Nachkommen und ehre-
 lichen Leibs-Erben in Ewigkeit aus allen Unseren Nachkommen
 am Heiligen Reich und Löbl. Haus Oesterreich Canzleyen in Un-
 seren und ihren Reden, Schrifften, Brieffen, Missiven, und ande-
 ren so von Uns und Unserem Nachkommen an sie benannt und
 bestimmet, ausgehen werden, der Titul, Prædicat, und Ehren-
 Wort Wohlgebohren und Edel, obverstandner massen gegeben,
 geschrieben werden und folgen sollen 2c. apud LÜNIG. archiv. imp.
 part. spec. contin. 3. 4. Abtheilung, n. 9. pag. 17. & 18. Intolerabilem
 12) ambitionem fundare autumant Civitates, si propter jus suffragii
 & voti decisivi in comitiis propiorem præ Nobilibus Immediatis
 cum Imperatore coherentiam sibi adscribant; quidquid autem hic
 adducunt, corruet, si in sequentibus demonstratum fuerit, quod
 multis præ Civitatibus sæculis ad leges Imperii condendas cum Im-
 peratore concurrerint Ordines equestres, sponteque a frequentan-
 dis comitiis suis non destituti rationibus abstinerint, sufficiat saltem
 hoc Imperatoriam Majestatem Ejusque splendorem proprio Nobi-
 lium sanguine, ac immensa auri copia longe post se relictis Civita-
 tibus coacervari. Postremum 13) Civitatenfes asylum pro susten-
 tanda sibi arrogata præcedentia in excellentioribus præ mediata No-
 bilitate sibi radicatis juribus investigantur. Huc inserviat (1) *Jus*
præsentandi Assessorem Camerae, quod in circulis Imperii commune
 habent. (2) *Jus visitandi Cameram*. (3) *Jus cudendi monetam*, &
 denique (4) *jus superioritatis territorialis*, indeque speciosi descenden-
 tes effectus, quorum innumeros Immediatis quidem Nobilibus lar-
 giuntur, hac tamen subjuncta distinctione, quod in eos ex munifi-
 centia Imperatoris & Statuum ceu specialia quædam privilegia deri-
 vata sint; verum nullatenus jure superioritatis territorialis eadem
 exerceant, quod eo clarius patere sentiunt, quo certius nonnullos
 effectus dictæ superioritatis Ordinibus ideo deesse, eo quod eatenus
 non sint privilegiati, & hæc quoque juris sui imaginarii præceden-
 tiæ basis cum integro suo superstructo rumpitur celatam veritatem
 ostendendo. Quod attinet jus præsentandi Assessorem ad illustrissi-
 mum Camerae Imperialis Judicium in circularibus deliberationibus
 Civita-

Civitates liberae ad Camerae visitationem ablegent Deputatos ex ratione, quia haec recensita munia sunt effectus juris Imperii Statibus actu secundo talibus competentis; cum etenim Immediata Imperii Nobilitas ad instar serenissimi Bohemici Electoris, qui non ita pridem in comitiis non comparuit, nihilque ad Imperii praestationes contribuit, nihilo tamen minus ad actualem tam jurium electorali-um, quam voti virilis in comitiis usum est readmissus, per quod manifesto comprobatur, spontanea ejus absentia nullum plane jus ipsi esse diminutum, multo minus ademptum, neque eidem praedjudicare, quod comitia deseruerit, & a jure suffragii, quod notissima legum fundamentalium momenta satis superque comprobant, abstinuerit; hinc ea, quae actualis exercitii sunt, ob spontaneam intermissionem Nobilitati Immediatae, usque dum ad futuram, si praecipit, readmissionem, adscribi nequeunt; veruntamen inde non sequitur, praecedentiam ideo deberi Civitatibus ob innumera, quae inde fluere (ut supra demonstratum) absurda. Quoad jus monendi inter Doctores juris publ. non dubitatur, quin non aliter nisi munificentia Imperatoris & Statuum obtineatur, neque sit effectus juris Status & superioritatis territorialis, alioquin singuli Comites, Barones, nec non Civitates Imperiales eodem haud dubie laetarentur jure, quod nemo publici juris gnarus prudens asseverabit. Ex speciali igitur privilegio monetas cudendi facultate pollent quaedam Ordinis equestris membra, ut illustrissimae familiae Comitum ab *Ingelheim* & Baronum de *Baeneburg*, plerique alii, sicque pariter firmiore jure eatenus Civitates praeter Nobilitate Immediata non gaudent. Ad motam Nobilibus Imperii Status quaestionem respondendo sufficiat asserere, quod hac ratione Civitatenfes in palpabili publicaeque notorietati repugnante errore praesidium quaerant; quae enim evidentia sunt, prout jus superioritatis Immediatae Nobilitati debitum, ulteriori non egent probatione, praecipue cum immensa DD. copia suis publico editis testimoniis de jure superioritatis territorialis Ordinibus competente ultro haesitare non patiatur. Videantur itaque Icti Tubingenses & inter eos BESOLD. in opere politico de Nobilitate, diss. 2. JOH. BIDENBACH in quaest. Nobil. quaest. I. n. II. HARPPRECHT in discursu de Ordine equestri, fol. 13. LAUTERBACH tr. de crimin. praescript. §. 8. BUXTORFF ad Aur. Bull. §. 5. JOH. WURMSER exercit. 3. §. 19. NOLDEN de statu Nobilit. cap. 7. num. 105. GAIL. lib. 2. §. 62. n. 3. &c. & in tract. de jure fisci, cap. 2. §. 5. MAURITIUS in not. ad capitul. Leopold. artic.

artic. 3. verbo: Darzu den Ständen sambt erstgedachter Ritterschafft 2c. Præter recensitos DDres Ordini equestri jus superioritatis territorialis tam quotidiana praxis, quam ipsius *Leopoldinae capitulationis articulus 3*, nec non *Instrumenti Pacis Osnabr. artic. 5. §. 38.* adscribit; his addatur MYLER ab EHRENBACH in *tract. de Princip. & Stat. Imper. part. 2. cap. 36. §. 12.* cum ita concludit: *sane hoc annotandum est, quod de Immediato Imperii Statu dixi, illud quoque in Nobilibus Imperii Immediatis, der Freyen Reichs Ritterschafft in Schwaben, Francken und Rhein, tocum habet; illis enim non minus, quam aliis Principibus atque Comitibus Imperii jurisdictio territorialis competit, siquidem etiam illi tanquam immediati Imperii cives in pagis & castris suis immediatis varia Principum jura exercent, etiamsi in matricula inscripti haud reperiuntur.* Similiter BOEHMER. in *diss. de jure dispensandi Princip. Evang. pag. 58.* Denique huc conferantur Civitatum Imperialium patroni libere concedentes, Nobilitati Immediatae memoratum jus superioritatis territorialis non aliter, nisi beneficio Imperatoris, competere; ast quam diu potentissimi Electores Electoratum suorum dominium utile beneficio Imperatoris sibi collatum fatentur, ac non minus potentes Principes in genua provoluti investituram coram throno Cæsareæ Majestatis precantur supplices, non dubitamus, Civitatibus concedere ab Imperatore, velut largifluo gratiarum fonte, in Ordines equestres, toties laudatum jus superioritatis territorialis esse transfusum, ita quidem, ut extra aleam positum sit, quemcunque Nobilem Immediatum in suo territorio tanta pollere facultate, quanta Imperator in Imperio; imo certis in casibus in suis territoriis potiores sunt; novas etenim pro libitu suo condunt leges, dummodo non legibus fundamentalibus contrarias antiquissimas sine obstaculo abrogant, dubias declarant, nec non clarissimas corrigunt, quod pro statu Imperii nostri hodierno Imperatori non aliter, nisi præcedente desuper Statuum deliberatione, indeque promanante consensu, reliquum est. Quod attinet superioritatis territorialis Ordinibus equestribus competentes separatas partes, seu sic dicta regalia tam majora, quam minora, hodierna praxis luculenter edocet, qua ratione in eorundem exercitio sint firmiter stabiliti Nobiles, attestante BURGERMEISTERO in *biblioth. equestri.* Sic considerati hi ad Imperatorem & Imperium Legatos mittendi cum exteris, salva Imperii utilitate, foedera ineundi, ratione territoriorum exteris invasionibus expositorum, in protectionem se dedicandi liberam habent facultatem, quoad subditos suos in rebus ecclesiasticis Protestantes in suæ religioni addictos & Catholici

in subditos protestanticos, prout nimirum in anno decretorio 1624. radicatam habuere possessionem: vide *Instr. Pac. Westph. art. 5. §. 48.* omnimodam exercent jurisdictionem ecclesiasticam, ita tamen, ut Augustanae Confessioni nil contrarium Protestantibus demandetur & vice versa. Subditos ecclesiasticis obstringunt legibus, Consistoria erigunt & Synodos pro administranda suo nomine ecclesiastica jurisdictione; his præficiunt Superiores & Superintendentes ecclesiarum; nec non scholarum denominant Præpositos & Administratores; eos delinquentes seria coërcent animadversione, vel eos removendo, vel translocando; certas ordinant ceremonias ecclesiasticas; cultum divinum ad normam a se præfixam servandum exigunt; festivos & pœnitentiales indicant dies; de bonis ad ecclesiam pertinentibus disponunt; pro libitu ea distribuunt; præterea simultaneum in Imperio religionis toleratæ & approbatæ exercitium, citra tamen prægravium alterius religionis, in suis districtibus concedunt, de quo videatur edita nuper dissertatio juridica *de jure reformandi, sub præsidio clarissimi Dni Profess. HAHN.* Similiter Nobiles Imperii jure reformandi gaudent vel emendando vitia religionis, vel plane novam introducendo, vel alii addictos religioni e territorio suo eliminando, observata tamen hisce casibus per leges Imperii præfixa regulatione, vid. *Instrum. Pac. art. 5. §. 30. RITTMAYER vindiciæ juris reformandi. HERTII examen vindiciarum Rittmeyerianarum. FLEISCHER de jure reformandi & inde dependente jure emigrandi &c.* Profanos superioritatis territorialis effectus perpendenti præprimis occurrit jus puniendi crimen læsæ superioritatis, germanice *das Ueßer der beleidigten Landsherrlichen hohen Obrigkeit*, tam a subditis Nobilium, quam ab extraneo in suis limitibus perpetratum. Huc spectat jus exigendi a subditis debitam reverentiam, nec non, ut ii tam in prosperis domino suo confocient junctam complacentiam & oblectamentum, vi cujus ad celebranda festa natalia &c. obstricti, sed & lugubrium partem habeant. Huc referendum jus habendi Cancellariam diversi generis munitam officialibus; jus constituendi judicia, ea invicem subordinandi &c. jus denominandi Officiales tam ad jurisdictionem altam, quam bassam suo nomine administrandam, ut & redditus colligendos &c. Jus tam in justitiariis, quam in politicis legum ferendarum, ita, ut, in quantum fundamentalibus non adversantur legibus, in supremis Judiciis præ jure communi attendendæ sint, vid. *Reichs-Hof-Raths-Ordn. tit. 1. §. 15. tit. 7. §. 21. Cammer-Gerichts-Ordnung part. 1. tit. 57. &c.* Jus commercia in meliorem collocandi locum; hinc erigunt manufacturas, merces e

terri-

territorio evehi interdiciunt; exteris suis invehi territoriis non patiuntur, dummodo Constatu suos vexandi animus cesset, sed potius propria id efflagitet utilitas & necessitas, alioquin per mandata sine clausula ad concedendum liberrimum commerciorum usum adiunguntur; Jus monetam cudendi, praesertim si limites Equitum auri argentive contineant fodinas, vid. de BÜNAU de *jure circa rem monetariam in Germania*. Pro coacervandis documentis, diplomatibus reliquisque actis jus habendi archivum; pro defendendo suo territorio jus erigendi fortalitia, collapsa restaurandi, perfecta militibus muniendi, adminiculante singulis in casibus subditorum ope; jus aggregandi milites; in casu necessitatis subditos ad sui defensionem ad arma excitandi, proinde subditos ad praestandas in subsidium militiae operas cogendi. Non exiguum quoque regale jus, de aquis, fluviis rivulisque territorium Nobilis perfluentibus perfecte disponendi, ita, ut, quidquid in iis nascitur & renascitur, ad solum pertineat dominum, novo tamen Imperatoris & unanimi omnium Electorum consensu, ut & proximi adjacentium aliorum Statuum telonia erigat, si verum decisi juris est praeternavigantes, quotiescunque navigatura domino infertur detrimentum, aut apparens, aut successivum, ad certas praestations in recompensationem illati damni cogi posse; porro non intermittenda, quae dominium sylvarum secum fert jura, ut venationis tam majoris, quam minoris, aucupii, foresti, banniferini, lignationis, collecturae sylvestrium singulorum fructuum, exactionis operarum venatoriarum &c. De praxi communi dominis territorialibus pariter competit jus vindicandi thesauros noviter repertos, variis tamen in locis jus civile romanum observatur, vide FRANCKENSTEIN de eo, *quod justum est circa thesauros*. Similiter arbitrio domini subsunt incultae territorii partes intuitu subditorum; quoscunque libuerit recipere cives & incolas sub certis legibus, ut & exteris suis incolendi territorii poterunt exhibere Nobiles jure superioritatis, ut & a civibus subditivae receptis homagii exposcere praestationem. Inter effectum superioritatis primas tenet jurisdictio criminalis, cui singuli in territoriis Nobilium delinquentes subsunt, dummodo non sint Clerici catholici, aut personae, quae a solo Imperatore & Imperio expectant jurisdictionem; caeterum si pro legitimo ordine processus fuerit expertum, contra sententiam in causa criminali latam appellatio nulla obtinet, KRESS. de *variis jurisdictionis criminalis in Germania generibus*. ENDTER de *symbolica possessione jurisdictionis criminalis*. Huc spectat jus aggratiandi, infamiae labem abstergendi, asyla destinandi,

di; vi superioritatis laudatæ similiter membra Ordinis equestris plena lætantur jurisdictione civili. Hinc subditos pœna civili, prout jus & jurisdictio postulat, coërcent, e diverso bene meritos variis remunerant privilegiis; annales ac hebdomadales indicant nundinas; largiuntur titulos & characteres; concedunt moratoria; constituunt tribus tolluntque; illegitime natos legitimant; impertiuntur veniam ætatis; ad satisfaciendum territorio annexis præstationibus requirunt contributiones, quarum pro diversitate regionum varia recensentur genera; similiter in subditorum bonis gaudent dominio eminenti; subditos, qui a gleba recessere, a quocunque revocant; respectu peregrinorum habent jus conductus, pleraque alia insignia jura, nec non innumera vi superioritatis territorialis regalia, quæ cum instituti nostri non sint, fufius ea his recensere memorata pauca, quæ de indubia praxi junctis millenis aliisque Nobilibus nostris Imperii competunt, adduxisse sufficiat, tantum ad convincendos perfricta fronte Immediatæ Nobilitati superioritatem territorialem in dubium vocantes Civitatum fautores.

§. XL

D E

NOBILITATIS IMMEDIATE JURE AD VOTUM ET
SESSIONEM IN COMITIIS.

Principale tantum dissertationis nostræ objectum attacturi jus fessuræ & voti in comitiis adhuc hodie corpori equestri, si præten- det, deberi, evidentissimis tam ex legibus fundamentalibus, antiquissima observantia, nec non versatissimorum in jure publico virorum ra- tiociniis sanioribusque conclusionibus depromptis argumentis ad ocu- lum demonstrabimus, pauca, præprimis generalia de etymologia & definitione Status cujusdam Imperii præmissuri. Hanc igitur con- fidentius ingredimur materiam, quo firmioribus nitimur fundamen- tis ac numerosiora sequentium nostræ sententiæ Doctorum adstipu- lentur agmina, videlicet VITRIARIUS *in tract. daß des Heil. Reichs Freyer unmittelbarer Adel ein Stand des Heil. Römischen Reichs sey: Moguntia impresso anno 1626.* ARUMÆUS *vol. 2. discursu jur. publ. 10. §. 39. p. 377.* BUXTORFF. *ad Aur. Bull. concl. 5. §. statuimus.* BESOLD. *in sua politica lib. 1. c. 9. §. 4. v. 16. & id. in discursu de Ord. equestri, §. 13. & in thes. pract. voce Reichsständ. p. m. 799.*

m. 799. & §. licet etiam &c. RUMELIN. *ad Aur. Bull. part. 1. diff. 1. §. 12. pag. 35.* MYLLER *in addition. pag. 89.* WURMSER. *exercitat. jur. publ. §. 17. pag. 45.* & *exercit. 3. §. 18. p. 130.* BERDRAM *de comitiis, conclus. 39.* DECKER *consult. Florens, lib. 1. c. 44. §. 56.* &c. CARPZ. *de lege regia, cap. 3. sect. 12. §. 4. p. 86.* & §. 6. p. 87. REINKING. *de regim. saecul. & ecclesiast. lib. 1. classe 5. cap. 10. §. 8. p. 667.* NOLDEN *de statu Nobilium, cap. 17. §. 65. p. 383.* JOH. FRID. de LENDERSHEIM *in disc. de jure & privil. Nobilium liberor. & immediator. §. 4. apud BURGERMEISTER. tom. 1. bibliotheca equestris, p. 584.* LUD. KREMPET. *Hyeron. zum Lamb. in consilio der Ehrbaren Frey- und Reichs-Städten Session, Stand und Stimm betreffend, quest. 2. §. in der 4ten objection, fol. 57.* WINTHERI *diff. de republ. §. 277.* HYPOLIT. von Treißbach. PHILIPP. KNIPSCHILD. *im unfürgreifflichen Bedenken über etliche Fragen, deren Freyen Reichs-Ritterschafft in Schwaben, Franken und am Rheinstrom Stand und Session betreffend, quest. 2. §. 107. & seqq. apud Dom. BURGERMEISTER. l. c. 1. p. 818. & seqq.* KNIPSCHILD *de jur. & privil. Nobilit. Immed. lib. 3. cap. 1. §. 16. p. 4.* BURGOLDENS. *p. 1. ad instrum. Pac. discurs. 22. §. 4. p. 406.* SCHÜTZ *jur. publ. vol. 1. diff. 9. §. 9. lit. E. p. m. 737.* WAGENSEIL. *disput. de comit. Imper. univers. §. 24.* KLOCK. *de contribut. c. 4. §. 300. p. 114.* CONRING. *de republ. diff. 9. de comitiis Imper. §. 18. p. 479. & 579. ill. AUTOR. des Europäischen Herolds, t. 1. p. 767.* SCHILTER. *instit. jur. publ. lib. 1. tit. 22. §. 5. p. 229.* &c. *consult. Domin. HELZIIS dissert. de statu Nobilit. Immed. S. R. I. an. 1698. Argentorati habita, per tot. Dn. WOLFFG. PHIL. NAGEL in thes. inaugur. de nexu Ordinis equest. immediat. erga Caesarem & Imper. de an. 1715. num. 27. apud Dom. BURGERMEISTER. tom. 1. thesauri equestris, pag. 607. & ipsius Dni BURGERMEISTERI in dict. thes. erster Satz, cap. 2. p. 7. &c.* SCHWEDERI *introd. in jus publ. part. spec. sect. 2. c. 18. §. 6. alique longe plures, quibus imprimis suffragatur Eminentissimus Elector Moguntinus, Anselmus Franciscus, e familia Equestri Rhenan. Ingelhemiorum prognatus, in literis an. 1687. ad Imperatorem Leopoldum de restituendis Statuum Imperii numero Nobilibus Immediatis apud Dnum aut. HENR. a LERTEN in diff. de statu Nobilit. germanicae mens. Febr. 1719. praeside consult. Dno Gœbelio Helmstadii habita, §. 4. p. 10. wenn nicht zugleich auch ihm, dem Reichs-Adel, sein so theuer erworbener und von so vielen Saeculis wohl hergebrachter Status durch das gesuchte in vorigen Zeiten bekanntlich gehabte Jus sessionis & voti bey Reichs und Treiß-*

Tägen gleichsam *postliminio* wieder eingeräumt und bestätigt worden. Rem penitus indagando quaeritur: unde dicantur Status Imperii, qui stilo veteri Proceres seu Senatores Imperii nuncupabantur, qua ratione ARUMÆUS vol. I. disp. 33. thes. 26. Reichs-Räth idem esse, quod Reichs-Stand, affirmat, quod concedi potest, si Reichs-Räth Senatores interpretemur, eo significato, quo in republ. aristocratica, ex qua Imperium nostrum omnino aliquid participat, Optimates dicuntur, stilo autem communiori & hodierno obtinet vocabulum Status Imperii, germanice Reichs-Stand, quas denominationes a *stando* derivatas nonnulli sentiunt, quod scilicet legitimam personam standi in comitiis habeant, *Stimm und Stand in Reichs-Versammlungen haben*, Rec. Imp. de an. 1548. §. wann auch eine 2c. 56. Instr. Pac. art. 8. vers. *Gaudeant &c.* Alii desumunt hoc vocabulum a *statuendo*, quod cum Imperatore in comitiis de iis, quæ ad summam reipubl. (versatur autem circa pacem & bellum, circa leges communes rogandas vel abrogandas, circa fœdera cum peregrinis, circa vitam, mortem & exilium civium, circa bona civium aut confiscanda, aut vero in commune distribuenda) pertinent, statuunt; vel a *sistendo*, quod nimirum membra Imperii contra temerarios publicam Imperii salutem infringere molientes tranquillitatis publicæ turbatores se sistant. Nostro denique iudicio vocabulum Status a *stando* deduci opinamur, eo tamen significato, quod scilicet velut firmissima fulcra & bases stent pro imperiali emolumento, itaque ut columnæ universam suffulciantur Imperii molem, immensas pro communi bono auri argentique profundendo copias, imo pro rutilante imperiali splendore fulgentioribus augmentando radiis & sanguinem & vitam jactando. Taliter sumti Status Imperii pro exhaustiendo integro suo definito sequentem in modum genuine definiuntur, *quod sint persone publ. Cesareæ tantum Majestati immediate subiectæ, habentes facultatem, jure proprio de rebus ad summam reipubl. pertinentibus in comitiis publicis deliberandi, suffragandi & statuendi.* Cujus definitionis antequam singula examinemus membra, ostendendum prius, nec Statuum Imperii immedietatem, neque relationem in matriculam, neque solutionem collectarum imperialium, neque possessionem bonorum immediatorum in certum aliquem circulum relatorum, neque vocationem ad comitia, neque denique suffragium actu prolatum, quippe quod etiam aliquando a mediatis & postea exemptis Statibus factum docent historiæ comitiorum. Veras esse notas eorundem características quod attinet, primo immedietatem Statuum, negari quidem haud potest,

potest, eandem necessarium quoddam Statuum esse confectarium, ut quis non obstante *Instr. pac. art. 15. Rec. Imp. de an. 1654. §. 11* und gleichwie 2c. Imperio immediate sit subjectus, dem Reich ohnmittelbar unterworfen. *Capit. Ferdin. IV. art. 45. Leopold. art. 44. Joseph. art. 43. Carolin. art. 1.* evidens tamen est, quam plurimos dari Immediatos sub Statuum numero nullatenus deprehensos, prout exemplis suis comprobant variae villae & pagi imperiales *Gochsheim, Suffelnheim, Gadramstein & Gams, Lustenaw*, item die freye Leute auf der Leuthfircher Heyde und zu Menlos, imo & particulares plane rustici in Franconiae atque Sueviae provinciis existentes, de quibus late agit *MAGER. de advocat. arm. cap. 6. a num. 27. usque ad 64.* ita, ut sic facienda sit conclusio, quod omnes Imperii Status sint Immediati hancque sibi annexam habeant qualitatem, non vero vice versa, quilibet Immediati inter Status Imperii sint connumerandi; porro sunt varii erroneis abducti principiis, sibi persuasum habentes, eodem quo in civilibus negotiis modo ex relatione in matriculam tam affirmativum, quam negativum, nisi alia obstant, formari posse argumentum, velut per academicam matriculam probari studiosum, militari militem, civitatis civem, collegiali collegam &c. ita & in causis Imperii licere argumentari. Verum enim vero, cum ex jure publico ejusdemque historiis abunde liqueat, usque ad annum Christi 1431. nullum plane album Imperii extitisse, donec eodem anno Norimbergae quoddam in lucem prodierit, cujus tamen plane authentica non novimus vestigia, prout docet *Rec. Imp. de an. 1576. §. wann auch zu Straßfurt*; a quo tempore confecta est in Imperio matricula; sed quam misera haec sit, inde constat, quod nonnulli, qui revera Status Imperii sunt, in ea reperiantur omissi, e diverso, qui notorie eorundem numero nunquam sunt habiti, eidem cernantur inscripti, ita, ut comitialibus deliberationibus extaret obiectum, quomodo nimirum in meliorem esset redigenda forma, vid. *Rec. Imp. de an. 1548. §. Diweil auch etliche Stände in Reichs Anschlag kommen seyn, aber zweiffelhaft seye, ob dieselbe gewiß seyn mögen, oder nicht 2c. & ex Rec. Imp. de anno 1570. §. Wann dann III. ubi aperte dicitur: Daß die Matricul einmahl zu ergängen und richtig zu machen. Rec. Imp. de an. 1576. §. Demnach 83. ibi: was grosse Unrichtigkeit und Abgang in des S. R. Matricul sich ereignen, auch je länger, je mehr zunehmen 2c. juncto Rec. Imp. de an. 1582. §. weiters als wir auch 2c. ibi: wie hoch und wie viel Uns und dem Heil. Reich daran gelegen, daß einmahl unser und des S. R. Matricul endlich ergängt und richtig gemacht würde.*

Acce-

Accedit, quod tractu temporis diversae constitutionibus Imperii erectae sint matriculae, nescitur autem, quae inter totidem authentico polleat vigore, praesertim, cum eorundem conceptus discordet, cujus exemplum suppeditat Civitas Brunsvicensis, quae inter liberas Civitates Imperiales secundum matriculas de anno 1431. 1467. 1471. 1481. collocata est, vid. *acta Brunsvic. tom. 2. p. 915. & seq. nec non pag. 1053. & seq.* In aliis vero matriculis de annis 1474. 1486. 1487. & 1489. non continetur, sed potius altum de illa est silentium. Ex his sequitur, irritum esse argumentum sic formatum: ille est Status Imperii, qui matriculae est insertus, aut vice versa, ille pro Statu Imperii haberi nequit, qui in matriculam Imperii non est relatus. Argumentationis hujusce falsitas conspicitur in Rege Bohemiae, qui Elector & insimul Archipincerna in postremis matriculis non comprehenditur; hoc quidem largimur, ad praesumptionem ante traditam, non autem ad apodicticam certitudinem sufficere, sentiente GAILIO & pluribus a se allegatis Doctoribus, *observ. pract. lib. 1. observ. 21. num. 4.* Firmum quoque judicium a pensitationibus Imperii, germanice dem Reichs-Anschlag, non fertur ad denotandum Imperii Statum, cum quaedam praecipua ejusdem membra farcinae collectarum publicarum subiecta non sint, veluti Archiduces Austriae, Dux Saubaudiae, Episcopus Curiensis in Rhætia, Princeps Arembergius, & plures alii a LIMNÆO *jur. publ. lib. 1. cap. 7. n. 97.* enumerati, v. g. Abbatissa de Andlau, quae numero Statuum, antequam a Gallis Imperio eriperetur, indubie olim quidem comprehensa, sed ab omnibus oneribus & pensitationibus publicis libera fuit; his contrario collectas Imperii praestant, qui certo certius jure voti & sessurae in comitiis sunt destituti & nunquam gavisi, ut Civitates Hanseaticae, Commendatores Ordinis Teutonici & S. Joannis Monasteria alias exempta, *Ordin. Regimenti de anno 1500. tit. von Steuer der Commendeureyen Teutscher und anderer Orden, item tit. von Steuer der Stiffter, Clöster, Ordens-Leute, Rec. Imp. de an. 1544. §. 33. item de an. 1555. & 53.* imo & Helveticos, licet regni Arelatensis ante exemptionem maximam partem quondam subditos & Italiae vassallos, etiam Longobardici regni potissimum membra, atque Statuum Imperii germanici numero nunquam comprehensos, a collectis tamen imperialibus adhuc an. 1641. nequidem exemptos, sed Statibus conjunctos fuisse docet *Rec. Imp. de dicto an. §. damit auch* 20. 88. Unde iterum palpabile est, quam infirmo (argumentum ex pensitationibus Imperii ad ejusdem status probationem desumptum) subsistat talo, perinde ac illud, quo mediante bono-

bonorum immediatorum & in certum circulum relatorum possessione vel non distinctio inter Statum & non Statum demonstranda venit; novioribus quidem temporibus per leges fundamentales, capitulationes imperatorias, ut *Josephinam art. 43. ut & Caroli VI. artic. 1.* sanctissima patescit dispositio, ut in conferenda dignitate vel principali, vel comitali, vel etiam baronali, præsertim eo reflectatur, an Candidatus neo-recipiendus sufficientia ad sustentandam, quam ambit; dignitatem, bona possideat, ut inde Imperii onera præstare valeat, quæ leges, cum non præterita, sed futura, respiciant, iisdem Statibus, qui jam in antiqua sine territorio voti comitalis steterunt possessione, aut injuria temporum suo sunt spoliati territorio, quive ex peculiaribus domesticis rationibus jure votandi actu secundo, per aliquod temporis intervallum, usi non sunt, præjudicare nolunt; his addendum, quod innumera exempla tam antiqua, quam recentiora luculenter ostendant, dari Status Imperii sine immediato territorio, prout ad nauseam constat ex Dno a LYNCKER *de superiorit. territ. p. 60. & 69.* FRANCKENBERG. *Europ. Herold, tom. 1. p. 166. & 595.* Notam tandem characteristicam Status Imperii a suffragio actuali in comitiis ferendo derivant Doctores, secundum *Rec. Imp. de an. 1541. §. und dann gemeine 2c. 22. verbis: und alles anders zu handeln und zu beschliessen, das dem Heil. Reich und desselben Ständen zu Wohlfarth, Nutzen und Guten gereichen mögte, & Rec. Imp. de an. 1548. §. Wann auch ein aufgezogener 2c. 56. ibi: nicht Stimmen und Stand in der Reichsversammlung.* Juncto *Rec. Imp. de an. 1551. §. 2. ibi: und darneben alles anders zu berathschlagen, zu handeln, und zu schliessen helfen, das dem Heil. Reich und teutscher Nation zu Ehr, Wohlfarth und Gedeyen ersprießlich seyn möge.* Quorum opiniones, cum eatenus a recto juris tramite aberrant, quod scilicet hi Status Imperii non sint, qui ad leges Imperii ferendas, aut ad singula alia negotia in comitiis tractanda sua non attribuunt suffragia, ab illorum parte stare non possumus; sufficit enim facultas, licet cum actu ipso non sit consociata, quod ex negotiis publico-politicis probatur, quod deficientia actus secundi, si de actu primo ad actum secundum tamen ordinato aliunde constet, non efficiat characteris immutationem, prout animadvertitur in Rege, qui legitime semel pervenit ad imperium, jura majestatica, non obstante, quod a facultate regendi impediatur, nullatenus amittit, GROTIUS *de jure belli & pacis lib. 1. cap. 3. §. 24.* Ex legibus fundamentalibus, 2) differentia inter actum primum & secundum luculenter cognoscitur, cum jura

majestatica Regi Romanorum tantum actu primo attribuant, & de-
 mum actu secundo, si Imperator vel corpore, vel animo absit, sen-
 tiente LYNCKERO *in analectica ad Schwederi part. spec. sect. 1. cap. 3.*
 §. 8. Distinctis 3) verbis pro stabilienda thesi nostra Status Imperii
 definitur in *Rec. Imp. de an. 1570.* §. nachdem auch etliche Reichs-
 Ständ hiebevör, (id est, noch übrig) so noch zur Zeit zu keiner
 Session kommen 2c. damit dann denenselben ihre gebührliche Session
 und Stimm im Reichs:Tag eingegeben, und also das Reich an
 seinen Gliedern, Stimmen und Anschlägen gestärcket werde, seynd
 wir erbiethig, mit denenselbigen billige Verordnung doch in dem
 des Reichs und anderen Interessenten Nothdurfft zu bedenden, für-
 nehmen zu lassen. Nostram 4) comprobatur sententiam exemplum
 Hohenzolleranorum Principum, qui per notorium *Imperii Recessum*
de an. 1641. §. Und demnach 2c. 97. non obstante, quod nunquam
 ad ferendam in comitiis vocem admissi sint, ut Status tamen & Prin-
 cipes ab Imperatore & Imperio sint agniti. Ex his itaque sua sponte
 fluit, etiam a potentia remota quemquam Statum appellitari, his
 concordante *Rec. Imp. de an. 1654.* §. über dieses 2c. 197. Si igitur
 Statuum numero sint, qui reale nunquam in comitiis gessere vo-
 tum, si nova admissione ad publicas Imperii deliberationes non
 egeant, hi, qui vel adversa sorte, vel deliberata prohibitione sunt
 exclusi, sed tantum readmittantur, ut nimirum exemplis sunt *Ul-*
ma, Landavium, Donaumerta, quarum ima, *an. 1705.* reliquæ *an.*
1706. sunt readmissæ, vid. FABRI *Staats: Cankley part. 10. p. 287.*
 Quis itaque in contradictoriis protinus persistat, adversus Ordines
 nostros equestres, dubitationis aleæ subjiendo jus ad comitia in-
 numeris abhinc sæculis exercitum, sed ex post vi specialis privi-
 legii tam legibus, quam longinqua observantia radicati sponte inter-
 missum, & legitimus fane favor in odium Nobilitatis detorqueretur;
 quod statuere principiis etiam primis scholasticis adversaretur;
 similiter absurda est argumentatio ob non usum ad tanti juris ex-
 clusivam concludens, præsertim cum exemplum Regis Bohemiæ
 latere nequeat, qui per tanti temporis spatium a frequentandis co-
 mitiis abstinuit, reservato sibi in actu primo jure suo, postposito
 tantum exercitio in actu secundo, prout varia Imperii conclusa,
 etiam tempore abstentionis, Regem Bohemiæ fuisse Imperii Statum,
 abunde docent: vid. 1) conclusum commune beyder höheren Reichs-
 Collegien d. d. 30. Junii 1708. ubi notabilia hæc patefcunt verba:
 hinführo wiederum einnehmen, bekleiden und verführen zu lassen,
 ut &: ob und wann sie ihr ohndisputirlichen Rechts und Befüg-
 nus

nus ihren Böhmischen Siz und Stimm durch eine eigene genugsame bevollmächtigte Gesandtschaft bekleiden, und in allen *Deliberationibus* &c. verführen lassen wollen. 2) *Conclusum collegii civitatis d. d. 28. Junii*, ibi: Nachdem vorkommen, was massen höchst ermeldt Ihro Kayserl. Majestät allergnädigst *declarirt*, Desro als König in Böhmen habend uhraltet *Jus voti* & *sessionis* in höchstbesagtem Churfürstl. Collegio wieder NB. in höchsten Besitz zu nehmen. 3) *Decretum commissionis cæsareæ d. d. 7. Sept. 1708.* ibi: Die *occasione* des Böhmischen Beyfügungs zu *Frequentirung* des Churfürstl. Collegii. 4) *Reversales Imperatoris d. d. 14. Aug. d. an.* Demnach wir dann Uns als König in Böhmen 2c. gebührenden Siz und Stimm im Churfürstl. Collegio wiederum einzunehmen, bekleiden und verführen zu lassen. Ad hæc notandum, quod, cum una eademque die & Bohemus & Elector Hanoveranus in Collegium Electorale introducti sint, sine ambagibus novisque ceremoniis Bohemo antiquitus possessa subsellia denuo reddita sint, e diverso notante HERTIO de *renovato rom. germ. imp. & regni bohemici nexu*, *sect. 4. §. 4.* longe aliud cum Electore Hanoverano sit observatum. Ex his elucescit, nec ob non usum, nec intermissam vocationem ad comitia, & nec spontaneam absentiam jus sessuræ in comitiis extinguere, prout protinus comprobat exemplum Civitatis Metensis, quæ, cum in comitiis ab Imperatore Maximiliano an. 1489. Francofurti habitis post tanti temporis lapsum per legatum compartuerit, ut etiam occupati antea ab ea loci nulla extiterit memoria, ab Imperatore & Imperio, cuicunque placuerit insidendi loco (citra tamen præjudicium aliarum Civitatum) obtinuit facultatem. Quæ cum ita sint, thesin nostram ineluctabilibus argumentis tam mediantibus legibus, monumentis historiarum, rationibus & antiqua observantia ad nauseam patet, esse demonstratam. Progrediamur porro ad definitionis nostræ supra traditæ anatomiam, qua præprimis Imperii Statum nuncupavimus *personam* sive *physicam particularem*, sive *moralem*, aut *mysticam*, comprehensis sub hoc vocabulo tam Electoribus, quam Principibus, Comitibus, Baronibus, ut & Nobilitate Immediata, nec non Civitatibus Imperialibus &c. 2) Subjunximus: *publicam*, excludendo personas privatas, prout sunt Comites & Nobiles Landsässii, mediatae Civitates municipales & reliqui Statuum subditi. 3) Additum: *subjectam Cæsareæ Majestati*, cujus subjectionis regulam, cum formam Imperii plerique Doctores esse monarchico - aristocraticam defendant, leges protinus fundamentales tribuunt. 4) Requisivimus, *ut persona hæc publica habeat*

facultatem, seu moralem in gradu excellentiori potentiam, nimirum in actu primo, ad actum tamen secundum rite ordinato; hinc defectus actualis exercitii non officit. 5) *Jure proprio, non alieno, aut mandatario; hic non prætereundum, ob possessionem tantum naturalem bonorum imperialium jus suffragii in comitiis annexam habentium, personam alias publicam & immediatam pro qualitate bonorum inter Imperii Status recenseri, prout concludunt Doctores ex Instrum. Pacis Westphal. pariter ex antiquioribus Recessibus de annis 1582. 1594. & seqq.* Denique 6) memoratum est, *ut de rebus, quæ Imperii sunt, non tantum deliberandi, sed & suffragandi & statuendi jure lateatur.* Per hæc significando, contra quorundam Doctorum opiniones, quod Status Imperii non simplicem Consiliarium Imperatoris præ se ferant characterem: ideoque non consultativum, sed decisivum votum, si pars eorum sit potior in negotiis Imperii publicis, tam ad Dei gloriam, quam justitiæ & honestatis promotionem, nec non nostræ compagis Imperii conservationem pertinentibus gerant saltem potentialiter, licet non semper actualiter, vid. REINKING. *de reg. sec. & eccles. lib. 1. class. 5. cap. 8. num. 56. & seq. Rec. Imp. de an. 1541. §. Und damit dann 2c. ibi: und alles anders zu handeln und zu beschliessen, das dem Heil. Reich und dessen Ständen zu Wohlfarth, Nutzen und Gutem gereichen möge.* Et *Rec. Imp. de an. 1551. §. 12. ibi: und darneben alles anderes zu berathschlagen, zu handeln und zu schliessen helfen, das dem Heil. Reich und Teutscher Nation zu Ehr, Nutz, Wohlfahrt und Gedeihen erspriesslich seyn möge.* Nec non *Instr. pac. W. Cæs. Suec. art. 8.* Id quod & agnoverunt correspondentium Principum Ministri an. 1701. Francofurti ad Mœnum congregati, in responso ad Consilarii Imperialis Aulici Dni Binderi propositionem, in causa noni Electoratus ipsis factam, apud FABR. in *der Staats-Canzley, tom. 6. pag. 266. ibi: daß vielmehr solches das wahre Mittel, wodurch der anscheinende Verlust des Juris suffragii, so doch der Haupt-Character eines Reichs-Fürsten ist 2c.* Cum autem cardo quæstionis præsertim versetur in hoc: *an unquam Nobilitas Immediata in comitiis cum aliis Imperii Statibus vocem habuerit?* affirmativam probabunt sequentia; inter quæ argumenta, quibus probatur, splendidissimam Nobilitatem Imperii Immediatam Status quondam prærogativis fuisse gavisam, omnino eminent, quod 1) ad comitia & curias solennes fuerit vocata, quo faciunt v. g. Rudolphi I. Imperatoris decretum de jure eligendi Imperatorem inter Regem Bohemiæ & Ducem Bavariæ controverso sub dato Augustæ an. 1275.

apud

apud GOLDAST. *tom. 1. constit. imper. p. 311.* ubi mentione facta curiæ apud Augustam Id. May solenniter celebratæ, idemque noster filius Ludovicus coram Nobis cunctisque Principibus, Prælatibus, Baronibus, Militibus & universo Populo, qui eidem curiæ assidebant, extitit, publice protestatus &c. ejusdem constitutio de jure Electoratus in romano Imperio, Regibus Bohemiæ competente, sub dato Erfordiæ 6. Kalend. Octob. an. 1290. apud GOLDAST. *l. c. tom. 2. p. 86. §. 1. verb. quo factum Principum, Baronum, Nobilium & Procerum Imperii, nec non Veteranorum communi assertione & concordia testimonio comperimus assonante ipsum Regem Bohemiæ Imperii debere pincernam existere.* Caroli IV. *Aurea Bulla* in comitiis Norimbergensibus an. 1356. promulgata hicque citata in proœmio: ubi: *in solenni curia nostra Norimbergensi assidentibus nobis omnibus Principibus Electoribus, ecclesiasticis & secularibus, ac aliorum Principum, Comitum, Baronum, Procerum, Nobilium & Civitatum multitudine numerosa matura deliberatione prævia de imperialis potestatis plenitudine edidimus, statuimus &c.*

Sigismundi Imp. *Aurea Bulla* an. 1431. am Mittwoch nach St. Gregorien: Tag in comitiis Norimbergensibus publicata, apud GOLDAST. *tom. 2. der Reichs: Satzungen, cap. 9. p. 108. & 109. verb. und bey dieser Unser Ordnung sind gewesen die Ehrwürdigen Conrad zu Mertz und Viel Graffen, Herren, Ritter und Knecht und ander Erberleuth.*

Acta comitiorum an. 1437. ab eodem Egræ celebratorum apud SCHILTER. *instit. jur. publ. tom. 2. tit. 19. in addit. p. 3. ibi: Gerathschlaget von Unseren Herren den Churfürsten, Fürsten, Graffen, Herren, Ritteren, Knechten ihren Râthen und der Städte Pfründen, die izund hie zu Eger sind, auf die Articul in unsers Allergnädigsten Herrn des Römischen Kayfers Brieffe begriffen, darum dann der Tag her gen Eger gesezet worden ist &c.* *Comitia hæc* an. 1437. fuisse habita discimus ex LEHMANNI *Chron. Spir. lib. 7. cap. 92. pag. 905. & DATT. lib. 1. rer. germ. cap. 26. p. 177.*

Friderici III. literæ, quibus sub dato Neustadt am Frentag nach Gottes Leichnams: Tag an. 1440. civitatem Spirensensem ad comitia Norimbergam vocavit, apud LEHMANN. *cit. lib. 7. Chron. Spir. cap. 97. pag. 913. ibi: Also haben Wir mit denen Ehrwürdigen*

und Hochgebohrnen Unseren lieben Neven und Oheim, Unseren und des Heil. Reichs Churfürsten Sendbotten, die Uns vorgenannte Chur zugebracht haben, und auch mit anderen Unseren Getreuen vorbedachten Rath ein Tag gen Nürenberg gesetzt, und euch und andere Unsere und des Reichs Fürsten, Graffen, Herren, Ritter, Knecht und Städt durch sich oder ihre treffliche Send-Botten uff *S. Andres*-Tag schirst künfftig dahin zu kommen oder zu schicken erfordert. Daselbst mit sambt Uns und den obgenannten Unseren und des Reichs Churfürsten, Fürsten, Graffen, Herren, Ritter Knecht und Städten zu Rath zu werden und fürzunehmen, damit solche obgenannte Krieg und Irrungen niedergelegt, und das Heil. Römische Reich in Fried und Gemach gesetzt möge werden 2c. Ejusdem *Reformation* zu *Francffurth* am *Mayn* de an. 1442. (*in corpore Recessuum Imperii*) proem. Und darum durch Anbringen auch mit Beywesen und Rath Unser und des Heil. Reichs Churfürsten und Fürsten, geist und weltlichen, Graffen, Freyen Herren, Ritter, Knecht und Städt, die Wir dann durch sie selbst, oder ihr mächtige Send-Botten darum insonderheit her (*ad Comitia*) zu Uns zu kommen, gebotten und geheissen haben; setzen und gebieten Wir 2c.

Ejusdem *Constitution* und Ordnung des vierjährigen Land-Friedens auf dem Reichs-Tag zu *Regenspurg* uffgerichtet, an. 1471. am Tag *Mariæ Magdalenaë*, apud *GOLDAST*. tom. 2. der Reichs-Satzungen, p. 168. ubi: Und hiebey seynd gewesen die Ehrwürdige, Hochgebohrne, Wohlgebohrne, Ehrsame und Edle Unser und des Reichs Churfürsten, Fürsten, geist und weltlichen, persöhnlich und durch ihr treffliche Botschafft, *Pralaten*, Graffen, Freyen Herren, Ritter und Knecht, auch der Reichs und Frey-Städte Sendbotten in mercklicher Zahl, Unser lieben andächtigen 2c. Ejusdem *Constitution* und Ordnung des zehen jährigen Land-Friedens uff dem Reichs-Tag zu *Mugspurg* uffgericht an. 1474. apud *GOLDAST*. l. c. tom. I. pag. 199. §. I. So haben wir Uns uf Anbringen auch in Beywesen und mit Rathe Unsers und des Reichs Churfürsten, Fürsten, geist und weltlicher, *Prälaten*, Graffen, Herren, Ritter, Knecht, Frey und Reichs-Städten, die dann durch sich selbst und ihre Botschafft in vast mercklicher Zahle jetzt bey Uns allhier beysammen sind, aus rechter Wissen und Kayserlichen Macht Vollkommenheit einen gemeinen beständigen Frieden allenthalben in dem Heil. Reich zu halten geordnet 2c.

Ejus-

Ejusdem Land-Frieden zu Franckfurt an. 1486. 17ten Mart. ufgericht, apud LEHMANN. l. c. lib. 7. cap. 117. pag. 987. ubi rursus: Ziebey seyn gewesen Unserer lieben andächtigen Neven, Oheimbden, Schwäger und getreuen Churfürsten und Fürsten, Botschafften, Graffen, Herren, Ritterschafft und der Städt Sendbotten in trefflicher Anzahl 2c.

Acta comitiorum Norimbergensium an. 1487. apud D. DATT. l. c. lib. 1. cap. 29. pag. 207. verb. Diese hernach geschriebene Churfürsten, Fürsten und Botschafften, geist- und weltlich, sind uf dem Kayserl. Tag, der auf Sonntag Oculi anno 1487. gen Nürnberg veramt worden ist, daselbst erschienen: von der Ritterschafft S. Jörgen Herr Hans Jacob von Bodmann, Ritter der Elter Burckard von Ellerspach 2c.

Königlicher (Maximiliani I.) Land-Fried zu Worms de an. 1495. in procem. Darum mit einmüthigem zeitigen Rath der Ehrwürdiggen, Hochgebohrnen Unserer lieben Neven, Oheimden, Churfürsten, Fürsten, geist- und weltlichen, Prelaten, Graffen, Herren, Stand, Ständ 2c. Juncto fine: hierbey seynd gewesen Unsere liebe andächtige Neven, Oheimb, Schwäger und getreue Churfürsten, Fürsten und Botschafften, Prelaten, Graffen, Herren, Ritterschafft und der Städt Gesandten in trefflicher Anzahl.

Ejusdem Imperatoris *Reformatio* Scabinorum Judicii vetiti in Westphalia an. eodem in comitiis Wormatiensibus constituta apud GOLDAST. tom. 2. const. imp. p. 112. §. 1. verb. *suscepto a nobis regimine generalem Imperii conventum huc Wormatiam duximus indicendum, in quo de negotiis & gravaminibus Christianitatis dicti Romanorum Regni & germanicæ nationis tractaretur, in eo cum frequentes nobiscum convenissent Electores, Principes, Prælati, Comites, Barones, Domini &c. Civitates in personis & per nuntios &c. Per Dominos intelligi hic Nobilitatem Immediatam, vel inde patet, quod inter Barones & Nobiles non reperiatur status alius, seu conditio intermedia.*

Ejusdem Ordnung des Regiments zu Augspurg de an. 1500. ubi rursus in procemio: Mit annüthigen zeitigen Rath und Willen auch zugeben und annehmen der Ehrwürdiggen Hochgebohrnen Ehrsamten Edlen, Unser lieben Neven, Oheimen, andächtigen
und

und des Reichs getreuen Churfürsten, Fürsten, geist- und weltlichen, Prælaten, Graffen, Freyen, Herren und anderer Stand des Heil. Röm. Reichs haben Wir hie auf gegenwärtigen des Heil. Reichs-Tag versammet, fürgenommen und beschlossen 2c. Huc pertinet, quod & hodierna die nonnulla Ordinis equestris membra, præsertim *Friedbergensia*, mediantibus innumeris Imperatorum re-scriptis ad suffragia in comitiis ferenda vocentur, qua ratione vid. Maximiliani I. Ausschreiben ad comitia Francofurtensia sub dato Nürnberg am Frentag des Heil. Creutztag Exaltationis an. 1501. tit. Unseren und des Reichs lieben Getreuen, Burggraffen, Baumeistern, Gan- Erben, Unser und des Heil. Reichs Schloß Friedberg.

Ejusdem Ausschreiben ad comitia Wormatiensia sub dato Cölln den 1. May an. 1508. tit. an die Gan- Erben des Reichs Schloß Friedberg.

Ejusdem Ausschreiben ad comitia Augustana sub dato Insprug den 20. Julii an. 1511.

Ejusdem Ausschreiben ad comitia Augustana sub dato Augspurg den 10. Jan. an. 1516.

Ejusdem Ausschreiben ad comitia Augustana sub dato Augspurg den 9. Febr. 1518. de cujus asserti veritate cum nulla ratione dubitetur, ulteriora non allegabimus fundamenta, sed potius concatenatis argumentis quondam ab universa Nobilitate Immediata habitam in comitiis fessuram probando continuabimus, quomodo videlicet in rebus arduis salutem splendoremque Imperii concernentibus subinde cum Statibus reliquis in consilium fuerit adhibita; ad quod verificandum documento sunt Alberti I. Imper. decisum in curia Ringniensi ad quæstionem *Wichbaldi*, Coloniensis Archi-Episcopi, utrum filia in bonis feudalibus jure hæreditario suis parentibus succedere possit, vel non? datum an. 1299. 10. Kal. Mart. apud D. LÜNIG. in *spicil. ecclesiast. contin. 1. cap. 2. tit. 3. von Cölln*, §. 52. pag. 393. ibi: quod ibidem per Principum, Nobilium, Ministerialium & Militum, tunc nostro consistorio astantium sententiam exstitit definitum, quod nulla filia vel mulier possit in bonis feudalibus succedere, nisi de plenaria voluntate Domini feudi & consensu &c.

Caroli

Caroli IV. *Bulla Aurea* de jure & successione Electorum Saxoniae sub dato Franckfort super Mogano an. 1376. quarto Idus Junii apud GOLDAST. tom. I. *const. imp.* p. 373. ubi §. 3. *Sano tam ecclesiasticorum, quam saecularium Principum Sacri Imperii Electorum consensu & consilio accedente non improvide, neque per errorem, sed animo deliberato, aliorum etiam plurimorum ecclesiasticorum & saecularium Principum, Baronum, Nobilium & Procerum nostrorum & Imperii Sacri Fidelium maturo communicato consilio decernimus &c.* pag. 375. Inter testes reperiuntur Nobiles Petrus de Wartenberg dictus de Cost (Colb.) Imperialis curiae nostrae Magister, Thimo de Coldiz camerae nostrae Magister; quibus additur: *& alii quam plurimi nostri, & Imperii Sacri Principes, Nobiles & Fideles &c.* Wenceslai Imper. diploma, quo sub dato Pragae 11. Maji an. 1395. Joannem Galeaceum, primum Mediolani Ducem, creavit, apud D. de LEIBNIZ part. 1. *codicis diplomatici juris gentium*, tit. 109. p. 258. & D. LÜNIG *Reichs-Archiv*, part. spec. *continuat.* 1. *erste Fortsetzung*, fünfter Absatz von Mayland, §. 66. p. 1. ubi §. haec igitur non per errorem aut improvide, sed animo deliberato sano Principum, Comitum, Baronum, Nobilium, Procerum, & aliorum nostrorum, & Sacri Imperii Fidelium accedente consilio Te, Princeps dilecte! in Ducem Civitatis & Diocesis Mediolani sublimavimus, ereximus, decoravimus &c. Ruperti Imp. *constitutio* de Vicariatu Imperii germanici in absentia Imperatoris sub dato Augsburg FERIA 3tia post festum Nativitatis B. M. Virginis an. 1701. apud GOLDAST. *l. c.* p. 381. n. 2. verb. animo deliberato, non per errorem, aut improvide, sed sano & maturo Electorum & aliorum Principum, Comitum & Nobilium nostrorum & Imperii Sacri Fidelium freti consilio & consensu &c. Sigismundi Imp. *Bulla Aurea* de Electorum Palatinorum successione, sub dato Aquisgrani 8. Novemb. an. 1414. apud D. TOLNER. *cod. diplom. Palat.* §. 145. p. 93. haud procul ab initio; ibi: sane alias per literas omnium Principum Electorum ac etiam a Principibus, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Proceribus, ac multis aliis nostris & Imperii Sacri Fidelibus informationem certissimam & luce testimonia clariora nostra suscepit Regia Celsitudo &c. & rursus paucis interjectis: sano tam ecclesiasticorum, quam saecularium Principum S. R. I. Electorum consilio & consensu accedente, non improvide, nec per errorem, sed animo deliberato aliorum etiam Principum plurimorum ecclesiasticorum & saecularium, Baronum, Nobilium & Procerum nostrorum ac Imperii Sacri

Fidelium mature communicato consilio pronuntiamus, decernimus, statuimus &c. Idiomate germanico sistitur eadem Bulla a GOLDASTO tom. 2. der Reichs-Satzungen, p. 90. &c.

Maximiliani I. *rescriptum* sub dato Inspruck 27. Octobr. 1497. in favorem foederis Suevici, in duodecim annos prorogandi emissum apud DATT. lib. 2. cap. 18. §. 5. pag. 347. mit zeitigem Rath ihrer Majest. selbst und etlicher Churfürsten, Fürsten, Grassen, Freyen Herren, die von Adel und Städten desselben Bunds ic. & pag. 348. auch all und jeglichen Churfürsten, Fürsten, Prälaten, Grassen, Freyen Herren die vom Adel, Städten und gemeinen Inwohneren desselben Lands, & tabulas ipsius foederis Suevici an. 1500. auf vnser lieben Frauen Abend Purificationis Esslingæ in duodecim annos prolongati apud DATT. l. c. 18. p. 350. ibi: Nachdem wir Maximilian als Röm. König mit Rath Unserer Churfürsten, Fürsten und anderen Ständen des Heil. Reichs einen gemeinen Lands Frieden, in Unser Stadt Worms gemacht, und den allenthalben in teutscher Nation zu halten, ausgeschrieben und gebotten haben, des Datum stehet zu Wormbs an den siebenzehenden Tags des Monaths Augusti nach Christi Geburt 1495. auf welchen Lands Frieden Wir obgenannter König Maximilian als Erz-Hertzog zu Oesterreich, und Wir vorbestimten Churfürsten, Fürsten, Prälaten, Grassen, Freyen, Ritter, Knechte, und des Heil. Reichs Stadt der mehrer Theil, Uns 3. Jahr gegen und miteinander den zu halten verbunden und verschrieben gehabt haben ic. & brevi post: daß obgemelt Unser lieben Neven, Oheim und getreuen Churfürsten, und Fürsten, Prälaten, Grassen, Freyen, Ritter Knecht, und des Heil. Reichs Stadt ic. quæ locutio adhuc quater in eodem proœmio deprehenditur, &c. rursusque p. 151. art. 1. sollen und wollen Wir König Maximilian als Erz-Hertzog zu Oesterreich, und Wir die Churfürsten, Fürsten, Prälaten, Grassen, Freyen, Ritter, Knecht, und Reichs-Stadt diese Zeit der Alinung :: halten ic. & art. 3. sollen jetzt und hinführo die obberührten Zeit des Bunds aus, drey weise verständige Mann zu Richtern ernennet, und verordnet werden, nemlich einer von Uns, König Maximilian, als Fürsten von Oesterreich, und Uns, obbenannten Churfürsten und Fürsten, der ander von Uns Prälaten, Grassen, Freyen, Herren, Rittern und Knechten, und der dritte von uns obgenannten Städten ic. Confer. ibid. art. 4. pag. 351. & passim alibi. Jung. BURGERMEISTER. cod. dipl. equest. p. 139. & seq. Reces-

Recessum Eßlingensem à sociis præfati foederis auf Dienstag nach Purificationis Mariæ an. eodem conscriptum apud DATT. l. c. cap. 19. p. 366. procem. Wir Churfürst, auch Churfürsten und Fürsten, Botschafften, und gemeine Versammlung von Prälaten, Graffen, Freyen, Ritter, Knechten, und des Heil. Reichs Städten des Bunds im Land zu Schwaben, so auf diesen Tag hie zu Eßlingen beyeinander versammelt seyn, bekennen 2c. & art. 1. daß vnserem allergnädigsten Herren, dem Röm. König, auch anderen Churfürsten, Fürsten, desgleichen den Prälaten, Graffen, Freyen, Ritter, Knechten, und des Reichs Städten, die sich in Ainung und Verbündnuß zusammen gethan 2c. conf. ibid. art. 9. p. 368. art. 23. & 24. p. 370. art. 31. p. 372. §. Ob auch wir 2c. art. 33. p. 373. Prædicatum Status claris verbis haud semel Nobilitati Immediatæ tributum innotescit, v. g. in prolongatione foederis Suevici in duodecim annos, an. 1500. in procemio, ubi: mit Rath unser Churfürsten, Fürsten und anderen Ständen des Heil. Reichs, junctis, quæ mox sequuntur: Und wir vorbestimmte Churfürsten, Fürsten, Prälaten, Graffen, Freyen, Ritter, Knecht, und des Heil. Reichs Stadt 2c. in capitulatione Caroli V. de an. 1519. 3. Julii apud GOLDAST. tom. 2. der Reichs: Satzungen, pag. 183. art. 15. auch der Churfürsten, Fürsten, Prälaten, Graffen, Herren und den Adel, auch andere Ständt, und Unterthanen des Reichs mit rechtlichen oder gültlichen Tag Laistungen außserhalb Teutscher Nation und von ihren ordentlichen Richteren nit trüngen 2c. quæ repetuntur in capitulatione Ferdinandi I. art. 24. Maximiliani II. (editionis Thulemarianae) art. 15. Rudolphi II. art. 14. Mathiæ art. 15. Ferdinandi II. art. 13. Ferdinandi III. art. 17. Ferdinandi IV. art. 15. In Rec. Imp. Spirensi de an. 1542. §. 91. Es wollten dann dieselbe vom Adel dem Reich also ohn Mittel unterworffen, jedes Lands, darin sie wohnhafft, ihr eigen Trühen und Einnehmer verordnen, die sollen das selbig zu thun Macht haben, doch daß dieselbe, wie andere Einnehmer gelobt und geschwohren, auch wie von anderen Ständen hie bevor und hernach mit Einbringung und Einlegung der Anlag handeln, in literis Joannis Suicardi, Electoris Moguntini, Ferdinandi, Electoris Coloniensis, Lotharii, Electoris Trevirensis, Joannis Georgii, Electoris Saxoniae, Maximiliani, Ducis Bavariae & Ludovici, Hassiae Landgravii ad Nobilitatem Suevicam sub dato Mylhausen II. 21. Martii an. eodem 1620. apud BURGERMEISTER. cod. diplom. equest. p. 550. & 551. nichts destoweniger aber, dieweil vns nit verborgen, wie vielfältig man sich etlicher Orthen bemühet, noch mehrere Ständ vor

ab des Heil. Reichs Ritterschafft Mitglieder in dieses Römisch Rē-
 sen einzuflechten 2c. Nulla proin ratio reddi potest, cur tam potens
 & adeo illustre corpus, quale splendidissima Imperii Nobilitas Im-
 mediata semper constituit, non æque in comitiis populum repræ-
 sentet, ac Civitates Imperii repræsentant; si enim hæ tanquam in-
 ferioris ordinis ad comitia sint vocatæ, cur non & Nobiles, qui
 sunt ex ordine superiore, præsertim cum eorum terræ non minus
 immediatæ, nec Principibus subjectæ fuerint (ceu adhuc esse vul-
 gatissimum est) ac Civitatum, cui tamen immedietati non pauci ju-
 ris publici scriptores, inter quos & est Coccejus, jus comitiorum tri-
 buunt, vid. CONRING. ad *Lampad. part. 3. cap. 3. §. 21. pag. 143.*
 His accedit, quod an. 1487. Suevica Nobilitas clypei S. Georgii &
 quidem circulus Hegoviensis, seu qui tum temporis prima nomine
 universæ Nobilitatis Sueviæ tenuit subsellia, mediante Dno Jacobo
 a Bodmann Ablegato suo, huic juncto Dno Burckard ab Ellerbach
 ex circulo prope Danubium in comitiis comparuerit, attestante
 DATTIO *lib. 2. c. 10. n. 49. & 50.* Ad hæc quidem Antipatroni
 reponunt, Suevicam Nobilitatem occasione erigendi fœderis Suevici
 (quod jam ante publicarum deliberationum extitisset objectum) ad
 comitia admissam esse. Verum cum principalia negotia ex hoc co-
 mitiali confessu suam sint sortita decisionem, teste *Gerardo de Rhoo*
 apud DATT. *l. c. c. 4. n. 2.* inani hocce obmoto plane nil proficient.
 Cum itaque certo certius sit, Nobiles comparuisse in comitiis, super
 principalibus negotiis Imperii sua dedisse suffragia, e diverso, quod
 occasionaliter tantum concurrerint, nullatenus probari queat, fir-
 missimo talo perstat sententia, Legatos Nobilium eodem, ac alii
 Statuum Legati, polluisse in comitiis charactere, præsertim cum
 nullibi de obmota Suevicæ Nobilitati differentia quidquam constet,
 sed Nobiles cum aliis Statibus notanter præ Civitatibus Imperiali-
 bus ortum tum temporis recessum sua munierint subscriptione, si-
 militer in circularibus Suevicis conventibus Nobiles iterumque Ci-
 vitatibus Imperialibus præfederunt, als zu Eßlingen an. 1388. ware
 zugegen von der Gesellschaft S. Georgen Schild nur der Graff Georg
 von Werdenberg, neben welchen 2. Ritter und von der Gesellschaft vom
 Bracken 4. Ritter und Knecht abgeordnet gewesen, welche zu End vor
 denen Städten mit Nahmen bezeichnet, und im Recess selbst der Adel
 ebenfalls jederzeit vorgesezt worden, DATT. *lib. 2. c. 6. n. 12.* vielmehr
 befindet sich mit der Schwäbischen Ritterschafft Stimmen in Suevico
 fœdere eine völlige Gleichheit, daß nemlich dieselbe vor denen Reichs-
 Städ-

Städten in confessu, und zwar vermittels der Prälaten und Grafen in ihren Nahmen, sondern von denen Rittern und Knechten verordneten selbst abgelegt worden, immassen damit friedlich, freundlich und gleichmäßig in NB. dem Rath und Beschluß desselben gehandelt werde, 3. Stände, als der erste der Churfürsten und Fürsten, der andere der Prälaten, Grafen, Freyen, Ritter und Knechte, und der 3te der Reichs-Städte gemacht worden, dergestalten, daß jeder Stand mit 7. Stimmen Abstattung im Bunds-Rath, etliche von denen Prälaten, etliche von denen Grafen und Herren und etliche von denen Rittern und Knechten verordnet und gebraucht werden sollen, daher an. 1519. auf dem adelichen Banck nach Anzahl der abzulegen habenden Stimmen nur 1. Graff und 2. Aebbt, hingegen 4. Ritter und Knecht sich befunden hätten, vid. des prorogirten Schwäbischen Bunds de 1500. *art.* 36. 37. 38. *art.* 34. 35. 36. *seq.* de 1512. *art.* 48. 49. 50. de 1522. *DATT. lib.* 2. *c.* 18. 21. *§* 23. *item c.* 15. *n.* 60. 62. *§* *seqq.* Quemadmodum ex his sole meridiano clarius patescit, sine contradictione Civitatum Imperialium in conventibus circularibus, præcipue Suevicis, Nobiles præ iisdem votando conclusaque subscribendo tenuisse prærogativam, ita & convocatos Nobilium Legatos immediate post Abbates, Comites & Barones in comitiis sua possedisse subsellia censendum est; nostra porro thesis imperatorio comprobatur stilo, cum usitata allegemus sequentia verba: in gemeiner Versammlung und Gegenwarth und mit gutem Rath Unser und des Reichs Churfürsten, Fürsten, Grafen, Freyen, Herren, Ritter, Knecht, und der Städt. Similiter in *Rec. Imp. Spir. de an.* 1542. *§.* 92. Ordo equestris expresse inter Status Imperii recensetur, ibi: Es wollten dann dieselbe vom Adel dem Reich also ohne Mittel, unterworfen, jedes Land, darin sie wohnhafft, ihr eigen Truben und Zinneher verordnen, die sollen dasselbige zu thun Macht haben, doch daß dieselbe wie andere Zinneher gelobt und geschworen, auch wie von anderen Ständen hievor und hernach ic. Cum dictio *etiam*, auch, implicet identitatem, vel similitudinem cum præcedentibus, *L. etiam*, *ff. solut. matr.* *DEC. consil.* 696. *n.* 13. itidem cognoscitur ex Ottonis III. partitione Imperii in suas quaterniones, quæ videre est apud GOLDAST. in *Reichs-Handlungen*, *fol.* 17. *§* *seq.* *sub tit.* folget das Corpus oder Leichnam des Heil. Römischen Reichs mit seinen Obristen Glieder, wie es ward in Ordnung gebracht, durch Kayser Otten und die Fürsten, ibi: Als die 4. Herzogen oder hohen Herzogthum Sachsen, Bayren, Schwaben, Lothringen,

4. Marggraffen, Meissen, Brandenburg, Mähren und Baaden,
 4. Landgraffen, Thüringen, Hessen, Leuchtenberg, Elsass,
 4. Burggraffen, Magdenburg, Nürenberg, Reineck, From-
 burg &c. 4. Graffen, Cleve, Schwarzenburg, Siln, Saphoy,
 4. Freyherren, Limburg, Thurst, Westerbürg, Altenwalten,
 4. Ritter, Andlaw, Meldingen, Strandeck, Frauenberg,
 4. Städte, Augspurg, Aach, Metz, Lübeck, 4. Dörffer, Bam-
 berg, Ulm, Sagenau, Schlettstadt, 4. Bauren, Cöllen, Regen-
 spurg, Constanz, Salzburg. Denique si Imperii nostri constitu-
 tionem probe perpendamus, varia ejusdem occurrunt membra, ut
 Electores, Principes, Abbates, Comites, Barones, Equites & Ci-
 vitates, Clerici Laicique, hinc & diversi apparent ejusdem Status
 prout electoralis, episcopalis, ducalis, principalis, abbatialis, co-
 mitalis, baronalis, civilis & rusticalis &c. Singuli secundum noto-
 rios Imperii Recessus & Leges fundamentales subdividuntur in im-
 mediatos & Status mediatos; immediati Status sunt, qui Romano-
 Cæsareæ sacratissimæ Majestati immediate sunt subjecti, mediatam-
 que ab Imperio habent dependentiam suam, unde *Imperii* appelli-
 tantur *Status*, german. *Reichs-Stände*; mediati Status sunt, qui
 immediatorum sunt subditi, utpote, qui vel Nobilibus vel Civitati-
 bus subsunt; unde *Status provinciales*, vulgo mittelbare Reichs-Glie-
 der. Cum itaque sæpius laudati Ordines equestres Sueviæ, Fran-
 conia & ad tractum Rhenanum Statuum mediatorum numero nul-
 libi reperiuntur adsciri nulliusque sunt subditi; hinc sequitur, inter
 Immediatos Imperii Status eos esse referendos, cum inter Status
 Imperii Immediatos & Mediatos tertium non detur. Hoc quidem
 largimur, quibusdam Statibus per peculiarem Imperii Recessum
 præclusum esse ad comitia aditum, prout satis superque colligitur
 ex *Rec. Imp. Ratisbon. an. 1576. §. 11. Gleichfals dieweil etliche &c.*
 Cum autem cum fundamento Nobilibus ex comitiis præclusio ne-
 queat objurgari, sed potius innumeris demonstratum sit argumen-
 tis, quod Nobiles Imperii ad frequentanda comitia, nec non præ-
 standas aliorum adinstar Statuum contributiones fuerint requisiti, ut
 itaque imperialibus annuerent votis, Imperator Maximilianus I.
 ejusdem inter Thesaurarios Imperii etiam præ Civitatibus Imperiali-
 bus collocavit, in der Königl. Säkung von dem gemeinen Pfennig zu
 Worms an. C. 1495. in §. von den 7. Schatzmeister, ibi: zu Einneh-
 mung, Einforderung und Verwahrung solcher Auffassung sollen jeund
 7. redliche und glaubhafte Personen zu Schatzmeistern auf ziemliche
 Beloh,

Belohnung bestellt und gen Franckfurt beordert werden, das Geld getreulich zu sammeln und zu verwahren, und der eine von Uns Römischen König Maximilian, der Andere von Uns den Churfürsten, der 3te von denen anderen Fürsten des Reichs, geist- und weltlichen, der 4te von denen Prälaten, der 5te von denen Graffen und Freyherrn, der 6te von der Ritterschafft, der 7te von denen Städten benennet werden 2c. illaque non minus ad Assessores Regimenti atque Camerae Imperialis praesentandos & sustentandos in sequentibus annis 1500. & 1597. admisit, eoque fine in circulos redegit; Commissarios denique, qui cum Statibus absentibus & inter hos etiam Nobilibus Immediatis eo nomine agerent, denominavit juxta clara verba Recessus comitiorum apud MÜLLER. *theatr. Comit. Max. part. 1. pag. 459.* ibi: item zuorderst zu betrachten Personen, die da handeln bey dem König zu Böhheim der Ritterschafft allenthalben im Reich, auch bey den Nidgenossen, & porro ibi: item die acht Schloß in der Wetterau (*Burgenses scilicet, Fridbergenses, Gelhusanos cum Sociis*) orderst hieher zu beschreiben; item mit der Ritterschafft in dem Land zu Francken sollen handeln die Bischöffe von Bamberg und Würzburg, und Marggraff Friderich zu Brandenburg, item mit der Ritterschafft zu Schwaben sollen handeln die Hauptleuth und Råth des Bunds, item mit der Ritterschafft am Rhein, was in der Pfaltz ist, soll handeln der Pfaltzgraff, item mit Graff und der Ritterschafft um Metz und Westerich soll handeln Trier und Lotharingen 2c. 2c. Ex his iterum prono fuit alveo, Nobiles quondam in numero Statuum Imperii extitisse, interea sentientes & animadvertentes sub mellea hac invitatione latitans toxicum sarcinae collectarum sua subdere colla immobili denegarunt constantia, provocantes ad tot cruentas acies, queis nullo non tempore Imperialem defendissent gloriam, reliqui e diverso Status suis inhæsisserunt muris, parataque tantum pecunia tulissent suppetias, & hac constantia tandem effecerunt, ut sapientissimus pariter ac religiosissimus Imperator omnem seditionis & tumultus bellici occasionem amputaturus ab ulteriore exactione abstinuerit, Nobilibusque pristinam atque omnimodam libertatem factam rectam non solum reliquerit, quinimo ipsemet cum reliquis Imperii Statibus, rebus omnibus accurate perpensis, reservatis solummodo servitiis militaribus ab antiquo consuetis, eandem etiam cum jure collectandi suos subditos & se in expeditionibus bellicis Imperii nomine suscipiendis exinde alendi in comitiis Colonienfis de an. 1512. celebratis, quam

quam clementissime confirmaverit; ita enim hanc in rem sonant dis-
serta *Recessus Imperii d. a. §. 27.* existentia verba: Nachdem Uns
und dem Zeil. Reich merckliche Sachen und Beschwehrung wie
gemeldet jezo fürstehen, und damit die Ritterschafft zu Erlangung
und Erhaltung des Römischen Reichs, und seiner Ehren und
Würden ohne Zweifel ihre Treu, Hülff mit ihrem Bluth vergies-
sen, und sonsten stättlich mitgetheilt und gethan haben, so setzen
Wir und die Stände des Reichs in keinen Zweifel, die Ritters-
schafft werde sich zu Vollziehung angezeigter des Reichs nothdürff-
tigen Sachen auch gutwillig erzeigen, und ihre Unterthanen oder
Hinterfessen in diesem vorhergehenden Anschlag auch ziehen, dem-
selben einbringen, und NB. sich selbst davon, so noth seyn wird,
besolden. Ex quo deinde factum, quod Imperatores loco fervitio-
rum dona gratuita, seu subsidia charitativa, a Nobilitate postulare
& accipere, e diverso impofterum illam a sumtibus comitiorum li-
berare inceperint, proindeque eam speciatim evocare tandem plane
desierint, non ea quidem ratione, ac si Nobiles juri status & suf-
fragii in comitiis ferendi renuntiarint, sed eo potius fine atque in-
tentione, ut Nobilitatem sibi magis obnoxiam haberent, & com-
moda exinde orta fisco cæsareo, alias nimium quantum exhausto,
vindicarent, ita, ut Nobilitatem nulla lege expressa comitiorum
jure privatam, sed ab ipsa volente potius ex libero arbitrio atque
beneplacito annuente Imperatore exercitium juris suffragandi in co-
mitiis tantum ad tempus suspensum fuisse, adeoque, quandocunque
ipsi libuerit, in usum reduci posse, omnino dicendum: eaque pro-
pter HENRIC. BRUNING. *de variis universit. speciebus. §. 18. in fine* ita
scribendi crediderim: ego Nobilitatem & Civitates quasdam non invi-
das citatoriis libellis se præteriri passas, quod hoc pacto mitigationem one-
rum, der gewissen Anschlag, impetrarent, & tolerabiliores fierent con-
tributiones illæ, quæ ad peculiare Cæsaris expeditiones conferuntur, as-
sentiendum sit. Quæ omnia, cum hoc modo habeant, ex hætenus
adductis prono fluit alveo, liberam S. R. I. Nobilitatem ab incuna-
bulis gentis gubernationi reipublicæ admotam, & communioni re-
giminis præditam & in numerum sic dictorum Imperii Immediato-
rum Statuum ab ævo Caroli M. usque ad tempora Caroli V. rela-
tam adhuc hodie etiam Statuum Imperii nomine summo jure veni-
re, atque comprehendere debere; prout enim omnibus in negotiis
civilibus atque qualitatibus moralibus personæ inhærentibus res ita
comparata est, ut mutatio earum in dubio non præsumatur, L. 22.

de prob. L. 32. ff. de donat. int. vir. & uxor. cum mutatio sit accidens, quod non solet absque probatione præsumi, *L. 5. §. 1. ff. qui satisd. cog. ibique Glossa, & v. g. ille, qui olim fuit dominus vel possessor, talis adhuc hodie merito præsumendus est, L. 16. de prob. ibique DD. communiter. MASCARD. de probat. vol. 3. conclus. 1195.* quinimo quilibet in eo statu & conditione, vel saltem jure & facultate mansisse intelligitur, in quo antea fuit, *L. 2. §. 2. de accusat.* ita sane nec aliter res se se habet in negotiis publicis atque politicis; ibi etenim, qui semel fuit subditus, talis adhuc esse creditur, *cap. præterea, X. de transact.* & ille, qui semel fuit Status Imperii, talis adhuc perdurare præsumi debet, nisi sole meridiano clarius probari possit, eum Cæsaris Statuumque consensu e matricula expunctum esse, prout egregie hæc illustrat *GAIL. lib. 1. observat. pract. obs. 21. n. 8. & seq.* & exemplo ipsarum Civitatum Imperialium in numerum semel relatarum ab Imperio vindicandarum comprobat *KNIPSCHILD. de Civitat. Imperial. lib. 1. cap. 3. n. 60.* Sicut itaque alii Status Imperii interque eos præcipue serenissima Domus Electoralis Saxonica & Ducalis Wirtenbergica in hodiernis adhuc comitiis ob diu intermissum suffragandi exercitium juri tamen suo renuntiasse nolunt, sed potius, quotiescunque nova comitia indicuntur, illud rediisse contendunt, & hinc ad sessionem & votum quoad quasdam provincias a se possessas readmitti cupiunt, idque non sine maximis rationibus ex jure tam naturali atque gentium, quam civili & Recessibus Imperii petitis potissimam partem a *GRIBNER. in opusc. jur. publ. tom. IV. sect. 4.* quo, ne actum agamus, brevitatis studio lectorem remittimus, allegatis contendunt; ita eadem plane juris & æquitatis ratione idem de S. R. I. libera Nobilitate dicendum erit. Quis enim quæso præsumere poterit, illustrissimum hunc Ordinem emanando e comitiis jus suum repudiare voluisse, & quodsi de privato firmissima juris nostri est regula, quod nemo sanus suum indebite jactare, vel dilapidare velle præsumendus sit, quomodo de tam illustri corpore, quod præeminentiæ suæ, qua præ aliis omnium aliarum gentium & regionum germanicarum Nobilibus, vinculo Landsassatus obligatis gaudet, adeo frivole renunciare voluerit, adstrui poterit? Et quodsi inter privatos renunciatio non præsumitur, nisi probetur, *c. 5. X. de renunciat.* ac quotiescunque alia conjectura renunciationis sumenda est, *CEPHAL. vol. 1. cons. 25. n. 50. & vol. 3. cons. 434. n. 5.* cum renunciatio sit species quædam dilapidationis, *L. 28. §. 2. ff. de pactis, L. 12. ff. de novat.*

cur non & eadem præsumtio capienda erit in rebus & negotiis infinite majoris momenti & juris alicujus plane inæstimabilis? Quodsi denique emanere vel comparere in comitiis, modo quis conclusis comitialibus stare paratus sit, res est liberæ voluntatis, prout communi DD. calculo sententiam hanc late probant KNIPSCHILD. de Civit. Imper. lib. III. cap. 24. n. 16. ARUM. de comit. cap. V. n. 40. D. SCHWEDER part. spec. sect. I. cap. 30. §. 6. idque satis aperte docet Recess. Imp. de an. 1512. §. Es sollen auch die Churfürsten, ibi: so sie in Sachen oberzehlt, zusammen angelegen, mahl Statt erfordert werden Persönlich, oder durch ihre vollmächtige treffliche Botschafft, wo sie in eigener Person zu erscheinen, redlich Zinsderung hätten, die sie bey ihren Glauben mit ihren Brieffen und Sieglen betheuren sollen, erscheinen und nicht ausbleiben. Ob aber Einer oder mehr ausbleiben und nicht erscheinen, oder wie obstehet, ihre Botschafft nicht schicken würden, das doch keines wegs seyn solle, so sollen die andere, so erscheinen werden, nicht destominder in Sachen, darum sie erfordert sind, vorgehen, und was dieselbe, so erschienen sind, oder der mehrer Theil aus ihnen auf die Pflicht deßhalben aufgericht, obberührter massen endlich berathschlagen und beschliessen werden, dem sollen von allen Ständen gefolgt, nachkommen und vollstreckt werden, ohne alle Widerrede. 2c. cur non & libera S. R. I. Nobilitas istis comitiis, ubi potissimum de contributionibus præstandis & per consequens oneranda istius omnimoda libertate actum fuit, citra præjudicium suum abstinere potuit? Agnoverunt hoc sane omnes, quotquot Maximilianum exceperunt, Augustissimi Imperatores Austriaci, cum reliquis S. R. I. Electoribus, Principibus atque Statibus; hinc quotiescunque post hæc tempora pecunia aliqua publica conferenda fuit, cum Nobilitate etiam, sicut cum aliis Statibus Imperii privilegiatis & ab onere contributionum alias immunibus, actum, ab eaque necessitatibus publicis non raro, idque non obstante sua libertate, benevole succursum fuit, testante Recess. Imp. de an. 1500. ubi de auxiliis contra Turcas in comitiis Augustanis actum & hæc formula Recessui, sub tit. Was man mit denen Ritterschafften zu Francken, Schwaben und Rhein-Landen handeln soll, disertis verbis adjuncta legitur: wir oder der an vnser Statt sitzen wird und vnser verordnet Regiment, sollen und wollen auch mit der Ritterschafft zu Francken, Schwaben und Rhein-Landen ernstlich handeln und reden lassen zu obangezeigtem christlichen Sürnehmen, auch

auch zu Beschirmung des Heil. Reichs, dieweil sie umb ihrer Vorfahren Verdienst willen von demselben Reich ihre Ehre und Würde, auch den mehreren Theil ihres Guths haben, ihre treue Hülff, wie ihnen als christglaubigen Ritteren, und Knechten des Heil. Reichs wohl anstehet, zu thun 2c. id quod repetitum legitur in *Recess. Imp. de anno 1512. §. 27. Recess. de an. 1542. §. 51. 58. & 91. Recess. de an. 1543. §. 28. Recess. de an. 1544. §. 33. Recess. de an. 1557. §. 53. nec non de an. 1566. §. 49. de an. 1576. §. 23. Recess. de an. 1613. §. 5. ut & de an. 1641. §. 88. aliisque locis quam plurimis, & hinc etiam quotiescunque leges aliquæ universales in Imperio promulgandæ vel Imperatoribus noviter electis capitulationes præscribendæ Statuumque mentiones in genere faciendæ fuere, Nobilitas Immediata Statuum numero semper inclusa fuit, prout supra allegata ad nauseam demonstrant. Quis igitur, ponderatis æqua lance adductis hætenus argumentis, in opprobrium adversariorum partialitate quadam abreptorum præcorditer non asseveret, quod inanes eorundem paleæ, queis in orbe Doctorum illustrissimo Ordini equestri eximium jus fessuræ & vocis in comitiis imperialibus dubium reddere, imo & prærogativam respectu Civitatum Imperialium denegare autumant, argumentis ponderosioribus nostris relinquere cogantur staterem; verum quid ulteriori thesisi nostræ immoremur jactantiæ, assertive nostri depredicemus justitiam, stantes ex adversa parte Doctores suam objurgando in jure publico contractam hæresin acuto quodam persequamur calamo, more eorum, qui ob juris deficientiam in calumniis thesium suarum quærunt defensionem, non quidem miramur ad propugnandas contrarias opiniones peritissimos alias juris publici Doctores reperiri; rationes etenim domesticæ juris supprimunt sanissima argumenta, ejusdem farinae viri ad beneplacitum fautorum suorum in hoc mundi theatro subducent larvam. Interim scenicæ hæ obumbrationes nostrum nèquierunt eo deflectere animum, ut cæco quodam impetu indubitatam veritatem expugnemus. Cum itaque, secundum hucusque latius demonstrata, S. R. I. libera Nobilitas a multis abhinc sæculis & in communionem regiminis admissa fuerit, ab exercitio juris suffragii metu solum collectarum & onerum Imperii subeundorum abstinuerit, quoad omnia reliqua vero aliis Statibus per leges & conventiones publicas in omnibus & per omnia semper adæquata sit, illius denique jura immedietatis & superioritatis toti Germaniæ pateant, nihil sane ipsi obesse poterit, quo minus ad ipsum juris suffragandi exerci-*

tium postliminii jure possit redire, & a reliquis Statibus debeat admitti, cum potissimum tantæ ipsius adhucdum sint vires atque facultates, ut vel maxima Principum Imperii territoria possint æquare, hocque modo absque ulla difficultate matriculæ Imperii sub circulis Suevico, Franconico atque Rhenano denique inseri, prout præter alia insigniter hæc illustrat NAGEL *in diss. de nexu Ord. equest. evga Cæsarem & imp. thes.* 27. an vero illustrissimo Ordini equestri conveniat, jus suum ad comitia, ad actum denuo secundum, seu ipsum exercitium perducere, an vero prosperum sit, in statu suo privilegario persistere, prout eidem hætenus placuit, anceps est inter Doctores quæstio, quam tamen inde facile resolvere existimamus, si perpendatur, an eadem rationes, ex quibus Nobilitas Imperii Immediata comitiis sedendo votandoque interesse cessavit, adhucdum perdurent? Cujus investigatio, cum longior esset, limitesque dissertationi nostræ propositos excederet, atque potissimam in partem jamjam supra rationes illas attigerimus, eas cuique momenta Nobilitatis Immediatæ perspecta habenti considerandas excutiendasque relinquimus properantes annuente Deo ad

F I N E M.

II.

J A C O B. C L E M E N S D A H M
M O G O N.

DISSERTATIO INAUGURALIS JURIDICA

DE

P R Æ R O G A T I V A

S. R. I.

E L E C T O R U M

IN PRÆSCRIBENDA

IMPERATORI CAPITULATIONE

SUB PRÆSIDIO

JOANN. MICHAEL. DAHM J. U. D.

EMINENTISSIMI AC CELSISSIMI PRINCIPIS ELECTORIS MOGUNTINI
JUDICII AULICI CONSILIARIO, PROFESSORE JURII PUBLICO ET
ORDINARIO, FACULTATIS JURIDICÆ ASSESSORE.

M O G U N T I Æ M D C C X L V I I.

THE
LIBRARY
OF THE
CONGRESS
WASHINGTON
D.C.

P R Æ F A T I O.

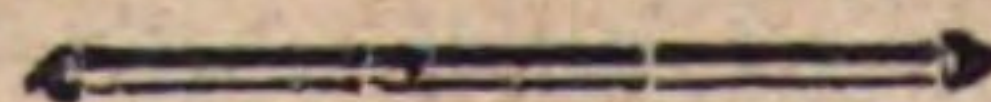
Quod nunc meditor, argumenti thema, res forsitan dudum ab aliorum industria occupata tibi videbitur, candide Lector! Quasi vero, inquires: latere quenquam possent ea, quæ jam olim de *capitulatione perpetua* differuit *perillustris de Münchshausen*? Aut non omnium manibus tererentur eruditæ noviorum capitulationum vindiciæ? quarum autores hanc controversiam pro Electoribus vel ipsa tot sæculorum observantia decisam potius relinquere, quam multis exaggerationibus prosequi maluere. Verum enim vero, ut ut ista se habere videantur, tamen non desunt, quæ hoc institutum honeste mihi suadere poterant; secutæ sunt id ipsum non ita pridem Universitates quædam catholicæ; ast sicut illæ Principum causam in hoc negotio susceperunt, ita & ego, quid hac in re pro Electoribus statuendum sit, seposito omni partium studio, disquirere non dubitavi. Quod cum instituti mei sit: facile perspexi, rem confectam esse in Imperio nostro, quod alia jura Electoribus sint propria & singularia, alia cum Statibus communia, inter ea vero, quæ cum Statibus habent communia, passim & jus capitulandi a multis erronee relatum est, quod tamen inter ea, quæ Electoribus sunt propria, jure optimo vindicatur. Qua in re demonstranda non tam ingenii mei imbecillitati confidere, quam autorum in Imperium bene animatorum sententias adferre volui, inter quos procul dubio maxima olim fuerit autoritas famosi illius literatoris *Baronis BOINEBURGII*, ministri aulæ electoralis moguntinæ, & in comitiis ratisbonensibus anno 1664. de ipsa capitulatione perpetua habitis præsentis Legati, cujus & aliorum sincera pro Electoribus sensa non potui non mea facere. Scilicet constat: ab Aurea Bulla usque ad Instrumentum Pacis fuisse constantem Electorum in usu prærogativarum,

varum, eximiorum & præcipuorum jurium suorum possessionem, perpetuam reliqui Principum cœtus consensionem, saltem nullam adeo, quæ communi quodam placito opposita fuerit, adversationem, multo minus solennem contradictionem, atque hinc natam esse notoriam Imperii observantiam, capitulationum item & consuetarum in electionibus sanctionum ordinem. Cum autem ipsum jus eligendi sine facultate capitulationes præscribendi nullum sit, certissimum esse statui: solos Electores separatim leges quoque pragmatikas (puta capitulationes) condere; hocque pacto geminum iis jus in legislatione germanica competere: Universale in comitijs Imperii, quorum primarii cum Cæsare Rectores sunt, dein capitulatione ipsa, quæ inevitabile electionis consecutarium est. Quantum vero ipsam Pacem Westphalicam concernit, in ejus quidem tractatibus de capitulationis perpetuæ adornandæ negotio mentio facta est, quin tamen Electoribus in antiqua sua circa capitulationes præscribendas prærogativa quidquam decederet, quæ, sicut Electoribus semper propria fuit, ita ipsis ad hodierna usque tempora salva permansit. Non equidem ignoro, quid hisce fundamentis inter cætera soleat obverti: scilicet in Aurea Bulla Electoribus quidem jus eligendi confirmari, de jure autem capitulandi ipsis concessio nullam legem adesse fundamentalem, jusque eligendi non statim jus capitulandi involvere. Sed esto: talem legem in propugnando Electorum jure non habeam, qua jus capitulandi illis verbotenus concessum esset doceam, observantia tamen Imperii & analogia juris, actisque publicis non destituor, quo & potissimum argumentum meum recurret, atque in eo demonstrando eo felicior existam, quo major & analogiæ & observantiæ in jure publico nostro romano-germanico vis & autoritas est.

CONSPECTUS DISSERTATIONIS.

- §. I. Pleraque regna sunt pactis circumscripta.
- §. II. Subinde incidente interregno nova pacta Imperantibus præscribit respublica, quæ alias capitulationes dicuntur.
- §. III. Variis ex causis sibi respublica capitulationibus consulere potest.
- §. IV. Sunt medium electionum.
- §. V. Electiones & capitulationes respublica vel in comitiis adornare potest vel per alios peragere.
- §. VI. Variis ex causis jus eligendi & capitulandi respublica certis personis in perpetuum concedere valet.
- §. VII. Etiam vi observantiæ jus eligendi & capitulandi quibusdam de republica cedere potest.
- §. VIII. Et ex mente legis pragmaticæ.
- §. IX. Ex longa possessione & adquiescentia reipublicæ.
- §. X. Num melius sit jus eligendi & capitulandi exerceri a pluribus in regno electio?
- §. XI. Transitio.
- §. XII. Olim in Germania electio erat penes omnes, magna tamen autoritas Procerum.
- §. XIII. Major semper autoritas illorum, qui archiofficiis condecorati erant.
- §. XIV. Qui postmodum Electores facti.
- §. XV. Multa Electorum jura & prærogativæ.
- §. XVI. Inter cætera habent jus conventus agitandi tam electorales, quam collegiales.
- §. XVII. Magna Electorum potestas & cura in rebus Imperii.
- §. XVIII. Origo solennium capitulationum.
- §. XIX. Historia capitulationum a temporibus CAROLI V. usque ad Pacem Westphalicam.
- §. XX. Quid tempore RUDOLPHI II. & MATTHIÆ contigerit.
- §. XXI. In tractatibus Pacis Westphaliæ turbantur jure Electorum.
- §. XXII. Conclufum in Pace Westphalica, agendum esse in futuris comitiis de adornanda quadam capitulatione perpetua cum consensu omnium Statuum.
- §. XXIII. Historia comitiorum post P. W. præcipue eorum de anno 1663.
- §. XXIV. §. XXV. Acta interregni post mortem JOSEPHI.
- §. XXVI. Ausus Statuum post electionem CAROLI VI.

- §. XXVII. Sistitur querelarum, quas movent, compendium.
 §. XXVIII. Textus paragraphi *Gaudeant*.
 §. XXIX. Argumentum Statuum ex paragrapho *Gaudeant*.
 §. XXX. Occasio clausulæ in dicto paragrapho relatæ.
 §. XXXI. Plenipotentiariorum Cæsareanorum responsio ad clausulam.
 §. XXXII. Replicæ Suecorum & responsio Cæsareanorum.
 §. XXXIII. Suecorum ultimus conatus circa capitulationes.
 §. XXXIV. Legati Cæsareani vindicant jus capitulandi Electoribus.
 §. XXXV. Jura Electorum ulterius confirmantur.
 §. XXXVI. Respondetur ad argumentum Statuum.
 §. XXXVII. Demonstratur, jus legislatorium frustra urgeri contra capitulationes.
 §. XXXVIII. Statuum intentio repugnat electionum libertati.
 §. XXXIX. Non est distinctio inter capitulationes ante & post P. W. factas.
 §. XL. Neque Electores in capitulando antiquis formulis sunt adstricti.
 §. XLI. Jus Electorum fundatur in Aurea Bulla.
 §. XLII. Quod probatur ex mente Aureæ Bullæ.
 §. XLIII. Jus Electorum nititur observantia.
 §. XLIV. Possessione non interrupta & aliis præfidiis firma.
 §. XLV. A Statibus jam aliquo modo agnita.
 §. XLVI. Electoribus debetur jus ad capitulandi.
 §. XLVII. Objectio Statuum prima.
 §. XLVIII. Argumentum secundum.
 §. XLIX. Argumentum tertium a prologo capitulationis FERDINANDI IV. petitum.
 §. L. Argumentum quartum ab exemplo Regis Bohemiæ deductum.
 §. LI. Nec non quintum.
 §. LII. Argumentum contra capitulationis novissimæ art. XIII. §. 9.
 §. LIII. Objectio septima contra jus ad capitulandi.
 §. LIV. Respondetur ad primum argumentum.
 §. LV. §. LVI. Nec non ad secundum. §. LVII. & tertium.
 §. LVIII. Pariter ad argumentum quartum ab exemplo Regis Bohemiæ deductum.
 §. LIX. Respondetur ad quintum argumentum.
 §. LX. §. LXI. Ad sextum & septimum.
 §. LXII. Conclusio.

DISSERTATIO INAUGURALIS JURIDICA
DE
PRÆROGATIVA S. R. I. ELECTORUM
IN PRÆSCRIBENDA
IMPERATORI CAPITULATIONE.

§. I.

Nexus civitatis, quo corpus ejus morale continetur, & ad propositum usque finem perducitur, procul dubio in unione voluntatum consistit; cum vero unio ista resultet ex conventionem expressa, aut tacita, qua plures familiæ sub communi imperio securitatis fruendæ causa in aliquem cœtum una coeunt; non absorta est illa accuratiorum juris publici universalis interpretum opinio, quæ rei hujus eventum certis intervallis ita dispescit, ut plerasque civitates pacto primo, decreto subsequente, pactoque secundo nasci demonstret. (a) Postquam enim de constituenda republica, & de futura ejus forma communi decreto conventum est: nihil porro ad perfectam rempublicam populo deest, quam ut eas personas designet, quas sibi præesse velit, & pactum jam tum superiore decreto expressum cum electis feriat, quod deinde legem fundamentalem in regnis constituit.

§. II.

Cum vero jus publicum universale ad omnes civitates se se extendat, particularis vero in singulis populis non eadem sit facies: non raro contingit, ut, quoties incidente interregno ordinario ci-
K 2 vitas

(a) JAC. GABR. WOLFF. in inst. jurispr. nat. part. II. §. II. c. II. §. XXI.
HEINECC. elem. jur. nat. & gent. lib. II. §. c. XII.

vitas de novo capite eligendo deliberat, futuri regentis potestatem aliis atque aliis conventionibus circumscribat, quæ certum ac solennem Imperii administrandi modum statuunt; quod ipsum & alias capitulationis nomine venire solet. Atque in his conventionibus partim illud confirmatur, quod jus publicum universale Imperantibus præscribit, partim etiam pro exigente reipublicæ necessitate atque utilitate novi quid additur, quo ipso jus summi Imperantis, alias eidem ex jure publico universali competens, restringitur. Quarum conventionum pleraque capita in capitulationibus Imperatorum nostrorum occurrunt.

§. III.

Quamvis itaque populo vel statibus in regno electio plane integrum sit, Imperantibus, quos sibi præficere intendunt, vel absolutam, vel limitatam potestatem concedere, tamen non pœnitendas sæpe causas habent reipublicæ, quæ pacta cum Imperantibus inire suadent. Præ reliquis nonnunquam futuri Imperantis potentia timetur, qua prorsus illimitata relicta communis regni juribus & tranquillitati publicæ forsan male consultum foret. Cui damno dum mature reipublica obviare meditatur, paulo ante dicta pacta, (sit venia verbo) capitulationes, velut aptissimum remedium cum Imperantium, tum subjectorum jura facta recta habendi non potest non agnoscere.

§. IV.

Quodsi nunc ita consultum sit reipublicæ, sub hujusmodi legibus alteri habenas regni tradere, imo sine certis sibi quæ reservatis conditionibus salutis communis servandæ causa novos sibi Imperantes eligere sæpe non possit, facile patet: Capitulationes tum velut medium electionum considerandas esse. Pone enim, eum, cui regni summa deferenda esset, hæc conditiones respuere, tum sane omnis electio in vanum abitura esset; quodsi vero positis conditionibus annueret, atque iis acceptatis electio ad exitum deveniret, procul dubio id capitulationi cæteris paribus adscribendum esset.

§. V.

Ex iisdem, quæ adhuc præmisimus, (§. II.) etiam id patet: posse rempublicam non modo electiones, sed etiam (quæ earum sunt medium) capitulationes in comitiis regni universalibus adornare, quin tamen huic facultati semper adstricta sit reipublica. Potest
est

est enim per aliquos de republica (quos meritis probata fides ad tanti muneris dignitatem commendet) non modo eligere, sed & consuetas capitulationes adornare, a quibus tum breviori via comitiis particularibus institutis non modo futuri Regnantes eligantur, sed & eorum potestas ita devinciatur, prout id jura status, aut temporum ratio postulant. Hoc enim extra vires reipublicæ esse nemo facile negaverit, aut hoc ipso convictus erit, cum morem illum statim a CAROLI V. temporibus in Germania nostra observatum esse perspexerit.

§. VI.

Tales personas lege quadam pragmatica designare potest respublica variis ex causis, quas facile experiemur, modo tristia fata, quæ electionum dilatio & diuturna interregna parturire solent, perperderimus. Quodsi enim populus cum bellis domesticis tum exteris, aut multis confusionibus interregna sua passim obnoxia esse circumspiciat: merito jus eligendi cum omnibus mediis hætenus consuetis veluti pacta & capitulationes adornandi potestatem aliis demandabit, quorum prompta consilia magnum regni bonum accellerent. Et vel ideo similia in comitiis ultro peragere reipublicæ displicere potest, quod ob nimium votantium zelum (qualis plerumque esse, & tragicis exemplis carere non solet) facile ex una regni forma in aliam prolabi possit. Quod, cum non expediat, periculis suis merito consulit respublica, si quosdam ex Proceribus jurato obstringat, qui dein formam regni custodiant, omnesque porro electiones & capitulationes cum electis Imperantibus exigant.

§. VII.

Atque hæc ita se haberent, si lege expressa ita cautum foret; sed cum non apud omnes populos receptum sit, omnia, quæ regno expediunt, in comitiis, aut jure scripto ad liquidum deducere, sed & observantia vim legis habeat, imo diuturnus usus bonique mores sæpe plus legibus valeant; nihil obstat, quin eorum, quorum in regno interest, taciturnitas jus tacitum sive observantiam firmare possit, (b) quod si nunc quidam ex Optimatibus præ reliquis in republica ad id genus officii habiliores, sive, quæ alias jus eligendi lege scripta competit, per sat longum temporis intervallum capitulationes

K 3

(b) Perill. ab ICKSTATT elem. jur. gent. lib. VI. c. 2. §. 2. GLAFFEY im Recht der Vernunft, C. 1. §. 49.

tulationes adornare consueverint: ipsis hoc jus cedere poterit, vi observantiæ, cui tanquam juri non scripto scientibus & volentibus illis, quorum interest, pro norma futurorum actuum invecito reliquos morem gerere oportet.

§. VIII.

Ponamus etiam: Rempublicam lege quadam pragmatica negotium electionis reduxisse ad paucos, tantum, ut fatalia interregna, quorum adhuc recordatur, evitentur, hoc utique salutare institutum foret. Namque teste BODINO (c) in hoc politici fere omnes conveniunt, quod nil salubrius ad bella civilia declinanda excogitari posse autument, quam si non modo multitudini, sed & Optimatum pluralitati negotium eligendi Regem adimatur. Sed (quod plerumque fit in legibus ferendis) non omnia, quæ regno expediunt, ob casus non prævisos, legibus expresse inseruntur, ut adeo nunc quæstio sit: Si respublica jus eligendi ad paucos quidem in perpetuum reduxerit, modum vero eligendi mediaque non tam accurate definierit, an etiam jus capitulandi concessisse videatur? Sane: si electio novi Imperantis sicut alia omnia ita comparata est, ut sine mediis obtineri non possit: & vero sæpe graves justæque causæ sint, quæ non eligere modo Principem, sed & pactum ei præscribere suadent, (§. III.) tum autem capitulatio medium electionis sit (§. IV.), non potest non inferri: quod jus capitulandi concessum sit, nisi aut fortissimas præsumptiones pro nullis habere, aut ipsi legi vim inferre velimus. (d)

§. IX.

Quanti nunc magis digniorum regni membrorum interest, splendidis officiis condecorari, ita sæpe contingit, ut ab iis variæ in regno dignitates & prærogativæ diuturna possessione adquirantur. Quod & regni tranquillitati multum confert, ut omnia tandem tuta suo ordine procedant. Quodsi vero inter eas, quas regnum electi-

(c) De republica lib. VI. cap. V. p. 1138.

(d) Fatetur id ipsemet CONRINGIUS in *dissertatione de præcipuis negotiis Imperii Germanici*, §. XLIII. qui alias contrariæ parti addictus est. Hac, & non alia ratione jus eligendi Electoribus in Germania per Auream Bullam confirmatum. Jus vero capitulationem præscribendi huic officio velut appendicem adnexum fuisse. Neque id aliter creditum fuisse usque ad tempora Pacis Westphalicæ.

electitium habet dignitates, nulla fere sublimior esse possit, quam Reges eligendi, iisque in aditu regni leges præscribendi prærogativa; Facile eveniet, ut & hæ dignitates, uni in regno ordini, præ altero, eas forsân minus curante, cedere possint. Quod tum vel maxime verum est, si exercitio tam eminentium jurium ii, quorum interesse poterat, (e) adquieverint.

§. X.

Spektato fine, quem per has conventiones intendimus, (§. III.) media non adspernabimur, in quibus est ratio: cur is actum suum consequatur. Adeoque nunc facile patet, num a pluribus, num vero paucioribus jus capitulandi exerceri expediat? Cum enim tranquillitas regni tanquam suprema lex in omnibus regni negotiis acceleranda magis, quam retardanda sit, experientia autem doceat, plurium voluntates difficilius redire in unam, quod præsertim in irregulari, aut polyarchica regni compage in comitiis congregata verum est. Tum vero electiones inter longas consultationes multum periclitentur, interregna fatalia protrahantur (§. VI.) profecto, quin hoc jus paucorum curæ committendum sit, nemo, nisi qui bono in rempublicam zelo animatus non est, inficiabitur; eadem enim rationes, quæ electionem ad paucos reducendam esse suadent, idem quoque de capitulationibus, tanquam illarum medio, (§. IV.) inculcant; multum itaque intererit reipublicæ, id genus officii idoneis membris suis relinquere, ne, ex una in aliam regni formam prolapsa, titanicis quasi motibus concutiat.

§. XI.

Atque hæc in tantum præstruere placuit, in quantum regulæ juris publici particularis in universali fundatæ capitulationum exercitium cum regni salute definiunt. Videamus nunc, quid in Imperio romano-germanico circa præsens institutum, electiones nempe & capitulationes adornandas, juris sit?

§. XII.

Germaniæ multum semper profuit præsidium eorum, qui omnium nomine commune regni bonum pro viribus adcurabant, quorum

(e) Neque Electores in Germania jus eligendi aliter, quam tacito Principum ab actibus electionis emanentium consensu inter varia temporum spiramenta adquisivere, quod ipsis multo post in Aurea Bulla confirmabatur, KULPIS. in comment. acad. in Monzam. part. II. c. IV. §. II. & III.

quorum studia ad amorem populi sibi arctius uniendum vel ideo comparata erant, quo gravibus sæpe periculis solertia sua discussis multum meriti auctoritati suæ adjicerent. Subinde & vigilantissimi antiquarum consuetudinum cultores ad splendidissima regni officia evehebantur. Atque hinc ad maxima plerumque negotia adhiberi Proceres moris erat, in quibus multum semper auctoritatis resederat. Præcipuum autem regni negotium erat communis Regum electio; quotiescunque igitur regnum ordinario Imperante vacabat, in publicis quidem comitiis electiones olim celebratæ sunt, ut tamen Episcopi, Duces provinciarum, alique præcipui Palatii officiales primas ubique partes tenerent. Quibus omnibus maxima populi confidentia non potuit non adcrefcere. (f)

§. XIII.

Ut ut vero magna semper fuerit Principum in Germania auctoritas, tamen non omnium æqualia fuere in rempublicam merita & studia, sed hi semper eminentiores cæteris habiti sunt, qui veterum archiofficiorum munere erant conspicui. Quare, licet frequentes ad electionem Proceres convenirent, tamen sæpe convenit certis Principibus id negotii demandare, qui aliorum absentium nomine Reges eligerent. Cui muneri aptiores credebantur hi, qui jam archiofficiorum honoribus condecorati erant. Scilicet officia aulica, Cancellariatus ac Camerariatus, & cum iis restricta inauguratio regia illis eximiam præ cæteris Principibus auctoritatem adquisivere, quod exteriora ista solennia magis, quam interior propriæ electionis vis in oculos incurrerent. Denique invaluit paulatim, ut sæpe absentes tempore electionum Proceres, in istos, qui publici officii causa

(f) Multum tamen a veritate aberrare eos dixeris, qui hoc ipso (quod electio olim, sicut & promissa ab Imperatoribus principatus & sacrorum custodia in plenis comitiis peractæ fuerint) permoti censent: hodie Statibus Imperii prærogativam præscribendi capitulationes attribuendam esse. Profecto, alia tum fuerat monarchiæ facies; etsi enim Reges administrandam justitiam, defendendam patriam & ecclesiam sponderint; tamen hæc non erant pacta conventa hodierni generis. Sane illud argumentum aut nimium probaret; eligendi enim potestatem simul includeret, aut potius inversum, pro Electoribus causam hodie peroraret, quod hi, sicut juri eligendi, ita & juri capitulandi, tanquam accessorio, præscripserint.

causa adesse debebant, suffragiorum suorum usurpationem mandatario nomine pro se peragendam conferrent. (g)

§. XIV.

Atque in his Principibus maximum semper Imperii præsidium resedit. Ingruentibus enim sat gravibus, præsertim magni interregni, motibus, reliqui Principes suis potius commodis, aut necessitatibus, quam communis regni utilitati vigilarunt, indictos conventus publicos rarius frequentantes, nemo vero maximis illis turbinibus, queis tota regni compages fere divulsa esset, obviabat alius, nisi hi, queis veterum archiofficio munus obtigit. Contigit tandem (prout ex actis electionum sæculi XIII. & historia interregni magni plurimum colligitur) ut electiones in bonum patriæ peragerent, & vigili cura, præsertim in electione RUDOLPHI Habsburgici adhibita, res Imperii prosperas restituerent, (h) & tandem tacito cæterorum Principum consensu, inter temporum spiramenta, *κατ'ἐξοχήν* nomen Electorum fortirentur. Itaque qui antea soli facultatem inaugurandi habuere, quem universi eligerent, deinceps soli consecuti sunt eligendi quoque Regis potestatem, quæ ipsis postmodum a CAROLO IV, fatalis interregni magni adhuc memorie, pro maiore electionum securitate & ordine in Aurea Bulla confirmabatur.

§. XV.

Sicut ergo tractu temporis, prout in huiusmodi casibus contingit, si non expresso, saltem tacito cæterorum Principum consensu prærogativa eligendi Electoribus obvenit: ita in conspectu totius

(g) Horum exempla jam adparent in electione LOTHARII II. ex PETRO DIACONO in Chron. Cassinensi lib. IV. c. 87. HENRICO V. Imperatore defuncto: Consules, Præfecti, Dictatores, Duces & Principes in unum convenientes de Imperatoris electione agere cœpere, visum demum omnibus est, ut electionem ipsam in arbitrio Archi-Episcopi Moguntini & LOTHARII Ducis Saxonie ponerent. Ut, quem illi utilem romano Imperio adstruerent, hunc procul dubio eligerent universi.

(h) Patet hoc ex ALBERTO ARGENTORATENSI p. 100. congregatis autem Principibus Electoribus in Francfort Rege Bohemia demto, & inter se de periculis diutina vacationis Imperii, & de perditione juris Principum conquerentibus, ac de persona eligenda, qua Imperio expediret, tractantibus, Moguntinus Rudolphi Comitis de Habsburg magnanimitatem ac sapientiam commendavit.

tius Imperii multa egere, quæ postmodum in proprias Electorum prærogativas abiire. Qualia fere omnia dixeris, quorum exercitium reliqui Principes minus curantes Electoribus (de quorum probata fide dubitari non poterat) reliquere. Ea partim ex observantia, partim ex ipso jure eligendi & indole archiofficio, quædam fœdoribus mutuis, multa quoque ex Imperatorum privilegiis descendunt. Quæ, cum a reliquis Principibus (quorum potestas non nisi Imperatorum indulgentia ut plurimum crevit) separata habuerint, semper ab horum juribus non tantum excepta, sed & in capitulationibus ac legibus publicis collegio Electorali reservata sunt.

§. XVI.

Hoc ipsum (cujus modo mentionem fecimus) jurium electoralium compendium, complectitur jus conventus agitandi, non eo tantum modo, uti cæteri Status, sed in quibus de rebus totius Imperii consilia conferuntur. Suntque tam electorales, quam collegiales. Quales conventus instituendis electionibus perquam opportuni fuere. Hinc evenit, ut varios tractatus (prout salutis Imperii consultum fuerat) in interregnis & alias haberent, in quibus de omnibus negotiis regno proficuis, puta: de pace & bello, de vectigalibus, de regalibus, deditionibus defendendis, de juribus Electorum, de amoliendis conspirationibus & ligis contra Imperatores & de futuris electionibus consultabant. In ipsis vero congressibus, quos electionibus præmisere, (qui alias comitia electoralia dicebantur) non modo de solis suffragiis ferendis, sed & aliis causis, ad decus & Imperii incrementum spectantibus, perorabatur. (i)

§. XVII.

Communi sententiæ lubenter accedimus, quæ solennes capitulationes a temporibus CAROLI V. derivat; (k) licet enim alii eas sub turbulento HENRICI IV. imperio primum natas, alii capitulationis

(i) Ita enim referente GEORGIO SABINO in historia elect. CAROLI V. p. 7. sub initium orationis ante electionem CAROLI V. habitæ, ait ALBERTUS BRANDENBURGICUS ELECTOR MOGUNTINUS. *Et quoniam hic congressus institutus est, non ut suffragia feramus, sed ut libere colloquamur cum de universa republica, tum de electione, dicam, quæ mihi maxime videntur e republica esse.*

(k) Celeb. MOSER im Staats-Recht P. I. c. XI. §. 6.

tionis initium cum Imperii nostri, imo regnorum quorumlibet germanicorum ortu ad hodierna usque tempora ita excrevisse contendunt, ut quadragenarium numerum aliquot articulis superent, (l) illæ tamen non erant capitulationes tam solennes, quales hodiedum, sed mera sacrorum juriumque Principatus sub initium regni ab Imperatoribus promissa protectio. Interim tamen negari non potest: Electoribus in institutis suis comitiis electoralibus circa curam Imperii multum potestatis fuisse relictum, cujus etiam adhuc ante solenniter adornatas capitulationes signa quædam & præliminaria reperiuntur. Imo, cum procul dubio necessaria olim inter inaugurationes jurium & sacrorum confirmatio per Electores exigetur, pro novitate haberi non poterat in Electoribus, quod per ipsos postea etiam solennes capitulationes conceptæ sint. Quin diu ante solenniter adornatas capitulationes reperias vestigia, quod Electores post fata Imperatorum etiam in recuperandis Imperii bonis, atque emendandis malorum regiminum defectibus solliciti fuerint. (m)

§. XVIII.

Stabilita igitur eligendi libertate in Germania, certa quoque capita summis Imperantibus præscribere placuit, queis ad certum administrandi regni modum obstringerentur. Cum enim excitatis denuo motibus in Imperio, CAROLI V. electio alia ratione, quam acceptata quadam solenni capitulatione, finiri feliciter non posset: (n)

L 2

Electo-

(l) LIMNÆUS in prolegom. ad capitulat.

(m) Tale exemplum historia imperialis in electione RUPERTI PALATINI suppeditat. Cum enim WENCESLAUS (alias dictus *iners*) res Imperii parum curaret, territoria Imperii ac telonia venderet, exemptiones urbibus sæpe pro plaustro vini concederet, munera indignis elargiretur, chartasque blancas imperiali sigillo munitas emitteret, (*) sat ponderantes causas habuere Electores, exauctorato WENCESLAO, successorem ejus RUPERTUM ad ea recuperanda obstringendi, quæ WENCESLAI profusio dilapidaverat. Quod ipsum etiam dictus RUPERTUS Electoribus spondit. Cujus promissa extant in apparatu juris publici p. 71. sub hac rubrica: Capitulatio RUPERTI Regis Romanorum, als myn Herre der Runig den Kurfürsten versprochen hat, zu halten etliche Puncte und Artikel hienach geschrieben.

(*) LEHMANN. in chron. Spir. lib. 7. c. 59.

(n) Scilicet, non parvo detrimento sibi fore metuebant Germani præpotentiam CAROLI V. qui præter septendecim Belgii Provincias, Carinthiam, Austriam, Tyrolim, totamque Hispaniam possederat.

Electores, quorum providentia in antea actis turbinibus jam perspecta fuerat, huic negotio expediendo aptissimi credebantur. Itaque eadem confidentia, qua ad electionem, simul ad capitulationem processere. (o)

§. XIX.

Ex quo legitimam solennes capitulationes adornandi possessionem nacti sunt Electores, fere per sesqui sæculum in tranquillo exercitio perrexere, ut tandem solennis capitulandi ritus in communem regni consuetudinem abiret. Itaque omnium primam ac solennem capitulationem anno 1519. præscripserunt CAROLO V. Cumque is anno 1556. Imperium abdicasset, FERDINANDUM I. secunda capitulatione obstrinxere. Tertium pactum anno 1562. MAXIMILIANO II. denuo absque ulla contradictione obtulere, post hujus fata anno 1575. in comitiis Ratisbonensibus RUDOLPHO II. quartam capitulationem præsentarunt. Neque quidquam aliud (cum anno 1612. ad electionem MATHIÆ procedebatur) actum esse constat, cujus capitulatio in ordine quintam efficit. Neque hoc exercitium in dubium vocabatur, cum Electores anno 1619. FERDINANDO II. sub capitulatione regnum obtulere. Ita quoque in comitiis Ratisbonensibus anno 1636. electio FERDINANDI III. Romanorum Regis facili negotio peracta est, postquam se consueta capitulatione Electoribus obstrinxit. Habes nunc illam temporum seriem, ex qua collegium Electorale jus capitulandi ad famosos usque Pacis Westphalicæ tractatus perduxit, multaque salutaria, prout e re Imperii esse visa sunt, ordinata, reipublicæ statui attemperavit.

§. XX.

Non equidem ignoro, quæ sit nonnullorum de actibus hisce possessoriiis sententia, atque immitis censura. Alii jam RUDOLPHI II. temporibus querelas Statuum auditas, alii jam energicos motus in actis electionis MATHIÆ ortos fuisse contendunt. Verum si id, quod res est, accuratius perpendatur, Electoribus non præjudicat, & parum huc facere videtur. Id equidem facile largimur (neque aliter acta publica docent) Status RUDOLPHI II. ætate illud ægre habuisse, quod nondum secuta sit illa dudum expetita æqualitas Assessorum in Judicio Aulico, atque diu expectasse paritatem inter Catholicos

(o) add. BURKHARD. GOTTHELF. STRUV. in der vollständigen Deutschen Reichs-Historie, p. 593.

tholicos & A. C. addictos. Neque in hoc desiderio Electores sibi contrarios habebant, in quorum potestate id situm non erat. Imo potius Electores in comitiis Norimbergenfibus de anno 1611. huic negotio post multas consultationes ipfimet manus adponentes, misfis Legatis (p) ad RUDOLPHUM II. tum temporis Pragæ commorantem, querelas interposuere. Quod autem dicitur: jam RUDOLPHI II. temporibus jus Electorum in præscribendis capitulationibus infestatum esse, id multo colore ventilatur, & multis maximæ auctoritatis viris, præsertim KULPISIO, ideo suspectum (q) visum est, quod nil nisi odiosa figmenta Hypoliti a Lapide larvati illius Sueci BOGISLAI CHEMNITII essent. Quas enim ille non modo in Domum Austriacam, sed & in totum Imperium livore plenus contigisse narrat dubitationes, si cujusdam momenti essent, tamen non nisi ex literis privatis descenderent. (r) Post fata vero RUDOLPHI II. denuo occasio erat de Statuum votis in ordinationem regiminis unice directis plenius cogitandi, in qua re ad liquidum deducenda Electores in electione MATHIÆ nihil curæ prætermittebant. Testantibus enim integris actis subsecutæ electionis (s) illud attendebatur: quatenus futuri regiminis & neglectuum emendatio futuro Imperatori commendata redderetur, quod satis patet ex contextu capitulationis MATHIÆ apud LIMNÆUM. Itaque querelæ Statuum in iis mere versabantur, quæ in potestate collegii Electoralis non fuere, aut, si quæ auditæ sunt ulteriores querelæ, certe non solenni, aut quæ communi quodam placito opposita fuerit, contradictione fiebant. Multo minus adparet, eos jus capitulandi ad jura sua communia trahere voluisse.

§. XXI.

Ast vero, cum durante bello tricennali omnia in Imperio fusque deque verterentur, non potuit non contingere, quin jura Electorum aliquatenus periclitarentur. Ideoque in subsecutis congressibus Pacis Westphalicæ, instigantibus extraneis Potentiis, ut pluri-

L 3 mum

(p) BURCKHARD. GOTTHELF. STRUV. in corpore historiæ germanicæ f. 2041.

(q) In comment. acad. in Monz. parte II. c. V. §. II.

(r) De ratione status Imp. rom. germ. part. I. c. 15. sect. I. §. II.

(s) Apud illustris MOSERI Anmerkungen zu Ihro Römisch Kaiserlichen Majestät Franz des Ersten Wahl; Capitulation, p. 473.

num agitabatur quæstio: an vivente Imperatore (nimirum FERDINANDO III. tum regnante.) Rex Romanorum eligendus esset? cuius decisioni affirmativæ Potentiæ extraneæ nimium quantum reluctabantur. (t) Ast vero cum aliud quidquam sub his Coronarum sententiis, (nempe exclusionem Domus Austriacæ ab Imperiali folio) Compaciscentes latitare perspicerent: (u) suo prorsus effectu destituebantur, semperque Gallicis ac Suecicis Legatis a Cæsareanis Plenipotentariis caute responsum fuit: electionem Regis Romani non tantum ad negotium Pacis non pertinere, sed etiam jura electoralia, liberamque a tot sæculis & collegio Electorali propriam electionem invadere; igitur, si quid in præsens circa hanc quæstionem decideretur, id (cum infelici Pacis congressui ansam præberet) potius futuris comitiis relinquendum esse.

§. XXII.

Licet itaque exteræ Coronæ, de arcanis Imperii jam funditus edoctæ, impedire quidem non potuerint, quin electio Regis Romani quacunque ratione ac tempore, etiam vivente Imperatore, romano Imperio adhuc salva esset; alia tamen ratione excogitata Imperatoris Majestatem, nempe per proprios Status suos circumvallare voluerunt. (x) Quapropter Sueci (quorum ratione Ducatus Bremensis valde intererat) gravaminum Statuum Evangelicorum curam susceperere (y), hinc inter *gravamina politica* capitulationes cæsareæ

(t) Prout videre est in D. de MEYERN, act. P. W. tom. II. p. 354. ex propositione Gallica in verbis: „Sans, qu'on puisse jamais proceder à l'election d'un Roy des Romains pendant la vie des Empereurs, que c'est un moyen de perpetuer la dignité Imperiale dans une seule famille, &c.“

(u) Apud eundem Tomo II. p. 357.

Braunschweig Lüneburg: „Es habe fast das Ansehen, als wann die Herren Franzosen nur de electione Regis Romani vivente adhuc Imperatore redeten. Wann man es aber recht ansehe: seye die quæstio eigentlich de exclusione familiæ viventis Imperatoris zu verstehen &c.“

(x) Insigniter animadvertabantur illæ tricæ in electione LEOPOLDI, vid. MOSER im Staats-Recht lib. I. cap. XI. §. II.

(y) Id patet ex PUFFENDORF. in comment. rerum suecicarum 19. §. 3. LONDORP. act. publ. tom. V. lib. XI. cap. 115. PFANNER. in histor. Pac. Westphal. lib. III. cap. 35.

fareæ hætenus ab Electoribus adornatæ querelis infestare cœpere. (z) Igitur Sueci, queis totum negotium expediendum committebatur, (a) communicabant Statibus ideam quandam futuræ Pacis, sed valde acuminatam; cui præcipue quoad articulum jura Statuum concernentem inferuere: ut proxima quavis occasione, perpetua & cum consensu omnium Statuum adornanda capitulatio fieret. (b) Quatenus autem Legati Cæsarei tam periculosis Suecorum machinationibus contradixerint, infra adhuc pluribus manifestabimus. Sufficit itaque impræsentiarum tantummodo hoc insinuare: quod ad avertenda majora mala & evitanda dissidia inter Status & Electores, ipsamque pacem promovendam, non sine sapientissimo temperamento convenerit, ut concessum sit Statibus (sed salvo ubique Electorum jure & prærogativa capitulandi) (c) concurrere ad concipiendam normam alicujus perpetuæ capitulationis. Cum vero Sueci hanc capitulationem jam tum ipsis tractatibus inferendam, & forsan non sine ratione politica subscribendam esse voluerint: tota hæc materia, & qualiter Electores perpetuam capitulationem, auditis etiam Statibus, adornare deberent, ficcis verbis ad futura comitia rejecta est. (d)

§. XXIII.

(z) Extant hæc gravamina in D. de MEYERN westphälischen Friedens-Handlungen, tom. II. fol. 504.

(a) Ita idem de MEYERN tom. IV. f. 487. Hierdurch die Schweden nur veranlasset wurden, so wohl Kraft ihrer dabei versiehenden propri Reputation und Interesse, als auch der, ihnen Evangelischen theils unterschiedlich beschenehen Heimstellung, das Werck für sich selbst, eigenen Gefallens und Vorhabens hinaus zu führen ic.

(b) Apud eundem de MEYERN in extractu des Königlischen Schwedischen Instruments, so viel die Jura Statuum betrift, tom. IV. f. 490.

(c) RACHEL. in otio Noviomag. cap. 9. p. 45.

(d) Tandem aliquando, tristissimis periculorum nubibus perruptis, post multas altercationes sequebatur insertus ille Instrumento Pacis artic. VIII. paragraphus III. „Habeantur autem comitia Imperii intra sex menses a dato ratificatæ pacis, postea vero, quoties id publica utilitas, aut necessitas postulaverit. In proximis vero comitiis emendentur inprimis anteriorum conventuum defectus, ac tum quoque de electione Romanorum Regum certa constantique cæsarea capitulatione concipienda — ex communi Statuum consensu agatur & statuatur.“

§. XXIII.

In comitiis Pacem Westphalicam subsecutis nihil præcipui de negotio capitulationis perpetuæ effectui dabatur. Statim enim se se exerebat cardo ille, & quod supra tetigimus punctum, scilicet de modo tractandi negotium. Num per majora? num auditis tantum Statuum monitis? num vero votis ac suffragiis decisivis capitulatio perpetua adornanda esset? Non raro velut binæ acies sibi invicem oppositæ tam Electorales, quam Principum Legati inter se dimicabant. Hic nempe præcipuus nodus erat: nam si in ipsis tractatibus P. W. norma perpetuæ capitulationis cum omnibus Statibus perficienda fuisset, procul dubio Electores Statuum vota non ut decisiva, sed ut mera monita adspecturi fuissent. Postquam igitur anno 1662. gravissima denuo belli turcici pericula Germaniæ incumbabant, Imperator LEOPOLDUS, ad avertendos armorum turcicorum strepitus, Imperium pro conferendis subsidiis Ratisbonam convocaverat, in subsecutis vero comitiis, præsertim famosis illis de anno 1663. hæc præcipua propositionis cæsareæ capita fuerant: scilicet necessaria subsidiorum collatio in bellum turcicum, & materiæ ex Pace Westphalica adhuc restantes. Inter quas non ultimum locum materia capitulationis perpetuæ tenebat; quæ (licet tantis motibus agitata esset, ut alternis diebus, mox de subsidiis conferendis, mox de materia capitulari agendum esse necessarium haberetur) tamen ob incondita Principum postulata (non obstante eo, quod major Statuum numerus, omnesque Principes ecclesiastici Electorum partes agerent, nimiaque cæterorum Principum postulata increparent) res suo exitu destituebatur; quamvis enim Electores delineationem aliquam perpetuæ capitulationis a se conceptam exhiberent, jamque collatis Statuum monitis de aliquot fere capitibus capitulationi inferendis conventum esset; tamen Principes plura tentare, atque Electores provocare; sed hi cautiores esse, sibi que tam in prologo, quam epilogo formulæ a se productæ, jus capitulandi ubique integrum reservare. Quod cum cæteris displiceret, tandem nihil effectui dabatur. (e)

§. XXIV.

Si ulla unquam capitulationem perpetuam absolvendi apparuit occasio, tum ea profecto erat, quæ post fata Imperatoris JOSEPHI
secuta

(e) Add. perill. de ZECH in der gegenwärtigen Verfassung der Kayserlichen Regierung in Deutschland, in præfatione.

secuta est, ubi negotium utcunque procedere videbatur. Itaque durante interregno, quod electio CAROLI VI. excepit, proponebatur in collegio Principum: Negotium capitulationis perpetuæ denuo reassumendum esse, eoque facilius rem componi posse, quo pauciora adhuc capita delineationi futuræ capitulationis inferenda restarent. Atque hæc puncta nondum decisa potissimum concernebant jus postarum, institutionem novi Electoratus, præcedentiam Comitum, & monita Civitatum Imperialium. Ab initio quidem congressuum magna spe successus negotium inchoabant Principes; eo quod tum proxime imminens CAROLI VI. electio rem eo magis urgeret, quo dein Electores formulam plene perfectam in electione CAROLI VI. adhiberent. Sed grandis denuo litium occasio suppeditabatur: quippe Status monita sua nimium extendebant. Cumque inter cætera jus postarum (quod sibi in territoriis suis adserebant) motus vel maxime augeret; fere omnis congressus dissipatus fuisset, nisi Electores ad sedandos Principum animos (quantum salva Electorali eminentia fieri poterat) media suppeditassent. Quæ & postmodum adjuvante potissimum sapientia Electoris Moguntini LOTHARII FRANCISCI, nominis nunquam intermorituri Principis, secuta sunt. Itaque unanimiter conclusum: retinendam esse interim in electione CAROLI VI. normam capitulationis perpetuæ, in quantum de ea fere convenerat, eamque in adornanda capitulatione fundamenti loco habendam esse. (f)

§. XXV.

Itaque puncta, de quibus passim convenerat, normæ capitulationis perpetuæ inserta sunt quidem, quin tamen omnia ad liquidum deducerentur. Namque generaliter cautum reperiatur: ut quidem puncta exacta fundamentum capitulationis Carolinæ constituerent, sed ne forsan Electores causæ suæ præjudicarent: multum sibi in hoc negotio vigilarunt contra Principes. Præterquam enim, quod in hisce tractatibus sicut in omnibus antedecedaneis in prologo & epilogo jus suum propugnarent: etiam puncta illa, de quibus nondum convenerat, Electorum capitulantium arbitrio ac decisioni relinquebantur. (g) Atque hic ultimus, licet irritus de capitulatione

(f) Add. celeberr. MOSER im Staats-Recht, lib. I. c. XI. §. 25.

(g) Rem ita describit MOSER im Staats-Recht, loco citato.

„Nachdem aber bey gegenwärtiger Beschaffenheit und anderen Umständen, auch Enge der Zeit, in Sachen schwer fort zu kommen gewesen;
Thes. Dissert. Vol. I. Pars I. M so

tione perpetua absolvenda conatus erat; in quo sane Principes (sicut & alias) jus Electorum in multis agnovere. Præterquam, quod ita jus adcapitulandi (de quo infra adhuc mentio fiet) sibi Electores reservarint.

§. XXVI.

Habes nunc illam seriem controversiæ illustris breviter recensitam. Ne vero in enarrandis iis, quæ historicam cognitionem absolvunt, justo prolixiores simus; ad juridicam propius convertimur. Licet itaque ante peractam CAROLI VI. electionem Status Electoribus non negarint prærogativam capitulationes præscribendi: finita tamen electione (in qua Electores jure adcapitulandi utebantur) id invertere conati sunt, quod in supra memoratis comitiis (§. XXV.) unanimiter placuerat. Proinde redeunt ad Pacem Westphalicam, exinde totum jus capitulandi sibi vindicare contententes, in cujus sinistro sensu nimia Statuum postulata semper fundari cœpere; hinc omnia comitia sufflaminata sunt. Cumque post multa litigia nihil effectui daretur: tandem ad Pacem Westphalicam recurrebatur. (h) Igitur & nos in præsentī controversiā paulo accuratius illuc animum advertamus.

§. XXXVII.

so hat man sich nicht allein vereinigt, daß das zwischen beyden höheren Collegiis (in so weit es seyn können) verglichene, collationirte, und gleichlautende Project, certæ & constantis capitulationis, bey der bevorstehenden Wahl pro norma capitulationis, zu nehmen, sondern auch die übrige vier oben angeführte, vorgekommene, aber noch nicht beschlossene Puncta, sonderlich aber des Reichs: Städtischen Collegii monita (in so fern solche denen Chur: und Fürstlichen juribus nicht zuwider) denen gnädigsten Chur: Fürsten, und Herren respective zu recommendiren, und dahin zu überlassen: ob und wie weit sie erst erwähnte noch nicht verglichene Puncten in der bey nächstkünftiger Wahl errichtenden Capitulation beobachten zu lassen geruhen wollen, damit dieselben samt dem übrigen hiernächst in Comitiis vollends abgehandlet, und die certa & constans capitulatio so fort zum völligen Schluß und Stand gebracht werden könne.

- (h) Vix apparuerat post electionem CAROLI VI. ejus capitulatio: mox contra eam Principes tale conclusum formare: (*) Ist ex Instrumento P. W. bekannt, daß denen Electoribus die potestas legislatoria in Imperio nicht allein competire, sondern daß auch reliqui Status mit ihren suffragiis dabey gehören. Wann nun die Wahl: Capitulation ein gemeins

nes

(*) MOSER im Staats: Recht, lib. I. c. XI. §. XXXII.

§. XXVII.

Protestationes itaque suas sibi met ipsis non constantes (i) cum in publicis, tum privatis suis conventibus usque ad hæc tempora contra omnes capitulationes a Pace Westphalica secutas interponunt. Hacque ratione, inquiunt Principes, ingens Paci Westphalicæ vulnus infligeretur, ubi Electores privativam capitulandi facultatem sibi vindicarent; in capitulationibus quippe Cæsareis non tantum de conservandis Electorum juribus, sed & aliis communibus negotiis: belli, pacis, vectigalium, legum ferendarum & interpretandarum agitur. In quibus omnibus comitali liberoque omnium Statuum suffragio & consensu opus esse statuminant.

§. XXVIII.

Dicunt itaque: Electores in Pace Westphalica antiqua possessione sua esse dejectos: vim suam ponentes in famoso paragrapho *Gaudeant*, cujus hic textum adducimus. „*Articulus VIII. I. P. O. §. II.* Gaudeant sine contradictione jure suffragii in omnibus deliberationibus super negotiis Imperii, præsertim ubi leges ferendæ, vel interpretandæ, bellum decernendum, tributa indicenda, deletus aut hospitationes militum instituendæ &c. — — nec non ubi pax, aut fœdera facienda, aliave hujusmodi negotia peragenda fuerint. Nihil horum, aut quidquam simile post hac fiat, vel admitatur, nisi de comitali liberoque omnium Imperii Statuum suffragio, aut consensu.

M 2

§. XXIX.

nes Reichs-Gesetz seyn solle, zc. so folget von selbst, daß die Churfürsten, welche in hoc negotio legislatorio entweder als Mandatarii, oder doch negotiorum Gestores Principum & reliquorum Statuum zu consideriren, contra expressam vel præsumtam voluntatem illorum der Capitulation nichts einfließen lassen können zc.“

- (i) Unde nec mirum, quod tales discordiæ in ipso collegio Principum in comitiis Ratisbonensibus de anno 1716, obortæ sint. Namque in proferendis protestationibus Legati Principum inter semetipsos dissidebant. Scilicet negotium urgere, omnibus æqualiter integrum non erat. Quapropter collegium Electorale in ultima reprobatione sua contra illud Principum *pro Memoria* sapienter replicavit: „Es seye dieser Modus — der schädlichen Folgerungen, und besorgenden Weitläufigkeiten halber dem Haupt-Werk, und dem Fürstlichen Collegio selbst nachtheilig,“ vid. idem MOSER im Staats-Recht, lib. I. p. 275.

§. XXIX.

Ad textum præpositum (qui multis jam difficultatibus ansam præbuit,) multoties Status recurrunt. Verum, si ita simpliciter, prout jacet, audiendus esset, majora forsan jura, tum Augustissimo Imperatori, tum Electoribus competentia ad se traherent. Igitur ad debitos limites (eos nimirum, qui Electorum jura violari nolunt,) eum reducendum esse, nemo non agnoscit. Interim vero in verbis illis: *Aliave hujusmodi negotia peragenda fuerint: nihil horum, aut quidquam simile posthac unquam fiat &c.* Statibus ut plurimum favere videtur; ut quæstio sit, num jus capitulandi sit *hujusmodi negotium, aut quidquam simile*, ad quod Status vi potestatis legislatoriæ vocandi sint? Hoc enim ita necessaria consequentia ex prædictis citati paragraphi verbis fluere adfirmant; dum alias ita argumentantur: vel capitulationes sunt leges fundamentales? vel sunt pacta conventa? Si hoc, non possunt iniri sine præscitu omnium Statuum; si illud, denuo consensus Statuum tanquam causa socia vi observantiæ Imperii requiritur. Sed hoc ipsum adeo liquidum non est, prout ipsis videtur, potius ergo omnem occasionem clausulæ in hoc paragrapho relatæ paulo accuratius investigabimus.

§. XXX.

Animadvertebatur jam difficultas ista in congressibus Pacis Westphal. ubi, cum proponeretur, ut Ordines antiquis suis juribus ac libertate posthac fruerentur haberentque jus suffragii in omnibus deliberationibus super negotiis Imperii, præcipue vero legum ferendarum; addebant tandem Legati Gallici in propositione sua futuræ pacis (k) hanc clausulam: *aut aliis negotiis ejusdem naturæ*, quæ ipsissima clausula postea Instrumento Pacis ita inserta est, prout in paragrapho ante citato *Gaudeant* reperitur.

§. XXXI.

Verum nimis generaliter concepta esse videbatur Legatis Cæsareanis dicta clausula, & ad minuenda quidem Imperatoris (de quibus maxime agebatur) reservata, & supprimendas Electorum prærogativas comparata. Licet enim principaliter jura Imperatoris periclitarentur, tamen etiam pro Electoribus Legati Cæsareani vigi-
labant,

(k) D. de MEYERN in denen Westphälischen Friedens-Handlungen, tom. I. f. 447.

labant, quibus eadem tandem res videbatur, horum quoque prærogativas tueri. Facile enim sibi persuadere poterant, tam ab immutata Cæsaris amplitudine, quam suppressis juribus collegii Electoralis salutem Imperii multum nutare debere. Itaque Plenipotentarii Cæsarei in resolutione sua de anno 1645. die 15ta Septembris ad dictam clausulam ita responderunt: (1) „Placere, quod omnes & Principes & Status Imperii stabiliantur in antiquis suis juribus &c. — salvis tamen iis, quæ ad Imperatorem & collegium Electorale solum pertinent, & salvis eorum juribus & præeminentiis, omniaque intelligendo juxta morem ab antiquo in Imperio receptum.“
 „Jedoch unbeschadet deren Sachen, welche vor den Kayser, und vor das Churfürstliche Collegium allein gehörig, auch ohne Nachtheil deroelben Rechten, und Hoheit, und daß solches alles dem Herkommen nach im Reich zu verstehen seye.“

§. XXXII.

Replicabant Gallici Succique Legati in responsione sua sub 7ma Jan. anni 1646, quod non improbarent responsionem Cæsareanorum, optarent tamen, sibi aliquam declarationem fieri verborum illorum: *Daß solches alles dem Herkommen nach in dem Reich zu verstehen seye*: Quam sententiam Plenipotentarii Cæsarei in altero suo projecto futuræ Pacis sub 20ma Aprilis ita declararunt: „Scilicet omnes laudabiles consuetudines S. R. I. & leges fundamentales, & speciatim contenta Bullæ Aureæ citra contraventionem per quemcunque, sub quocunque prætextu faciendam, ante omnia in eo, quod electionem Imperatorum seu Regum Romanorum spectat, religiose observabuntur *in eoque formæ per dictam Bullam Auream & alias constitutiones, declarationes & capitulationes in hac materia præscriptæ inviolabiliter custodientur.*“ (m)

§. XXXIII.

Post hæc Sueci Gallis promifere: se ultimo suo conatu quidquid possent effecturos. Itaque denuo aliquod projectum futuræ pacis Cæsareanis a Suecis offerebatur, in quo punctum capitulationum in sui & Statuum favorem propius tetigere; præcipue articulo suæ propositionis septimo, *de juribus Statuum*, ubi capitulationem

M 3

perpe-

(1) D. de MEYERN in denen Westphälischen Friedens, Sandlungen, tom. I. f. 631. & 223.

(m) D. de MEYERN, tom, IV. fol. 495.

perpetuam in ipsis tractatibus P. W. concipiendam & absolvendam esse prætendebant; non alio fine, quam ut Electoribus jus capitulandi posthac eriperetur, ipsique (nempe Sueci) hanc capitulationem, cæterorum forte Statuum adinstar, subscribere possent. Quod docet extractus des Königlichén Schwedischen Friedens-Instrumente, so viel die Jura Statuum betrifft, dictatus Osnabrugi die 20ma Aprilis 1647. his verbis: „Deinde, quia totius reipublicæ interest, ne leges Imperii fundamentales sæpius moveantur, ideo conventum est: *ut prima quaque occasione ex communi omnium Imperii Ordinum suffragio una, certa constansque capitulatio perpetuo observanda, nec nisi de comitali dictorum Ordinum consensu mutanda conformetur.*“ (n)

§. XXXIV.

Verum Legati Cæsarei pro Electoribus causam perorare, iisque jus neo-electo Imperatori capitulationem præscribendi tanquam vere propriam prærogativam vindicare; quod ad oculum patet ex annotationibus Suecorum intentioni oppositis. Delendo insuper ea, quæ in projecto Suecico, paulo ante relato, pessimæ consequentiæ visa sunt. Quæ Plenipotentiariorum notamina postea sub directorio Moguntino prodire Osnabrugi die 20ma Aprilis 1647. his verbis: „Das Churfürstliche Collegium hat extra omnem controversiam hergebracht, einen neu erwählten Römischen König mit gewisser Wahl-Capitulation zu verbinden: ob aber de consensu Statuum eine gewisse, und ohnveränderliche Capitulation ad omnes casus zu verfaßsen, gehöret auf einen Reichs-Tag.“ (o)

§. XXXV.

Nihil itaque Sueci insultu suo efficiebant, Cæsareani vero ultimum colophonem jurium Electoralium confirmationi addidere anacephaleosi quadam non sine ratione generaliter concepta, quam in ultimato suo projecto ad articulum jura Statuum concernentem edidere sub tertia Junii anni 1647. his verbis: „Salvis tamen iis, quæ
ad

(n) D. de MEYERN, tom. IV. fol. 490.

(o) D. de MEYERN, tom. IV. fol. 493. ibi. Kurze notanda, warum an Seiten der Serren Kayserlichen Plenipotentiarien etliche bey dem stehenden Artikel des Schwedischen Instrumenti Pacis eingerückte passus aus; und es hingegen bey dem Instrumento der Kayserlichen art. IX. verfaßten Aufsatz zu belassen für nöthig erachtet wird.

ad Imperatorem solum, vel ad collegium Electorale duntaxat pertinent, & salvis eorundem juribus & præeminentiis, omniaque intelligendo juxta morem ab antiquo in Imperio receptum, Bullamque Auream, capitulationem Cæsaream & constitutiones Imperii.“ (p) Igitur Sueci ipsimet in notis suis ad idem projectum Cæsareanorum (dum paulatim de collatione instrumentorum ante conclusam pacem ageretur) hoc ipso pondere verborum suorum convicti reperiuntur: dum præter cæteros Principes & Status etiam Electores in prærogativis, privilegiis & juribus legitime acquisitis, vel longo usu ante motus pacis obtentis, possessis & exercitis ita stabilizandos volebant, ut a nullo posthac sub quocunque prætextu turbari possent, vel deberent.

§. XXXVI.

Atque in his terminis substituit negotium, neque sub aliis conditionibus jura Statuum in P. W. restaurata sunt, quam Electoralibus prærogativis ubique salvis. (q) Vides igitur, tantam hujus paragraphi extensionem admitti non posse, sed in re tam magni momenti accuratiori definitione opus fuisse, quæ Statibus jus capitulandi addiceret. Ast altum ubique silentium. Cum econtra iidem tractatus Electorum jura tam distincte a juribus Statuum discernant, (§. XXXI.) toties ad observantiam ante motus dictæ pacis provocent, (§. XXXII.) (§. XXXIV.) & vero jus capitulationem præscribendi tale sit, quod Electores diu ante dictam pacem exercuere, (§. XIX.) denique ex ipsa Pace Westphalica adpareat: Status ad unicam tantum perpetuæ capitulationis concipiendæ formulam vocari, (§. XXII.) modum vero, qualiter ea adornanda esset, prorsus non determinatum, (§. XXIII.) remque omnem futuris comitiis relictam esse. Electores vero in subsequendis comitiis illud negotium, quan-

(p) D. de MEYERN in denen Westphälischen Friedenshandlungen, tom. V, f. 131. & f. 929.

(q) Quis igitur non videt, omni jam fundamento destitui argumenta Statuum ex paragrapho *Gaudeant* deducta? queis jus præscribendi capitulationes ad jus legislative trahere connituntur. Itaque potius principium articuli VIII. I. P. O. veluti cynosuram intueamur, scilicet: „Omnes & singuli Electores in antiquis suis juribus, prærogativis, libertate, privilegiis — horumque omnium possessione vigore hujus transactionis ita stabiliti firmitateque sunt, ut a nullo unquam sub quocunque prætextu turbari possint, vel debeant.

quantum salva illorum dignitate fieri poterat, promovisse, (§. XXIV.) imo plus egisse atque tenebantur. Hisce tamen omnibus nihil proficientibus capitulationem perpetuam nondum ad exitum esse perductam. (§. XXV.) Adstipulante igitur ipsa Pacis Westphalicæ mente tuto concludimus: (r) Jus capitulandi in Pace Westphalica Electoribus non tantum non ademptum esse: jus vero legislatorium, quod Status pro se urgent, ad capitulationes plane non pertinere: Bene tamen prærogativam capitulandi legali Electorum collegio sicut antea, ita & nunc, propriam permanisse.

§. XXXVII.

Quis demum non intelligit maximam illam ex patriis legibus ac moribus, post Imperatorem in Imperio Electorum auctoritatem? (§. XIV.) Testatur id non modo (quod ab antiquo a cæteris Principibus separatim habuere collegium) sed & summa, cum in ordinariis, tum extraordinariis Imperii conventibus atque diætiis Electoribus prædria? (§. XVI.) (§. XVII.) Quanta non fuerat omnibus temporibus confidentia, atque unanimis Imperii consensio in Electorum fide ac meritis, præsertim inter electionum turbines? (§. XVIII.) Cumque tot insignibus semper prærogativis præ cæteris Principibus condecorati essent: (§. XV.) multum sane splendoris a serenissimo hocce collegio in universum Imperium derivatum est. Igitur in Electorum Statu Status stat Statuum, & totius Imperii corpus, siue caput habeat, siue in interregno ab horum senatu spiritum & animam haurit. Ratio tandem liquet: cur non cæteris Principibus, sed solis Electoribus (qui semper efficaci jurium electoralium usu præeminuere, legum quoque sanctitudine per Pacem Westphalicam speciatim cautum fuerit. (s) Doceant itaque prærogativam

(r) Quid enim aliud sibi volebat temperamentum capitulationis perpetuæ, (§. XXII.) quam & Statuum votis satisfacere, & Electorum prærogativis antea exercitis non derogare? Quis nescit, toto cælo inter se differre: unica vice monere, quibus pactis futurus Imperans, vel Rex Romanorum devinciendus sit? & ad quem alias Ordinem in republica hæc prærogativa pertineat? Nullibi sane in P. W. cautum reperitur, ut Electores suo jure excidere deberent, si forsan in futuris comitiis capitulatio perpetua suo exitu frustraretur, aut ea etiam perfecta Electorum jus cessare deberet.

(s) Jamque olim in comitiis suatum est Principibus, ut desisterent aliquando ab immodicis suis postulatis, ad quæ ipsis nulla ex P. W. actio suppetit, cui Electores tam exacte satisfecere, ut, quid Status ultra cum ratione

gativam capitulandi prætendentes Status, sibi olim tales competiisse prærogativas; ast difficillima ipsis probatio reddetur, cum nil tale unquam sive lege, seu more habuerint, vel hodie habeant; frustra igitur sunt; cum capitulationes præscribendi jus (necessarium illud electionis medium & unicum Electorum nomotheticum) attestant. (t)

§. XXXVIII.

Quod si nunc urgeas: Statibus in P. W. potestatem legislativam cum Electoribus confirmatam esse, perperam tamen ab hoc argumento ad capitulationes concludes. Si quis enim tum temporis jus legum ferendarum tam late extendere voluisset: næ is electionum libertati & saluti communi magnum vulnus inflixisset! & pristinum electionis statum hoc ipso intervertisset! Sane vi observantiæ Imperii nostri in electionibus non sunt ordinariæ illæ deliberationes, quæ agitur de legibus ferendis, interpretandis, aut comitialiter abrogandis: quippe ad quæ solennibus Imperii conventibus opus est, plerumque etiam in Imperio nostro res ita est comparata, ut electiones moram non patiantur; quam sæpe enim per eas salus publica adserta sit, exempla quam plurima testantur. (u) Quod si vero

tione prætendere possint, non adpareat. Quibus ac similibus exaggerationibus utebatur quondam Legatus Bavaricus sub finem comitiorum de anno 1671. sed cum ipsi Bremensis paulo post respondere vellet, tam jejuna & a fide actorum P. W. aliena apparuit ejus refutatio, ut exiguam apud suos gratiam sit meritus, add. A U T O R meditationum ad. I. P. O. p. 1001.

(t) Recte proinde se habent ea, quæ ex schedis BOINEBURGIANIS retulit ROECLERUS: nimirum inter prærogativas Electorum & id poni: *Quod soli separatim habeant aliquid juris nomothetici, id est: possint legem pragmaticam condere, sive capitulationem, non electum tantum Imperatorem, sed omnes Status ligantem*, add. KULPISIUS in comment. acad. in Monz. part. II. cap. V. §. II. p. 69.

(u) Quanta sæpenumero electionum fata fuerint, historia imperialis & acta publica abunde testantur. Periculosa alicæ fuerat electio CAROLI V, ubi parum abfuerat, quin regnum ad externos devenisset. Non minoribus turbinibus premebatur ea LEOPOLDI, quippe denuo intercedentibus exterorum tricis multum afflictata. Docuit fatorum experientia, quæ mala Germaniam post mortem CAROLI VI. conturbarent. Et in recenti adhuc memoria sunt tristes eventus, qui electioni modo gloriosissime regnantis Imperatoris nostri FRANCISCI I. moras injecere, quam tamen omnis patria tot votis anhelabat, e cujus felici eventu germanæ gentis gloria & salus dependebat.

vero durantibus interregnorum motibus electiones continuandæ & capitulationes præscribendæ sint: quorsum vero tum res Imperii redigendas esse arbitramur, si prius omnium Statuum vota super futura capitulatione requirenda essent? Quo tempore finirentur electiones? quæ procul dubio ad comitia pertraherentur. Quantopere demum inter longius protracta consilia electiones periclitari possint, (§. VI.) is facile conjecturabit, cui comitiorum nostrorum lentor jam ab antiquo perdurans vel modicum perspectus est; taceo inordinatum illum (qualis plerumque esse solet) votantium zelum, qui hoc ipso in electiones se se insinuaret. Cum (quod jam olim hac de re in comitiis timebatur) forsan aliud regni systema expectandum, aut in variis formis cum summo detrimento (§. X.) reipublicæ fluctuandum esset. (x)

§. XXXIX.

Facile nunc corrui communis illa *Furstenervorum* sententia, dum pseudo-principiis suis insistentes capitulationes ante Pacem Westphalicam factas quidem, non vero eas, quæ P. W. subsecutæ sunt, inter leges Imperii publicas referre audent. (y) Atque hinc a temporibus FERDINANDI IV. usque ad hæc tempora capitulationibus omnem obligandi vim denegant. Cum enim satis hucusque demonstratum sit: jus leges ferendi, quod pro se Status urgent, ad capitulationes plane non pertinere, (§. XXXVI.) sed eas unicum Electorum nomotheticum esse, Statibus exclusivissimis: (§. XXXVII.) Jure optimo contra hujusmodi sententiæ patronos ex iisdem supra delineatis fundamentis nostris concluditur cum C. L. BILDERBECK. (z)

„Am besten ist es wohl, wann man sagt: daß alle Capitulationes (sie mögen vor, oder nach dem Münsterischen Frieden gemacht seyn) von denen Churfürsten dem gesamten Reich zum besten, und also virtualiter im

(x) Ita jam limitatus est status ille ab antiquo monarchicus, ut ea quoque, quæ Imperatoriæ Majestati ex veteris monarchiæ statu (pro quo semper præsumptio est) reservata sunt, a Statibus in dubium vocentur. Quanti non motus fervebant in comitiis, simul ac de jure postarum mentio fiebat? Quod tamen verum Cæsaris reservatum est, ac proinde in capitulationis novissimæ articulo XXIX. tam solícite vindicatur. Hæc utique & alia jura sibi Status adsciscerent, si quando sub prætextu potestatis legislatoriæ simul ad capitulationes admitterentur.

(y) CONRING. in dissert. de præcipuis negotiis in comitiis Imp. §. XLIII. VITRIARIUS in inst. I. P. p. 51.

(z) Im Deutschen Reichs; Staat, part. VIII. c. III. §. VI.

im Rahmen derselben verfertiget, mithin in Ansehung der Reichs-Stände als Recessus Imperii zu consideriren, und also den Kayser vi pacti, die Stände aber als Leges obligiren.“

§. XL.

Pariter nunc ruit illa opinio eorum, qui Electores antiquæ semper formulæ in capitulando alligatos esse, aut nihil novi capitulando disponere posse statuunt. Cum enim legali Electorum collegio capitulationes præscribendi prærogativa sicut antea, ita & nunc propria permanferit: (§. XXXVI.) (XXXVII.) insuper capitulatio perpetua, de cujus exitu fere jam plures desperarunt, hætenus nondum ad exitum devenerit: (§. XXV.) propterea non est, cur Status Electoribus improbent, si hi, pro exigentia necessitatis aut utilitatis Imperii, capitulationibus quidquam addant, quod formæ Imperii convenit. Præterquam enim, quod hæc capitulationum natura sit, ut reipublicæ statui ejusque mutationi attemperentur, (§. II.) etiam Electores vi antiquæ observantiæ varia puncta (prout e re Imperii visa sunt) capitulationibus inseruere, (§. XIX.) aut plura quoque capita, si tum temporis necessaria fuissent, capitulando comprehendissent; igitur hæc facultas Electoribus hucusque adserta non tam angustis limitibus includenda est, ut antiquis semper, aut ulli formulæ insistendum sit.

§. XLI.

Consequens nunc esset, ut iis argumentis, queis Status in impugnanda Electorum prærogativa utuntur, ex ordine satisfaceret; sed videamus nunc: quatenus Electores jus suum ulterius propugnent, Statuum objectionibus sub finem respondendo. Ac primo quidem non exiguum in hac ipsa (ad quam toties in congressibus P. W. provocabatur) Aurea Bulla, pro Electoribus fundamentum est. Si enim semper verior est ea de Aurea Bulla sententia, quæ non in verbis tantum hæret; facile adintelligimus, multo plura ad electiones spectare, quam quorum in Aurea Bulla mentio fit. Hoc enim ipsa electionis natura & experientia tot Imperatorum electionibus comprobata satis indicat, (a) neque pro obscuritate illorum temporum,

N 2

queis

- (a) Recte itaque jam olim dicebant Electores in decreto electionis FERDINANDI I. apud GOLDASTUM in denen Reichs-Sandlungen. (*) „Daß wir in dieser Election nichts anderst fürgenommen oder gehandelt, noch fürnehmen, oder handeln wollen, denn das Uns vermög der gulden Bull, gemeiner Rechten, und hergebrachten Gebrauch gebührt.“

(*) Part. II. p. 233.

queis ea lex lata est, ad specialiora & minus prævisa descendere placuit. (§. VIII.) Postquam enim Germania (quæ electiones incidente interregno antea in comitiis exercere poterat) jus eligendi ad Septemviros in perpetuum ita transtulit, ut ab ipsis omnes futurarum electionum casus totius reipublicæ nomine feliciter exigenterentur, certe non alio fine eos constituit, quam ut periculosa fata (quæ durante illo interregno magno Imperium satis premebant) eo promptius imposterum evitaret, (§. VI.) consequens fane erat, ut aptam quoque, eaque omnia comprehendentem potestatem ipsis conferret, sine qua talis electio commode ad finem perducere non posset. Esto igitur, quod illis temporibus (queis electionum securitas in Germania lege quadam pragmatica in tuto collocata est) ejusmodi turbines electiones nondum convulserint, qui aliter, quam ad invento capitulationis medio sedari non poterant, propterea tamen concludendum non est: perperam egisse Electores, si forsitan efflagitante necessitate ad remedium capitulationis maturius, & forte jam illis temporibus confugissent, quæ statim a condita Aurea Bulla sequebantur.

§. XLII.

Facile enim ex principiis Statuum tam elumbis sequela se se infinuaret: Aurea Bulla, ad æternam omnium futurarum electionum securitatem lata, electoralem ordinem confirmavit, ergo hic præcise ad nuda suffragia ferenda (nulla ulteriori habita reipublicæ cura) adstrictus est, medium vero in electionibus successu temporis absolute necessarium (puta capitulationes adornandæ) ipsi absolute denegatum esto. Sed absurda inde consecutaria fluere; facile enim fieri posset, ut hac ratione electio Electoribus iterum eripienda, & lex fundamentalis evertenda esset. Nil igitur aliud dicta constitutio pragmatica intenderat, quam ut totum electionis negotium cum omnibus suis accessoriis expediendum Electoribus concederetur; quare & media omnia (sine quibus electiones commode absolvi non possent) adhibere ipsis omnino integrum esset, (§. VIII.) in quorum numerum capitulationes eo certius referimus (§. VI.), quo magis indubitatum est: omnes electiones, si eas a CAROLI V. temporibus usque repetas, sine medio capitulationum felici exitu gaudere non potuisse. (b)

§. XLIII.

(b) KULPISIUS in comment, acad. in Monzamb, part, II, c, V. p. 69.

§. XLIII.

Denique quantum non est temporis intervallum, ex quo Electores ab electione CAROLI V. ad famosos usque P. W. tractatus juris sui exercitio fructi sunt? Ideoque ob tacitam Principum largitionem ac diuturnum usum Imperiique observantiam undequaque securi sunt. Neque enim vero simile est: Status per tantum temporis spatium huic exercitio adquieturos fuisse, si vel tenuem juris umbram obmovere potuissent. Ut videatur recte judicasse, alias nullis partibus addictus MOSER (c) de observantia Imperii ita discurrens: „So ist Zeit Kayser Carls des Fünften Reichs: Herkommens: daß einem Neu-erwählten Römischen Kayser und König, und zwar durch die Churfürsten allein, ohne Zuziehung der übrigen Stände eine Wahl: Capitulation vorgelegt wird. Quodsi nunc, observantiam (§. VII.) vim legis habere in Imperio nostro, apud omnes in confesso sit: jus Electorum & lege munitum esse animadvertimus. Et si unico actu (scientibus, & non contradicentibus iis, quorum interesse poterat) gesto, observantia satis probari possit, velut contra alios recte sentit celeberr. MOSER. (d) Jus Electorum intuitu exercitii tam diuturni vel maxime fundatum est.

§. XLIV.

Quantum vero ipsam possessionem Electorum attinet, (sicut ejus initium optimis fundamentis nititur) ita non minus indubitatum est: Electores in omnibus casibus, queis juris sui exercitium turbari poterat, causæ suæ non præjudicasse. Quodsi enim ulla lex lata aut ferenda ad eosdem possessione sua deturbandos sat valida fuisset, procul dubio Electorum, tanquam compaciscentium consensus & renunciatio juris quæsitæ necessaria fuisset. Quodeo minus cogitandum est, quo sæpius non interruptam suam possessionem non modo publicis protestationibus & reservationibus, sed & actibus capitulationum continuis usque ad hodierna tempora propugnarunt. Imo, si unquam hanc prærogativam Electoribus extorquere potuissent Status, tum certe illis temporibus magis opportuna fuisset occasio, queis numerus Electorum in paucioribus adhuc substitit. Quis autem non videt, has querelas hodiedum minus felici eventu

N 3

gaudere

(c) Im Staats-Recht, lib. I. c. 25. §. 32.

(d) Ibidem lib. I. c. 25. §. 22. seq.

gaudere posse? cum major Electorum numerus existat, (e) quibus interim (dum de perpetua capitulatione perficienda contentio est) nova & conspicua in rempublicam merita indies plus autoritatis ad-jecere.

§. XLV.

His omnibus & illud accedit: Status hanc prærogativam in Electoribus aliquomodo agnovisse, dum monita sua ad projectum capitulationis perpetuæ jam aliquoties adferentes a votis decisivis, quæ alias in hoc negotio tam acriter prætendebant, ultro destitire, cujus exemplum jam supra vidimus. (§. XXV.) Quem laudabilem morem si porro sequi, ab inordinatis vero postulatis suis abstinere velint, nihil in Electoribus desiderabitur, quo minus in exequendo eo (quod *art. XXX. §. II. capitulationis novissimæ*, de capitulatione perpetua promovenda cautum est) eo paratiores sint, quo magis hujus negotii expeditio enixæ voluntati Augustissimi Imperatoris conformis est. (f)

§. XLVI.

Quod si nunc, collatis Statuum monitis, Electores perpetuam & in omnibus electionibus adhibendam capitulationis normam confecissent; in hujus tamen eventu jus capitulandi Electoribus competens & in P. W. confirmatum non in hac sola formula subsisteret; sed jam olim ostendebant Electores, se nihil de juribus suis jactare voluisse. Hinc sibi in eventum capitulationis perpetuæ jus ad capitulandi, tanquam facultatem a jure capitulandi distinctam, reservarunt, vi cujus nova adhuc capita, pro exigente necessitate atque utilitate Imperii, priori capitulationi superaddita cum Imperatore exigere possent, quam in interregno illo, quod electionem CAROLI VI. præcesserat, ubi de norma capitulationis perpetuæ fere conve-

(e) Imo hi ipsi (qui alias intentionem Statuum acerrime propugnabant) Electores sunt. Neoburgicus enim & Brunsvicensis olim in comitiis ante aciem Principum decertabant, qui nunc mutata causa Electorum partes non deferent.

(f) Rescriptum Cæsareum occasione capitulationis perpetuæ promulgatum exhibet MOSER in denen Anmerkungen zu Ihro Römischen Kaiserlichen Majestät Franz des Ersten Wahl; Capitulation, ad art. XXX. §. II.

convenerat, sibi aperte vindicarunt, (g) sicque in negotiis Imperii non tantum communibus & non communibus ulterius ordinandi, verum etiam de novis rebus, quæ ad communia Imperii non pertinent, exclusis cæteris Statibus (quibus vi antiquæ observantiæ & historiæ imperialis nulla potestas legislativa in electionibus competit) solis Electoribus statuendi arbitrium relictum est.

§. XLVII.

Stabilitis nunc ita Electorum juribus ac prærogativis, ad objectiones illas, quas Status ultra movent, descendimus. Ut ut enim (inquiunt) hæc ita se habere videantur: tamen jam ante P. W. querelæ motæ sunt, quod Electores in capitulando nimium sibi potestatis adrogarint; ideoque statuunt, multum sibi suspectos vifos esse Electores, quod in communibus negotiis non raro a reliquis Statibus secedentes separatos conventus cum Imperatoribus celebrarint, Statuum jura non æqualiter promoventes; qualia fere exempla sub FERDINANDO II. & jam temporibus RUDOLPHI II. contigisse referunt, ex quibus omnibus oligarchiam quandam certo secuturam se se metuisse adfirmant.

§. XLIII.

Alterum est, quod regerunt: hodie vi Pacis Westphalicæ non amplius obtinere, ut novæ leges Imperatoribus præscribantur ab Electoribus: sed dicunt, capitulationem perpetuo valituram in comitiis omnium Statuum consensu formandam esse, cum sit lex fundamentalis

(g) Ita epilogus capitulationis perpetuæ: „Diesem nach hat das Churfürstliche Collegium auf obgesetzte, gewisse, und beständige Kayserliche Capitulation, welche ohne gesamter Stände Bewilligung nicht zu ändern, bey allen künftigen Wahlen, sie geschehen zu Lebzeiten, oder nach Absterben eines Römischen Kayser, den Eligendum zu verpflichten. Dafern aber bey vorgehender Wahl ein Churfürstliches Collegium mit dem Eligendo noch weiters zu capituliren, und denselben in gemeinen Reichs: Geschäften, oder anderen, die Communia Statuum nicht betreffenden Sachen (jedoch der guldnen Bullen, dem Münster: und Osnabrückischen Friedens: Schluß, der gesamten Stände Juribus, gegenwärtig beständiger Capitulation, denen Reichs: Constitutionen, und was in obberührten gemeinen Reichs: Geschäften mittelst einer allgemeinen Reichs: Satzung inskünftig anderst statuirt, oder geschlossen werden mögte, ohnabbrüchig) zu des Reichs: Wohlfahrt zu verbinden für nöthig erachtet werden würde, sollte Er auch darzu obligirt seyn und verbleiben.“

mentalis reipublicæ nostræ. (h) Imo in ipsis etiam capitulationibus de juribus Statuum agi, ideoque omnium interesse hic obversari, hancque etiam rationem esse, quod in P. W. cautum sit, ut in proximis comitiis de certa constantique Cæsarea capitulatione concipienda cum omnium Statuum consensu agi deberet (i) & Electorum jus nunc cessare, quod Status etiam capitulantes dicendi essent.

§. XLIX.

Uterius argumentum desumunt a prologo capitulationis FERDINANDI IV. in verbis: *für sich und sämtliche Stände des heiligen Römischen Reichs*, quæ in prologis omnium capitulationum a P. W. secularum retenta sunt. Ex quibus eruere conantur: Electores hoc ipso jam agnovisse concurrentiam Statuum in adornandis capitulationibus necessariam, eo quod ejusmodi clausulas Statibus adeo faventes capitulationibus infererent, quibus invitis se ab Electoribus suspensos teneri adfirmant.

§. L.

Fundamentis, quæ pro Electoribus ex Aurea Bulla militant, ita obvertunt: scilicet in jure publico R. G. jus eligendi a facultate capitulandi probe distingui, prout ejusdem juris publici analogia videtur evincere. Nullius enim consequentiæ esse, inquiunt Principes, ut is, qui eligat, simul capitulandi facultate instructus esse debeat; Analogiam juris publici argumento Regis Bohemiæ demonstrare adnituntur; licet enim ille ante annum 1708. procul dubio Elector fuerit, tamen non ad capitulationem fuit admissus, sed electioni tantummodo interfuit: Atque hinc inferunt, diversitatem actus considerari omnino debere, unumque alterum haud involvere.

§. LI.

Ad observantiam & præscriptionem, quam Electores pro causa sua allegant, ita respondent: nulli commodo lapsum temporis, alias jura quæsitæ extinguentem, ab Electoribus allegari posse; nihil ergo causæ apparere, cur Electores invitis tabulis Osnabrugensibus reliquos Principes suspensos tenerent, cum hoc ipso juri ex præscriptione quæsito jam sollemnissime renunciassent dicendi essent, quod in novis Pacis Westphaliæ pactis Principibus concursum ad concipien-

(h) CONRINGIUS in *dissert. de præcipuis negot. in comitiis Imp. R. G.* §. XLIII.

(i) I. P. O. art. VIII. §. III. *Habeantur autem &c.*

piendam capitulationem, seclufa omni præscriptione necessarium, confessi fuerint.

§. LII.

Porro inquirunt, capitulationes Pacem Westphalicam subsecutas, salvis suis juribus, pro legibus pragmaticis ac fundamentalibus Imperii sustineri non posse, præcipue vero capitulationem novissimam Aug. Imperatoris nostri FRANCISCI I, in qua præter alia eorum gravamina hoc saltem cæteris speciosius adducere lubet, quod contra ejusdem capitulationis artic. XIII. §. 9. multis exaggerationibus moverunt. Ægre nimirum ferunt Status, quod in præfato articulo collegium Electorale normam quandam præscribere velit de eo, quod mortuo Imperatore de actualibus comitiis & eorum convocatione ac prorogatione observari debeat. Et vel maxime protestantur, quod horum omnium peragendorum potestas Vicariis Imperii tributa sit. Hoc enim ut ratum esset, comitali omnium Ordinum suffragio opus esse statuminant. Licet enim, spectatis principiis I. P. universalis, Vicarios tempore interregni omnia tam immanentia, quam transeuntia majestatis jura administrare posse passim fateantur; tamen hoc aliter se habere inquirunt in Imperio nostro R. G. eo quod circa hanc potestatem indicendorum comitiorum in interregnis Vicariis debitam, nulla lex fundamentalis sufficiens existeret.

§. LIII.

Tandem jus adcapitulandi duplici via infestant. Aut enim jus adcapitulandi prorsus in nihilum reducere conantur, aut jus capitulandi per id sublatum esse contendunt. Pro priori crisin reperiunt in ipso textu juris adcapitulandi, quem supra retulimus, in verbis: *jedoch der güldnen Bull, dem Münster, und Osnabrückischen Friedens Schluß, der gesamten Ständen Juribus — denen Reichs Constitutionen ohnabbrüchig.* Ubi nullum fere casum excogitari posse autumant, quem si Electores capitulando deciderent, semper jura Statuum concurrere necessum esset. Deinde hoc jus adcapitulandi indubio argumento esse adfirmant: absque communi Statuum consensu capitulationem adornari haud posse; cur enim cæteroquin jure adcapitulandi opus esset?

§. LIV.

In his quidem multa sunt, quæ speciem veritatis habere videntur; tanti tamen non sunt, ut adlata pro Electoribus funda-

menta evertant. Ad primam objectionem quod attinet, hoc tantummodo præmittimus: (quod & ipsimet Status certo fatentur) nempe illis temporibus, quæ Pacem Westphalicam præcessere, Status prærogativam capitulandi ad jura communia trahere noluere, multo minus inter eos autores, quorum commenta jam supra refutavimus, quisquam adparet, qui publicam querelam contra capitulationes, ne dum protestationem contra hanc prærogativam injectam fuisse narret, minus quendam ex cordatioribus reperiens, qui somniis hisce fidem addat; quid multis? Demus etiam: vera esse, quæ a nonnullis finguntur, nondum tamen hæc prærogativa Electoribus ademta, aut justis de causis adimi potuit. Quod autem turbidis sæpe temporibus Electores Imperatorum partes egerint, & a reliquis Principibus secesserint, illud vi competentis sibi juris conventus Electorales celebrandi, absque ulla Statuum injuria poterant, neque quidquam oligarchiæ inducendæ, sed communis tranquillitatis restaurandæ ergo agebatur; in solis igitur tractatibus P. W. adjuvantibus exterorum tricis hujus rei mentio facta est, neque tamen ibidem hanc prærogativam Electoribus ademtam fuisse constat. Minus itaque in rem præsentem conferunt, quæ solis conjecturis eam controversam reddunt.

§. LV.

Ad secundam quod attinet: qua evincere volunt, vi potestatis legislatoriæ sibi in P. W. confirmatæ nunc cessare jus capitulandi in Electoribus, eo quod capitulationes etiam sint leges: hæc inquam objectio ex supra delineatis principiis nostris facile corrui, ubi, quantum satis est, deduximus, jus hoc legislatorium ad actus electionis & capitulationis ex antiqua consuetudine & forma reipublicæ olim vigente non pertinuisse, (§. XXXVI.) sed Electoribus hic aliquid nomothetici relictum esse, (§. XXXVII.) atque ex ipsis actis deduximus, hanc consuetudinem tanquam Electorum prærogativam in P. W. non tantum non ademtam, (§. XXXIV.) sed adhuc confirmatam esse. (§. XXXVII.) Igitur id, quod de capitulatione perpetua regerunt, paulo latius prosequimur. Quamvis jam supra ostenderimus, hanc in adinvento capitulationis perpetuæ temperamento mentem non fuisse, ut Electores suo jure capitulandi excidere deberent, si forte in futuris comitiis capitulatio perpetua ad exitum non perveniret, aut etiam ea perfecta Electoribus hæc prærogativa ademta esset.

§. LVI.

§. LVI.

Hoc enim lubenter largimur: Statibus vi §phi: *Habeantur autem*, concessum esse concursum quendam ad concipiendam perpetuæ capitulationis formulam, sed omnis circa capitulationis negotium controversia ad futura comitia rejecta est, non ideo, ut in favorem paucorum quorundam Principum, qui rem adurgebant, ea statim in ipsis tractatibus pacis decidi deberet, sed ne conclusio pacis exterorum tricus (quorum judicio res non erat relinquenda) sufflaminaretur. (§. XXII.) Hinc irritabiles ejusmodi materiæ Instrumento Pacis simpliciter & indefinite inferebantur. Non quasi continuo permitti oporteret, ut, an, ita, vel hoc modo expediendum negotium? num etiam cæteris minoribus Ordinibus id votis decisivis definire integrum esset? Hoc ipsum enim quæstionis erat; at cum determinari nequiret, neque hujus modi res armatorum aut Coronarum arbitrio subdere conveniret, sic ad comitia relatio facta est, quæ apertius indicarent, quæ prærogativæ Electorum, quæ jura Statuum essent. Ubi Electorum cum Cæsare non tantum maxima ex patriis moribus autoritas est, sed & Prælati, Comites, Barones, totum denique Civitatenſe Collegium hic simul & præcipue attendi deberent, sine quorum consensu res nullo modo inchoari, nedum proponi, multo minus confici posset. (k)

§. LVII.

Ejusdem porro commatis est argumentum illud, quod Statibus prologus capitulationis FERDINANDI IV. suggessit. Hujus enim
 O 2 alia

(k) Conf. JOAN. THEOD. SPRENGERI *ellychnia accensa ad lucernam*, p. 132.

Ubi prima sensa viri cujusdam magnæ existimationis referuntur, simulque ostenditur, quatenus capitulatio ex P. W. debeat esse perpetua, scilicet: „*Circa capitulationes duorum generum res occurrunt, semel ipse Imperii Status, ejus constitutiones, & jura Statuum publica aliaque legibus comprehensa, & moribus usitata; TUM STATUS ELIGENDI, TEMPORUM CONDITIO, VICINARUM ET RELIQUARUM CIRCUMSTANTIARUM RATIO quoad primum: merito capitulatio hoc modo debet esse perpetua, puta, Electores tenentur IN LIBERO CAPITULANDI usu illibatas servare leges patriæ, & cæterorum Statuum jura, & in specie §. I. P. O. art. VIII. QUO NON QUÆDAM QUASI CONCAPITULATIO PARI AUSPICIO SUFFRAGIOQUE SANCIENDA PRINCIPIBUS DATUR, sed eorum saltem indemnitati perpetua velut autoritate perpetua pragmaticaque & capitulatoria legis, cavetur. De reliquo, & quod alterum caput attinet, IMPERTURBATI IN EXERCITIO JURIS SUI CAPITULANDI ELECTORES SUNT RELINQUENDI.*“

alia prorsus occasio, ac mens est: Cum enim in comitiis Ratisbonensibus statim a conclusa Pace Westphalica habitis, Principes negotium capitulationis perpetuæ adeo urgerent, ut contra mentem P. W. non monita tantum sua, sed & suffragia decisiva capitulationi adferre contenderent, Electores (quorum præeminentia, vota Statuum monitorum loco habuit) dein ad sedandos comitiorum motus prologum capitulationis FERDINANDI IV. ita concepere: *Daß Wir uns demnach aus frehem gnädigen Willen mit denselben unsern lieben Neuen, Oheimen und Churfürsten für sich, und sämtliche Fürsten und Stände des heiligen Römischen Reichs, dieser nachfolgenden Articulen Geding, und Pacts, weiß vereiniget, vertragen &c.* Quæ verba tam parum Principibus jus præscribendi capitulationem addicunt, ut potius manifestum argumentum sint: Electores (sicut auditis Statuum monitis Paci Westphalicæ satisfacere semper parati erant) ita per hanc clausulam declarare voluisse: se non alio fine, ac salutis communis tam in corpore Imperii, quam singulis ejus membris adcurandæ ergo, hanc capitulationem adornasse. Sicque id, quod alias tacite intendebant, nunc expresse declararunt.

§. LVIII.

Neque multum nobis obstat quartum obmotum contra fundamenta ex Aurea Bulla deducta. Facile enim largimur: Electionem & præscribendam capitulationem posse diversos actus esse: hoc tamen non obstante, firmiter tenemus: eos in Electoribus velut unum considerandos esse. Analogia enim hæc (quam ab exemplo Regis Bohemiæ evincere connituntur) tantarum virium non est, ut supra adlata fundamenta evertat, quæ capitulationem ut necessarium electionis medium propugnant. (§. XLI.) (§. XLII.) Sane, doceri non potest: Electorem Bohemiæ unquam a concipiendis capitulationibus excludi potuisse, modo ille hoc jure sibi competente semper uti voluisset. Licet etiam illis temporibus, quæ nexus Germaniæ cum Regno Bohemiæ paulisper laxatus est, Rex iste conventus publicos rarius frequentarit, propterea tamen adfirmari jure non potest, eum votum & sessionem in comitiis, quæ Statuum nota est, amisisse; (1) ideoque jura, sibi ad capitulationes omnesque actus comi-

(1) Partim & privilegiis Imperatorum, Regibus Bohemiæ tritum est, ut non tenerentur interesse omnibus conventibus Imperii, de quo est constitutio FRIDERICI apud GOLDASTUM in *denen Reichs-Satzungen*, tom. I, p. 30, add. VITRIARIUS in *inst. I. P.* lib. III. p. 226.

comitiales & collegii Electoralis competentia, tam in electione JOSEPHI exercuit, quam in comitiis de anno 1708. declarata accepit. Esto etiam, aliquando observatum esse: Regem Bohemiæ electionem quidem, non vero capitulationem simul adornasse: quid vero analogiæ inde evincitur? Hoc potius adparet, eum ad principale electionis negotium interim admissum, accessorii vero juris (capitulationis nimirum præscribendæ) exercitium, in ipso suspensum fuisse, quod alias toti collegio Electorali, tanquam inseparabile electionis medium, cohæret.

§. LIX.

Denique nullius profecto ponderis est illud, quando dicitur, jus capitulandi nullo Electoribus commodo esse, adeoque frustra observantiam, aut lapsum temporis allegari. Cum enim jus eligendi & capitulandi non exigua in republica prærogativa sit, (§. IX.) & ut medium electionum in Electoribus resideat, (§. XLI.) (§. XLII.) facile patet, eorum multum interesse, hanc prærogativam servare, eosque propugnandæ diuturnæ possessioni suæ nihil velle decedere, ne sibi tam necessarium electionis requisitum e manibus excutiat. Quantum vero Electores in tractatibus P. W. juri suo renunciare mentis fuerint, hujus contrarium satis colligitur ex tot protestationibus ac reservationibus Plenipotentiariorum Cæsareanorum (§. XXXI.) (§. XXXIV.), qui jura Electorum ubique generaliter propugnarunt, ne ulli controversiæ aut periculo subjacerent.

§. LX.

Quemadmodum vero instituti nostri non est, in refutando eo, quod Status capitulationi novissimæ opponunt, prolixius versari: alii enim in ipsius supra citati articuli XIII. §. 9. ubi de potestate Vicariorum in interregnis agitur, separatim dissertationis thema invenerunt. Ita pro adferenda hujus articuli justitia hoc sufficiat: nimirum Electorum mentem non fuisse, hoc in casu novam legem condere, sed, quam constitutam putant, ex forma & rationibus Imperii nostri claram in rem præsentem adducere: quod satis colligitur ex verbis dicti §phi: und da nach Absterben eines Kayfers oder dessen Minderjährigkeit und langwieriger Abwesenheit ausser Reichs, denen Reichs-Vicariis die Continuirung desselben allerdings zukommt. Igitur Electores jure optimo hanc Vicariorum potestatem declararunt, quæ tam principiis I. P. universalis, quam Auræ Bullæ & formæ Imperii nostri conformissima est. Quamvis enim publicorum conventuum convocatio soleat esse conjuncta cum majestate, ejus tamen

naturæ est, ut a magistratu etiam possit exerceri, hoc est, ut Vicarii, qui Provisores Imperii dicuntur, ab hoc jure non possint excludi, hæc omnia enim ad provisionem Imperii spectare debent secundum saniores sententiam, quæ pertinent ad casum necessitatis & insignis utilitatis. Dicendum itaque, & hanc facultatem ipsis a Conditoribus Aureæ Bullæ esse concessam, si providere Imperio debeant, cum ipsa provisio sine Ordinum convocatione peragi sæpe nequeat. (m)

§. LXI.

Tandem, si stricturis illis, quas Status juri adcapitulandi opponunt, absoluta constaret veritas, res tandem eo rediret, ut (quidquid Electores licet in evidens Regni bonum sibi a neo-electis Imperatoribus stipularentur) omne in irritum abiret, & sub quocunque prætextu violatio juris Statuum dici deberet. Quantum vero id adductis hucusque fundamentis, quæ jus illud legislative hactenus ubique jactatum profluximus, (§. XXXVII.) repugnet, satis deduximus. Multa enim sunt, quæ capitulationibus illata nec formæ Imperii nostri, nec Paci Westphalicæ contraria, ast, pro temporum varietate, reipublicæ perquam necessaria atque utilia capitulationibus comprehendere debent, quorum fere plurima exempla capitulatio novissima suppeditat. Tandem a contrario contra Status concludimus: hoc ipsum jus adcapitulandi manifestissimum signum esse, quod Electores nunquam a suo jure capitulandi decedere mentis fuerint.

§. LXII.

Finem nunc dissertationi imponimus, firmissimæ huic conclusioni insistentes: Electoribus competit jus, neo-electo Imperatori capitulationem præscribendi; idque perperam hucusque a Statibus in dubium vocatum est, quod cum omnimoda Imperii salute ultra duo sæcula in S. R. I. Electoribus resedit. Maneat itaque serenissimo huic Collegio in jurium & prærogativarum suarum exercitio sua autoritas, & sic constabit Imperatori sua majestas, Electoribus sua dignitas, cæteris denique Principibus ac Statibus sua jura & libertas salva manebunt.

(m) Præter GRIENERUM in commentatione de juribus Vicariorum, quæ perperam in dubium vocantur, & WEHNHERUM de juribus Vicar. in A. B. non expressis. Conf. clariss. BUDER. in amœnit. I. P. p. 108.

F I N I S.

III. JOANN.

3.
CONSPECTUS DISSERTATIONIS
PROMPTUM
III.

J O A N N. H O R I X

MOGON.

DISSERTATIO HISTORICO - JURIDICA

DE

JURE INSTITUENDI

N U N D I N A S

IN

IMPERIO ROMANO ET GERMANICO

MOGUNTIAE MDCCLII.

alia prorsus occasio, ac mens est: Cum enim in comitiis Ratisbonensibus statim a conclusa Pace Westphalica habitis, Principes negotium capitulationis perpetuæ adeo urgerent, ut contra mentem P. W. non monita tantum sua, sed & suffragia decisiva capitulationi adferre contenderent, Electores (quorum præeminentia, vota Statuum monitorum loco habuit) dein ad sedandos comitiorum motus prologum capitulationis FERDINANDI IV. ita concepere: *Daß Wir uns demnach aus freyem gnädigen Willen mit denselben unsern lieben Neuen, Oheimen und Churfürsten für sich, und sämtliche Fürsten und Stände des heiligen Römischen Reichs, dieser nachfolgenden Articulen Beding- und Pacts: weiß vereiniget, vertragen &c.* Quæ verba tam parum Principibus jus præscribendi capitulationem addicunt, ut potius manifestum argumentum sint: Electores (sicut auditis Statuum monitis Paci Westphalicæ satisfacere semper parati erant) ita per hanc clausulam declarare voluisse: se non alio fine, ac salutis communis tam in corpore Imperii, quam singulis ejus membris adcurandæ ergo, hanc capitulationem adornasse. Sicque id, quod alias tacite intendebant, nunc expresse declararunt.

§. LVIII.

Neque multum nobis obstat quartum obmotum contra fundamenta ex Aurea Bulla deducta. Facile enim largimur: Electionem & præscribendam capitulationem posse diversos actus esse: hoc tamen non obstante, firmiter tenemus: eos in Electoribus velut unum considerandos esse. Analogia enim hæc (quam ab exemplo Regis Bohemiæ evincere connituntur) tantarum virium non est, ut supra adlata fundamenta evertat, quæ capitulationem ut necessarium electionis medium propugnant. (§. XLI.) (§. XLII.) Sane, doceri non potest: Electorem Bohemiæ unquam a concipiendis capitulationibus excludi potuisse, modo ille hoc jure sibi competente semper uti voluisset. Licet etiam illis temporibus, queis nexus Germaniæ cum Regno Bohemiæ paulisper laxatus est, Rex iste conventus publicos rarius frequentarit, propterea tamen adfirmari jure non potest, eum votum & sessionem in comitiis, quæ Statuum nota est, amisisse; (1) ideoque jura, sibi ad capitulationes omnesque actus comi-

(1) Partim & privilegiis Imperatorum, Regibus Bohemiæ tritum est, ut non tenerentur interesse omnibus conventibus Imperii, de quo est constitutio FRIDERICI apud GOLDASTUM in *denen Reichs-Satzungen*, tom. I, p. 30, add. VITRIARIUS in *inst. I. P. lib. III. p. 226.*

comitiales & collegii Electoralis competentia, tam in electione JOSEPHI exercuit, quam in comitiis de anno 1708. declarata accepit. Esto etiam, aliquando observatum esse: Regem Bohemiae electionem quidem, non vero capitulationem simul adornasse: quid vero analogiae inde evincitur? Hoc potius adparet, eum ad principale electionis negotium interim admissum, accessorii vero juris (capitulationis nimirum praescribendae) exercitium, in ipso suspensum fuisse, quod alias toti collegio Electorali, tanquam inseparabile electionis medium, cohæret.

§. LIX.

Denique nullius profecto ponderis est illud, quando dicitur, jus capitulandi nullo Electoribus commodo esse, adeoque frustra observantiam, aut lapsum temporis allegari. Cum enim jus eligendi & capitulandi non exigua in republica prærogativa sit, (§. IX.) & ut medium electionum in Electoribus resideat, (§. XLI.) (§. XLII.) facile patet, eorum multum interesse, hanc prærogativam servare, eosque propugnandae diuturnae possessioni suae nihil velle decedere, ne sibi tam necessarium electionis requisitum e manibus excutiat. Quantum vero Electores in tractatibus P. W. juri suo renunciare mentis fuerint, hujus contrarium satis colligitur ex tot protestationibus ac reservationibus Plenipotentiariorum Caesareanorum (§. XXXI.) (§. XXXIV.), qui jura Electorum ubique generaliter propugnarunt, ne ulli controversiae aut periculo subjacerent.

§. LX.

Quemadmodum vero instituti nostri non est, in refutando eo, quod Status capitulationi novissimae opponunt, prolixius versari: alii enim in ipsius supra citati articuli XIII. §. 9. ubi de potestate Vicariorum in interregnis agitur, separatim dissertationis thema invenire. Ita pro adferenda hujus articuli justitia hoc sufficiat: nimirum Electorum mentem non fuisse, hoc in casu novam legem condere, sed, quam constitutam putant, ex forma & rationibus Imperii nostri claram in rem præsentem adducere: quod satis colligitur ex verbis dicti §phi: und da nach Absterben eines Kayfers oder dessen Minderjährigkeit und langwieriger Abwesenheit ausser Reichs, denen Reichs-Vicariis die Continuirung desselben allerdings zukommt. Igitur Electores jure optimo hanc Vicariorum potestatem declararunt, quæ tam principiis I. P. universalis, quam Aureæ Bullæ & formæ Imperii nostri conformissima est. Quamvis enim publicorum conventuum convocatio soleat esse conjuncta cum majestate, ejus tamen

III.

JOANNIS HONORII

MOGON

DISSERTATIO HISTORICO-JURIDICA

DE

JURE INSTITUTIONI

IN UINDIANS

IN

IMPERIO ROMANO ET GERMANICO

MOGONIAE MDCCCLII

CONSPECTUS DISSERTATIONIS.

PROOEMIUM.

- §. I. Nemo ex professo hoc thema pertractavit: qui incidenter mentionem faciunt.
- §. II. Perperam inter nundinas solennes & minus solennes distinguunt.
- §. III. Nec in legibus, nec apud interpretes est subsidium.
- §. IV. Scopus dissertationis.
- §. V. Admonitio ad Lectorem.

CAPUT I.

Principia juris publici universalis.

- §. I. Origo commercii.
- §. II. Cum progressu oriuntur nundinae sive mercatus.
- §. III. Sæpe utiles.
- §. IV. Eas celebrandi libertas.
- §. V. Per statum civitatis limitatur.
- §. VI. Imperantis jus dirigendi.
- §. VII. Per magistratus subalternos potest exerceri.

CAPUT II.

Nundinae in Imperio romano.

- §. I. Nundinas a Romulo propter comitia institutas.
- §. II. Numa Pompilius ad religionem intorquet.
- §. III. Hinc Deorum cultui destinantur.
- §. IV. Tarquinius annum mercatum instituit.
- §. V. Sub libera republica.
- §. VI. & VII. Nundinae magis efflorescunt.
- §. VIII. Etiam in coloniis & municipiis instituuntur.
- §. IX. Sub occasu liberæ reip. servantur.
- §. X. Augustus quoque retinet nundinas.
- §. XI. Sub Tiberio
- §. XII. Et Claudio est hesperus senatoriæ circa nundinas autoritatis.
- §. XIII. Sub Alexandro Severo nundinae novendiales mutantur in hebdomadales.
- §. XIV. A Constantino M. eodem modo nundinae, potissimum vero annuæ a Valentiniano & Theodosio instituuntur.
- §. XV. Etiam ad sepulchra Sanctorum frequentari solent nundinae.
- §. XVI. Quæ per irruptiones populorum non tolluntur.
- §. XVII. Et sub Justiniano.
- §. XVIII. Perinde ac sub Longobardis in Italia subsistunt.

CAPUT III.

Nundinae in Imperio romano-germanico.

- §. I. Germani ignorant nundinas:
- §. II. Nisi ubi a Romanis instituuntur.

Thes. Dissert. Vol. I. Pars I.

P

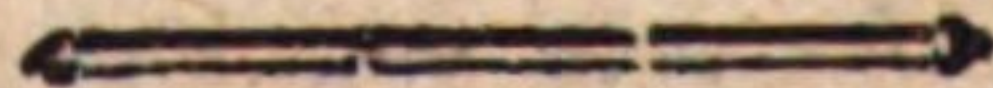
§. III.

- §. III. Quorum instituta in Gallia admittunt Franci.
- §. IV. Neque nundinas ad Monasteria fieri solita tollunt.
- §. V. Dum pedetentim in Germaniam transeunt nundinae, a Caroli M. temporibus uniformiter in Italia, Gallia & Germania celebrantur.
- §. VI. In nundinis jus dicitur.
- §. VII. Telonea colliguntur:
- §. VIII. Moneta cuditur:
- §. IX. Et reliqua lucra fiscalia de ponderibus, mensuris & stationibus percipiuntur.
- §. X. Potissimum in Palatiis.
- §. XI. Ubi & hebdomadales & annuae instituuntur.
- §. XII. Nec minus nundinae extraordinariae tempore comitiorum,
- §. XIII. Expeditionum,
- §. XIV. Et torneamentorum,
- §. XV. Nonnisi regia autoritate instituuntur.
- §. XVI. Donec pedetentim hoc jus ad Status perveniret:
- §. XVII. Utpote qui large ejusmodi lucra fiscalia,
- §. XVIII. Potissimum cum jure civitatis consequuntur.
- §. XIX. Equidem adhuc a Rege conductus pro mercatoribus impetratur;
- §. XX. Ast hic parum proficit.
- §. XXI. Hinc Domini territoriales, praecipue potentiores, ipsi nundinas, licet adhuc a caesareis differentes, instituunt.
- §. XXII. Donec per pacem publicam caesareis omnino equipararentur, & per leges novissimas in jure instituendi nundinas confirmarentur.

CAPUT IV.

Jus publ. J. R. G. bodiervnum.

- §. I. Cives possunt celebrare nundinas.
- §. II. Dominus territorialis indicit & moderatur:
- §. III. Iis privilegia concedit,
- §. IV. Et magistratibus municipalibus magnam politicae partem non raro relinquit.
- §. V. Contra ejusmodi nundinas frustra querulantur subditi:
- §. VI. Irrito conatu resistunt vicini:
- §. VII. Neque ipse Imperator se potest opponere.
- §. VIII. Hoc jus territoriale tamen per leges publicas,
- §. IX. Et subinde per Status provinciales limitatur.
- §. X. Imperator hodie nequit privilegia nundinarum concedere.
- §. XI. Hinc nundinae sive solennes, sive minus solennes a superioritate territoriali dependent.
- §. XII. Per hoc majestas Imperatoris non involatur;
- §. XIII. Licet nequidem ejus confirmatio petatur.

P R O O E M I U M.

Præfens thema de nundinis, quatenus jus publicum concernit, a nemine hætenus, quod valde mirandum, ex professo est pertractatum (a). Prostant quidem de nundinis dissertationes; sed vel unice juris privati placita pro scopo habent (b), vel singularis cujusdam loci historicam magis, quam juridicam considerationem instituunt (c); nullus etiam, qui ad titulum Pandectarum vel Codicis scripsit, aut ex instituto jus publicum pertractavit autor, hanc quæstionem tangere neglexit: verum omnes jejune admodum & contrariis præterea studiis (d) eandem evolvunt. Antiquiores potissimum jus instituendi nundinas ad reservata Imperatoris referunt;

P 2

(a) Ceu fatetur ill. MOSER im Staats-Recht, tom. 5. cap. 84. §. 1.

(b) De iis, quas ipse legi, huc refero sequentes: GLOCK diss. de nundinis habita 1637. extat in MALCOMESII commentario, ac WESENBEC tit. de nundinis, pag. 934. seqq. AHASVERI FRITSCHII dissert. de regali nundinarum jure, quæ in editione cum præfat. GRIEBNERI de anno 1731. occupat in tom. 2. part. 3. tract. 22. RHETII diss. de nundinis solennibus, 1686. OTTONIS diss. de nundinis & jure nundinarum 1690. KLEIN diss. de nundinis solennioribus, vulgo von Reichs-Messen, 1696. HOYER diss. de nundinali debitorum privilegio, 1698.

(c) Quo spectat nundinarum Mæno-Francosurtenesium historia, jura & privilegia, sub præsidio TRAUGOTT THOMASII defensa a JOH. BENJAMIN LEHNEMANN. 1738. & diss. de jure stapula ac nundinarum civitatis Lipsia, præside cl. MASCOVIO, defensa a JACOB. HENRIC. BORN. 1738, qui mox 1739. de eodem themate fusius egit.

(d) Cl. BUDER. in repertorio reali pragmatico juris publici voc. Messen, equidem asserit, omnes convenire in eo, quod jus, nundinas concedendi, ad reservata Cæsarea pertineat. Verum ill. LEYSER. in spec. 679. ait: certant adhuc inter se juris publici scriptores, aequali numero paribusque argumentis & exemplis, cui jus concedendi nundinas competat, utrum Cæsari, an civisatum Dominis.

runt; (e) recentiores vero inter nundinas solennes, vulgo *Messen*, & minus solennes, *Märkte*, distinguunt; illas reservatis, has vero juribus territorialibus adscribentes, de qua distinctione quid statuendum, vacillavit ill. MOSERUS (f), unde originem communis hujus erroris investigare non supervacaneum videtur.

§. II.

Scopulus, ad quem Publicistæ tam frequenter allidunt, optime antiquiorum scriptorum fundamentis accurate excussis detegitur; soli nempe Imperatori jus instituendi nundinas asserentes ad juris romani armamentarium confugiunt (g). Quod ibidem de Imperatore occurrit, invita licet Minerva, Germaniæ applicant, ob historiæ ignorantiam omnino persuasi, Imperatores Germaniæ per legitimam veluti successionem hodieum adhuc numerum Imperatorum græco-romanorum continuare (h); quo vero & Statuum Imperii, de quibus ne mussitat quidem JUSTINIANUS, jura possent determinare, romanis eos magistratibus æquiparant. Dumque

BAL-

(e) Uti SICHARD. ad L. un. C. de nund. n. I. AZORIUS *institut. moral.* tom. 2. part. 2. lib. 10. c. 7. n. 98. CLUTEN. *sylog. rer. quotid. thes.* 22. lit. e. in tom. 2. dissert. Basileensium. STAMMLER *de reservat. Imper.* §. 62. n. 9. STEPHANI tr. *de jurisdict.* lib. 2. c. 1. memb. 2. n. 98. seqq. & alii.

(f) Cit. loc. §. 3. ait: Wie Messen von Jahr-Märkten unterschieden seyen, ist schwer zu sagen. wann man nicht *a posteriori* davon urtheilen will, da nemlich die allerberühmteste Märkten, welche von den fremden Käuffern und Verkäuffern am stärksten besucht werden, diesen Namen zu tragen pflegen, sondern beschreiben solle, worinn sie ihrer Form und Art nach von einander abgeben. Und ich weiß es würklich nicht zu sagen, noch finde ich irgendwo etwas gründliches davon. Man schreibt zwar, daß sie im ganzen Römischen Reich dafür erkannt würden, und solches könne niemand geben, als der Kayser; das heisset aber nichts gesagt; dann der Kayser gibt auch gemeine Jahr- und Wochen-Märkte, welche also jener Beschreibung nach auch Messen wären.

(g) Conf. Scriptores not. (e) allegatos, qui omnes nonnisi ad L. 1. ff. & C. de nund. & ad se invicem provocant.

(h) Hæc opinio, quod mirandum, adeo in legibus publicis occurrit; sic MAXIMIL. I. in *constit. contra blasphemos*, de 1495. & CAROLUS V. in *constit. crim.* art. 117. vocat JUSTINIANUM seinen Vorfahren am Reich.

BALDUS (i) assererebat, nundinas, quæ non sint SOLENNES, five privilegiatæ, posse sine Principis privilegio fieri; mox exsculpere distinctionem inter nundinas solennes, quæ a Cæsare, & minus solennes, quæ a Statibus institui possent. Utque aliquam in effectu differentiam possent assignare, ob oculos habentes illud principium: Tantum potest Imperator in Imperio, quantum Status in territorio (k), novum dogma produxere; quod scilicet nundinæ solennes per totum Imperium, minus solennes vero tantum in territorio Status effectum fortiantur (l). Ita error mater generavit errorem sobolem; licet vero deinceps cœperint Iuri cautiùs juris rom. principia applicare; præconcepta tamen illa opinio adeo obcæcaverat omnes, ut mällent pedibus in patrum sententias concedere, quam formam Germaniæ ipsi melius perpendere. Ingruente tandem epocha historica, qua ex antiqui & mediæ ævi temporibus (conquerente merito ill. MOSERO) OMNE jus publicum Germaniæ petebatur, nec accurate mutationes status publici usque ad nostra tempora excutiebantur, magis adhuc erronea illa distinctio est firmata. In diplomatibus enim, quæ eo tempore, & sic ad propositum, larga manu collegit PFEFFINGERUS (m), occurrebant nunc a Cæsare, nunc a Statibus institutæ nundinæ, quod optime combinari posse autumabant, misera inter nundinas solennes & minus solennes distinctione (n). Sic cum ipsorum diplomatum tenore pugnans distinctio (o), licet præter inania verba contineat nihil, neque in effectu superioritati territoriali quidquam attribuat, quod non cuivis magistratui municipali jam antea Legistæ asseruerant (p), in tan-

P 3

rum

(i) Ad L. un. C. de nund.

(k) Quod brocardicon profligavit HERTIUS in *paræm.* lib. 2. *paræm.* 3. ein jeder ist Kayser in seinem Land. PFEFFINGER in *Vitriario illustrato*, tom. 3. p. 1117.

(l) Vid. e. g. COCCEJ. *juris publ. prudentia*, c. 23. n. 10.

(m) Cit. loc. p. 167-197.

(n) Quam ipse quoque PFEFFINGER. admittit p. 191.

(o) Sic nundinæ Francofurtenses dicuntur NUNDINÆ in *Privilegiis der Stadt Frankfurt am Mayn*, p. 3. ibid. p. 32. dicuntur Märkte & p. 187. Messe, hinc p. 163. ibid. dicitur der gemein Jahrmarkt, den man die Messe nennet.

(p) Vid. BALDUS ad L. un. C. de nund. STEPHANI c. l. n. 103. OTTO in *dissert. de nundinis*, thes. 8. & 9.

tum tamen, etsi nulla lege approbante invaluit, ut tanquam veritas tralatitia in omnium scriptis occurrat; & facile, si necesse foret, in tabula quadam Doctorum se se invicem exscribilantium putida genealogia posset delineari, cujus patres Jcti nonnisi romanis innutriti legibus, successores vero stemmatis sui ignari, in hodiernum usque diem sunt superstites, juris romani principia, Germaniæ olim magis, ac hodie convenientia non quidem ex proposito, re ipsa tamen applicantes (q). Sic contingit, ut sententia illa, Imperatorem esse nundinarum institutorem, licet in praxi jam pridem antiquata, in scholis tamen & scriptis ad hanc usque horam triumphet.

§. III.

Ex modo dictis pronum erit colligere, quam parum hic prodesset, scrinia Doctorum expilare. Hinc per decursum nullius Jcti opinionem recensere, multo minus in refutandis aliorum sententiis morabor; ut non habeant alii, quo juvenili labori jure suo succenseant. Aliam proinde viam ineundam esse existimo; ast quænam hæc? Omnia ita vepribus sentibusque sunt referta, ut ill. LEYSE-
RUS (r) *doctrinam de nundinis recte explicare, certisque & generalibus regulis, quæ ad omnes nundinas pertineant, includere rem difficillimam* judicet; & quamvis ill. MOSERUS difficultates penetrare tentarit, in pejora tamen est prolapsus (s). Ex ipsis fontibus & non e lacunis interpretum hauriendum esse, cuilibet facile persuaderi poterit; ast

(q) Id ex obviis cuique libris facile apparet, quin ego necesse habeam, invidiosum aliquem catalogum hic subnectere.

(r) *Spec. 679. med. I.*

(s) Jus nundinas & mercatus concedendi indistincte ad reservata refert, dum c. 1. §. 2. ait: ein uraltes Kayserl. *Reservat* ist, einem Ort das Recht zu verstaten, daß es öffentliche Messen. Jahr: oder Wochen: oder andere Arten von Märkten halten dürffe. Huic tamen uno velut halitu contradicit §. 5. Meß: Recht zu verleyhen wird von denen teutschen Staats: Rechts: Lehreren als ein *privatives* Kayserliches *Reservat* angegeben, also, daß kein Stand des Reichs in seinen Landen dergleichen anzuordnen befugt seye; allein so lange man obbesagter massen keinen rechtlichen Unterschied zwischen einer Meß und Jahrmarkt angeben kan, ist dieses ganze Vorgeben ohne den allersgeringsten Grund; inde colliges juxta ill. MOSERI sententiam, jus nundinas instituendi esse reservatum & non esse.

ast ubinam hi reperiuntur? Leges Imperii publicæ silent, neque tempore pacificationis Osnabrugensis reservatorum catalogum sistere voluit Imperium, quo materia hæc forte decisa fuisset (t); neque deinceps in comitiis desuper quidquam actum esse reperitur. *Leges romanæ paucæ sunt & obscuræ, & ipsum id paucillulum, quod operose & multo negotio inde eruiimus, ne quidem usu servatur* (u): multo minus in quæstionibus juris publici possunt attendi (x). Nihil ergo superesse poterit, quam ipsum diplomatum tenorem excutere. Verum & hic labyrinthum esse inextricabilem expertus est ill. LEYSERUS (y), adeoque propter difficultates non superandas vix non desperandum esse videri debet.

§. IV.

Verum id ipsum, quod aliis calamum e manu excussisset, alacriores mihi stimulos addidit, cum adsit occasio aliquid proferendi, quin necesse sit, merum copistam agere; sæpius enim cocta nauseat stomachus: de ipsa igitur materia more in academicis ejusmodi lucubrationibus recepto ita differam, ut præstructis juris publici universalis principiis nundinarum in Imperio romano & germanico originem, formam & progressum secundum potiora fata, ordine potissimum chronologico ob oculos sistam; ut juribus Imperatorum circa nundinas rite illustratis intelligi queat, quomodo hoc jus a Regum arbitrio fere unice dependens pedetentim ad Status fuerit devolutum. Sic simul apparebit, non tantum ipsum jus instituendi nundinas ad jura soli Imperatori reservata perperam referri, sed etiam Cæsarea nundinarum privilegia apud Principes in exiguum hodie considerationem venire.

§. V.

(t) Vid. LONDORP. tom. V. *act. publ.* lib. 2. c. 113. §. 17. p. 1045.

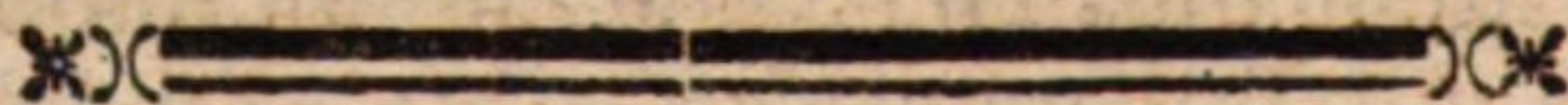
(u) Ill. LEYSER c. l. Conf. SCHILTER *exercit.* VII. *ad Pand.* §. 30.

(x) Vid. LAUTENSACK, *de inepta ratione decidendi controversias juris publ. ex legibus rom.* §. 46.

(y) C. l. ait: *ipsa diplomata & privilegia civitatibus data inspicere oportere credidi, & hac inspectio INCERTIOREM me fecit.*

§. V.

Meliora quidem dici posse non diffiteor, præcipue si archivيا excutere liceret; sed hic janua clausa moratur: nihilominus tamen multa, quæ ex ipsis fontibus hauseram, omittere jussit studium brevitatæ; id quod etiam ad exterorum populorum nundinas contemplandas excurrere volentis vela contraxit. Satiùs enim esse existimo, pauca, filo tamen historico, dicere, quam cœvorum & diplomatum testimonia omittere. Id unicum modo vereor, ne, Lector benevole! mox in ipso limine, antequam causam meam totam audiveris, tabellam, ad me, tanquam reservatorum Cæsareorum impugnatores, condemnandum exposcas. Verum scias velim, me quoque ex iis esse, qui se totos quantos Cæsareanos esse gloriantur; ast in præsens a me impetrare non potui, ut Imperatori ea, quæ nec habet, nec hodie habere potest, sicque nec desiderat, in aliorum præjudicium adscriberem, persuasus omnino, Statibus quoque ea, quæ Statuum sunt, a vero justitiæ sacerdote esse tribuenda. Vale ergo, B. L. & pusillis conatibus fave.

CAPUT I.

DE

JURE INSTITUENDI NUNDINAS SECUNDUM PRINCIPIA JURIS
PUBLICI UNIVERSALIS.

§. I.

Solenne esse hominibus, per conventus rerum commutandarum gratia institutos vitam socialem colere, frequenter videmus.

Unde non abs re erit cognoscere, quomodo e simplicibus rerum commutationibus pedetentim sint enati. Nimirum jam ab initio Deus, quo humanam indigentiam sublevaret, creavit res dominio vacuas, easque humanæ occupationi reliquit (a). Auctis vero cum genere humano necessitatibus rarius quid occupandum vacabat: quia tamen ut plurimum hic abundabat, quo alius ad vitam feliciter traducendam indigebat; nil erat reliquum, quam impetrare ab altero, quo hic in egeni favorem dominio rei desideratæ se abdicaret, eique occupandam relinqueret: hac ratione igitur cœperunt homines mutuis rerum commutationibus se invicem adjuvare.

§. II.

Postquam vero in societates civiles sive sponte, sive coacti concesserant; tutius jam non tantum ad necessitatem, sed & ad commoditatem poterant commercari; varias varii generis merces, sive natura, sive arte productas in commutationes transferre jucunda quadam æmulatione gestiebant singuli & universi; ad facilitanda commercia reperitur nummus, ars nautica excolitur, inveniuntur cambia, & plura pro negotiantibus subsidia enucleantur; ut ita magis

(a) Ne mireris, de statu communionis primævæ altum hic esse silentium; nam de hominibus sublunaribus loquor; ubi frustra quæsiveris, quod forte inter Jovicolas vidit WOLFIUS, vid. quas novellas recitet in part. 2. juris natura.

gis frequentari potuerint commercia. Id quod in numerosis hominum conventibus ut plurimum fiebat; nam qui mercibus affluebant, ne necesse haberent, quosvis angulos perrepere, donec invenirent emtorem, plerumque occasionem expectabant, qua multis hominibus, quacunque demum ex causa convenientibus, merces suas venum exponere liceret. Ut igitur etiam emere volentibus prospiceretur, ne hi necesse haberent, ob quamcunque rem sibi deficientem comparandam ad alias provincias cum maximo temporis & rei domesticæ dispendio excurrere, desiderata inquirendo; oportebat in civitate bene ordinata & locum & tempus definire, quo & emtores de reperiendis venditoribus, & hi vicissim de illis invenendis probabilem aliquam spem possent concipere; potissimum vero defectui mercium saltem frequentius desideratarum indictis autoritate publica comitiis mercantilibus erat prospiciendum. Ejusmodi conventus mercantiles a mercibus dicuntur mercatus, a tempore novendinae sive nundinae, a loco fora, ab accedente cultu divino missæ, Germanis *Messen* (b), *Markt*, & vel singulis septimanis recurrunt, ubi audiunt *Wochen-Markt*; vel singulis annis & dicuntur *Jahr-Markt*. Et tum rursus a variis mercibus varias sortiuntur denominationes; sic in vernacula frequenter audies *Korn-Markt*, *Viehe-Markt*, *Gemüß-Markt* &c. (c); hodie tamen omnibus communi nomine nundinarum intelliguntur (d).

§. III.

Exinde, credo, facile potest cognosci, nundinas inter solos invicem subditos, e. g. cives & rusticos, institutas magnæ esse commoditatis; verum si cum exteris sint celebrandæ, majore cum cautione de iis est sentiendum: nimirum insignia post se trahunt emolumentum.

(b) Conf. infra cap. II. §. XV. & cap. III. §. IV. sqq.

(c) Qui ejusmodi vocabulorum etymologiis delectatur, consulat SAM. PITISCI *Lexic. antiquitatum romanarum*. GESNERI *novum latina lingua thesaurum*. Du FRESNE & WACHTER in *glossariis*.

(d) WOLF. §. 222. *Juris gentium* nundinas vocat, quæ in favorem mercatorum instituuntur; & ita a mercatibus differre. Quamvis vero in denominationibus cæteroquin oporteat esse facilem; mox tamen diversi juris effectus inde deducerentur; quod periculum eo facilius hic evitari potest, quo certius est, non ubivis tam scrupulose nundinas & mercatus, *Messen* und *Markte* secerni.

lumenta, si exteri veniant, merces a civibus coëmturi; hac enim ratione pecunia infertur reipublicæ: & exinde simul patet, manufacturas civium pro anima nundinarum proficuarum esse habendas. Quod si vero exteri mercatores pluribus onusti mercibus accedant, ac quidem deinceps revertuntur, pecuniam exportari, & sic vires reipubl. pedetentim enervari quivis intelligit: adeoque tales nundinas teloniis esse onerandas regulæ utilitatis efflagitant; nisi tamen ipsa necessitas alienas merces importari desideraret; ridenda enim est politia hispanica, quæ utilitatem præ necessitate considerat. Præter generales hæc regulas plures circumstantiæ forent excutiendæ, e. g. num ad locum nundinarum subditi, num vero exteri soleant asportare victualia; hoc enim in casu magnum de nundinis multum frequentatis lucrum reportabunt exteri; subditis econtra majore victualium caritate vexatis, ceu cives in portu bello experiuntur. Istis & similibus sub examen rite vocatis demum poterit genuinum de commodis incommodisve nundinarum ferri judicium; sed hujus loci non est, regulas politices adducere; hinc rectius relinquuntur illis,

quibus artem experientia fecit,

exemplo monstrante viam.

§. IV.

Magis ad propositum facit, principia juris naturæ & juris publici universalis paucis proponere; quæ potissimum eo redeunt, quod maxima in statu naturali sit libertas commercandi. Ut primum enim homo rem quandam dominio suo per occupationem asseruit, mox sibi acquisivit jus, quoscunque alios ab ea excludendi; neque ullus, citra juris hujus læsionem, potest exigere, ut dominus invitus rem suam alteri occupandam relinquere, & ita cum eo commercari necessitetur. Cumque gentes nonnisi legi naturali subsint, & sic eadem, quæ de singulis in statu naturali viventibus hominibus valent principia, gentibus quoque inter se invicem agentibus debeant applicari; sequitur etiam, inter gentes summam esse libertatem commercandi, & unice a cujuslibet arbitrio (e) dependere,

Q 2

an

(e) Gens nulla est, quæ ad commercia cum aliis gentibus obeunda se obligatam existimat. Sic in Europa non tantum Hispani, sed & Angli & Batavi & Galli, cæterique valde restringunt commercia cum extraneis; uti plus, quam notorium est: hinc expressis fœderibus libertatem commerciorum sibi stipulari solent, vid. cl. MASC OV. de fœderib. commerc. §. 8. adeoque non attenditur philosophia GROTII, dum libro 2. c. 2.

an cum alijs, aut cum quibusdam velit, an omnino commercari nolit; neque hic aliorum necessitas (f), sed unice libera voluntas, quæ per solam propriæ utilitatis rationem determinatur, commercia excitat. Unde integrum est cuilibet genti, an alterius nundinas velit sequi, num ipsa malit penes se ejusmodi mercatorum conventus celebrari; num externos promiscue velit admittere; num vero, ceu in mercatu portus belli facit gens hispanica, a nundinis velit excludere omnes, num tantum aliquos. Et cum liberum sit omnino excludere; multo magis poterit quælibet gens suæ admiffioni modum, qui sibi optimus visus fuerit, statuere (g), determinare merces inferendas (h), designare locum, præfinire tempus, exigere telonium (i), ipsis negotiationibus leges præscribere, judicem constituere, pretium moderari, pondera & mensuras statuere, & quæ ad bonum ordinem faciunt, observare (k). Quas condiciones ad unam omnes ipso facto agnoscunt exteri, illisque se submitunt, quamprimum nundinas tales adierint.

§. V.

§. 13. de J. B. & P. & in tract. de mari libero, c. 1. &, qui eum sequitur, SCHILTER. in diff. de jure peregrin. §. 24. commerciorum necessitatem gentibus vult imponere: notatus ideo a Commentatoribus suis passim, vid. WOLFII *jus gentium*, §. 73. & 187. conf. tamen simul §. 189. ibid.

(f) Ex sola quidem necessitate jus aliquod posse enasci post GROTIUM de J. B. & P. lib. 2. c. 2. §. 6. n. 2. plerique statuunt, vid. WOLFII *jus nat.* part. 6. c. 4. p. 425. sqq. quam thesin variis antiquorum flosculis illustravit HERTIUS volum. 2. opusc. de paroemiis, lib. 3. paroem. Noth leydet Fein Gebott. Verum recte ill. COCCIJUS in *Grotio illustrato*, lib. 2. c. 2. §. 5. p. 444. tom. 1. hoc necessitatis fundamentum explodit; nimirum error iste ex fictitio primævæ communionis statu (ad quem in casu necessitatis redeundum esse dicunt) est enatus; utraque sententia ab omni humano commercio penitus est abstracta; hic tamen non vacat, ostendere, quanam monstra politica exinde propullulent.

(g) Vid. HEINECC. de navibus ob mercium illicitarum vecturam commissis, c. 1. §. 16.

(h) Ibid. §. 10. sqq.

(i) Cl. MASCOV. de fœderibus commerciorum, §. 19. MASCOV. ad PUFFENDORF. de J. N. & G. lib. 3. c. 3. §. 7. n. 4.

(k) Ejusmodi puncta determinata vid. in charta EDUARDI I. Regis Angl. in der Fürstl. Schatz und Rent Cammer, cap. 85.

§. V.

Libera nundinandi facultas, quæ in statu naturali competit singulis, nec in statu civili denegari potest subditis; de hac enim abdicanda in societatem se conferentes nunquam cogitarunt; quin potius sperarint, fore, ut hic longe tutius & securius commercia possent exercere: proposito isto scopo ne frustrerentur, liberum iis relinqui oportet, quasvis occasiones, quæ felicitatem suam per aliquod lucrum promovere possunt, observare, celebrare nundinas, & in his sive cum concivibus, sive cum extraneis commercando propriæ suæ utilitati omni meliore modo velificare. Hæc tamen nundinandi libertas civibus regulariter competens quasdam ex natura societatis civilis subire limitationes opus habet; cum enim ad salutem concivium suorum conservandam tam persona, quam facultatibus suis concurrere, & ne vires reipubl. enerventur, prospicere teneantur; multo minus quidquam salutis publicæ adversum possint suscipere; sequitur quoque, quod ad externos mercatores nulla mercimonia, quæ posset propria reipubl. damnum incurrere, exportare liceat; & dum ingruens quidam necessitatis casus incipit concives atterere, quod his suppetias ferre, eosque deficientibus mercibus instruere, sicque illis mercatum deferre necesse habeant.

§. VI.

Plana sunt ista principia; verum in applicatione demum sæpe multæ se exserunt difficultates: raro enim ita omnes cives conveniunt, ut mens sit omnibus una; sæpe aliqui variis affectibus in transversum acti non agnoscunt, aut agnoscere volunt, quidnam salus publica exigit; necessario ergo constare debet, quisnam fac vel define dicat. Hinc opus est Imperante, qui pro salute singulorum & omnium sedulo excubat, qui civium actiones ad salutis & felicitatis publicæ metam dirigit; hujus officium est, ea, quæ conducere credit, jubere, contraria vero omittenda mandare. Adeoque potest commerciis subditorum certos cancellos ponere, locum & tempus præscribere, nundinas indicere, invitosque ad eas celebrandas, pro re nata, compellere, ab extraneis mercatibus arcere. Intuitu extraneorum, ut alliciantur ad afferendas merces reipubl. deficientes, aut ut subditis occasio, res superfluas inter externos utiliter dispensandi, procuretur; Imperans jus habet, beneficiis, immunitatibus &

privilegiis (1) illos ad nundinas suas invitandi. E contrario, si utile videatur, peregrinos plane excludere, aut nonnisi sub certo modo ad nundinandum admittere; potest externis commerciis obicem objicere, teloniis obruere: in summa, Imperanti competit jus & incumbit obligatio circa nundinas curandi ea, quæ reipublicæ, hoc est, & singulis & universis, sunt proficua.

§. VII.

Quoniam vero tanta est moles Imperii, ut nullus, modicæ licet regiones, Imperans ei sustinendæ solus par esse possit; omnino necesse habet, curarum publicarum partem in aliorum humeros exonerare, magistratus vel officiales per civitates & provincias suas disponendo, quorum officium sit, utilitati civium sibi commissorum prospicere. Ex hac ab Imperante sibi facta potestate omne jus, quod iis circa nundinas competit, emanat. Inde enim statutis ea, quæ ad utilitatem civium sibi conceditorum faciunt, determinant, negotiantibus tempus & locum præscribunt, nundinas instituunt, merces nocivas prohibent, pretium definiunt, curant pondera & mensuras, jus dicunt litigantibus, dolum & fraudem coercunt, stentores & alios civitati minus utiles homines abigunt, & quæ sunt reliqua ad politiam inferiorem spectantia. E contra nova telonia nundinantibus indicere, a consuetis immunitatem promittere, aut alia nundinarum privilegia largiri, extraneosve a Principe ad commercandum admissos excludere, hoc non competit magistratibus, sed ad Imperantem spectat, qui semper de ejusmodi magistratibus municipalibus institutis nundinis disponere potest, & ideo illas visitare, emendare, restringere, transferre, imo ex capite utilitatis publicæ omnino potest tollere; ipsum enim jus, nundinas instituendi, nequaquam pro privilegio est habendum; potest tamen, si velit, Princeps hisce nundinis varia privilegia concedere. Ex his omnibus deducitur, integrum esse Imperanti, de nundinis sive a civibus, sive ab officialibus, sive a se ipso institutis ordinare. Videndum jam, quidnam Romanis circa nundinas disponere visum fuerit.

CAPUT II.

(1) Modo legibus divinis non repugnent: uti illud Peguanum, de quo vide die Sürstl. Schatz, und Rent, Cammer, cap. 87.

CAPUT II.

HISTORIA JURIS INSTITUENDI NUNDINAS IN IMPERIO ROMANO.

Nundinarum romanarum origines & fata spissis antiquitatum tenebris adeo sunt involuta, ut ipsi Romani antiquiores illa exponere jam pridem horruerint (a). Paucula, quæ evolvi poterant, ex antiquissimorum scriptorum libris collegit ERYCIUS PUTEANUS BAMELRODIUS (b), quem deinceps excerpsit SAMUEL PITISCUS (c); multa tamen illius diligentiam subterfugisse deprehendi; unde periculum faciam, quid in antiquitatibus romanis valeant humeri, quid ferre recusent.

§. I.

Prudentissimus urbis conditor ROMULUS videns, coloniam suam esse quandam ex infima Albanorum fæce collectam massam, nil minus, quam ad commercia habilem, eandem unice ad militaria studia componendam esse recte (d) arbitrabatur; hinc mercaturam tanquam fordidum vitæ genus depingens, servis ad tabernas (e) ablegatis, neo-cives suos ad militiam animabat; utque eo magis ad bellicas adversitates subeundas indurescerent, simulque reipubl. alimenta procurarent, illis, utpote ad agrestia negotia optime compositis, stimulos addidit, quo diligenter aratro ingemerent (f), ne tamen hac ratione in agricultura diligentiores a communione jurium publ.

(a) MACROBIUS lib. I. *Saturnal.* c. 15.

(b) In libello *de nundinis*, qui extat in GRÆVII *thesauro antiquitatum romanarum*, tom. 8. col. 649 sqq. ubi etiam col. 701-704. folium *de nundinis* e GREGORII THOLOSSANI *syntagmate juris*, lib. 2. c. 3.

(c) In *lexico antiquitatum romanarum*, voc. *nundina*.

(d) Rationes politicas exponit HEINECC. in *hist. juris*, lib. I. cap. I. §. II. in not.

(e) Inde est, quod conjugia fervorum a tabernis, quas inhabitabant, dicantur contubernia.

(f) Lex Romuli erat: *Sordidas sellulariasque artes cives ne faciunto, sed studiis militaribus, reique rustica vacanto*, DION. HALIC. II. 95. & sic apparet causa, cur scriptores romani nullo non tempore tam magnifice de re rustica senserint.

publ. excluderentur, provido sane consilio, *nonum diem nundinis assignans* (g) instituit, ut eo tempore in urbem venientes, & hac occasione simul victualia concivibus afferentes, *jure inter se agerent & suffragia de negotiis publicis ferrent* (h), & sic *nonis modo diebus urbanas res usurpavent, reliquis septem* (i) *ut rura colerent; quod dum servaverunt institutum, utrumque sunt consecuti, ut & cultura agros fecundissimos haberent & ipsa valetudine firmiores essent* (k). Hec institutum tanti faciebat Romulus, ut annum in triginta octo nundinas divideret, ideoque nonnisi 304. dierum, consequenter 5. tantum mensium annum definiret, ut hac ratione nundinae (quæ ita erant fixæ, dum in eandem semper anni diem incidebant) eo certius cuilibet innotescerent (l). Sic patet, nundinas ab origine sua potissimum pro scopo habuisse negotia publica; victualium permutatio tantum ut quid accidentarium interveniebat: adeoque facile apparet ratio, quare ab ipso Rege debuerint institui; penes hunc enim erat, moderari rempubl., conciones indicere, & omnia, quæ inciderent, manu gubernare.

§. II.

(e) Successor Romuli NUMA POMPILIUS urbem ut colluviem ex omnium gentium & nationum quisquiliis collectam considerans, facile perspicere potuit, singulorum genio maxime diverso se accommodare non posse; unde alia ad inconditam turbam, omne civile vinculum recusantem, in officio continendam capiebat consilia. Ad-

(g) DION. HALIC. lib. 2.

(h) Idem lib. 7.

(i) Ex hoc intelliges, cur antiqua calendaria nundinas litteris: *a. b. c. d. e. f. g. h.* computant; quia scilicet revera tantum 8, non vero 9. diebus constabant.

(k) TERENCEIUS VARRO lib. 2. præfat. 1. & 2. in GESNERI scriptor. rei rustica, p. 23. conf. COLUMELLA de re rust. lib. 1. n. 18. edit. GESNER. p. 389.

(l) Apposite OVIDIUS lib. 1. Fast. v. 27.

*Tempora digereret cum conditor urbis, in anno
Constituit menses quinque bis esse suo.*

Scilicet arma magis, quam sidera, Romule noras.

Curaque finitimos vincere major erat.

Est tamen & ratio, Caesar, qua moverit illum.

Erroremque suum, quo tueatur, habet.

vertit nempe, quod populus, quo sit rudior, eo magis ducatur externis, & hinc variis ludendum sit glaucomatibus; quod ut eo melius e voto succederet, nocturnos congressus, nescio cum quam Dea Ægeria celebrabat; cujus instinctu (m), uti persuadebat populo, insignem sacrorum & cæterorum solennium apparatus invehebat: integros Poparum, Aruspicum & Sacerdotum constituebat exercitus, sine quorum consilio, & citra sexcentas ambages, nullum temere negotium suscipiendum: hos fastorum custodes constituebat; utque magis necessarios populo redderet, planum illum nundinarum computum sustulit, &, ne nundinæ eodem anni die redirent, 355. dies anno assignavit (n). Hoc non sufficebat, sed ut calculum adhuc intricatiorem redderet, tot ominosos dies (o) fingeat, in quos ne nundinæ inciderent, nunc dies intercalandus (p), nunc rursus aliquis erat eximendus (q). Inde factum, ut, quia gravissima totius reipubl. negotia ad nundinarum institutum se referebant, tam insignem in republ. auctoritatem nacti sint fastorum custodes pontifices (r).

§. III.

Rex hic sacrificulus rem ad multitudinem imperitam, & illis sæculis rudem efficacissimam, Deorum metum injiciendum ratus est (s).
Unde

(m) LIVIUS lib. I. c. 19. sqq.

(n) PLUTARCHUS in vita Numa.

(o) Quales præcipue nonas esse volebat, conf. MACROBIUS lib. I. Saturn. c. 13. DIO lib. 40. & 48. Huc etiam referri potest dies prima Januarii; cum enim nundinas simul ferias esse vellet POMPILIUS, adeoque in his omnia opera cessare deberent, oportuisset certe nundinas, dum in calendas Januarii inciderent, turbari operibus, quæ hoc die fieri oportuisse discimus ex OVID. lib. I. Fast. v. 168.

Totus ab auspicio ne foret annus iners.

Quisque suas artes ob idem delibat agendo,

Nec plus, quam solitum, testificatur opus.

(p) DIO lib. 60. vid. SCHURTZFLEISCH. de anno Romanorum Juliano, p. 213.

(q) Nam quia per intercalationem fiebat, ut unus in anno dies redundaret; necesse erat, alibi hunc diem superabundantem eximere, ceu recte observavit HENRIC. DODWELL de veteribus Græcorum Romanorumque cyclis, diss. X. sect. 20.

(r) CICERO in oratione pro Muræna, c. 11. ait: fastos enim vulgo non habebant, erant in magna potentia, qui consulebantur.

(s) LIV. lib. I. c. 19.

Thes. Dissert. Vol. I. Pars I.

R

Unde & nundinas Diis tributarias fecit, volens, eas JOVIS *ferias esse*, & ideo *flaminica omnibus nundinis in regia JOVI arietem debeat immolare* (t), multo magis MERCURIO, mercatorum patrono (u), sicut & SATURNO sacras (x) esse jussit. Hic Deorum cultus causa est ritus illius, quo toti nundinis lavabantur (y); ex istis colligitur, nundinas a POMPILIO in *ferias esse mutatas* (z); & ideo *comitia nundinis haberi non licebat* (a); circa eadem tempora mos natus est, per integrum novem dierum spatium (NOVENDIAL dicebant) interdum sacra continuandi. Sic enim novem dies, a morte defuncti computandos, Deorum manium cultui oportebat impendere (b); nec minus sub TULLO HOSTILIO cœpit consuetudo, ad quodvis prodigium Deos novendiali sacro placandi (c); hisce tamen & similibus non vacat diu immorari.

§. IV.

Potiori jure memoranda venit nova illa annuorum mercatum species, quam ultimus Regum TARQUINIUS SUPERBUS introduxit; hic enim *Latinorum sibi maxime gentem conciliabat, ut peregrinis quoque*

(t) GRANIUS LICINIANUS, lib. II. apud MACROB.

(u) Ut apparet ex inscriptione in GRUTERI corpore *inscriptionum ex recensione GRÆVII* p. 55. n. I. Quare vero eundem furibus, quem mercatoribus Deum fors assignarit, non curo, conf. CIC. *de officiis* I, 42.

(x) PLUTARCHUS, Q. 2.

(y) SENECA *epist.* 86.

(z) Non dicebantur *feriæ* ideo, quod quilibet ad nundinas veniat, aliquid deferendi gratia, uti nugatur FRITSCH. in tr. *de nundinis*, n. 7. & 8. sed *a feriendis hostiis*, ut notat FESTUS h. v. licet vero non omnis dies nefastus hoc ipso fuerit feriatus, omnis tamen feriatus aut nefastus erat, aut intercisus.

(a) PLIN. lib. 18. c. 3.

(b) De quo vid. SERVIUS ad VIRGILII *Æneidos* V, 63. in edit. BURMANNI tom. 2. p. 607. Huc spectat illud HORATII *epod.* XII, 48. NOVENDIALES *dissipare pulveres*. Ejusdem meminit D. AUGUSTINUS *quæst. super Genesin*: nescio, inquit, utrum inveniatur alicui Sanctorum in scripturis celebratum esse luctum novem dierum, quod apud Latinos NOVENDIAL dicitur; imo in NOV. 115. c. 5. eadem subesse videtur ratio, quod hæres intra novem dies a morte testatoris non sit molestandus, conf. JAC. GUTHERIUS *de jure manium*, lib. I. c. 15. in GRÆV. thes. tom. 12. col. 1124.

(c) LIV. lib. 1. c. 31.

quoque opibus tutior inter cives esset (d). Ideo in perpetuam fœderis cum Latinis renovari memoriam, celebrem instituit MERCATUM, speciali plane modo feriatum, quo nova ratione Romani & Latini simul Deos colerent, epulis ludisque solenniter vacarent (e), institutum hoc nonnisi ab ipso Rege potuit proficisci. Jus enim sacrorum civibus romanis proprium tantum illius autoritate poterat aliis communicari; neque ante TARQUINIUM Latini id aliter habebant, quam quatenus instituerat SERVIUS TULLIUS (f). Mercatus vero a TARQUINIO instituebatur, ut necessarium aliquod accidens, quo multis populis convenientibus de alimentis esset prospectum.

§. V.

Licet vero cum ejecto TARQUINIO SUPERBO leges regiæ exolescerent; plurima tamen eorum instituta ut mores patrii conservabantur. Sic mercatus annuus, ab ipso licet TARQUINIO institutus, etiam deinceps asservabatur (g): multo magis aliæ nundinæ, æque ac ipsa sacra novendialia (h) continuarunt. Imo cum plena libertas ad populum jam redierat, quilibet civis aliqua majestatis portiuncula turgidus ad omnia reipublicæ negotia volebat concurrere; hinc nundinæ solertius visitantur, in quæis omnia alicujus momenti negotia erant peragenda: utpote convocanda comitia, in quæis de capite civis statuendum, arrogationes comprobandæ, hæreditates transferendæ; ubi sectiones bonorum obæeratorum suscipiendæ (i), leges rogandæ (k), magistratus constituendi (l), & quæ erant cætera citra consensum populi non temere peragenda.

R. 2

§. VI.

(d) LIV. c. 49.

(e) DIONYS. HALIC. lib. 4. Conf. PETRUS MORESTELLUS *de feriis Romanorum*, dial. 8. in GRÆVII tom. 8. col. 801. & HEINECC. *antiq. rom.* adp. §. 94. p. 366.

(f) LIV. lib. 1. c. 45.

(g) Idem 5, 17, & alibi passim.

(h) Idem lib. 26. c. 23. lib. 27. c. 29. lib. 30. c. 38. & alibi.

(i) Tertiis demum nundinis id fieri jusserunt leges XII. tab.

(k) Et hoc post tertias demum nundinas fiebat.

(l) Hinc CICERO *pro Sextio* legem DIDIAM *de tribus nundinis* vocat CONSULAREM, utpote in quæis consules creabantur; ceu observat GUTHERIUS *de officiis Domus Augustæ*, I, 13. in SALENGRE tom. 3. *thes. antiq. rom.* col. 310. Hinc potissimum in nundinis ambitus exercebatur, LIV. lib. 7. c. 15.

§. VI.

Plurimis hac ex causa accurrentibus civibus nundinae magis magisque incipiunt fervere; ut jam anno post ejectos Reges XVI. necesse fuerit, magistratus constituere, qui lites in nundinis exortas mox deciderent, fraudibusque Italorum valde increbrescentibus obviarent (m), *ÆDILES* dicebantur, qui ad hoc officium A. U. C. 260. vocabantur (n); quod deinceps A. U. C. 387. *ÆDILIBUS CURULIBUS* per astum Patritiorum enatis (o), est commissum (p). Cumque eodem anno prætura excitaretur (q), eo sub obtentu, quod Consulibus bello detentis nemo foret in urbe, qui jus diceret (r), permittendum erat populo occasione nundinarum in urbem confluenti, quo non obstante Deorum cultu litigiis suis vacaret, & *PRÆTORI*, qui concurrentem cum ædilibus jurisdictionem habebat (s), etiam in nundinis fari liceret, id quod lege *HORTENSIA* A. U. C. 416. lata constitutum dicitur (t). Multum quoque deinceps profuit nundinis, fastos pontificios A. U. C. 449. per *CN. FLAVIUM* evulgari (u): ita enim quivis ipse citra Pontificem scire poterat, an & quando nundinae propter intercalationem serius, aut ob diei exemptionem citius sint habendae.

§. VII.

Non tantum vero cives romani intuitu negotiorum publicorum nundinas celebrabant, sed peregrinos etiam spes lucri inescavit, qua excitati tanto ad urbem numero confluebant, ut necesse fuerit, Prætoris officium A. U. C. 510. dividere, specialem peregrinis Præto-
rem assignando (x); postquam vero divitiæ asiaticæ urbem influen-
tes

(m) *PLAUTUS* act. II. scen 3. *JUVENALIS Satyra* 10. *APULEJUS* lib. I. *metam.* Conf. *GRAVINA* edit. *MASCOV.* p. 40. *HEINECC.* ad edictum *adilic.* flor. *spars.* c. I. §. II.

(n) *DION.* lib. 6.

(o) *HEINECC.* *ant. rom.* lib. I. tit. 2. §. 25.

(p) *L. I. ff. de adilit. edict.*

(q) *GRAVINA* p. 34.

(r) *L. 2. §. 27. ff. de origine juris.*

(s) Uti ex *CUJACIO* observat *HEINECC.* *ibid.* §. 27.

(t) *NIEUPOORT* de ritibus *rom.* sect. 4. c. 4. §. 5.

(u) Ringentibus quidem pontificibus, plebeis vero tripudiantibus adeo, ut *FLAVIUS* *Ædilis Curulis* crearetur, vid. *CIC.* *pro Muræna* c. II.

(x) *LIVII* *epit.* l. 19.

res ad luxum cives pelliciebant (y); tum enimvero effloruisse nundinas jure conjicitur. Ubi enim aliquot centena legislatorum millia congregantur, ibi sane plurima & splendida oportet instrui convivia (z); per consequens etiam plurima inferebantur mercimonia, ut adeo operæ pretium merito videri potuerit, nimio negotiantium lucro quidquam per impositionem vectigalis decerpere, quo ipse civium luxus in utilitatem publicam inflecteretur. E cujus vectigalis ratione simul fluebat prohibitio, ne cuilibet in agris suis nundinas, utpote queis redditus publici diminuerentur (a), instituere liceret, nisi a senatu (a cujus constitutione vectigalia tempore liberæ reipubl. dependebant (b),) jus nundinarum impetrasset (c).

§. VIII.

Non solum in urbe Roma substitit institutum nundinarum; sed postquam terminos imperii sui protulerunt Romani, nil magis ambitioni suæ, uti & regulis politices conveniebat, quam omnes subditos eadem penitus formula regere; hinc instituta urbis integro orbi romano normæ loco esse debebant; adeoque & nundinas ex

R 3

urbe

(y) Quod enim jam A. U. C. 558. ominatus est M. PORC. CATO apud LIV. lib. 34. c. 4. illud jam aperte de an. U. C. 567. testatur LIV. lib. 39. cap. 6.

(z) LIV. cit. l. ait: *epula quoque ipsa & cura & sumtu majori apparari coepta; coquus, vilissimum antiquis mancipium, & aestimatione & usu in pretio esse, & quod ministerium fuerat, ars haberi capta.* Hujus artem in nundinis maxime desideratam esse colligi potest ex PLAUT. in *aulular.* act. II. scen. 4. *coquus ille NUNDINALIS est: in nonum diem solet ire coctum.* Neque deinceps lege ORCIA A. U. C. 572. lata, neque lege DIDIA A. U. C. 610. conviviiis potuere limites poni, quin adeo in L. 69. ff. *pro socio epularum nundinalium* fit mentio (ubi perperam SALMASIUS ad *jus atticum* lib. I. c. 5. loco EPULAS legit EMPOLAS; notatus ideo a DESID. HERALDO in *animadversionibus*, c. 9. p. 49.). Epulæ hæ sicut nono die, ita & hora diei nona solebant frequentari. MARTIAL. lib. 4. *epigr.* 8. Hinc *annonæ* velut ad nonam dicitur. Sic ISIDORUS lib. 20. *orig.* c. 20. ait: *annonæ tractum a tempore, quo Romani veteres ad cibos advocabantur.*

(a) CIC. Philip. II. c. 36. *neque vectigalia solum, sed etiam imperium populi romani hujus domesticis nundinis diminutum est.*

(b) Ceu ostendit BURMANN. in *tr. de vectigalibus populi rom.* cap. 6. extat in JOANNIS POLENI *supplemento ad thes. antiq. rom. & grac.*

(c) PLIN. *epist.* V, 41. *sollers vir pratorius a senatu petiit, ut sibi instituere in agris suis nundinas permetteretur.*

urbe velut communi fonte in singulas civitates romanas emanasse deprehendimus. Ut primum nempe quendam terræ tractum acquisiverunt, mox illuc senatus autoritate coloniæ, sive militares, sive rusticæ deducebantur a Duumviris (d). Hi simul ac aratro civitatem designant, locum & tempus habendorum conventuum publicorum determinant (e) nundinasque, quales Romæ, tales etiam in coloniis municipiisque (f) instituunt (g); quarum cura ædilibus municipalibus relinquitur (h), ut adeo eadem omnia, quæ Romæ tum quoad tempus,

(d) Mire hoc illustratur ex nummis apud VAILLANT in tr. *de nummis Imperatorum in municipiis cufis*. Ibidem enim sæpius occurrit aratrum a bo-
bus tractum dirigente homine, qui, si erat colonia militaris, in cin-
ctu gabino, si vero erat rustica, in toga comparet: occurrunt simul
litteræ S. C. hoc est, ex senatus consulto, in circumferentia leguntur
nomina II. virorum.

(e) Perinde ac de Ænea canit VIRGILIUS lib. V. v. 755.

interea Æneas urbem designat aratro,

Indicitque forum.

Ad quæ verba SERVIUS in edit. BURMANNI tom. 2. p. 692. dicit:
id est, tempus & locum designat agendorum negotiorum, qui conventus vocantur.

(f) In iis, quæ politiam tangunt, colonias & municipia convenire jam ab aliis observatum est.

(g) Id optime cognosci potest, si attendatur, coloniam fuisse deductam AQUINUM A. U. C. 654. vid. VAILLANT. cit. l. p. 8. INTERAMNAM & CASINUM A. U. C. 481. & 491. vid. SIGONIUS *de antiquo jure Italiae*, lib. 2. cap. 5. MINTURNUM A. U. C. 457. & CAPUAM a SYLLA, vid. SIGONIUS c. l. lib. 3. c. 4. quæ civitas potissimum inclaruit, OTTO *de ædilibus municip.* c. I. p. 39. & 40. FABRATE-RIAM A. U. C. 529. vid. SIGONIUS c. l. lib. 2. c. 5. In hisce vero coloniis omnibus circa annum 713. viguisse nundinas, discimus ex tabula nundinali apud GRUTER. in corpore inscriptionum ex recensione GRÆVII, tom. I. p. 136. n. I. & PUTEANUM in tr. *de nundinis*, c. 26. col. 683. similiter PAUL von STETTEN in den *Mugsburgischen Geschichten*, c. 2. §. 4. p. 8. dicit, quod, dum A. U. C. 739. AUGUSTAM VINDELICORUM die 28. Septembris deducta est colo-
nia, mox institutus sit mercatus, qui etiam deinceps continuarit. Id ipsum vero, quod hic de coloniis demonstratum est, etiam quoad mu-
nicipia asseri tuto potest; quantum enim municipes urbis romanæ in-
stituta tota quanta sua facere certarint, ostendit OTTO c. l. cap. 2. Inde etiam est, quod in libro 50. *Pandectarum*, qui totus *de municipiis* agit, occurrat titulus *de nundinis*, vid. HEINECC. *ibid.*

(h) OTTO in cit. tr. *de ædilibus coloniarum & municipiorum*, c. 10. §. 2. p. 343. & §. 3. p. 347.

pus, tum quoad solennia vigeant, in nundinis quoque coloniarum & municipiorum simio plane modo observata esse liceat conjectare.

§. IX.

Circa extrema liberæ reipubl. tempora parum de nundinis occurrit; adeo enim turbis triumviralibus romanum imperium concutiebatur, ut commercia, quæ pacem amant, fragili pede subsistere necesse fuerit. Aliqua tantum sub JULIO CÆSARE per anni reformationem contigit mutatio; ut, dum annus pompilianus 44. nundinas & 3. dies contineret, jam 45. nundinis & 5. diebus annus absolveretur. Mansere tamen nundinæ vagæ sicut antea, nec eodem quotannis die recurrebant. Præterea expresse prohibuisse fertur, ne cum populo in ipsis nundinis agere liceat; consequenter nonnisi die nundinas sequente comitia esse habenda (i).

§. X.

JULIO CÆSARE crudeliter e vita sublato insignem in republ. romana mutationem contingere deprehendimus. Qui enim a S. P. Q. R. dependebant Belliduces, illi jam ipsi thronum occupant, non quidem sub odioso Regis, sed sub solito IMPERATORIS, sive Belliducis nomine. Continuae enim inter Patritios & Plebejos discordiæ dant ansam, ut quælibet pars ordinem militare sibi devincere studeat. AUGUSTUS hac occasione insignia sibi jura acquirit (k), & omnia Regis munia sub IMPERATORIS, CONSULIS, PRINCIPIS SENATUS, PROCONSULIS, SUMMI PONTIFICIS, TRIBUNI PLEBIS nomine peragit. Senatus & populus turbis civilibus fessus patienter libertatis suæ jacturam aspicere videtur: caute tamen admodum incedit Augustus, ne per subitanæ mutationem fata CÆSARIS in se renovaret (l); unde in nundinarum conditione nunquam

(i) MACRORIUS lib. I. *Satur.* c. 16.

(k) Hinc plebs AUGUSTUM creavit TRIBUNUM PERPETUUM A. U. C. 724. hujus officium erat curare, ne plebs per Patritiorum astus damnum incurreret. Senatus vicissim AUGUSTUM A. U. C. 731. in PROCONSULEM PERPETUUM instituit A. U. C. 727. adeo facultatem agendi & omittendi, quod lubet, & A. U. C. 735. leges ad arbitrium ferendi concessit.

(l) Inde etiam Dictaturam, ut ut instanter a populo oblatam, genuflexus & demisso chlamyde est deprecatus, potius aliis mediis usus, Ictos sibi devotos tanquam infallibilia legum oracula in forum produxit, & quæ cætera regnandi artes ab ipsis circumstantiis suggerebantur.

quam apparet facta mutatio, imo ad superstitionem usque eas observasse, & sic fato omnibus magni nominis Belliducibus communi magis tempora, quam hostes horruisse legitur (m), nisi huc referre velis, quod vectigal venalium A. U. C. 760. determinarit (n).

§. XI.

TIBERIUS successor, qui magis tyrannicis artibus, ac ullus erat instructus, inambulavit ostensæ a patre viæ; fecit nimirum populum antiquæ suæ libertatis pedetentim oblivisci. Utque cum paucioribus rem haberet, sub alio involucro (o) comitia transtulit in curiam (p); quo ipse cum senatoribus integrum populum repræsentantibus (qui nonnisi pedibus in Imperatoris sententiam concedebant) omnia posset peragere; inde factum, ut ea, quæ ante hæc promovebant incrementum nundinarum, jam evanescerent; neque enim impofterum conveniebat populus universus: negotia publica non tempori, sed Principis voluntati erant alligata. Hoc ipso tamen quoad externam saltem speciem jus nundinas instituendi senatui magis est firmatum.

§. XII.

Unde & CLAUDIUS, qui antiquas libertatis umbras scivit populo adhuc ostendere, quasi revera senatus auctoritatem revereretur, a Consulibus jus nundinarum in privata sua prædia petiit (q). Verum cum eo omnis umbra liberæ reipubl. evanuit, ita, ut impofterum appareret nuspiam: deinceps enim jam poterant larvam detrahere Imperatores, & a suo nutu omnia dependere palam profiteri. Sic CALIGULA gravium vectigalium auctor præcipuus ad victualia adeo, quæ tota urbe venirent, avaros suos oculos conjecit, eaque sibi tributaria esse voluit (r), quod tamen a successoribus suis rur-

sus

(m) Hinc nundinis quoquam proficisci metuebat SÜETONIUS in *vita Augusti*, c. 92.

(n) DIO CASSIUS p. 569.

(o) Quod etiam nobis imponere voluit TRIBONIANUS in §. 5. *Inst. de J. N. G. & C.*

(p) SÜETONIUS in *vita Tiberii*, c. 30.

(q) Teste SÜETONIO c. 12. n. 3.

(r) SÜETONIUS in *vita Caligula*, c. 40. Conf. PETRUS BURMANN. de *vectigalibus populi romani*, c. 5. in JOANNIS POLENI *supplemento ad thes. antiq. rom. & grac.* col. 975-980.

fus mutatum. Sub HADRIANO evanuerunt ædiles, & sub aliis Imperatoribus nil fere antiqui moris remansit, adeo, ut jam sub SEVERO Modestinus (s) tantum de Principe nundinas indulgente sermonem faciat.

§. XIII.

Circa ejusdem ALEXANDRI SEVERI ætatem adhuc memorabilem nundinæ subire mutationem: nimirum loco novendinarum evadebant octundinæ sex diebus intermediis (t). Hoc septem dierum spatium ab Ægyptiis dimanavit ad Romanos: cum enim hoc tempore Romani a prisco illo rigore in arcendis peregrinis sacris defecerant, ita, ut præcipue Ægyptus magnam Deorum turbam Romanis transmittere potuerit; cum variis ritibus ægyptiacis quoque transiit modus per ipsa tempora Deos colendi, & septem planetis quamlibet diei horam assignandi; per quod evenit, ut planetæ primam diei horam tenenti totus dies commissus haberetur, indeque ordo ille dierum, quem hodie adhuc habemus, resultavit. Ob hanc causam simul hoc tempore enatus est mos, quem hodie adhuc conservavimus, dum nimirum per septem litteras tempus computatur (u); & illud dierum spatium, quod olim dicebatur novendialis, deinceps audit hebdomas vel septimana, adeoque conventus mercatorum post sextum quemque diem celebrentur. Remansit tamen antiquum vocabulum nundinæ & de ipsis mercatibus (x) æque, ac de conventibus mercatorum septimanalibus prædicatur.

§. XIV.

CONSTANTINUS M. mutata licet imperii sede, non tamen omnia veteris Romæ instituta migravit, sed potius nundinas eodem penitus

(s) L. I. ff. de nundinis.

(t) DIO CASSIUS (qui sub octavo ALEXAND. SEVERI anno U. C. 982. A. C. 228. mortuus est, conf. FABRITII *biblioth. græca*, lib. 4. c. 10. p. 320.) in lib. 37. editionis LEUNCLAVII ita scribit: *quod autem dies ad septem sidera illa, quos planetas appellant, referuntur, id ab Ægyptiis HAUD DUDUM, ut paucis dicam, institutum ad omnes homines dimanavit.* Conf. PETAVIUS lib. 7. c. 3. p. 613. ut adeo videre nequeam, quo fundamento de origine hebdomadum alii adhuc dubitare possint.

(u) TERTULLIANUS, qui sub SEVERO vixit, lib. I. *apol.* c. 13. de Romanis dicit: *vos certe estis, qui etiam in laterculum septem dierum solem recipistis.*

(x) Conventus mercatorum annui antea dici solebant MERCATUS, DION. HALIC. lib. 4. PLIN. lib. 34. c. II.

Thef. Dissert. Vol. I. Pars I.

S

penitus modo, quo ante vigeabant, retinuit: consueta enim vectigalia noluit negligere (y), sed a mercatoribus octavas, sicut ante, ita & impofterum colligi mandavit (z). Ex quo simul conficitur, nulli magistratui (utpote cui non licuit ejusmodi telonea alienare, antiqua diminuerе, aut nova excitare) competiisse facultatem novas nundinas instituendi: hæ enim non amplius a Senatu, sed a monarchica Imperatoris voluntate dependebant, qui ipse ad preces indigentium nundinas hebdomadales, secundum morem vetustum solenni die, hoc est, die solis, instituendas largiebatur (a). Conser-vavit quoque mercatus annuos, si in loco aliquo vigeabant (b), easque subinde renovavit (c): quales tamen majore frequentia introduxerunt THEODOSIUS & VALENTINIANUS AA. Cum enim eorum tempore maxime exhaustum esset ærarium, a commercantibus de singulis solidis dimidiam filiquam dependi jubebant; idque ut securius pensitaretur, quin necesse foret, officiales undique discurrere, & negotiationibus invigilare, in qualibet regione certum locum nundinis determinato tempore instituendis voluerunt deputari, extra has vero nullum in toto orbe romano celebrari commercium mandabant (d), a quo tempore nundinæ annuæ in integro Imperio potissimum invaluerunt.

§. XV.

(y) L. 1. C. de veteranis.

(z) L. 1. & 2. C. vectig. nov. institui non posse.

(a) Patet id ex antiqua inscriptione apud GRUTER. in corpore inscriptionum ex recensione GRÆVII, tom. 1. p. 164 n. 21.

IMP. CÆS. FL. CONST. AQUAS. JASAS
UT IGNIS CONS. CUM PORTICIBUS ET OMN.
ORNAMENTIS AD PRISTIN. FACIEM RESTITUIT
PROVISIONE ETIAM PIETATIS SUÆ NUNDINAS
D. SOLIS PERPETI ANNO CONSTITUIT
CURANTE VALERIO CATULINO
P. P. P. P. P. SUPER.

(b) Uti in Delo PLINIUS, lib. 34. c. II. mercatus in delo concelebrante toto orbe.

(c) Uti in constitutione, quam nobis servavit GOLDASTUS tom. 3, constit. imperial. p. 1. inter alia ait CONSTANTINUS: ut ab idibus Augustis quibuscunque mediis diebus in idus Septembris in arelatensi urbe noverint honorati vel possessores judices singularum provinciarum annis singulis consilium esse servandum. Tanta est enim loci opportunitas, tanta est copia commerciorum, tanta illic frequentia commeantium, ut quicquid usquam nascitur, illic commodius distra-

(d) Constitutionis verba nobis ita dedit CUJACIUS observat. lib. 16. c. 23. sed hac, qua tam salubriter ordinamus, in omnibus provinciis atque urbibus, una

eadem.

§. XV.

Novam simul annuas nundinas frequentandi occasionem præbuit religio christiana; nimirum cum tempore persecutionum nullo plane momento tuti essent fideles, quin a sanguisugis Imperatorum ministris religionis ergo impeterentur; necesse habebant nocte in cryptis subterraneis ad accensa lumina cultum divinum celebrare; ibidem exposuere cadavera martyrum, quo corporum aspectu animati animarumque suffragiis adjuti similia pro fide subire possent martyria. Postquam tempestas hæc transierat, pace ecclesiæ reddita licuit cryptis ejusmodi superstruere templa (e), & cadavera martyrum altaribus inferre; sic contigit, ut sicut ante crypta, ita nunc templa per regiones essent dispersa: quæ tamen templorum distantia non poterat impedire, quo minus propriæ pietatis instinctu fideles ad loca illa, sicut ante, confluerent, & sicut ad sepulchra martyrum, sic etiam confessorum eorumque reliquias, & ubi hæ deficiebant, ad eorum imagines illo potissimum die, quo Sanctus defunctus est sæculo, frequentes confluerent. Episcopi enim ad augendam fidelium pietatem, & quo vivaciorem de bonis operibus Sancti ideam in hominum animis excitarent, coram eorum sive reliquiis, sive imaginibus verba faciebant ad populum, ut hic ad similem normam vitæ suæ rationes componeret, & Sancti patrocinium implorans, hujus intercessione gratiam divinam impetraret: adjun-

S 2

gebatur

eademque volumus ratione servari, quod absque ullius erroris impedimento explicabitur, si certa nundina civitatibus eorumque territoriis ordinentur. Jubemus enim & in oppidis & in regionibus certo loco ac tempore emendis atque vendendis rebus per honoratorum dispositionem, nec non ordinum seu civium, sub presentia moderatoris provincie, manifesta definitione constitui. Nulli itaque mercatori præter hanc observationem nisi ad designata loca temporibus præstitutis ad negotiationis sue species distrabendas passim licebit accedere; ut certa ratio emendi & vendendi ibi constare possit, ubi nundinandi jus provincialium tractatu fuerit deputatum, & id, quod præberi supra statuimus, facilius eorum, qui præpositi fuerint, valeat diligentia reperire.

(e) Vid. quæ inter alia de crypta CHRISANTHI martyris narrat GREGORIUS TURONENSIS de gloria martyrum, c. 38. edit. RUINARTI col. 764. sic GOSWINUS in vita S. ALBANI, seculo V. prope Moguntiam occisi in script. rerum mogunt. tom. 2. p. 719. ait: cum ecclesiis redita esset pax, Sanctorum precibus divina animadversionis iram propitiantibus, S. Albani tumba coepit miraculis celebrari, & multo populorum frequentari conventu; inde Christiani religione ducti, prout tunc temporis erat copia, super sacrum cinerem parva molis ecclesiam fabricant, altare dedicant &c.

gebatur solennior cultus divini administratio, quo Deus ipse ad admittenda Sancti suffragia, & ad exaudiendas populi supplicationes implorabatur; sic solennius peraguntur omnia; sic frequentiores e disitis sæpe locis accurrunt populi; quos omnes quidem verbo Dei pascere, non tamen alimentis necessariis reficere clerus poterat; ab ethnicis vero paganis vix ullum levamen poterat expectari; hinc plerumque christiani mercatores ad suppetias confratribus ferendas asportabant victualia. Verum enim vero pium hoc institutum in abusus facile degeneravit: plures enim mercatores amore lucri excitati accurrunt, panduntur tabernæ, plures domunculæ opere subitaneo exstruuntur, cauponæ aperiuntur, & sic conquerentibus frustra piis Præsulibus (f), dies devotionum in quæstuosas nundinas degenerant (g). Imperatores ipsi conventus ejusmodi initio nullo modo cogitabant impedire (h), sed potius stationarios suos (i) consueta vectigalia inde collecturos ad nundinas hæc ablegabant, nisi speciali privilegio immunitatem forte concessissent (k).

§. XVI.

Paulo post imperium, quod jam sub ARCADIO & HONORIO ruinam meditari visum fuerat, sub AUGUSTULO penitus est collapsum.

(f) s. BASILIUS, qui A. C. 378. mortuus est, homilia XVII. in BARLAAM martyrem tom. 2. edit. per JULIUM GARNIER ord. S. Bened. pag. 139. ait: *mortuus est strenuus ille BARLAAM, & tamen CONVENTUS PUBLICOS congregat; sepultus in sepulchro est, & tamen invitat AD CONVIVIUM; alibi conqueritur, quod non tenera quadam animi pietate amplius ecclesias tales visitent homines, non pietatis actus exercent, sed pro his omnibus FORUM ac NUNDINAS & COMMUNEM MERCATUM ad tempus illud & locum efficiunt.*

(g) Conf. GRETSER. tom. 4. oper. in tr. de sacris peregrinationibus, lib. 2. p. 10. & MURATORI in antiquitatibus Italia, tom. 5. p. 3. sqq.

(h) Uti apparet ex L. 4. C. de paganis & sacrificiis.

(i) Qui sub comitibus commerciorum erant vid. JULIUS CÆSAR BULENGER. de vectigal. pop. rom. c. 77. in GRÆVII thesauro tom. 8. col. 902.

(k) Sic FREDEGARIUS SCHOLASTICUS (qui circa seculi VI. medium vixit) in lib. 1. c. 32. de gloria martyrum edit. RUINART. col. 757. ab homine, qui ipse SYRI EDISSÆ ad sepulchrum S. Thomæ apostoli fuerat, hoc singulare se audivisse dicit: *adveniente festivitate magnus congregatur populorum coetus, ac de diversis regionibus cum votis negotiisque venientibus vendendi comparandique per triginta dies sine ulla telonei exactione licentia datur; decursis igitur festivitatis diebus teloneum publicum redditur.*

psum, variisque Germaniæ populis prædæ loco cessit: ipsa enim Roma Reges Pellitos Gothorum debuit venerari; qui tamen nec urbis, nec aliarum civitatum nundinas auferre cogitarunt, sed potius eas, sicut ubique invenerant, ita conservabant; nec enim tam stupidi erant, ut larga vectigalia in nundinis colligenda repudiarent: potius *siliquatici præstationem, quam rebus omnibus NUNDINANDIS provida definivit antiquitas*, utiliter in commoda sua convertere scivit THEODORICUS (l): & quamvis arianæ sectæ asseclas se profiterentur Gothorum Reges, nundinas tamen ad sepulchra Sanctorum frequentari solitas non tollebant, nam *sedebat & Gothis dedicatorum locorum reverentia* (m). Unde potius in rusticos suos, qui mercatores ad ecclesias negotiaturos spoliabant, acriter animadverti iussit ATHALARICUS, suum erga ejusmodi mercatus favorem palam contestando (n).

§. XVII.

Verum brevis erat hæc lætitia; nam nequidem dimidio sæculo substitit regnum Gothorum; mox enim supervenit Justinianus agens vindicem veteris Imperii. Nundinas igitur in priori suo statu conservavit, & in Corpore Juris a se compilato tantum VALENTINIANI & VALENTIS constitutionem (o) exhibuit, illamque eo sensu voluit inferi, quod mercatores, quicunque mercatus aut nundinas five annuas, five hebdomadales, quocunque modo ortas, five Re-

S 3

gis

(l) Uti apparet ex ejus epistola, quam exhibet CASSIODORUS lib. 4. epist. 19. edit. p. J. GARETIUM, ordinis S. Benedict. p. 62.

(m) PROCOPIUS *de bello gothico*, lib. 1.

(n) *In epist. apud CASSIODORUM, lib. 8. variorum epist. 33. five ultima (cujus initium in edit. GARETII p. 135. & finis p. 129. occurrit) de mercatu festo S. CYPRIANI in Lucania haberi solito ita loquitur: est enim conventus iste & nimia celebritate festivus & circumjectis provinciis valde proficiuus: quidquid præcipuum aut industriosa mittit Campania, aut opulenti Bruttii, aut Calabri peculiosi, aut Apuli idonei, vel ipsa potest habere provincia, in ornatum pulcherrima illius venalitatis exponitur, ut merito tam ingentem copiam iudices de multis regionibus congregatam. Videas enim illic collucere pulcherrimis stationibus latissimos campos, & de amœnis frontibus intextas subito momentaneas domos; populorum cantantium latantiumque discursum; ubi licet non conspicias opera mœnium, videas tamen opinatissima civitatis ornatum &c. &c.*

(o) L. un, C. de nundinis.

gis (p), five Consulum, Senatusque, aut Duumvirorum (q) honoratorumque (r) dispositione institutas, Imperatorumve beneficio (s) concessas, aut saltem tacito consensu indultas (t), frequentaverint, nulla omnino ratione five *in mercibus* vel servis *venalitiis*, aut in pecunia ex *temporali* illo, intra spatium nundinarum, comparato, *quæstu* & lucro *sub privati debiti* (secus de vectigalis publici) *prætextu* molestare liceat. Dumque tantum illa quæstio an & quatenus præscriptione privilegium nundinarum extinguatur, in foro oriri poterat; ad eam decidendam in Digesta conjecit aliquam MODESTINI laciniam, qui nundinas per non usum decennii extinguere assererat (u); quamvis & hanc sententiam rursus migrarit, dum totam usucapionum rationem antiquam (x) paulo post sustulit (y). Vectigalia tamen in nundinis colligenda sub eo & reliquis Imperatoribus constantinopolitanis sunt conservata (z).

§. XVIII.

Quamvis vero mox post Justinianum Longobardi invaderent Italiam, neutiquam tamen patriæ ruditatis egere propagatores, sed
potius,

(p) Vid. h. cap. §. I.

(q) Ibid. §. 8.

(r) Ibid. §. 14. not. (d).

(s) Ibid. §. 14. not. (a).

(t) Ibid. §. 15.

(u) L. 1. ff. de nundinis.

(x) Conferri meretur JUL. PAULUS *recept. sent.* lib. 5. tit. 2. §. 4.

(y) In L. 3. C. de præscript. 30. vel 40. ann. Exinde patet, quam perperam STRYK. BOEHMER, HEINECC. & alii argum. L. 1. D. de nundinis omnia privilegia decem annorum spatium extingui asserant; patet simul superfluum esse eorum operam, qui cum LYNCKER. LEYSER. REINHART. & aliis rationem specialitatis ponunt in nundinarum privilegiis.

(z) Sic PAULUS DIACONUS lib. 23. in MURATORI *script. rerum ital.* tom. I. p. 169. sub anno regnantis IRENE 5. narrat: *cum venisset Ephesum & apud Dei locum orationes fecisset, COMMERCIIUM NUNDINARUM, quod centum esset auri librarum, indulget ad famulatum S. Joannis apostoli, ubi commercium denotat vectigal.* Sic enim NICEPHORUS in PAUL. DIAC. lib. 24. edit. MURATORI p. 174. & in MAX. BIBL. PATRUM pag. 324. lit. g. jubet: *persolverent simul & consuetam COMMERCIA.*

potius, quod mirandum, devictorum institutis se conformarunt (a): adeoque & nundinas conservarunt; neque ecclesiarum mercatus inhibuerunt, præcipue postquam Rex eorum AUTHARIS sacra christiana suscepit; tunc enim admodum liberales erga ecclesias se exhibuerunt (b). Quisnam post eversum a CAROLO MAGNO Longobardorum regnum nundinarum italicarum status fuerit, incidenter infra videbimus. Hæc de nundinis Romanorum sufficiant, non enim vacat hic ponderum, mensurarum, monetæve rationem habere (c).

CAPUT III.

HISTORIA JURIS INSTITUENDI NUNDINAS IN IMPERIO ROMANO - GERMANICO.

§. I.

Pauca, quæ de Germaniæ antiquæ statu ad nos transierunt monumenta, patriæ formam cum commerciis non compatibilem repræsentant. Germaniam enim asperam cælo, informem terra, tristem cultu aspectuque (a), quis exterorum facile invisisset? Quis ausus fuisset & libertatem & merces exponere hominibus, arte depredatoria gloriantibus (b)? Quo vadendum fuisset negotiatori? An silvas (c) oberrandum, donec quosdam Germanos reperiret? Adeo enim naturali libertati erant dediti, ut ne junctas quidem inter se sedes tolerarent (d): quas merces attulisset hominibus, qui necessariis vitæ contenti (e) respuebant, quidquid politiores populi ad commoditatem jucunditatemve invenerant (f)? Quid lucri sperandum

(a) SIGONIUS *de reb. ital.* ad ann. 585.

(b) Idem lib. 3. in f.

(c) Aliqua de his occurrunt in *thes.* GRÆVII tom. II. sed necdum adhuc pro dignitate exculta.

(a) TACITUS *de mor. German.* c. 2. & 5.

(b) MELA *de situ orbis*, lib. 3. CÆSAR *de bello gall.* lib. 6.

(c) CÆSAR c. 1.

(d) TACITUS *de mor. Germ.* c. 16.

(e) Idem c. 23.

(f) CÆSAR lib. 2.

randum fuisset in regione, cui aurum & argentum propitii irative Dii negasse credebantur (g)? Nondum Germanos auri sacra famas (h), aut ullus in mercibus luxus affecerat (i); esculenta & potulenta præbebant fructus agrorum (k); vestes (l) & fercula (m) supeditabat venatio; undique vero & terra ad plantandum (n), & silva ad venandum patebat (o): cætera sibi facile spoliando parare poterant (p), vel aliorum hospitalitate supplere (q), aut simplici permutatione procurare (r). Frustra igitur integra mercatorum comitia apud Germanos quæsieris: talia enim quis indixisset? Quis imperio suo moderatus fuisset? Ubi naturalis status regnabat (s); unus solus non habebat facultatem convocandi (t); plures inter se ægre conveniebant (u). Interdum quidem aut communis pietas ad sacra (x), aut communis necessitas ad comitia (y), in silvas (z), eos convocabat, ubi plures non raro dies noctesque convivii & comotationibus infumebant (a); quia tamen deficiebat nummus, nulli mercatus aut nundinae celebrari poterant; sed loco rerum, pro queis comestibilia permutare debuissent, ipsa potius victualia secum afferre, & firmos tam jucundo oneri lacertos submittere, fœminisve asportanda relinquere (b) maluerunt. Unde & de Germanis asseri potest illud SOLINI (c): *custodiunt morem vetustum, NUNDINAS ac nummum refutant, dant res & accipiunt; mutationibus necessaria potius, quam pretiis parant.*

§. II.

(g) TACITUS c. 5.

(h) Idem c. 26.

(i) Idem c. 45.

(k) Idem c. 23.

(l) Idem c. 17.

(m) Idem c. 46.

(n) Idem c. 26.

(o) MELA lib. 3.

(p) TACITUS, c. 14.

(q) Idem c. 21. & 40.

(r) Idem c. 5.

(s) Idem c. 37.

(t) Idem c. 11.

(u) Idem l. c.

(x) Idem *annal.* II. f.

(y) Idem c. 11.

(z) Idem c. 9.

(a) Idem c. 22.

(b) Idem c. 7.

(c) c. 25. de incolis Silure insulæ in mari britannico.

§. II.

Dum vero Germani Rheno viciniore continuo cum Romanis manus conferebant, cultiores pedetentim mores assumebant (d); alii quidem citius, serius alii; prout nempe antiquis suis moribus firmitus adhærebant vel non. Initio quidem ut merces prædando (e), vel inveniando (f) acquisitas, simpliciore vitæ minus congruas, distraherent, cum vicinis Romanis contrahere incipiebant, eorumque nummos approbare (g). Successu temporis non tantum pecuniæ inhiabant (h), sed & res luxui inservientes sibi ipsis applicare disciebant (i). Qui vero Rhenum transgressi erant Germani, romanæ politiæ se submittere necesse habebant; ibidem enim civitates exstruebant, colonias deducebant (k), municipia erigebant Romani (l), inque illis nundinas, deinde & septundinas, mercatusve annuos (m), & post CONSTANTINI M. tempora ad ecclesias campestris (n) instituebant.

§. III.

Dum tandem Germani, ac præcipue Franci, labentibus Imperii romani rebus Galliæ se se infundebant (o), & sicut romano dominatui finem, sic Merovingicæ monarchiæ initium faciebant; *politia ut plurimum utebantur romana & legibus iisdem* (p); utpote quas hætenus ipsi RIPUARIi & SALii FRANCI comiter colebant, unde & nundinas fisco tam lucrosas in civitatibus, ubi reperiebant, & in noviter exstructis instituebant (q), & consueta inde colligebant vectigalia

(d) CÆSAR lib. 4.

(e) Ibid.

(f) TACITUS, c. 45.

(g) Idem c. 5. & 15.

(h) HERODIANUS lib. 6. c. 7.

(i) TACITUS c. 23. PLIN. *hist. natural.* lib. 19. c. 1.

(k) Exemplum præbet Colonia Agrippina.

(l) AM. MARCEL. lib. 15. DIO lib. 56.

(m) Vid. supra c. 2. §. 8. lit. g.

(n) Conf. c. 2. §. 14. not. e.

(o) Vid. HERTIUS *notit. regni Francorum veteris*, c. I. §. 10. & II. in volum. 2. opusc.(p) AGATHIAS lib. I. *hist.*(q) Sic in SCHANNAT. *hist. Wormat. cod. probat.* n. 7. p. 7. & in HEINECC. *opusc. posthum.* tom. 5. de *vita & gestis LUDOVICI GERMANICI* in *cod. dipl.* n. 66. p. 937. dicitur: *Dagobertus Rex constructam tradidit civitatem Lobenburg; inter pertinentias refert telonium mercatum.*

etigalia (r); nisi forte ipsi Reges immunitatem indulgissent: qualem frequenter Monachi pro suo commercio five negotiatore (s) impetrabant (t); quin adeo integra civitatum telonia obtinebant (x). Hinc multo meliori jure Episcopis, queis non exigua publicarum & ecclesiasticarum curarum pars incumberebat, oportuit subinde mercatum five in antiquis civitatibus vigentium (y), five in recenter constructis institutorum (z), five deinceps in districtu quodam determinandorum (a) telonia elargiri.

§. IV.

Non tantum vero in civitatibus, sed etiam frequenter ad monasteria solebant celebrari nundinæ, perduravit enim etiam sub Francorum Regibus mos, sepulchra Sanctorum visitandi; ad quæ subinde integra erigebantur monasteria. Ad hæc homines magno numero invitabantur (b). Hinc quo magis miraculis vel indulgentiis locus

(r) Ceu colligi potest ex GESTIS DAGOBERTI I. in du CHESNE *script. historia Franc.* tom. 1. p. 582.

(s) Ipsi enim clericis prohibitum erat, *ne circumeuntes questuosas nundinas sectentur*, c. 16. Concilii Heliberitani sub Marcello I. habiti, c. 18. in *collect. antiq. can. poenit.* de la BARRE lib. 3. c. 54. p. 552.

(t) Varia exempla ex antiquis tabulariis in BALUZ. tom. 2. *Capitular.* possent adduci; qua ratione Rex ad assensum sit perductus, disci potest ex exemplo apud GREGOR. TURON. lib. 9. c. 30. *hist. franc.* edit. RUINART. col. 454.

(x) Confer. diploma DAGOBERTI I. apud DOUBLET lib. 3. c. 3. licet enim HENSCHENIUS diplomata a DOUBLETIO allata non sat genuina esse asserat p. 43. in *diatribe de tribus Dagobertis*; citatum tamen ad exceptiones refert.

(y) Exemplum de telonio WORMATIÆ occurrit apud SCHANNAT. *hist. Wormat.* in *cod. probat.* p. 18. num. 22.

(z) Conf. SCHANNAT. c. l. num. 7. p. 7.

(a) Vid. diploma apud citatum HENSCHENIUM p. 28. quod etiam ab omni suspicione liberat p. 30.

(b) Vid. GREGOR. TURON. *de gloria confessorum*, c. 103. edit. RUINART. col. 983. quo passu illustratur id, quod affert HAHN in *der vollständigen Einleitung zu der teutschen Staats, Reichs, und Kayser: Historie*, part. 2. pag. 81. Add. simul diploma de an. 1284. in ill. L. B. de GUDEN. tom. 1. *cod. dipl.* p. 809. n. 380. & quod GUILLIELMUS VENTURA ASTENSIS ad ann. 1300. scribit apud MURATOR. tom. 5. *antiq. Ital.* col. 764. Sic melius intelligi possunt illa, queis plenus est GREGORIUS TURONENSIS *de gloria conf. & martyrum*.

locus quidam inclaruerat, eo majore copia confluebant fideles, qui genium suum originarium non relinquebant domi; & ideo caupones & pistorum desiderabantur in piis peregrinationibus: multi quoque hac occasione accurrere solebant mercatores. Sic insignes oriuntur nundinae: quas inhibere nolebant Reges Francorum, ne hominum devotioni obicem ponere dicerentur. Potius ergo tales fieri concedebant; fiscum tamen, consueta telonia a negotiatoribus collecturum illuc ablegabant (c). Verum personas ejusmodi monasteriis maxime ingratas facile sciebant avertere monachi: ipsa emolumenta fiscalia, incassum obnitentibus comitibus (d), obtinebant; saepiusque chartis regiis sibi inbreviari faciebant (e).

§. V.

Interea temporis, dum multi illi populi antiquae Germaniae in quinque respubl. coaluerant; ex quibus Franci Allemannos, Thuringos & Bavaros per Duces regebant, politia francica universae Germaniae fiebat usitatio; adeo, ut Saxones antiqui Francorum clientes mercatus eorum in gallicis adeo regionibus frequentasse deprehendantur (f), potissimum tamen ad Germaniae politiores formas contulit apostolus S. Bonifacius; dum enim rudissimum illum idolorum cultum ad politiam catholicam traduxit, deprædatorios Germanorum animos non tantum sedavit, sed simul per institutos mediis in silvis Episcopatus (g), horumque seminaria (h), effecit, ut Germania, una antea silva, excoleretur, perque mercatus ad ecclesias celebrari solitos fructus commerciorum melius persentiret. Equidem cum deturbata stirpe Merovingica & variis in Ger-

T 2

mania

(c) Ceu apparet ex diplom. apud, MABILLON. *de re dipl.* lib. 6. p. 483. & ideo FREDEGARIUS supra c. 2. §. 15. not. (k) allegatus tanquam quid speciale notat, *vendendi comparandique per triginta dies sine ulla teloneae exactioe licentia datur.*

(d) Vid. dipl. apud MABILLON *de re dipl.* lib. 6. p. 482. & 483. apud RUI-NART *in appendice ad GREGOR. TURON.* p. 1389. & in FELIBIEN *histoire de l'abbaye de saint Denys in cod. probat.* parte I. p. 18. n. 25.

(e) vid. DOUBLET. supra cit. loc. MABILLON *de re dipl.* cit. loc. & p. 493. ac 496.

(f) In dipl. apud MABILLON, c. 1. p. 482.

(g) V. g. Enchstædt, a quercibus dictum.

(h) Exemplum in abbazia Fuldensi habes.

mania exortis bellis commercia tantisper nutare videbantur: verum PIPINUS, reductis ad officium Ducibus, filiusque ejus CAROLUS M. victis Saxonibus commercia restituit; dumque Italiam Longobardis eripuerat, uniformem in ITALIAE, FRANCIAE & GERMANIAE ditionibus politiam instituit. Adeoque operæ pretium erit, statum & formam nundinarum, qualis inde a CAROLO M. in Imperio fuerat, accuratius penitare.

§. VI.

Nundinas five mercatus in Imperio romano-francico celebratos, ac deinde romano-germanico frequenter institutas fuisse, sat loquuntur antiqua monumenta. In his homines magno numero confluentes partim merces distrahendas asportabant, partim ad eas sibi comparandas concurrebant; dum igitur singuli mutua inter se tractabant commercia; id in summa tranquillitate contigisse, qui existimaret, eum suavi somno indulgere, conventumque non hominum, sed spirituum sibi præfigurare oportet. Vix enim congregi solent homines, mox litigia de meo & tuo oriuntur: mox de pretio, de mercium vitiis, deque ipsa conventionem discordant; inde quam facile ad verbera mutuasque ingenii contusiones profiliunt. Judicem igitur adesse oportuit, qui exorta ejusmodi dissidia, mox interposita autoritate sua, componeret, jurgia dirimeret, & quemvis ad satisfaciendum obligationi suæ adigere valeret. A Rege igitur, tanquam fonte jurisdictionis, constituebatur JUDEX, COMES, VICE - COMES (i), HANSGRAVIUS, *qui disponat & ordinet extra civitatem & non infra ea tantum, quæ respiciunt negotia nundinarum* (k), & RIVARIUS, qui in ipso foro stationem habebant, ubi faciant rationem tam forensibus, quam civibus (l).

§. VII.

Præter hunc a Rege constituebatur telonarius nundinarum. Perinde enim sub Francis, ac antea Romanis (m), constitutum erat: ut

(i) Vid. e. g. dipl. in MABILLON *de re dipl.* lib. 6. p. 541. & in FABRI *Staats: Tangley*, tom. 31. p. 136.

(k) Qualem Hansgravium, h. e. Sandels: Graffen eligendi jus accepit civitas Ratisbonensis anno 1230. in HUND. *metropoli Salisburg.* p. 239.

(l) Hi etiam subinde eligebantur, vid. MURATORI tom. 2. *antiq. Italia*, col. 32. seqq.

(m) L. 5. C. *de vectig. & commiss.*

ut nullus de victualia aut cavalia, quod absque negotio est, teloneum prebendat (n), cumque, perinde ac jusserant THEODOSIUS & VALENTINIANUS A. A. (o), extra mercatus nullum liceret inire commercium, statutum est (p): *ut nullus teloneum exigat, nisi in mercatibus, ubi communia commercia emuntur ac venduntur*: huic telonio in mercatibus exigendo deputabatur TELONARIUS, JUDEX FISCALIS (q), COMESQUE (r); officialis ejusmodi non tantum in pecunia, sed potissimum de ipsis mercibus portionem aliquam, v. g. oleum (s), piper, avenam (t), subinde & aliud quid (u) exigebat. Fiscali hac exactione omnes negotiaturi conveniebantur, nisi immunitatis chartam ab ipso Rege impetrassent: qualem frequenter a Carolingis (x) & eorum in Germania successoribus (y), integra cœnobia obtinebant.

§. VIII.

Cumque ad commercia facilitanda non dubitarint Franci a Romanis solidos & denarios addiscere (z): nummi vero præcipue in commerciis essent necessarij; autoritate publica fides de valore erat nummo per signaturam publicam concilianda. MONETARIUS igitur ad manus esse debuit, cui negotiari volentes æs rude afferrent.

T 3

Quo

(n) *Synod. Metensis* anno 756. in c. 61.

(o) Vid. sup. c. 2. §. 14. not. (d).

(p) In *capitul.* de an. 821. c. 1.

(q) L. 1. *Ripuar.* c. 53.

(r) Vid. *dipl. CAROLI CALVI* in MABILLON lib. 6. *de re dipl.* p. 541.

(s) Vid. MURATORI, c. 1. & col. 893.

(t) L. B. de SENCKENBERG *Send : Schreiben im Tract. vom Pfeiffer : Gericht*, p. 9. & 10.

(u) v. g. Caligas, vid. MURATORI cit. col. 32. vel aleas, vid. L. B. de GUDEN. *cod. dipl.* tom. 3. p. 554. n. 354.

(x) Vid. *formulas MARCULFI*, n. 45. in BALUZ. tom. 2. p. 460. & in BIGNONIO p. 155. vid. *dipl.* in FURSTENBERG *monumentis Paderbornens.* lib. 3. ad an. 898.

(y) Vid. *dipl.* de an. 1186. apud LÜNIG. part. 3. *spic. eccl.* tit. Weissenau, p. 748. & de an. 1227. *ibid.* p. 550.

(z) Conf. JOH. HENRIC. BOCRIS *de regali moneta in specie de mitra bicorni &c.* sect. 1. §. 10. sqq.

Quo tamen etiam per hoc fiscus locupletaretur; jam PIPINUS (a) statuit, ut *de viginti duobus solidis monetarius accipiat solidum unum, & illos alios, cujus sunt, domino reddat*. Si monetarius abfuisset, tunc locus mercationis propter monetæ longinquitatem non modicum passus fuisset discrimen (b). Eo ipso vero, quod in quolibet mercatu specialis monetarius erat constitutus, contigit, ut diversa moneta invaluerit; cui ideo prospicere mercatusque restringere tentavit CAROLUS CALVUS (c). Inde etiam, cum in quolibet loco ob lucrum fisci nonnisi moneta ibidem signata negotiandum fuerit, privilegium impetrarunt Norimbergenses, quod civis eorum alibi *cum denariis Norimbergensibus de jure cambiet* (d). Ob eandem causam, cum sæpe ad defraudandum fiscum in ære rudi contraheretur, statuit FRIDERICUS II. ut *in omni civitate vel oppido, ubi moneta cuditur, nec mercimonia, nec victualia aliquo argenti pondere vendantur, vel emanantur* (e).

§. IX.

De ponderibus quoque & mensuris, uti & de tabernis, stationibus &c. non modicum lucrum in nundinis colligebat fiscus. Pondera enim & mensuræ, ne nimis fraudibus (de quibus in synodis Patres (f), & in capitularibus conqueruntur Reges (g),) subjacerent, a publico subministrabantur; neque citra specialem investituram Regis quisquam jus *der fröge und prove* exercere poterat, quod in eo constituit, ut quis *modia, mensuras, ulnas & pondera visitet probetque*,

(a) A. 756. constitutionem adducit ECCARD *de reb. Franc. oriental.* tom. I. lib. 24. p. 558. & de BUNAV. in *diff. de jure circa rem monetariam in Germ.* §. 37. p. 65.

(b) Dipl. de an. 861. in *illustriss. HONTHHEMII hist. Trev. dipl.* tom. I. p. 189. num. 96. ubi simul adducitur observatio ECCARDI *de reb. Franc. orient.* tom. 2. p. 483.

(c) BALUZ. tom. 2. *capitular.* p. 182.

(d) Dipl. de an. 1219. in *hist. Norimbergens. dipl.* p. II.

(e) Integrum dipl. de an. 1232. edidit SCHANNAT in *hist. Wormat. dipl.* n. 120. p. 110. non integrum de an. 1233. extat in *collect. vind. litter.* p. 196. & in *antiq. Brunsv.* MADERI, p. 255. n. 34.

(f) Vid. cap. 2. X. *de emt. vendit.* desumptum ex *concil. Mogunt.* de an. 873. in HARDUINI tom. 4. can. 14. quod non vidit BOEHMER ibid. adde *concil. Paris.* de an. 829. can. 51. ibidem p. 1327. & 1353.

(g) BALUZ. tom. I. p. 238.

betque, sique iniquitatis aliquid circa ea deprehendat, mulctet (h). Jus hoc non erat sterile; nam pro commodata mensura aliquid erat persolvendum (i), adeo, ut Marchio Estensis a communitate Adriani *pro exactorum aestimatione ponderum & mensurarum* petere potuerit *centum quinquaginta libras venetorum* (k). Ideoque Canonicis ecclesiae Pisanae operae pretium visum fuerit, a CONRADO II. impetrare *rubum de tota civitate, ut nemo sine ipsorum permissione praesumat appendere & librare* (l), multo magis de jure mensuras augendi & minuendi investituram ab Imperatore specialiter impetrare oportuit (m). Stationes & tabernas quod attinet, nullatenus dubitari potest, eas fisco fuisse proficuas; adeoque hic de mercatoribus *staxonaticum* (n), *plateaticum* (o), *curaturam* (p), & alia commoda potuerit colligere.

§. X.

Ob varia hujuscemodi lucra fiscalia facile poterit intelligi, non promiscue ubivis licuisse nundinas instituere. Ideo CAROLUS M. expresse sancivit, *ut mercatum nullo loco babeatur, nisi ubi antiquitus fuerit, & legitime debet esse* (q). Antiquos nimirum sive sub Romanis, sive sub Merovingis, vel in civitatibus, vel etiam ad aedas sacras frequentari solitas nundinas tollere neutiquam intendit; sed potius ad has omnes suos dirigebat Comites & missos regios: alibi vero nullas voluit institui, nisi ubi legitime debebant esse: id quod tantum de palatiis & curtibus intellexit. Cum enim CAROLUS peripateticum regimen amaret, nunc hoc, nunc alio rursus loco confi-

(h) Quale jus per totam Emslandiam habuit Abbatia Meppensis, eoque senatus Meppensis ab ecclesia Corbejensi hodie investitur, vid. PAULINI *diff. hist. diss. 3. §. 2. p. 36.*

(i) Vid. dipl. de 1166. apud DITHMAR. in *cod. dipl. ad TESCHENMACHER. annal. Cliv. p. 3.*

(k) Dipl. de an. 1198. in MURATORI tom. 2. *antiq. Ital. col. 85. Conf. eundem col. 896.*

(l) Dipl. de an. 1147. extat apud MURATOR. tom. 2. *antiq. Italia, col. 88.*

(m) Dipl. de 1390. in *Grandfurt. privil. p. 210.*

(n) MURATORI c. 1. col. 32. *seqq.*

(o) Idem col. 35.

(p) Ibidem col. 28. & *seqq.*

(q) In *L. Longobardorum lib. 3. tit. 18. & in GEORGISCH corpore juris german. antiq. p. 1148.*

confidens (r), partim in antiquis civitatibus, partim in noviter erectis locis (uti præcipue in Germania paucioribus civitatibus confita oportuit facere) sua constituit palatia & curtes regias (s): in ejusmodi palatiis erant Comites palatini, qui litigia partium decidebant. Sic ad hæc loca commodissime poterant confluere negotiatores; utpote in queis promptam justitiæ administrationem de litigiis sive in mercatibus ortis, sive antea jam gliscentibus poterant expectare. Ibidem erant telonarii, de mercatibus telonia exacturi (t). Cumque præterea, non tam ut pauciores monetarii forent alendi, sed potissimum, ut falsa moneta evitaretur, nonnisi in palatiis moneta jure cuderetur (u); hæc vero non leve pondus ipsis mercatibus addebat (x); facile rursus conficitur, in palatiis nundinas fuisse celebratas; utpote in queis plures adhuc fiscales personæ ea, quæ ad lucrum publicum spectarent, curabant. Hanc ob rationem mercatus ut pertinentiæ curtium considerabantur (y).

§. XI.

Tempus quod attinet, nundinæ aliæ singulis hebdomadibus, aliæ singulis annis (perinde ac apud Romanos) celebrabantur. Hebdomadales quidem subinde *tertia ebdomada feria* (z) instituebantur. Frequentius tamen secundum antiquissimum morem die solis celebrari solebant: quæ consuetudo merito reprehendenda adeo tamen invaluerat, ut sæpius constituere necesse fuerit: *ne dominicis diebus mercatum fiat* (a). Tandem effectum est, ut alio die, v. g. sabbathi (b), indicerentur. Annuos vero mercatus quod concernit, tales in

(r) Specimen ambulatorii regiminis e diplomatibus sistit HEUMAN. de re dipl. *Imperatorum*, §. 65. p. 127. & seqq.

(s) Eorum catalogum ordine alphabetico dedit MABILLON lib. 4. de re dipl. integrius vero enumeravit & in tabula consignavit ABBAS GOTWICENSIS.

(t) HINCMARUS REMENSIS *opuscul.* 35. sermonem facit de *Helmigario mercati palatii telonario*.

(u) *Capitular.* lib. 3. c. 13.

(x) Vid. §. 8. hujus capituli.

(y) L. B. de KNIGGE de *castri germanici natura & indole*, c. 2. §. 39.

(z) MABILLON de re dipl. lib. 6. p. 541.

(a) Vid. *capitular.* de anno 809-813. & 864.

(b) Vid. dipl. in L. B. de GUDENUS *cod. diplomatico* tom. 3. n. 270. p. 386. & in MURATORI c. l. col. 869. Conf. ibidem col. 872.

in civitatibus, palatiis & cœmeteriis partim ex determinatione Regis (c), partim occasione festi alicui Sancto dedicati, qui etiam a divino sacrificio dicebantur *MISSÆ* (d), aut occasione encœniorum annuorum (e), alteriusve cujuscunque festi (f), solebant celebrari.

§. XII.

Olim etiam intuitu comitiorum annui celebrabantur mercatus, & quidem mense Martio, post *PIPINUM* Majo (g), & autumnio. Præter hæc tamen, *si necessitas fuerat, vel denunciatio Regis urgebat*, extra ordinem indicebantur (h), & quidem tam frequenter, ut deinceps de majumis vel autumnalibus non amplius cogitaretur. Plerumque festis diebus indici solebant (i). Locus ipse ne libertati statuum inimicus foret, ante portas (k), sub dio (l), in campis apertis ad capiendos homines idoneis debuit celebrari (m); insignis enim concio cum conveniret, in determinando loco prospicere debuit

*Cæsar, ubi illustrem legeret sibi curia sedem,
Quæ posset pleno tot millia pascere cornu* (n).

non

(c) Quo pertinent septem generales nundinæ annuæ in Italia, de quibus vid. *RICHARDUS* de S. GERMANO in *MURATORI scriptor. rerum ital.* tom. 7. col. 1033. Huc etiam referendum diploma, quod ex *HUND. metrop. Salisb.* p. 157. excerptit autor *CHRON. GOTTW.* p. 351. & illud in der Beschreibung der Sanau-Münzbergischen Landen in den Beyslagen, p. 16. lit. p. adde *MEICHELBECK histor. Frising.* tom. 2. p. 278.

(d) *MISSÆ* S. ANDRÆ mentio fit lib. 2. *capitular.* c. 20. *MISSA* S. MARTINI occurrit in *BALUZ.* tom. 2. *capitular.* p. 182. *FORUM* S. MARTINI memoratur in *MURATORI* tom. 2. *antiq. Ital.* col. 32. seqq.

(e) Insigne diploma huc pertinens exhibet *HERTIUS opusc.* volum. II. p. 129.

(f) *Vita S. Annonis Archiep. Colon.* apud *SURIUM*, 4. Decemb. lib. I. c. 29.

(g) *FREDEGARIUS* ad an. 766. Conf. *PISTORIUS* in præf. ad P. V. *amœnit. hist. jurid.* ubi notat errorem *KEYSLERI* in *antiquit septentr.* p. 87.

(h) *Capitular.* I. CAROLI M. c. 12.

(i) Ceu observat *LUDEWIG Erleuterung der guldenen Bull.* tom. 2. pag. 70.

(k) Du *FRESNE*, cujus disputationem vertit *PISTORIUS* c. 1. p. 1. dist. 2. von den ehemahligen *placitis ante portas*, p. 5.

(l) *BUDER. amœnitates jur. publ.* p. 176. observat. II.

(m) *LEHMAN. chr. Spir.* l. 5. c. 6 p. 342. perinde ac hodie in Polonia.

(n) *GÜNTHER in Ligurino* lib. 5.

Tbes. Dissert. Vol. I. Pars I.

U

non enim comitia unius alteriusve horæ spatio absolvebantur; nam, uti jam TACITVS descripsit, Germani comitiorum initium faciebant cunctando, medium litigando & finem computando. *Lenta enim & vinolenta sunt Germanorum consilia* (o), omnisque frugalitas e comitiis ita est proscripta, ut nec legibus publicis introduci poterit (p). *Immensa igitur vini copia velut ad convivium Assueri* (q) nec minor victualium abundantia in loco comitiorum erat procuranda. Simul ac vero signum ad missam antecedentem dabatur, so bald die Meß eingeleitet wurde, mercatoribus res suas venum exponere licuit, & mercatus capiebat initium. Eo tempore jurisdictionis iudicis ordinarii quiescebat & ab Imperatore (r) exercebatur: telonium quoque & moneta talis mercatus spectavit ad Imperatorem; quod jus in civitatibus Principum ecclesiasticorum diutius penes Imperatorem remansit (s). Plerumque jura sua exercere solebat per Mareschallum (t), qui in civitatibus imperialibus eandem potestatem sibi usque in hodiernum diem durantibus comitiis conservavit (u).

§. XIII.

Alia mercatum species, quæ nec certo loco, nec tempori alligata, sed extra ordinem indicebatur, tempore expeditionum bellicarum occurrit. Quoties nimirum a Regibus convocabantur vasalli

(o) Ita LUDEWIG c. 1. p. 82.

(p) A. B. tit. 12. §. 3. LUDEWIG c. 1. p. 82-84. BUDER. c. 1. obs. 10. p. 171.

(q) Vid. descriptionem comitiorum MOGUNTIAE sub FRIDERICO I. habitorem apud ARNOLDUM LUBECENSEM l. 3. c. 9. edit. BANGERTI & MOLLERI p. 318. & in LEIBNIT. script. rer. Brunsw. tom. 2. p. 661.

(r) GÜNTHER. c. 1. lib. 2. speculum saxonicum lib. 3. art. 60.

(s) Vid. dipl. de a. 1209. apud MEIBOM. in apolog. pro Ottone, p. 128. & in tom. 2. rer. german. p. 377. Conf. dipl. in SCHILTERI tom. 2. instit. juris publ. tit. 15. & in L. B. de GUDENUS cod. dipl. tom. 1. num. 177. p. 471.

(t) CONRAD. URSERER. ad a. 1209.

(u) Vid. LUDEWIG ad A. B. tom. 2. p. 831. seqq. in exercitio tamen horum jurium limites positi sunt per pactum cum civitatibus imperialibus, quod vid. in cl. SCHMAUS. corp. jur. publ. acad. p. 763. cui tamen non vult hodie MARESCHALLUS acquiescere, vid. Wahl. Diarium FRANCISCI I. p. 17. seqq.

vasalli cum suis subvasallis, ut contra hostem educerentur; ipsi vasalli quidem per sex septimanas (x), imo in expeditionibus romanis, quousque illæ durabant (y), sibi alimenta procurare debebant. Imperator tamen simul prospicere debuit, quo interea temporis alimenta reperire possent fideles sui; elapsis vero sex septimanis, & dum successu temporis (forte occasione juris feudalis longobardici (z)) observantia invaluerat, ut dominus indistincte militiæ suæ de victualibus prospicere deberet (a), eo magis hæc cura ad Imperatorem spectabat. Hinc indicebat mercatum (b), & subinde hoc jus per expressa pacta reservavit (c). Teloneum a mercatoribus eo confluentibus colligendum procul dubio ad Marschallum spectavit (d).

§. XIV.

Sæpius quoque extraordinarii celebrabantur mercatus occasione torneamentorum. Scilicet jam sub antiquissimis temporibus in Italia (e), & deinde apud Francos (f), tandem & apud Germanos (g), præcipue vero seculo XI. & XII. celebrabantur ludi militares; hi torneantium conventus more germanico instituebantur; Nobiles præ-

U 2

(x) Vid. liber vetus *de beneficiis* §. 11. *jus feud. alemann.* c. 7. §. 4. *Jus feud. alemann. ex moribus Barvaria* cap. 7. *jus feudale sax.* cap. 4.

(y) Vid. *Constitutio de expeditione rom.* in de SENKENBERG *corp. jur. feud. germ.* p. 516.

(z) H. f. 107.

(a) CARPZ. P. III. *const.* 28. def. 19. n. II. BERGER *diff. de fide vasallitica*, §. 25. STRUBEN *Nebenstunden* part. I. p. 440 - p. 458.

(b) Exemplum adducit SCHILTER in *glossario teutonico* v. *Markt*, vid. TUBODUS lib. I. in du CHESNE tom. 4. *script. hist. franc.* p. 777. conf. SIGONIUS *de regno Italia*, in fin. lib. 7. OTTO FRISING. *de gestis Frid.* I. lib. 2. c. 12. apud URSTIS. p. 454.

(c) Uti in pace Constantiæ in MURATORI *antiq. Ital.* tom. 4. p. 312. art. 23. & in litteris investituræ 1285. datis vid. CALMET. *hist. de Lorraine dans les preuves*, col. 481. LEIBNIT. *cod. jur. gent. dipl.* p. I. n. 13. §. 2. p. 29. & MASCOV. *diff. de nexu regni Lotbaring.* in *append.* n. I.

(d) Vid. *Europäischer Herold* part. I. p. 252.

(e) Mentionem jam facit d. AUGUSTIN. lib. 4. c. 53. *de doctrina Christi*. Conf. MURATORI tom. 2. *antiq. Italia*, in *dissert.* 29. *de spectaculis & ludis publicis medii ævi*.

(f) NITHARDUS lib. 3. *hist.* apud PITHOEUM p. 35.

(g) WITTICHINDUS lib. I. *annal.* p. 640.

præcipue luxui se dabant (h): quam ob causam, sicut & ob necessitatem spectatorum magno numero affluentium, opus erat, ad torneamenta, perinde ac antea de comitiis dictum, convocari mercatum, & inde venit (i), quod ipsa torneamenta sæpius dicantur nundinae (k). Institutum hoc sæpius quidem & a Patribus (l), & a Pontificibus (m), tum ob tristia, quæ eveniebant, exempla (n), tum quod peregrinationes in terram sanctam impedirentur, acriter est prohibitum (o); continuavit tamen (p), usque dum per inventum pulveris pyrii alia bellandi ratio introduceretur.

§. XV.

Ex hætenus deductis facile poterit concludi, Imperatores ac Reges jure instituendi nundinas gavisos esse. Quod de extraordinariis omnino expeditum est; a Regis enim nutu dependebat, comitia sive universalia, sive particularia indicere, vasallos ad expeditionem bellicam convocare, torneamenta celebrare! (q), consequenter etiam nundinas hisce occasionibus necessarias instituere. Quoad ordinarias vero nundinas, eas a Regis arbitrio dependisse, facile conficitur; dum enim integrum nundinarum institutum sicut a Romanis ortum, ita a Francis conservatum, ad Germaniam permeaverat; facile intelligitur, quod sicut romani Imperatores eo tempore jure instituendi nundinas gavisi sint, sic etiam Reges & Imperatores nostri eodem se jure niti merito existimare potuerint; per ipsam enim nundinarum formam id satis determinabatur. Solius enim Imperantis erat, constituere judicem ad nundinas, telonium exigere, monetam signare, & reliqua lucra e nundinis percipienda
fisco

(h) CARDINALIS DE VITRY lib. 2. *hist. occid.* c. 3.

(i) SCHUBART. *de ludis equestribus*, c. 4. §. 2.

(k) OTTO FRISING. *de gest. Frid.* I. lib. I. cap. 25. in URSTIS. p. 421.

(l) S. BERNHARD. ep. 67. SUGERII in du CHESNE tom. 4. p. 516.

(m) Vid. HARDUIN. tom. 6. p. 2. p. 1682. & C. I. X. *de torneamentis*.

(n) Vid. PISTOR. in *amæn. hist. jurid.* part. I. diff. 6. von dem Ursprung und Gebrauch derer Thurniere, p. 122. & 123.

(o) C. I. cit. & extrav. Joannis XXII. *de torneamentis*.

(p) Exemplum sub MAX. I. de a. 1495, & sub HENRICO II. Rege Galliarum 1559. occurrit.

(q) SCHUBART. c. I. c. 4. §. 5.

fisco inferre, queis subditus nulla ratione poterat creare præjudicium.

§. XVI.

Sic etiam ævo Romuleo, quo CAROLUS M. regni habenas gessit, a solo Imperatore hoc jus exercebatur. Verum cum LUDOVICO PIO alter Numa Pompilius (si calliditatem exceperis,) redire videbatur. Hic enim parum intelligit tam vasti regni habenas gerere; parum enim videbatur illi, immunitatem a mercatum teloniis largiri (r), ipsa adeo telonia (s) & monetas (t) alienabat ipsosque suos judices a nundinis sæpe excludebat (u). Postquam deinde per improvidam regni divisionem immanem illam tempestatem sibi concitaverat; Jam Duces contra politiam patris restituti aliique status plura poterant audere; passim pro lubitu nundinas instituentes; quas revocare frustra annisus est CAROLUS CALVUS (x). Unde jam sub LOTHARIO I. contra capitularia CAROLI M. (y), nova philosophia oritur, inter ipsum jus instituendi nundinas & inter privilegia nundinarum distinguens (z). Quia autem solæ nundinæ potius oneri videbantur, si invito domino *negotiatores mansionem acciperent* (a), si *in ecclesiis negotiationes ac nundinarum & fori tumultus, seculariumque judiciorum* (maxime criminalium) *audirentur strepitus* (b): nemo facile instituebat nundinas (c), nisi etiam aliqua nundinarum privilegia impetrasset; qua occasione simul sibi confirmari faciebat mercatum ab Imperatoribus.

U 3

§. XVII.

(r) BALUZ. tom. 2. *capitular.* p. 1406. & alibi MARTENE tom. I. *ver. monum.* p. 61.

(s) Vid. e. g. MABILLON *de re dipl.* p. 392.

(t) *Monum. Paderborn.* ad a. 833. lib. 2. p. 91.

(u) BALUZ. c. 1.

(x) A. 864 in BALUZ. c. 1. p. 182.

(y) In *legib. longob.* lib. 3. tit. 18.

(z) Vid. dipl. LOTHARII I. apud du FRESNE in *glossario*, v. forum, Conf. illud apud MURATOR. tom. 5. *antiq. Ital.* col. 193.

(a) In WILHELM. HEDA *de Epis. Ultraject.* p. 45.

(b) C. 2. X. *de immun. eccles.* in 6.

(c) In HERT. *opusc.* volum. II. tom. 2. p. 129.

§. XVII.

Ante omnia igitur personas sibi odiosas, judices nimirum publicos a mercatibus suis removeere student seculares (d) non minus, quam ecclesiastici (e), qui loco eorum advocatis suis jurisdictionem concedi faciunt (f). Quia vero sola jurisdictio parum lucri involvebat; simul jus in mercatibus telonium instituendi (g), aut institutum percipiendi ecclesiastici (h) æque, ac sæculares (i) impetrant; nec minus monetæ lucra (k), & cætera forensis juris utensilia, in ponderibus & mensuris consistentia (l), imo integras curtes cum ejusmodi regalibus (m) consequuntur, &, quod maximum, subinde ipsum jus, mercatus cum ejusmodi privilegiis pro lubitu instituendi, accipiunt (n), qua nimia Imperatorum, præcipue OTTONUM libera-

(d) MURATOR. c. 1. tom. 2. col. 469.

(e) MABILLON. de *re dipl.* lib. 6. p. 544. de a. 869. & MURATOR. tom. 2. *antiq. Ital.* col. 9. de a. 998.

(f) Vid. dipl. de a. 990. in LEUCKFELD. *antiq. Quedlinburg.* p. 108. 109. de a. 1000. in *singul. Norimb.* p. 259. de 103. in UGHELLI *Ital. sacr.* tom. 1. col. 445. & de 106. in FALCKENST. *cod. dipl. ant. Nord.* p. 28.

(g) du FRESNE v. mercatus & de a. 965. in JOANNIS *script. Mog.* tom. nov. p. 43. in fine.

(h) Vid. dipl. de anno 947. in SCHANNAT. *hist. Worm. cod. prob.* p. 18. n. 20. & de a. 973. *ibid.* n. 26. p. 23.

(i) ECCARD. tom. 2. *script.* p. 2259.

(k) ZYLLESIIUS in *defens. Abbatia S. Maximini*, p. 41. num. 25. de a. 1056. & ill. HONTHEIM tom. 1. p. 404. n. 258. & cl. BUDER *Samml. lung ungedruckter Nachrichten*, p. 429. de a. 1064.

(l) De a. 908. in FALCKENSTEIN. l. c. p. 18. de a. 910. *ibid.* p. 21. de a. 916. in MFICHELBECK. part. 1. *chr. Fris* p. 192. de a. 999 in HUND. *metr. Salisb.* tom. 1. p. 242. quod plumbea bulla est munitum; de a. 1000. in ill. HONTHEIM tom. 1. p. 338. n. 213. & in *singular. Norimb.* p. 259. de a. 1019. in SCHANNAT *hist. Fuld* n. 40. p. 153. de a. 1045. in LUDEW. *reliqv. MS.* tom. 7. p. 505. de anno 1060. in FALCKENSTEIN. p. 28. de 1092. in *antiq. Bursfeld.* LEUCKFELD. p. 7. quem passum præter morem suum bene legit, cum alias per totum illud sæpe lapsus sit bonus Parochus. Authographum tenet cl. KOEHLER.

(m) SCHATEN *annal. Paderborn.* lib. 5. p. 471.

(n) Vid. dipl. in UGHELLI tom. 1. col. 445. ill. HONTHEIM tom. 1. p. 404. n. 258. LÜNIG part. *speciali des Reichs Archive*, cont. 2. 3. Forts. p. 7. & cont. 4. part. 1. tit. *Bopfingen* p. 214.

beralitate (o) ad tempora interregni frequentissime usitata jus regium circa nundinas magis magisque est labefactatum: & licet HENRICUS V. intenderat, simul ac semel omnia Statibus ecclesiasticis regalia, & inter ea *monetas, telonium, mercatum* eripere (p); hoc tamen consilium exitu est destitutum: & potius FRIDERICUS II. jura ejusmodi sicut sæcularibus (q), ita & ecclesiasticis Statibus concessa (r), imo & quocunque etiam illicito modo acquisita WILHELMUS (s) confirmare debuit. De hisce juribus disponebant Status, vel confirmante Cæsare ea alienando (t), transigendo (u), vel etiam citra auctoritatem illius, quod lubet, agunt, immunitatem a teloniis mercatum largiuntur (x), vel ipsa telonia aliis concedunt (y), vel elocant (z); neque HENRICI VII. decretum, quo de nundinis disponendi (a), & immunitatem a teloniis indulgendi facultatem Statibus denegat (b), in observantiam est deductum.

§. XVIII.

Cæterum hic præcipue in considerationem vocanda est turbata Imperii nostri forma. Nimirum jam ab antiquissimis temporibus externis non tantum Normannorum, Hunnorum aliorumque insul-

tibus,

(o) Vid. vita IO. GÖRZIE in LABBEI tom. I. *bibl. MST. nov.* p. 776.

(p) Apud PETR. DIACONUM lib. 4. c. 35.

(q) In LVDEWIG *reliq. MSCT.* tom. 7. l. 4. p. 515.

(r) In L. B. de GUDEN. tom. I. n. 177. p. 471.

(s) CHR. AUGUST. ad a. 1254.

(t) de a. 898. in LÜNIG. part. 2. *spic. eccl. tit. Passau*, p. 758. de a. 946. in ECCARD. c. l. de 1051. in ill. HONTHEIM tom. I. p. 392. n. 24. de a. 1092. in LEUCKFELD *ant. Bursf.* p. 7.

(u) Vid. dipl in HUND. c. l. tom. I. p. 114. & in LÜNIG *spic. eccl. c. 4. tit. Rotenburg.* p. 825.

(x) de a. 1123. in ill. GUDEN. tom. I. p. 57. n. 25. (b) de 1220. in HERT. *opusc.* volum II. tom. 2. p. 110.

(y) de a. 1055. in ill. GVD. tom. I. p. 21. n. 12. de 1271. in WECK. *Beschreibung von Dresden*, p. 470. lit. Qq.

(z) de 1291. in ill. GUDEN. tom. I. p. 884. n. 418.

(a) In BUTKENS *trophais Brabant. codice probat.* p. 141. & in MASCOV. *diff. de nexu Reg. Loth.* in append. n. 7.

(b) In PONTANI lib. 6. *hist. Geldr.* p. 182.

tribus, sed internis potissimum diffidationum armis concussa gemebat Germania & Italia, adeo, ut iis tollendis nulla Imperatorum studia usque ad MAXIMILIANUM I. sufficerent; quo igitur securitas aliquatenus obtineretur, pagi muris & fossis a regibus cingebantur: neque ulli alteri licebat murum ducere, imo nequidem domum lapideam habere, nisi speciali Imperatoris concessione (c), alias enim frequentia prædonum latibula ob defectum pulveris pyrii difficulter evertenda invaluisse. Cum vero in solis civitatibus aliqua foret securitas; tantum in illis commercia poterant frequentari, & agrarii homines saltem in circumferentia miliaris circum habitantes huc victualia deferre, nundinasque celebrare jubebantur (d). Hinc si quis ab Imperante jus monasterium (e), vel oppidum suum muris cingendi impetraverat, tunc demum de nundinis instituendis poterat cogitare: ideoque cum jure civitatis simul jus mercatus instituendi (f) cum banno miliari (g), & non raro cum aliis juribus monetæ, telonii (h) & jurisdictione (*) sicut & sæpe cum privilegio asyli pro bannitis (i) sibi confirmari faciebat.

§. XIX.

(c) Cl. BUDER *amoen. jur. feud. observat.* 9.

(d) GOBELIN. *in cosmodr.* æt 6 c. 47. p. 347. in MEIBOM. tom. I. adde GOEBEL. *in præf. ad BEYERI tr. de colleg. opif.*

(e) Vid. dipl. de a. 908. FALCKENST. p. 19.

(f) Vid. dipl. de 948. in MURATORI tom. 2. A. ITAL. col. 469. de a. 1324. in L. B. de GUDEN. tom. 3. n. 156. p. 215. de 1333. *ibid.* p. 281. de 1355. *ibid.* p. 386. de 1316. *ibid.* p. 414. de 1364. in SCHANNAT. *hist. Worm.* tom. 2. no. 208. de 1367. in *ill. GUDENUS c. I. n. 318. p. 471. diplomatarium CAROLI IV. in HOFFMANN'S Sammlung ungedruckter Nachrichten*, p. 51. n. 48. de 1398. in HOCKER *Seils bronnischen Antiquitäten* p. 140.

(g) *Jus P. Sax.* lib. 3. art. 66 confer. *gesta Balduini Archiep. Trevir.* p. 966. in REUBERO. LÜNIG. *parte speciali des Reichsarch.* part. 2. tit. Rothenburg. p. 335. LUDEWIG. *reliq. MSCT.* tom. 6. p. 41. & 42. & *diff. de opifice in pagis exule*, §. 4. & 5. vid. tamen quid moneat RICCIUS p. 243. in *spicil. ad Engau.* lib. 1. tit. 6. §. 153.

(h) Vid. e g. SIGEBERTUS *in vit. S. Guiberti*, §. 10. 307. *Secul. V. Bened.*

(*) Vid. dipl. de an. 1356. LUDEWIG. *reliq. MSCT.* tom. 2. p. 309. & 311.

(i) Dipl. de 1376. in *Frankfurter Privilegiis*, p. 187. & de 1334. in LÜNIG *parte special. des Reichsarch. tit. Nördlingen* p. 19. & 20.

§. XIX.

Licet vero hac ratione intra civitatum & cœmeteriorum (k) mœnia commercia securo possent celebrari: sæpe tamen ex arcibus deprædationes exercebantur in mercatores obvios; nam *tanto quisque se nobiliorem ratus est, quo foret rapacior* (l); cumque ob conjunctionem cum Italia ab OTTONIS M. tempore factam multum in Germania frequentarentur commercia, & civitatum multum interesset, ea conservari; hinc ipsæ omni modo eo annitebantur, quo securitas commercantibus fervaretur. Non solum enim pacem publicam (m) & treugam ecclesiasticam (n) constitui faciebant; sed etiam sicut peculiaribus bullis Pontificum (o), sic etiam ab Imperatoribus seculi X-XV. omnibus nundinas suas visitaturis saluum conductum impetrabant (p). Pacis ejusmodi & treugæ a Rege specialiter constitutæ signum erat chirotheca & crux in loco mercationis erecta (q). Cumque non raro sub prætextu debiti privati mercatores captivarentur, pignorarentur suisque mercimoniis spoliarentur; omnino necesse fuit, immunitatem contra arresta ab Imperatoribus extrahere (r), ne tali sub schemate salvus conductus pro lubitu

(k) Hinc passim in cœmeteriis, muris cinctis reperiuntur vestigia tabernarum ceu ex MATHÆO *de nobilitate*, p. 733. notat PISTORIUS *in præfat. ad partem 3. amœnit. hist. jurid.*

(l) CAMPANUS *epist. ad a. 1471. conf. GÖTZE von Beychlingen in seiner Lebens-Beschreibung*, e. g. p. 130.

(m) Vid. e. g. *autor vita HENRICI IV.* p. 387.

(n) Conf. tit. decret. *de treuga.*

(o) Vid. e. g. *Stranßfurter Privilegia*, p. 232. & PFEIFFER *orig. Lips.* lib. 2. §. 37. p. 228.

(p) Vid. dipl. de 946. in LÜNIG *spic. eccl.* p. 3. tit. *Corvey* p. 78. & 79. de anno 996. in MEICHELBECK *part. I.* p. 142. de a. 1000. in rev. HONTHEIM. *tom. I.* p. 338. n. 213. de 1033. in SCHATEN. *annal. Paderborn.* p. 492. de a. 1060. in FALCKENST. p. 28. de 1214. LÜNIG *parte speciali cont. 4.* p. 466. de 1240. *Stranßfurter Privilegia*, p. 3. de an. 1318 in ill. GUDEN. *syllog. dipl. Mogunt.* p. 488. & FALCKENST. p. 195. de 1366. in *Stranßfurter Privilegiis*, p. 174. de a. 1468. in *Beschreibung der Sanau-Münzenb. Landen, Beylag. Lit. (p)* p. 16. de a. 1487 in LÜNIG. *part. I. tit. Heilbrunn.* p. 891.

(q) *Sachsenspiegel lib. 2. art. 26. Weichbild art. 9.*

lubitu violaretur. Ob rationes ejusmodi etiam Vicariis tum Italiae (s), tum Germaniae (r) facultatem nundinas confirmandi faciebant Imperatores.

§. XX.

Verum dum nequidem paces publicæ, licet per sacrament^a Principum firmatæ (y), observabantur, multo minus ejusmodi speciales paces proficiebant; quia Imperatores sanctionibus suis addere pondus non valebant. In Italia quidem suam auctoritatem FRIDERICUS I. adhuc ostendit, & Mediolanenses, quod mercatum Laudensium destruxerant (x), banno imperiali subjecit (y), eorumque ausus efficaciter (z) retudit: imo FRIDERICUS II. adhuc generales ibidem nundinas potuit instituere, quarum tempore non alibi ullum liceret habere commercium (a); at in Germania præpotentia Statuum altius excreverat (b). Sanciverat quidem FRIDERICUS II. aliquid de recto nundinarum germanicarum usu (c): verum leges Imperatorum erant campana sine pistillo; neque enim exequi poterant, si unus alterum frequenter foris negotiantem captivabat, ejusque casulas argentarias destruebat (d). Hinc qui mercatum suum servari volebat, vicinorum vexationes pecuniaredimere necesse habuit (e):
sic

(r) Vid. *diplomatarium* CAROLI IV. in HOFFMAN. c. I. part. 2. p. 267. *Græffurter Privileg.* p. 163. de a. 1360. & p. 320. de a. 1465. ibid. p. 320.

(s) Vid. dipl. de a. 1360. in LÜDEWIG *reliq. MST.* tom. 9. p. 697. & tom. 10. p. 192.

(t) Vid. dipl. de a. 1367. in *Græffurter Privilegiis*, p. 180.

(u) CONRAD. URSPERGENSIS p. 267.

(x) OTTO MORENA in *hist. rer. Laudens.* p. 808.

(y) Vid. dipl. de 1155. in MURAT. tom. 2. *ant. Ital.* col. 591. & 592.

(z) GÜNTHERUS in *Ligurino* L. 8.

(a) Vid. *chronicon* RICHARDI de S. GERMANO ad a. 1233. in MURATORI *scriptor. rer. ital.* tom. 7. col. 1033.

(b) JOANNIS SARISBERIENSIS *epist.* 159. p. 459. ait: *qui tum vicinos, quam remotissimos solo metu terrebat, Principes Teutonicos suos ab injuriis cohibere non potest.*

(c) In constitutione de an. 1232. supra citata.

(d) ARNOLDUS LUBECENSIS lib. 6. *chron. Slavorum*, c. 6.

(e) Vid. dipl. de 1208. in HAHN *collect. monum.* tom. 1. p. 87.

fic in arbitrio Principum *omnis securitas erat, sed duntaxat cum promittunt; nam nisi publica fide accepta, eorum quoque fines infesti sunt omnibus* (f). Hinc mercatores, qui securitate gaudere volebant, a cujusvis territorii domino conductum specialem pro pecunia sibi redimere necesse habebant (g).

§. XXI.

Unde si ipsi Principes soli securitatem commercantibus valerent conservare, ipsi quoque nundinas instituisse deprehenduntur. Sic, ut aliqua tantum exempla delibemus, anno 1130. ADELBERTUS nundinas annuas instituit (h). HENRICUS, *Saxonum & Bojorum Dux*, anno 1151. instituit in Bardewig mercatum, suisque civibus Lubecense forum frequentare prohibuit (i). A. 1156. HENRICUS LEO mercatoribus Lubecam visitantibus conductum promisit (k). A. 1234. HENRICUS, *Marchio Misniae*, confirmavit Abbatiae mercatum a progenitoribus suis indultum (l). A. 1310. OTTO STRENUUS, *Dux Brunsw. et Luneb. dedit jus civitatis in teloniis, mensuris, modiis, ulnis, libris & cujuslibet alterius generis juris* (m). 1337. ALBERTUS, *Dux Austriae*, Episcopo Frisingensi concessit mercatum hebdomadalem (n). 1348. Comes *Clivensis* nundinas annuas & hebdomadales, cum salvo conductu & immunitate a teloniis excitavit (o). 1359. RUDOLPHUS, *Dux Austriae*, concessit oppido ecclesiae Frising. jus civitatis & mercatum hebdomadalem (p). 1403. WILHELMUS, *Marchio*

X 2

chio

(f) CAMPANUS *epist.* ad a. 1471.

(g) L. B. de GUDENUS tom. 3. n. 387. de an. 1395. adde MURATORI c. 1. col. 900. talis conductus dictus fuisse videtur der Sandt-Fried, vid. P. P. FRIDERICI II. RUDOLPHI & ALBERTI in ill. SENCKENBERG corp. jur. feud. p. 560. & 568.

(h) Ill. GUDENUS tom. 1. n. 32. p. 85.

(i) HELMOLD. *chronicon Slavorum*, lib. 1. c. 76. in edit. BANGERTI & MOLLERI p. 171.

(k) Ibidem lib. 1. c. 86. p. 198.

(l) Dipl. in LUDEWIG. tom. 3. reliq. MSCT. p. 53. ubi simul versio coeva.

(m) PFEFFINGER. in *Vitriario* ill. lib. 3 tit. 2. p. 153. & 154.

(n) In MEICHELBECK tom. 2. *hist. Fris.* p. 146.

(o) Apud DITHMAR. *cod. dipl.* ad TESCHENMACHER. *annal. Clivia*, n. 23. p. 15.

(p) MEICHELBECK cit. tom. 2. part. 2. p. 174.

cbio Misnia, Dresdæ dedit jus civitatis cum mercatu hebdomadali (q). 1479. *Episcopus Frisingensis* annuas nundinas concessit (r). 1486. ERNESTUS, *Dux Saxoniæ*, duas nundinas annuas, reservato sibi telonio, instituit (s). Hæ omnes tamen nundinæ a Statibus institutæ differebant a nundinis codicillo imperiali firmatis; quod his, saltem de jure, commercandi libertas per totum Imperium competeret, illis vero tantum in territorio ejus, qui ipse nundinas concessit.

§. XXII.

Verum diversitas hæc nundinarum imperialium & territoriarum sublata est sub MAXIMILIANO I.; hic enim a Statibus ad pacem publicam per totam Germaniam introducendam adactus (t), omnibus per totum Imperium commercantibus saluum conductum concessit (u); ea quidem declaratione addita, ut asyla, nundinis antea concessa, nequeant impofterum turbatoribus pacis publicæ receptaculi loco inservire (x). Sic nundinæ a Statibus institutæ per totum Imperium effectus fortiebantur, quin conductum specialem ab Imperatore impetrare amplius foret necessarium (y). Ipsi tamen Status lucra conductus, quatenus possederunt, sibi deinceps sedulo conservarunt (z). Post varias tandem belli tricennalis vicissitudines per

(q) In WECK *Beschreibung von Dresden*, part. 4. tit. 9. p. 474. lit. U. u.

(r) MEICHELBECK tom. 2. p. 266.

(s) Vid. dipl. in STRUV. *historisch-politisch. Archiv*, tom. 3. p. 287.

(t) DATT. de pac. publ. lib. 4. c. 1.

(u) vid. DATT. p. 873. seqq. conf. *Landfrieden* de 1548. tit. 1. §. 1.

(x) Vid. *Landfriede* de an. 1548. tit. 16. §. 1. & 2. tit. 27. adde declarationem MAXIMILIANI I. de 1516. in *Stranffurter Privilegiis* p. 359.

(y) Vid. dipl. de 1556. in MEICHELBECK. tom. 2. p. 325. de 1578. apud SCHOTEL. *de singul. quibusdam in Germ. juribus*, c. 11. p. 317. de 1664. in PFEFFINGER. *Vitr. ill.* tom. 3. p. 158 de 1690. in GROPP. *collect. Scriptor. Würtzeb.* tom. 2. p. 537. de 1695. in THOMASII *diff. de jure Statuum Imperii danda civitatis*, p. 41. ut reliqua nundinarum a Statibus institutarum exempla prætermittam.

(z) Sic Archiepiscopus Moguntinus a. 1498. telonium conductitium a mercatoribus nundinas Francofurtenses visitantibus exigendum, sibi confirmari fecit in LÜNIG. *spic. eccles.* cont. 1. tit. *Mayntz*, p. 99. Ob quam causam jus conducendi per pactum sibi reservavit anno 1584. in *Stranffurter Privileg.* p. 419. unde mirandum, quod AUTOR tr. vom *Pfeiffer-Gericht* p. 102. propter ejusmodi conductum aliquam nundinis Francofurtensibus prærogativam velit attribuire.

per subsecutam Pacem Westphalicam, & succedentes Imperii leges hodierna Imperii forma est stabilita; in qua, quomodo se habeat jus hodiernum instituendi nundinas, nunc est videndum.

CAPUT IV.

DE

JURE INSTITUENDI NUNDINAS IN IMPERIO SECUNDUM
PRINCIPIA JURIS PUBLICI HODIERNI.

§. I.

Hodie Imperium totum quantum in peculiare respublicas est divisum; quæ omnes tamen inter se invicem ut concives sub nexu unius reipublicæ agunt, unumque Imperatorem venerantur. In singulis hisce rebus. sunt cives, qui omnes libertate commercandi gaudent, tum ex natura reip. (a), tum ex speciali legum dispositione (b). Vi hujus libertatis nundinas possunt celebrare (c), quotiescunque datur occasio; inde passim exterorum mercatus visitant, & iis in locis, ubi commercium cum Sanctis non detrectant homines, ad loca sacra conventus mercantiles ipsi, quatenus abusus evitant (d), libere instituunt. Hæc tamen libertas civium quasdam ex natura societatis civilis admittere debet restrictiones; nimirum si salus & utilitas territorii prohibeat, mercatus ejusmodi vel plane non, vel saltem non nisi sub certo modo, possunt instituere; imo pro re nata ad nundinas possunt compelli.

X 3

§. II.

(a) Vid. supra c. I. §. I.

(b) Landfriede de anno 1548. tit. I. §. I. soll ein jeder des andern Unterthanen, geistlich und weltlich, durch seine Fürstenthum, Landschafften, Graffschafften, Herrschafften, Oberkeit, Gebiet, frey, sicher, und unbehindert wandern, ziehen und werben lassen. I. P. O. art. 9. §. 2. *fit commerciorum libertas & transitus ubique locorum terra marique tutus, adeoque ea omnibus & singulis utriusque partis fœderatorum vasallis, subditis, clientibus & incolis, eundi, negotiandi redeundique potestas data sit, virtuteque præsentium concessa intelligatur.*

(c) Vid. OTTO diss. de nundinis, thes. 9.

(d) Tridentinum, sess. 25. p. m. 580. sancit: *Sanctorum celebratione ac reliquiarum visitatione homines ad comessationes atque ebrietates non abutantur, quasi festi dies in honorem Sanctorum per luxum ac lasciviam agantur.* Cæterum hic notandum, jam antiquitus commercantium curam clericis fuisse demandatam, uti apparet ex L. 1. C. de episcopali audientia, & C. 1. X. de emt. vendit.

§. II.

Quam civium obligationem secundum utilitatis publicæ normam dirigit dominus immediatus sive territorialis. Cui per leges Imperii competit regimen territorii (e); vi cujus etiam in politicis (f) potest disponere de eo, quod exigit utilitas territorii sui (g), adeoque commercia civium suorum ordinare (h): per consequens potest nundinas restringere, tollere, novasque sive annuas, sive hebdomadales, aut in civitatibus, aut in pagis (i) nundinas instituere, & in iis commercia sive in quibusdam tantum mercibus, sive generaliter in omnibus permittere: potest quoque, si utile existimat, subditos ab exteris mercatibus arcere & ad suos compellere, & cætera ad emolumentum territorii sui facientia ipse disponere. Sic potest jus romanum (quod totum quantum ex meris patritiorum, sacerdotum, Cæsarumque technis est compilatum, nulli reip. minus, quam mercantili conveniens) penitus tollere (k), ejusque loco leges mercantiles & cambiales, non ope antiquitatum, tantum a JCtis, sed a quovis mercatore intelligendas, præscribere; peculiares magistratus, qui secundum eas litigia exorta decident, sententiasque suas, non attenta appellationis interpositione, executioni deman-

(e) *Cap. nov. art. 1. §. 4.* promittit Imperator, se nolle Status ihrer Landes-Regierung entsetzen.

(f) *J. P. O. art. 8. §. 1.* libero juris territorialis tam in ecclesiasticis, quam politicis exercitio. Adde *Cap. nov. art. 1. §. 8.*

(g) *Policey-Ordnung de an. 1577. tit. 15.* concedit Statibus, in ihren Landen, und Gebieten nach Gestalt, Gelegenheit und Gebrauch derselben Policey-Ordnungen zu machen; adde *Reichs-Schluß de an. 1731.* wegen der Handwerks-Mißbräuch, §. 1.

(h) In *Rec. nov. §. 106.* de dominis territorialibus dicitur: die ohne daß, den Gewalt haben, Statuta nach Gelegenheit der Läufts und Zeiten zu wiedererrufen, und zu ändern.

(i) *Conf. THOMASII diff. de jure Statuum danda civitatis, §. 43.*

(k) *Conf. ejusdem diff. de Statuum Imperii potestate legislativa contra jus commune, §. 71. sqq. a LEYSER de Principum German. absoluta potestate leges ferendi, med. 1. & 2.*

demandent (l), constituere, aut eligi concedere (m). Potest præterea pondera & mensuras determinare, esculentis & potulentis cæterisque operariis taxas præfigere, & omnia, quæ politices regulæ requirunt, præfinire (n).

§. III.

Nec minus potest dominus territorialis insignibus quoscunque negotiatores immunitatibus & privilegiis ad nundinas suas allicere; contra arresta, & quascunque iis movendas actiones securitatem promittere, a vectigalibus immunitatem indulgere, liberumque religionis exercitium cujuscunque ecclesiæ asseclis concedere. Quamvis enim leges Imperii nulli alteri, nisi qui ad unam ex tribus se profitetur, tolerantiam dari concedant (o): quia tamen in nundinis non de perpetuo, sed temporario tantum religionis exercitio agitur; potest Status territorialis cuilibet mercatori (perinde ac Legato) talem

(l) *Rec. Imp. nov. §. 107.* als auch bey den Handels-Städten, in Wechsel-Sachen, zu Mess-Zeiten und sonstigen Casus vorkommen, da nicht allein nach Kauffmanns-Gebrauch, sondern nach aller Rechtsgelehrten Meinung, die parata executio stracks Platz haben solle, und innerhalb 24. Stunden oder etlich wenig Tagen zu geschehen pflegt; so lassen wir es auch, damit die Creditores nicht öftters aus blosser Widersetzlichkeit der Schuldiger, nicht allein um die Schuld selbst, sondern auch um allen Credit, Ehr und Nahrung gebracht werden, darbey dergestalt verbleiben, daß in solchen Wechselfällen dem Richter erster Instantz unbenommen seyn solle, ohngehindert einiger Appellation oder Provocation, nach der Sachen Befindung und Ermäßigung, entweder mit, oder ohne Cautio der Glaubigern, die Execution zu vollziehen, und die Debitores zur Schuldigkeit anzuhalten.

(m) *Uti in Comitatu Tyrolis, in urbe Botzen fiere narrat OTTO in diss. de nundinis, thes. 17.*

(n) *De his vid. cl. AYRER diss. S. R. I. Princeps politiam circa commercia &c. rite adornans, sect. II. §. 29. 31. sqq.*

(o) Postquam Protestantibus tolerantia concedebatur, expresse in *Rec. Imp. de an. 1555. §. 17.* dispositum est: doch sollen alle andere, so obgemeldten beyden Religionen nicht anhängig, in diesem Frieden nicht gemeinet, sondern gänzlich ausgeschlossen seyn. Hujus Recessus dispositionem pro fundamento habuit *Pax Westphalica art. 5. §. 1.* imo postquam sic dicti Reformati inter Protestantes sunt recepti, ibidem *art. 7. §. 1.* expresse in *art. 7. §. 2.* in fine cautum est: *sed præter religiones supra nominatas nulla alia in sacro Imperio Romano recipiatur vel toleretur*, quæ dispositio non legislatariam totius Imperii potestatem, sed singulos Imperii cives concernit.

talem religionis libertatem externam permittere. Nec inde aliquod incommodum est metuendum; cum enim in commercando non ad qualitatem religionis, sed ad fidem integritatemque mercatorum, & propriam utilitatem unice sit respiciendum; potius ad frequentandos religionis suæ actus excitandi forent mercatores, quo major in commerciis fides, rariorque dolus occurrat. Quod si vero Princeps territorialis non credat adeo proficuas esse territorio suo nundinas, potest eas, etsi ab Imperatoribus indultas, omnino tollere (p), aut nonnisi sub certo modo, v. g. vectigali, uti multi sentiunt (q), permittere.

§. IV.

Sicut vero ista vi politiæ supremæ disponere potest Imperans territorialis; sic etiam magistratibus suis municipalibus insignem circa nundinas auctoritatem potest relinquere: a Principis enim arbitrio dependet, num jus instituendi nundinas ipse, num per subalternos magistratus suos velit exercere (r). Sic de quibusdam saltem Germaniæ territoriis constat, facultatem instituendi nundinas magistratibus municipalibus relinqui (s). Cujusmodi a magistratibus municipalibus institutæ nundinæ per totum Imperium eatenus effectum sortiuntur, quod accedentes & recedentes vi legum Imperii (t) fruuntur salvo conductu; ast nullis aliis gaudere possunt privilegiis & immunitatibus, nisi quas dominus territorialis indulerit. Hujus enim politiæ

(p) Sic licet Altavilla in Rheingovia ab Imperatore LUDOVICO IV. an. 1332. cum jure civitatis obtinuerit *jus mercatus cum libertatibus & emunitatibus ad instar opidi Franckfortensis*, vid. dipl. in ill. GUDEN. codice dipl. tom. 3. p. 281. idem tamen in usum revocari hucusque impetrare non potuit; & sic exemplo est, quod nundinas ab Imperatore concessas eripere possit dominus territorialis.

(q) Conf. *consilia Halensia* tom. I. lib. I. conf. 320. OTTO diss. de nundinis. thes. 9. FRID. ABRAH. de HOPFGARTEN diss. de jure vectigalium in sacro Rom. Imperio, sect. I. §. 38.

(r) Hanc facultatem magistratui municipali non denegari sentit ZAHN *ichnographia municipal.* c. 3. n. 78. & alii. Dissentit vero JARGOW von Regalien, lib. I. c. 7. §. 24.

(s) Ceu de Saxonia Electorali notat MENCKEN. *synops. Pandect. tit. de nundinis* §. 2. & FREISLEBEN *ad Lauterbach.* n. 7655. conf. quoque HUBER. in *prælect. ad Dig. cod. tit.*

(t) Vide supra §. I. not. (b).

politiae ejusmodi nundinae semper subiectae manent: inde etiam in iis telonia potest exigere (u); nisi quoque haec ipsi civitati indulgere maluerit (x). Reliqua jura Principis secernere in praesens non vacat; nam vel ex his jam sufficienter constare potest, quod principia juris publici universalis in jure publico Germaniae omne punctum ferant (y).

§. V.

Juri huic territoriali nullo plane fundamento possunt recalci-
trare subditi. Solent quidem vario affectuum suorum intemperie
agitati passim alto supercilio nova instituta, licet prudentissima, de-
spicere: & praecipue plebs mercatorum contra nundinarum institu-
tionem invidia ringitur (z), eo quod iis subtrahatur occasio, ni-
miam pro obsoletis suis mercibus pecuniam a concivibus extor-
quendi, & potius videre debeant, ad alios meliora mercimonia le-
viori pretio venum offerentes omnem emtorum turbam confluere.
Verum illorum querimoniis nemo facile movebitur; ut enim ta-
ceam, ab arbitrio Principis dependere, sive expressis ordinationibus,
sive ipso facto numerum ejusmodi propolarum velit imminuere, po-
tiusque opifices augere; cuilibet Imperanti incumbit obligatio, utili-
tatem publicam praeferre avaritiae paucorum. Neque enim unquam
concives reliqui se obligarunt, ad facultates suas illorum plus haben-
di cupidini sacrificandas, qui tantum numerum reipublicae parum
proficuum (a) faciunt, fruges consumere nati. E contra alii mer-
catores, qui probas merces pro tolerabili pretio abundanter expo-
nere solent, potius de nundinis institutis sibi gratulantur, dum in
iis plures emtores videndi spem concipere, eandemque e nundinis
utilita-

(u) Uti Dux Saxoniae de binis nundinis annuis in civitate Eisenach sibi ex-
presse reservavit, in STRUV. historisch-politisch. Archiv, tom. 3. p. 287.

(x) Ceu Landgravius Thuringiae & Marchio Misniae concessit civitati Dres-
densi in WECK. Beschreibung von Dresden, p. 474. Lit. Xx.

(y) Vid. STEGER. diff. de jure natura jurispubl. Imp. rom. germ. principio, §. 5. & 8.
circa finem; hinc vide supra cap. 1. §. 7.

(z) Apposite MEVIUS part. 9. decis. 8. ait: *connata pene mercantium avaritia, &
ex hac invidia nec cessat in publicis nundinis, in quibus domestici externos limis
semper oculis intuentur, nihilque non, ut aut amoliantur, aut difficilem atque
angustam mercantiam reddant, machinantur.*

(a) Vid. Fürstl. Schatz- und Rent-Cammer, c. 106. §. 1. & 2.

utilitatem, qualem fabricatores mercium alique operarii, possunt percipere: quorum desideria eo majoris sunt habenda, quod per eorum industriam pecunia non, uti per memoratos propolas fit, exportetur, sed large rempubl. influat. Unde patet, mercatorum querelas nullo fundamento niti; hinc merito aditum ad suprema Tribunalia iis esse occlusum (b), & potius, si Principi nundinas instituenti se immorigeros exhiberent, etiam vi armata ad officium esse compellendos (c).

§. VI.

Nec minus irrito conatu institutis ab aliquo domino territoriali nundinis se opponunt vicini Status. Nullus enim Statuum aliquo nundinarum monopolio potest gaudere (d); cum per leges Imperii noviores liberum juris territorialis in politicis exercitium cuilibet sit confirmatum (e); adeo, ut omnia privilegia huic juri contraria nulla sint & irrita (f). Cumque hoc jus nundinas instituendi non
amplius

(b) Rec. Imp. nov. §. 106. ibi: wann Sachen, die der, bey einem Stand insgemein eingeführter guter Policeny, Zunft- und Handwercks-Ordnungen anhangen, durch Appellation an Unser Kayf. und des Heil. Reichs Cammer-Gericht gezogen werden wollen, so soll der Richter, ehe er die Process erkennet, jedes Orts Obrigkeit, und des Status publici mit einlauffendes Interesse, mit seinen Umständen wohl erwegen, fürnehmlich aber in dergleichen Sachen keine Inhibition leichtlich erkennen, sondern solche Sach ab- und an des Orts Obrigkeit verweisen. Conf. HERTIUS volum. II. opusc. p. 456. parœm. 38. in Policeny-Sachen gilt keine Appellation, conf. capit. nov. art. 15. §. 4. seqq.

(c) Cap. nov. art. 15. §. 8. ubi conceditur dominis immediatis, sich bey ihren landsfürstlichen und herrlichen Juribus selbst, und mit Assistenz der benachbarten Ständen wider ihre Unterthanen zu manuteniren.

(d) Cap. nov. art. 7. §. 4. keineswegs auch jemanden einige Privilegia und Monopolia (es geschehe solches bey Kauff-Handel, Manufacturen, Künsten und anderen in das Policeny Wesen einlauffenden Sachen, oder wie es sonst Nahmen haben möge) ertheilen, sondern, da dergleichen erhalten, dieselbe, als denen Reichs-Satzungen zuwider, abthun und aufheben.

(e) J. P. O. art. 8. §. 1.

(f) Cap. nov. art. 7. §. 5. woneben Wir fürhin keinerley von Unseren Vorsahren zu ertheilen nicht hergebrachte Privilegia, so derer Churfürsten, Fürsten und Ständen in dero Territoriis zustehenden Policeny-Wesen, und gleichfalls hergebrachten Gerechtsamen in einigerley Wege vorgreiften, ertheilen, noch die etwa bereits ertheilte erneuern sollen noch wollen, adde art. 1. §. 8. & 9.

amplius sit reservatum Cæsareum (ceu haftenus deductum est), quilibet Status, dum non attentis codicillis Cæsareis jure suo utitur, nemini facit injuriam, ut ut vicinorum nundinis præjudiciū enascatur. Hi igitur nulla ratione se possunt opponere, & vel directo vel per indirectum, v. g. vectigalia intendendo, alterius nundinas destruere, nisi mox processum mandati S. C., imo & viam facti experiri velint (g).

§. VII.

Neque ipse Imperator juribus territorialibus ulla ratione potest præjudicare, ceu jam in prima capitulatione CAROLI V. sibi prospexerunt (h), & in subsecutis capitulationibus, aliisque legibus publicis exprimi curarunt Status (i). Quam parum vero ipse Imperator regimen territoriale potest violare (k), tam parum a supremis Imperii Tribunalibus, aut alio quocunque illud lædi potest concedere (l): sed potius omni modo debet invigilare, quo omnia & singula Statuum singulorum (sive Rheno vicini agant, nec ne (m)) regalia facta tecta servantur; eaque sine mora, si petatur, confirmare, & pro confirmatis agnoscere (n); consequenter eorum juri,

Y 2

nun-

(g) *Cap. nov. art. 8. §. 16. & 20.* und solle darneben einem jeden Churfürsten, Fürsten und Stand, die freye Reichs-Ritterschafft mitbegriffen, erlaubt seyn, sich und die Seinige solcher Beschwerden selbst, so gut er kan, zu erledigen und zu besreyen. Conf. cl. BOEHMER diff. S. R. J. *Princeps jus suum vi atque armis tuens*, §. 14. & 15.

(h) Art. 4.

(i) Vid. PFEFFINGER. in *Vitr. ill.* lib. 3. tit. 15. p. 1086.

(k) Vid. supra §. 2. not. (e).

(l) *Nov. cap. art. 1. §. 8.* Wir wollen weder denen Reichs-Gerichten, noch sonst jemand, wer die auch seyn, gestatten, daß denen Ständen in ihren Territoriis in Religions-politischen und Justitz-Sachen, sub quocunque prætextu, wider den Friedensschluß vorz oder eingegriffen werde.

(m) Unde infamia dignum est putidum LUDEWIGII dictærium in *paradoxis juris maxime publici*, §. 7. dum ait: *nihil ergo extimescite Principes Imperii a processu domaniali, si fas esset, Cæsarem illum olim meditari! vos vero sacri Antistites, qui Rheno vicini agitis, a vocabulo hoc vobis timete? nihil vos sartos præstat, quam superstitioni amica religio.*

(n) *Cap. nov. art. 1. §. 9.* promittit dominos territoriales bey ihren Regalien, Obrigkeiten, Freyheiten, Gerechtigkeiten, Privilegien, Gebräuchen 2c. ohne Weigerung und Auffenthalt in beständiger Form confirmiren, sie auch dabey als Römischer Kayser schützen 2c.

nundinas instituendi, nulla plane ratione potest quid adversum moliri.

§. VIII.

Ex haftenus dictis fluit, insigne jus domino territoriali intuitu nundinarum competere. Verum quantumcunque hoc sit, & licet, ne quidem reliquorum omnium Statuum & Imperatoris consensu in totum possit eripi (t); certas tamen a legibus publicis pati debet modificationes. *Tota enim superioritas, quantumvis in territorio vigeat, subordinata tamen est universae reipublicae, cujus indoli & legibus, uti ipsa vigorem debet, ita fasces suos veluti submittit* (p). Unde licet cuilibet Principi independenti competat jus, pro lubitu externos, quocunque tempore, in quescunque mercimoniis negotiaturos ad nundinas suas admittere, in Imperio tamen tempore belli imperialis hoc non est omnino arbitrarium (q), imo & tempore pacis restrictum est ad merces illas, quarum commercium non est ab Imperio inhibitum; uti sunt libri publice confiscati (r); & si qua impofterum mercimonia extraneorum prohibebuntur (s), aut per circulos jam sunt prohibita (t). Præterea licet secundum jus publicum universale cuilibet Imperanti competat facultas, exterorum admissioni modum, quem vult, præscribendi; tamen in Imperio domino territoriali non licet injungere, ut merces territorium suum transeuntes in mercatibus venum exponi debeant (u): tale enim jus nonnisi unanimi consensu Collegii Electoralis ab Imperatore potest concedi (x).
Neque

(o) J. P. O. art. 5. §. 52.

(p) Cl. MASCOV. *principia jur. publ.* lib. 6. c. 1. §. 9.

(q) Vid. diff. præfide HOMMELIO defensa a J. H. SPINDLER. *de commercio in S. R. J. tempore belli interdicto*, §. 15. seqq.

(r) Vid. CAROLI VI. Patent wegen der Schmähschriften in Glaubens- und Staats- Sachen, de anno 1715. in cl. SCHMAUS corp. jur. publ. p. 1288. conf. STEGER. & ECKENBERGER. *de publica rei libraria tutela*, §. 3. sqq.

(s) Vid. *cap. nov.* art. 7. §. 6.

(t) Vid. ESTOR *de summa circulatorum germanicorum libertate*, §. 34. & 50. & 51.

(u) *Cap. nov.* art. 8. §. 22. alle unrechtmäßige Stapel und Niederlag gleich cassirt und abgethan.

(x) Ibidem, §. 23 und inskünftige ganz keine Privilegia auf Stapelgerechtigkeit mehr ertheilet werden, es geschehe dann mit einmüthigem Collegial-Rath und Bewilligung deren sämtlichen Churfürsten.

Neque etiam dominus territorialis potest pro lubitu telonium a mercatoribus exigere. Prohibetur enim a Constatuum subditis nundinas suas visitantibus majus, quam a propriis civibus vectigal colligere (y). Præterea potest Imperium in nundinis Statuum invigilare, ne utilitas publica per improbam monetam detrimentum patiatur (z).

§. IX.

Non solum vero per leges publicas huic juri territoriali certi limites ponuntur, sed per ipsam subinde regiminis territorialis indolem hæc de nundinis disponendi libertas diversimode modificatur. Quamvis enim superioritas territorialis uni æque ac alteri competat (a); *exercitium tamen superioritatis territorialis & communis rei ad-*
Y 3
mini-

(y) Vid. conclusum Imperii de an. 1670. mense Junio in Sammlung der Reichs Abschieden, IV. Theil, p. 75. quod integrum hic ob oculos ponere juvat: als auch die Anzeige geschehen, daß die bey den Messen und sonst mit Occasion des letzten teutschen Kriegs, eingeschlichene neuerliche angeregte Imposten und Exactionen noch wirklich im Schwang gehen, und dadurch der Gewerbs, Handels, Burgers, und Bauers, Mann ebenfalls merklich beschwert wird. Venebens auch vorkommen, daß nicht allein die Commandanten in Bestungen und Städten, sowohl zu Zeiten solcher Messen und Märkte, als ausser denselben sich zuweilen ebenmäßig einiger Eigennützlichkeiten gebrauchen, sondern auch daß ein und anderer Stand in ihren Städten die Victualia und Consumtabilia, als Getreid, allerhand Getränk, und dergleichen, so der benachbarten Stände Unterthanen dahin zu feilen Kauff bringen, mit einem höhern Aufschlag und Imposten als ihrer eigenen Burger und Unterthanen Feilschafften beladen, und dergestalt der benachbarten Unterthanen dahin bringende Consumtabilia dermassen vertheuren, daß solche desto schwerlicher, oder gar nicht verkaufft werden können. Als ordnen und setzen Wir gleichfalls, und wollen nicht weniger in mehrberührten Unsern ferners auslassenden scharfen Kayserlichen Edicten ernstlich gebietend, daß solche bey den Messen und Jahr, auch Wochen, Märkten, und sonst vorgehende Excesse, und respective Ungleichheiten, so weit dieselbe dem Instrumento Pacis nicht gemäß, abgestellt, auch gegen die Contravenienten auf gleiche Weg und Weise, wie beym obigen ersten Puncten versehen ist (scilicet circuli denuntient Cæsari & Moguntinæ Archi-cancellariæ) verfahren. Insonderheit aber auch von den Obrigkeiten vorgedachte Eigennützigkeiten ihren Commandanten bey Vermeidung obgesetzter Straffen nicht gestattet werden sollen. Hoc conclusum etiam dedit cl. BUDER in repertorio reali pragmatico juris publ.

(z) Rec. Imp. de an. 1570. §. 147. & 149.

(a) Ill. MOSER im Staats-Recht, tom. 8. p. 488. Dissentit LYNCKER de potentatib.

ministratio, non eodem ubique modo se exserit, ut adeo locum habere possit illud poëta:

Facies non omnibus una:

Non diversa tamen, qualem decet esse sororum (b).

In multis enim territoriis Germaniæ adhuc ex formula antiqua (c) supersunt Status provinciales, quorum deliberationi ejusmodi negotia politica, ubi de nundinarum institutione aut dispositione agitur, solent committi (d): hæc tamen eodem ubique modo se non habent (e). Num in territoriis Principum ecclesiasticorum, utpote ubi juxta receptam regiminis formam, ac juris canonici placita (f) Capituli cathedralis permagna est autoritas, ejus consensus ad hujusmodi ordinationes politicas requiratur, præcipue si in capitulationibus Episcoporum desideretur (g), ex actis publicis (h) est dijudicandum.

§. X.

Supereft adhuc quæstio: an & quatenus Imperator nundinas possit instituere? Quod olim jure instituendi nundinas gavisi sint Imperatores, confecta res est; ast hodie mutata scena est. Adeo enim omnia distributa sunt territoria, ut Imperatori, qua tali, vix forum remanserit: & sic quæstio de subjecto non supponente esse videtur. Evanuit Illius jus dandæ civitatis (i): Ipse non amplius jurisdictionem in nundinis exercere potest; adeoque nec per privilegium illius exercitium ulli tribuere, aut ab ea immunitatem in præjudicium

(b) Cl. MASCOV. *princip. jur. publ.* lib. 6. cap. 3. §. 1.

(c) STRUBEN. *de origine Nobilitatis germanica*, sect. II. c. 1. per totum & in tom. 2. *der Nebenstunden* p. 545.

(d) WILDVOGEL *de Statibus provincialibus*, §. 55. Cl. AYRER S. R. 7. *Principes politiam &c.* sect. I. §. 9.

(e) STRUBEN cit. diff. § 8. sqq. & cl. AYRER cit. l. sect. II. §. 20.

(f) Vid. e. g. cap. 4. X. *de his, qua sunt a pralato &c.*

(g) Vid. cl. BUDER. *de capitulationibus Episcoporum Germania*, & STRUBEN *Nebenst.* part. 1. p. 41. sqq. & part. 3. p. 555. sqq.

(h) Vid. Reichs: Goffraths: *Conclusum* de an. 1698. d. 16. Sept. in STRUBEN *Nebenst.* part. 1. p. 91. adde, quæ exhibet LÜNIG in *select. Script. illustr.*

(i) Vid. THOMASIVS cit. diff. PFEFFINGER l. c. lib. 3. p. 145. sqq.

judicium superioritatis territorialis ulli indulgere (k). Telonium nundinarum colligere cuilibet Statui adscribitur (l): neque hodie amplius integrum est Imperatori, a Statuum vectigalibus immunitatem indulgere (m). Quod olim cum mercatu concedi solebat monetæ privilegium (n), hodie quidem adhuc ad Reservata pertinet (o); verum non est amplius (præcipue postquam cambiorum frequentia in Germania invaluit) ea pecuniæ ratio, ut præcise in loco nundinarum cudi soleat (p); & hinc ut privilegium nundinarum non potest considerari. Securitas commercandi non amplius ex privilegio, sed ex lege publica descendit (q): qui illam intuitu negotiatorum violat, via juris per constitutionem pacis publicæ, aut mandata S. C. (r), aut via facti potest ad officium reduci (s). Privilegium Ban-

nitis

(k) *Cap. nov. art. 15. §. 2.* keinem Churfürsten, Fürsten und Stand (die unmittelbare Reichs-Ritterschafft mitbegriffen) seine Unterthanen von deren Vottmäßigkeiten und Jurisdictionen eximiren und befreyen.

(l) *Vid. supra §. 3. not. (q).* vide tamen *Cap. nov. art. 8. §. II.*

(m) *Cap. nov. art. 8. §. 24. & 25.* und nachdem vormals die Churfürsten, Fürsten, und Stände an der an schiffbaren Strömen und sonst habenden Zöllen, mit vielen und grossen Zoll-Freyungen über ihre Freyheit und Herkommen, offtmals durch Beförderungs-Brieffe auch Exemptions-Befehl und zum Präjuditz der Churfürsten, Fürsten, und Ständen Zoll-Gerechtigkeiten ertheilte Privilegien und in andere Weg ersucht und beschwert worden, so sollen und wollen Wir solches als untrüglich abstellen, fürkommen, und zumahlen nicht verhängen, noch zulassen, forthin mehr zu üben, noch zu geschehen, auch keine Exemptions-Privilegia mehr ertheilen, und die, so darwider ohne Consens des Churfürstl. Collegii bey vorigen Kriegen ertheilt worden, sollen cassirt und ab seyn.

(n) *Vid. supra cap. 3. §. 8.*

(o) *Rec. Imp. de an. 1570. §. 132.* alsdann auch die Münz-Gerechtigkeit kein Mercanz, sondern Unser Kayserl. Regal, so die Münz-Stände aus Unserm sondern Vertrauen *cc. Cap. nov. art. 9. §. 1.* diejenige Stände, denen solches Regal und Privilegium verliehen *cc. conf. de BÜNAU de jure circa rem monetariam in Germania, c. 3. §. 1. HERTLING de re legibusque numariis &c. c. 4. §. 3. sqq.* frustra in contrarium nititur *CARRACH diff. de regali cudendi monetam ex superioritate, non ex privilegio imperiali competente, §. 8. sqq.*

(p) *Rec. Imp. de an. 1570. §. 133.*

(q) *Vid. hoc cap. §. 1. lit. (b).*

(r) *Vid. cl. PÜTTER conspectus rei judiciar. edit. noviss. §. 320. sqq.*

(s) *Vid. cl. BÖHMER diff. Princeps S. R. 7. ius suum vi atque armis tuens, §. 12.*

nitis securitatem in nundinis præstandi in defuetudinem venit, postquam pax publica magnam exceptionem introduxit (t), & processus banni in civilibus omnino est sublatus (u), in criminalibus vero fere impossibilis redditus est (x). Nec hodie quidquam proficit privilegium Cæsareum immunitatem ab arrestis concedens; illis enim post pacem publicam nemo constringi potest, nisi quatenus jurisdictio intuitu obligationis principalis in arrestandum est fundata (y): tunc vero nullum privilegium jurisditionem territorialem potest restringere, aut juri de non evocando ulla ratione præjudicare (z). Bannum miliare civitatum jam cassavit FRIDERICUS II. (a), unde & exorbitans illud nundinarum monopolium, quod MAXIMILIANUS I. concessit (b) & immemor capitulationis suæ (c) confirmavit CAROLUS V. (d), in meris Statuum contradictionibus hætenus substitit (e), & per capitulationes omnem vigorem amisit (f).

§. XI.

Ex dictis nunc facile colligi potest, jus instituendi nundinas penes solos dominos territoriales cum omnibus effectibus hodie residere (g); adeoque distinctionem inter nundinas solennes & minus solennes esse omnino erroneam (h). Quod si etiam concederem, nundi-

(t) Landfriede de an. 1548. tit. 16. §. 1. es soll auch solche Thäter und Friedbrecher niemand hauffen, herbergen, äßen, træncken ic. darwider sie nicht schißen soll einige Tröstung, Sicherheit, Freyheit oder Geleit. Dann wir in aller Tröstungen und Sicherheiten, Fürworten und Geleiten, solchen Friedbruch wollen ausgenommen, und darin nicht begriffen haben; vid. supra cap. 3. §. 22. not. (x).

(u) Cap. nov. art. 20. §. 11. so viel das bannum contumaciæ belanget, wollen Wir selbiges als ein aus vielen Considerationen unzulängliches Mittel gar abthun.

(x) Lege integrum art. 20. cap. nov.

(y) Cl. PÜTTER. cit. l. §. 345. not. 2. p. 238. vid. C. O. C. part. 2. tit. 24. §. 1.

(z) Vid. supra §. 7. not. (1).

(a) In LUDEWIG. reliq. M^{SC}CT. tom. 7. lib. 4. p. 515. ibi: in civitatibus nostris novis Bannitum miliare deponatur.

(b) In LÜNIG. tit. Leipzig p. 601.

(c) Art. 4.

(d) in LÜNIG. cit. l. p. 606.

(e) BORN. diss. de jure stapula ac nundinarum civitatis Lipsie varia exempla Statuum contradicentium affert; vid. præcipue §. 5.

(f) Vid. supra §. 6. not. (f).

(g) Uti bene jam vidit TITIUS in notis ad Lauterb. tit. de nundinis.

(h) Ceu in procemio §. 2. ostendi.

nundinas, quæ solenni præconis convocatione, uti in civitatibus Italiae (i), aut per campanæ pulsus initium capiunt, solennes posse vocari; non tamen mox specialis in jure effectus hisce nundinis poterit assignari. Sed cum HOYERO (k) mihi erit concedendum, etiam hæc nundinas solennes a domino territoriali posse institui, & ab ejus lubitu dependere, qualibus easdem privilegiis & immunitatibus velit munire, & si velit, privilegium L. un. C. de nundinis possit negotiatoribus adscribere (l). Nec vero tantum istud in jure romano expressum, sed etiam reliqua ab Imperatoribus olim concedi solita possit indulgere. Sic enim immunitatem a teloniis, ab arrestis & pignorationibus potest concedere dominus territorialis: in ejus arbitrio positum est, num vicinis civitatibus sibi subjectis nundinarum institutionem velit inhibere, & omnes eorum antiquos mercatus simul ac semel tollere.

§. XII.

Per hoc tamen suprema Imperatoris potestas tam parum evertitur, quam parum dici potest, potestatem territorialem corruere per hoc, quod ejusmodi jus in civitates suas transcripserit dominus territorialis. Insigne potius momentum Majestati Cæsareæ accedit per hoc, quod possit numerare subditos (m) tam eximiis juribus decoratos: certe CAROLUS V. majori sibi duxit gloriæ, imperare in Germania Regibus, quam in Hispania servis. Insignem enim oportet esse fontem illum, a quo tot & tantæ potestates territoriales promanare potuerunt. Ipsi Principes Imperii omnem hanc, qua circa nundinarum institutionem fruuntur, auctoritatem Imperatori in actis palam referunt (n): cum (uti apposite ZIEGLERUS (o) ait) *ipsa tota potestas territorialis tribuatur ab Imperatore; quidquid enim*

(i) Vid. conventio inter Mantuanos & Ferrarienses in MURATORI *antiq. Ital.* tom. 2. col. 873. & BALDUS ad L. un. C. de nundinis.

(k) In *diff. de nundinali debitorum privilegio*, §. 4.

(l) Hunc effectum unice ab Imperatoris concessione dependere. Sustinent HERTIUS *de superioritate territor.* §. 21. HEINECC. *elem. jur. germ.* lib. 1. tit. 5. §. 117. MENCKE *synops. Pandect.* tit. de nundinis, n. 4. & passim alii.

(m) Vid. cl. SCHMAUS in *append. ad comp. jur. publ.* §. 6.

(n) Sic in charta, qua nundinas instituit Dux Austriae in MEICHELBECK *hist. Frising.* tom. 2. part. 2. p. 174. ipse Dux ait: haben mit Fürstlicher Mächte Vellschommenhait als ein Gelide des Kaiserlichen Haupts, von dem alle weltliche Recht, Freyheit und gute Gewohnheit flizzent gegeben, und geben einen Marcht &c.

(o) *De jur. majest.* lib. 1. c. 5. §. 19.

enim (domini territoriales) *sanciunt, id edicunt, quia sunt Duces, Marchiones, Comites; at dignitates has una cum territorio de imperiali potestate accipiunt in feudum a Cæsare. Dependenter igitur hætenus habent legis ferendæ potestatem. Sed est ea tamen vicissim tam libera, ut constitutiones ab unoquoque in suo territorio latæ confirmatione opus non habeant.*

§. XIII.

Exinde simul conficitur, quid sentiendum sit de iis, qui nundinarum confirmationem ab Imperatore (p), Rege Germaniæ (q), vel Vicariis Imperii (r) hodiernum etiam petendam esse docent. Hanc enim sicut non necessariam, ita etiam nulla ratione esse proficuum, sat manifesto hætenus ostensum est. Omnia enim, quæ ab his olim dari solebant privilegia, vel evanuerunt, vel ad Status transierunt: & hinc supervacaneum foret, si ad id, quod dominus territorialis jure proprio potest peragere, alterius consensum imploraret. Olim quidem aliter sentiebant Status Imperii, & adeo ordinationes suas judicarias ab Imperatoribus confirmari faciebant (s). Neque recusavit unquam, neque recusaret impofterum Cancellaria, si quis confirmationem nundinarum expeteret. Potius ad modum antiqui stili salvum conductum in optima forma, quin adeo, si solveretur, Aurea Bulla munitum concederet. Verum cautela hæc non adeo innocua videtur amplius, sed potius generali privilegiorum & jurium suorum per Pacem Westphalicam (t), & per investituram Cæsaream factæ confirmationi domini territoriales acquiescere malunt, quam ad singula jura sua exercenda thronum Cæsareum identidem molestare (u). Unde etiam recentissimis temporibus in Germania ELECTORES TREVIRENSIS, COLONIENSIS & PALATINUS, & in Italia DUX MUTINENSIS non desiderata confirmatione Cæsarea nundinas instituerunt.

(p) Ita fere omnes sentiunt.

(q) GLOCK *diff. de nundinis*, aphoris. 33. p. 939. FRITSCH. *de regali nundinarum jure*, c. 4. n. 31-40. dissentit LEHNEMANN. *diff. de nund. Mæno-Francof.* §. 9.

(r) Uti JOH. ANT. nobilis de CURTI FRANCINI in *diff. de Vicariis Imperii*, c. 2. §. 9. & DWERHAGEN *diff. de Vicariatu S. R. J.* c. 5. §. 10. FRITSCH. cit. l. n. 41-47. LEHNEMANN. cit. l. §. 10.

(s) Exempla adducit HERTIUS *de superioritate territoriali*, §. 25.

(t) Art. 8 §. 1.

(u) Ipse MAXIMILIANUS I. an. 1507. in comitiis Constantiensibus jam conquestus est, se chartarum mole obrui, vid. JO. LIMNÆUS in *annot. ad conclus. capit. Ferd. III.* p. 765.

IV.

HISTORICA
NUNDINARUM
MOGUNTINARUM
DELINEATIO

TESTIMONIIS FIDE DIGNIS INSTRUCTA

AUTORE

JOANNE HORIX J. U. L.

MOGUNTIAE MDCCLXV.

IV

MUSEUM
MUSEUM
MUSEUM

DEPARTMENT
TESTIMONIES AND DIGESTS
OF THE

JOHN H. HOLLIS
MUSEUM

C O N S P E C T U S.

- §. I. Quod incidenter a scriptoribus de nundinis Moguntinis refertur,
- §. II. Erroneum est.
- §. III. Verisimilius Moguntia a Romanis institutæ,
- §. IV. A Francis sunt conservatæ nundinæ tum ordinariæ,
- §. V. Tum extra ordinem sæpius celebratæ:
- §. VI. Quæ ad jura Archi-Præfulis pedetentim devolvuntur.
- §. VII. Nundinæ hæ insignibus Imperatorum privilegiis condecorantur.
- §. VIII. Earum florem turbulenta sic dicti interregni tempora non evertunt.
- §. IX. Cives Moguntini immedietatem somniantes jus nundinarum ad se rapiunt.
- §. X. Ob eorum cum ecclesia Moguntina discordias nundinæ interstitium subeunt.
- §. XI. Quo durante cives ob sacrilegii crimen a LUDOVICO IV. in favorem Francofurtensium æterna nundinarum amissione mulctantur.
- §. XII. Verum CAROLUS IV. nundinas Moguntinas in odium Francofurtensium restaurat;
- §. XIII. Neque ad privilegium LUDOVICI IV. quatenus nundinis Moguntinis præjudicaret, confirmandum a Francofurtensibus adduci potest.
- §. XIV. Hinc nundinæ Moguntinæ (perinde ac Francofurtenses) deinceps continuant.
- §. XV. Eas cives Moguntini quidem evehere student:
- §. XVI. Sed Archi-Episcopo non multum favente.
- §. XVII. Donec ad hunc, subacta civitate, reverteretur antiquum jus nundinarum.
- §. XVIII. Cui dispositio LUDOVICI IV. in pœnam civitatis, pro imperiali sine fundamento habitæ, a CAROLO IV. retractata; nulla ratione (vi Auræ Bullæ & specialium privilegiorum) præjudicare potuit, ceu MAXIMILIANUS I palam professus est.
- §. XIX. Hinc merito nundinarum Moguntinarum instauratio subinde tentata.
- §. XX. Tandem obstetricantes SAPIENTISSIMI PRINCIPIS manus experitur.

HISTORICA
NUNDINARUM MOGUNTINARUM
DELINEATIO.

§. I.

Si ulla Germaniæ civitas historiam suam scriptorum commentis obfuscata videretur, certe Moguntia sinistram hanc ab historiographis fortunam debuit experiri: uti quoad nundinas Moguntinas verificare in præsens pro viribus conabor. Quot quot enim hætenus earum mentionem injecerunt, illarum fata hunc fere in modum a CONSTANTINO M. ordiuntur: Hic nimirum Arelati propter comitia instituisse nundinas perhibetur, quas deinceps CAROLUS M. una cum illis transtulerit Moguntiam; inde vero rursus sub FRIDERICO II. propter comitia nundinæ migrarint Francofurtum; cum deinceps conventus illi publici intermitterentur, solas ibidem nundinas usque ad tempora CAROLI IV. perdurasse; qui in odium Francofurtensium GÜNTHERO adhærentium eas Moguntinis restituerit; soluta vero magna pecuniæ summa eas rursus concesserit Francofurto, ubi usque in hodiernum diem continuarent. Ita nundinas easdem de civitate imperiali ad civitatem imperialem quater translatas fuisse firmiter asserunt GOLDAST. ARUMÆUS, LIMNÆUS, KNIPSCHILD, CALVISIUS, PEUCER, GLOCK, LEHMANN, LERSNER alique. Addi solet, quod inde in hodiernum usque diem Norimbergenses & Bambergenses Moguntiam inter dona sua afferant bacillum quadratum, Francofurto autem dent bacillum cylindricum; ad designandum, quod fundamentum nundinarum fuerit Moguntia, deinceps vero hæ ad Francofurtenses sint devolutæ.

§. II.

Verum quidquid passim circumfertur, id a me assensum impetrare non valet; neque citati autores, utpote narrato facto non coævi,

coævi, id mihi queunt persuadere. De traditione ista jam dubitantem legi LEHNEMANNUM (a): verum, quod is substituit, æque fragili pede nititur. Melius hujus fabulæ originem nuperrime excussit FRIES (b). Perperam enim ex constitutione CONSTANTINI M. (c) eruitur, quasi ab hoc in Arelatenſi civitate ſint inſtitutæ nundinæ; cum potius jam antea ibi viguiſſe ſupponantur; nam ob commercia Arelate florentia eo demum ſe perductum eſſe ait Imperator, ut in illa civitate Magiſtratum provincialium conventus commode celebrari poſſe perſpexerit, & convenienter definiverit. Translatio a CAROLO M. Moguntiam facta non poteſt probari; ſicut nec illa FRIDERICI II. equidem a vero non abludit, occasione comitiorum celebratas eſſe nundinas (d); verum finitis comitiis ipſi quoque mercatus evaneſcebant. Neque etiam omnia comitia ſemper in uno loco, Moguntia aut Francofurti, ſunt celebrata: nec minus ſub ipſo FRIDERICO II. adhuc Moguntia inſignia comitia habebantur (e). Falfum præterea eſt ſuppoſitum, quaſi nundinæ, quæ modo ſunt Francofurti, aliquid præ reliquis præcipui habeant (f), & ſint nundinæ generales totius Imperii. Tales enim quidem olim in Italia (g), nunquam vero in Germania fuerant inſtitutæ; ſed plures ſemper in Germania ſimul ſubſiſtebant nundinæ, licet uno tempore hæ, alio tempore illæ magis ſint frequentatæ (h).

§. III.

Veriſimilior nundinarum Moguntinarum origo hæc eſt: Moguntia antiquiſſimis temporibus erat civitas Romanorum (i), inſigne muni-

(a) In diſſ. *nundinarum Moeno - Francofurtenſium hiſtor. &c.* §. 4. & 5.

(b) In tr. vom Pfeiffer: *Gericht*, pag. 59. ſqq.

(c) Quam vide in diſſ. mea *de jure inſtituendi nund.* c. 2. §. 14. not. (c).

(d) Vid. ibid. c. 3. §. 12.

(e) TRITHEMIUS in *chron. Hirſaug.* ad ann. 1235. ultra duodecim millia hominum comitiis Moguntinis interfuiſſe probat.

(f) Vid. diſſ. mea cit. c. 3. not. ult. & infra §. 7.

(g) Vid. *chron. RICHARDI de S. GERMANO* ad ann. 1233. in MURATORI *ſcriptor. rer. ital.* tom. 7. col. 1033.

(h) Sic fuit tempus, quo in tota Europa nundinæ Colonienses inclaruerant. Conf. *Vita S. Annonis Episc. Colon.* apud SURIUM 4. dec. lib. I. c. 29.

(i) AMMIANUS MARCELLINUS lib. 16. c. 3. ait: *Vangiones & Moguntiacum civitates.*

municipium (k), ac Germaniæ metropolis (l); ibi eximiæ autoritatis Dux una cum Præfecto militum confidebat (m). Huc igitur victualia more Romanis solenni oportebat afferri. Suffragabatur ipse situs loci, utpote ad commercia aptissimus. Quidquid enim Germania superior & inferior continebat mercium, id per as-vel descensum Rheni facillimo negotio poterat adduci, & Moguntiae coacervari; & vix alibi tam opportuna cum Gallia & Helvetia, Romanis eo tempore subdita, poterat expectari communicatio, qualis erat Moguntiae. Adeoque in civitate Moguntina, perinde ac in aliis municipiis (n), nundinas jam sub Romanis viguisse admodum probabile evadit.

§. IV.

Nundinarum institutum perinde ac apud Romanos fuerat, a Francorum Regibus est conservatum (o). Unde Moguntiae sub Merovingis & Carolingis conservatas esse nundinas non sine fundamento asseri poterit. Cum enim tum temporis in Germania interiore commercia frequentari inciperent (p); nullibi certe locus fuisset magis accommodus, quam Moguntiae; utpote quorsum ipsa
natura

(k) Idem lib. 15. ait: *prima Germania, ubi prater alia municipia Moguntiacus est.*

(l) Vid. *Itinerarium Antonini*. Conf. HADR. VALESII *notit. Galliar.* v. Moguntiacum.

(m) In *notitia Imperii* (quæ cum commentario PANCIOLOLLI extat in GRÆVII thesauro antiquitat. roman.) p. 2002. hæc occurrunt: *sub dispositione spectabilis DUCIS MOGUNTIACENSIS*

Præfectus militum

- — *Pacensium, Saletione.*
- — *Menapiorum, Tabernis.*
- — *Anderecianorum, Vico Julio,*
- — *Vindicum, Nemetes,*
- — *Martensium, alta Ripa.*
- — *Secunda Flavia, Vangiones,*
- — *Armigerorum, MOGUNTIACO.*
- — *Bingensium, Bingia.*
- — *Balistariorum, Bodobrica.*
- — *Defensorum, Confluentibus.*
- — *Ancincensium, Antonaco.*

(n) Vid. cit. diff. cap. 2. § 8.

(o) Vid. ibid. c. 3. §. 3. & 5.

(p) Vid. ibid. §. 5.

natura omne Franciæ orientalis & vicinarum regionum commercium prono Mœni flumine derivare videbatur. Confidebat hic præterea Comes (q), a quo, perinde ac in aliis palatiis (r), moneta, telonium & bannum, sive jurisdictio regia administrabatur; adeoque omnia insignium nundinarum requisita (s) Moguntia licebat offendere; unde etiam insignes nundinas ibidem viguisse quilibet facile potest colligere.

§. V.

Præter ordinarios ejusmodi mercatus sæpissime extra ordinem nundinas celebravit Moguntia. Erat enim ibidem insigne Regum palatium (t); Civitas hæc erat *metropolis orientalis Franciæ, principalis vero Pontificii sedes totius Germaniæ & Galliæ cisalpinæ* (u). Nam qui hic confidebat præsul, nemini unquam fuit in prærogativa secundus (x); sed *in tota Germaniæ & Galliæ post summum culmen Pontificis in omnibus ecclesiasticis negotiis, id est, in Rege consecrando & synodo habenda cæteris omnibus tam Archi-Episcopis, quam & Episcopis præminebat* (y): neque solum ecclesiasticis negotiis hæc prærogativa est circumscripta: nam *non est, qui post romanum Pontificem vel in ecclesia romana vel in Imperio romano tantum locum obtineat, quantum* (Moguntinus Archi-Episcopus) *obtinet in utroque* (z). Ob hunc
Prima-

(z) Vid. *capitular. CAROLI M. lib. 2. c. 25.*

(r) Vid. *diff. cit. cap. 3. §. 10.*

(s) Vid. *ibidem c. 3. §. 6. 7. 8.*

(t) Vid. *chron. Gottwicense, p. 493.*

(u) Sic vocatur Moguntia in *concil. Mogunt. de an. 1071. in HARDUIN. tom. 6. p. 1169.*

(x) Antiquam fabulam, quasi Episcopus Moguntinus aut Trevirensi aut Wormatiensi subfuerit, caute deseruerunt BROWERUS, & SCHANNAT. *conf. rer. Moguntiacar. tom. 1. lib. 1. c. 21.*

(y) Ita loquitur BENEDICTUS VIII. in dipl. de an. 975. quod exhibet L. B. de GUDENUS tom. 1. *cod. dipl. p. 10. n. 6.* ergo non mere personalis hæc dignitas in S. BONIFACIO erat, unde etiam MARIANUS SCOTUS, qui an. 1083. vixit, lib. 3. ait: *post Papam secundus habetur Moguntinus Archi-Episcopus usque in hodiernum diem; hac quoque de causa jure coronandi Reges Bohemiæ est gavisus, donec per S. Sedis vitricum eo dejiceretur, vid. diplomata in L. B. de GVDEN. tom. 1. p. 500. n. 193. & p. 691. seqq. n. 305. 306. & 307.*

(z) Ita loquitur INNOCENTIUS III. in *registro de negotiis Imperii, epist. 22.*

Primatis (a) honorem Moguntia præ reliquis civitatibus valde excelluit (b). Et idcirco gravissima regni negotia hic tractabantur: Comititia (c) & synodi (d) magna frequentia (e) hic celebrabantur; queis, uti & aliis ejusmodi non raro evenientibus occasionibus, instituebantur nundinæ (f). Ubi tamen semper, perinde ac in ordinariis nundinis, moneta, telonium & bannum in regia potestate consistebant.

§. VI.

Ista vero, quæ per Comites in nundinis Moguntinis jura exercebant Reges, pedetentim in Archi-Præfulis potestatem permeaverunt. Nunquam enim non Germani personas ecclesiasticas maximo honore prosequerentur (g); eos ad summi momenti negotia adhibebant, & ut principales Imperii Status semper ad comitia convocabant (h): plerumque propter fidei integritatem Missorum regionum officio defungebantur (i): unde in curarum suarum remunerationem varia jura, imo integras civitates obtinebant (k). Multo magis igitur Germaniæ PONTIFEX MAXIMUS (l), qui potissimum in politicis pondus habebat (m), electiones Regum dirigebat (n),

vica-

(a) Vid. cl. MASCOV. *diff. de Primatibus Metropolitanis &c.* §. 20.

(b) Hæc est ratio, quare in antiquis monumentis, perinde ac AUREA ROMA sæpiissime occurrat AUREA MOGUNTIA. Hinc etiam est, quod Francofurtum dicatur *suburbanum Moguntinum*, e. g. In concil. Francof. de an. 794. in HARDUIN. tom. IV. *conc.* col. 873.

(c) Sic e. g. in *capitular.* de an. 803. c. 29. dicitur: *Missæ S. Johannis Baptiste ad MOGONTIAM sive Cabillonem generale placitum nostrum habere volumus.*

(d) In SYRMOND tom. II. *concil. Gall.* p. 476. & 477. dicitur: *statuimus conventus Episcoporum in quatuor Imperii nostri locis congruentissime fieri; primo scilicet in MOGONTIACENSI URBE; secundo quoque in Parisiorum urbe; tertio vero apud Lugdunum; quarto etiam apud Tolossam urbem, conf. rer. Mogunt. tom. I. lib. I. c. 33.*

(e) Vid. e. g. LEHMANN. *chr. Spir.* lib. 3. c. 44. p. 221.

(f) Vid. *diff. de jure instit. nund.* c. 3. §. 12. seqq.

(g) Vid. BOEHMER. *diff. de Episc. Vice Cancell.* cap. 3. §. 3. seqq.

(h) Vid. PFEFFINGER. *Vitr. illust.* tom. I. p. 1109.

(i) *Annales Lambeciani* ad ann. 802.

(k) PFEFFINGER cit. I. tom. III. p. 1057.

(l) Ita passim WITTICHINDUS Archi-Episcopum Moguntinum vocat.

(m) Vid. e. g. NITHARDUS de dissensionibus filiorum Ludovici pii lib. 2. p. 921. LAMBERTVS SCHAENAB. ad ann. 1034.

(n) Vid. *epist. HATTONIS Episc. Mogunt.* in tom. IV. *concil.* p. 469.

vicariam Imperii administrationem & tutelas Imperatorum gerebat (o), supremum in toto romano-germanico Imperio Archi-Cancellariatum administrabat (p), qui Regi semper erat a manu, a consiliis, & sic plurimas prærogativas acquirebat (q); insignia iura & regalia in ipsa civitate Moguntina est consecutus: pauculae enim, quæ post tot naufragia supersunt, tabulae sat ostendunt, quod Archi-Episcopus jam sub OTTONE II. monetam & telonia in sæpe dicta civitate habuerit (r); quod nulli Comiti aut Advocato amplius licuerit, ullam ibidem jurisdictionem exercere, ullumve telonium exigere (s). Sic in ea urbe omnes superioritatis territorialis partes integrantes successive juribus sacri hujus Archi-Principis accesserunt (t): inter quas etiam jus de ordinariis nundinis (u) & commerciis civium disponendi (x) acquisivit. Nam varias ordinationes politicæ præscripsisse, Magistratus fori constituisse, concessisse privilegia vendendi &c. deprehenditur (y).

Aa 2

§. VII.

WIPPO in *vita Conradi Salici*. CONRAD. in *chron.* apud URSTIS. p. 575. Explodendus ergo LUDEWIG in der Verwirrung der goldenen Bull, ubi pag. 71. enarrans somnium suum (ad exemplum *Genes.* XLI. 1-4. compositum) ait: daß man damals keine geistliche Churfürsten gehabt habe, welche in die Versammlung der weltlichen Erzfürsten mit eingenommen worden wären.

(o) REGINO ad ann. 900. DODDECHINUS ad. ann. 1160.

(p) Præ omnibus aliis mihi placet prænuntia eximia commentationis oratio cl. AYRMANNI de *Archi-Cancellariorum S. R. I. origin. genuinis*.

(q) Conf. cl. ac conf. D. IO. FERD. ANDR. LAMMERZ. *diff. de præminencia S. sedis Moguntina*.

(r) Vid. dipl. in ill. de GUDEN. tom. I. *cod. dipl.* p. 7. n. 5. de an. 974.

(s) Vid. dipl. de an. 1056. *ibid.* p. 372. n. 137. Errat igitur LEHMANN. lib. 4. *chron. Spir.* c. 2. p. 23. dum Moguntia comitem usque ad seculum XII. fuisse asserit.

(t) Sic in dipl. de ann. 1155. apud DITHMAR. ad TESCHENMACHER. *annal. Cliv.* n. 5. p. 3. in *cod. dipl.* Episcopus aliquoties Moguntiam vocat CIVITATEM NOSTRAM, ibidemque PORTAM NOSTRAM.

(u) In extraordinariis enim nundinis, quæ v. g. occasione comitiorum Moguntia habebantur: Vid. ARNOLDUS LUBECENSIS lib. 3. c. 9. TRITHEMIUS in *chron. Hirsang.* ad an. 1235. ipse Rex omnia jura & lucra habuit, vid. *diff. mea cit.* cap. 3. §. 12.

(x) Vid. dipl. in L. B. de GUDEN. tom. I. *cod. dipl.* p. 85. n. 32.

(y) Conf. ill. SENCKENBERG fascic. 3. med. 2. de *statu civitatis Moguntina antiquo*, ubi varia ab ill. GUDEN. sibi communicata diplomata Archi-Episcopalia sistit.

§. VII.

Licet vero hac ratione Imperatores & Reges nostri lucra & jura nundinarum Moguntinarum alienarint; non tamen penitus earum curam abdicarunt; quin potius, quo commercia Germaniarum interna, tum externa magis promoverentur, nundinas Moguntinas maximopere efflorescere nunquam non exoptarunt. Hanc ob causam variis easdem privilegiis muniverunt. Sic hæ nundinæ jam pridem adjuncta habuerant monetæ & telonii privilegia, ceu ostensum est, & adhuc clarius ex charta OTTONIS III. (z) apparet: hoc telonio qui liberabantur, (a) quotannis tamen in recognitionem jurisdictionis, telonii, monetæ & conductus regii præstare debebant bacillum (b), nummum, calicem pipere plenum (c), & chirothecas (d), nec minus, more Germanis solenni (e), opiparum instruere convivium (f). Omnibus easdem nundinas visitantibus saluum conductum regia autoritate competere professus est CONRADUS II. (g): quicunque ista nundinarum Moguntinarum privilegia

(z) De an. 993. in LÜNIG. p. 3. *spicilegii*, tit. *Quedlinburg*. p. 190. ubi hæc occurrunt: *mercatum erigere decernimus, cum monetis, teloniis omnique mercatorio jure, quod Antecessorum nostrorum, Regum scilicet & Imperatorum industria MOGUNTIAE videbitur esse concessum.*

(a) Uti olim Herbipolis ac Anwillera, & hodie adhuc Norimberga & Bamberg.

(b) Hunc esse signum jurisdictionis constat ex sceptro MAXIMILIANI I. in Camera Imperiali, & ex bacillo criminali, de quo vid. KRESS. ad C. C. C. p. 253. conf. FRIES tr. vom Pfeiffer-Gericht, p. 233. hodie in aliam formam degeneravit.

(c) Olim in ipsis mercibus sæpe consistebat telonium, vid. diss. mea, c. 13 §. 7.

(d) Declaratur hoc ex *speculo Sax.* lib. 2. art. 26. *neman mot markt, noch münte irheven, ane deß richterß willen, binnen deß gericht dat leget; ock schall de soningß, dorch rechte, synen hantaffen dartho senden, tho bewysende, dat yd syn wille sy. & ex jure Weichbildico art. 9. das ist noch das urkund, wo man newe stadt bawet, oder merckt macht, daß man da ein Creutz setzet auf den markt, durch das man sehe, das weichfried da sey, und man hencket auch da des Königs heutschuh daran, durch das, das man darben sehe, das es des Königs wille seye.*

(e) TACITUS de mor. Germ. c. 22. *Diem noctemque continuare potando nulli probrum*, add. c. 4. & 23.

(f) Nunquam enim lex quædam Antia Germanis Magistratibus limites in convivando posuit, hodie adhuc dicitur das Pfeiffer-Zms, licet loco convivii pecuniam accipiat der Rentmeister und Renten-Officianten.

(g) In dipl. de an. 1033. in SCHATEN *anal. Paderborn.* p. 492. ubi dicitur: *faciendi,*

legia ulla ratione violare præsumferat, publica autoritate coërcebat, ceu ex diplomatibus OTTONIS III. (h) & HENRICI III. (i), demonstratur. Nec minus insigne erat privilegium ab OTTONE IV. civitati Moguntinae concessum, vi cuius adeo rei læsæ majestatis Moguntia gaudeant asylo, donec Imperio sint reconciliati (k). Forte pluribus adhuc privilegiis nundinae Moguntinae superbire poterunt; quæ vero in archivis adhuc latitantia obstetrices manus desiderant: Interim vel ex his sufficienter apparet, nundinas Moguntinas tam insignibus privilegiis, ac ullas alibi fuisse decoratas (l).

§. VIII.

Ob ejusmodi privilegia nundinas Moguntinas sub OTTONIBUS & inscritis Imperatoribus maximopere inclaruisse asseverare licet: postquam enim Italia Germaniæ Regibus fasces suos submittere necesse habebat, in Germania, potissimum ad Rhenum, commercia efflorescebant: unde illorum sedem præcipuam Moguntia fuisse de-

Aa 3

pre-

faciendi, habendi ac construendi mercatum, monetam constituendi, teloneum accipiendi, ibique totius publicæ functionis negotium decrevimus colendum. Unde Imperiali jubemus potentia, ut omnes negotiatores, ceterique ibidem mercatum excolentes, commorantes, euntes & redeuntes, talem pacem, talemque justitiam obtineant, qualem illi detinent, qui MOGUNTIAE negotium exercent.

(h) De an. 1000. in ill. HONTHEIM hist. Trev. diplom. tom. I. p. 338. n. 213.

ibid. perdonavimus jus, potestatem, securamque licentiam, mercatum ac monetam constituendi. Proinde volumus & Imperialiter edicimus, ut homines presentes, futurique omnes, predictum mercatum visitantes cum omni pace illuceant, redeant, comparent, & quidquid illis placuerit, sicut in omnibus publicis mercatis, vendant; quicunque autem hujus nostræ autoritatis, concessionis & potestativæ perdonationis contradictor in aliqua re extiterit, sciat, se componere nostrum bannum, ita, sicut ille, qui mercato MOGUNTIAE confracto & contaminato damnatus fuerit,

(i) De a. 1056. in ZYLLESII defens. Abbatia S. Maximini, pag. 41. n. 25. ubi

similiter dicitur: quicunque autem hujus nostræ autoritatis, concessionis & potestativæ perdonationis contradictor & violator in aliqua re extiterit, sciat, se componere nostrum bannum, ita, sicut ille, qui mercato MOGUNTIAE confracto & contaminato damnatus fuerit.

(k) Diploma de an. 1209. dedit generosiss. GUDENUS cod. dipl. tom. I. p. 417. n. 157.

(l) Si citata diplomata inspexisset autor des Pfeiffer Gerichts, non necesse habuisset, pag. 60. interrogare: wo ist die Urkund zu finden, daß Maynz einen solchen großen und gefreiten Markt oder Messe, wie Franckfurt, jemahls gehabt?

prehendimus (m). Inde non tantum per vicinas Germaniæ, Alsatiae, Lotharingiæ, & universi Belgii provincias, sed per Galliam quoque, imo totius Europæ Regna merces dispensabantur, adeoque etiam nundinas fuisse frequentiores facile intelligitur. Equidem florentissimus hic commercii Moguntini status turbulentis Imperii temporibus (n) aliam omnino scenam subire debere videbatur, cum non adesset Imperator, qui deprædationes cohibere valeret: verum ipsi Moguntini securitatem commercantibus conservare studebant. Nam *quidam validus civis in Moguntia cepit bortari concives suos, ut pro pace instauranda se invicem constringerent; consenserunt ei & alia civitates plurimæ* (o). Ita civitates Rheni, quasi destitutæ regia defensione, vinculo societatis fortissime adinvicem conjunguntur, Capitaneum eligunt, telonia ejusdem fluminis, quæ a pluribus fuerant aggravata, remonent, vicinos Principes & Comites suæ societati adhaerere compellunt, undique in finibus suis pacem ordinant optimam & hætenus inauditam (p). Hac ratione in vigore suo commercia & nundinæ Moguntinæ ab ipsis civibus conservabantur.

§. IX.

Quod vero de nundinis disponendi jus habuit Archi-Episcopus, illud per discordias civium cum ecclesia Moguntina hoc tempore oblitterabatur. Nimirum ADELBERTUS cives libertatis suæ vindices (q) insignibus remuneravit privilegiis (r). His adeo intumescebant cives, ut dominio Archi-Episcopali se subtrahere jam anno 1158. & 1160. (s), licet tum adhuc irritò conatu (t), auderent. Deinceps anno 1244. quo debellatam a se civitatem (u) per beneficia

(m) OTTO FRISING. lib. I. c. 52. & 53.

(n) De queis vid. *fragmentum* in URSTIS. tom. II. p. 93.

(o) Sunt verba ALBERTI STADENSIS ad ann. 1255.

(p) *Chron. August.* ad ann. 1255. foederis formulam sistit LEIBNIT. in *cod. jur. gent. dipl.* mantissa 2. p. 93. quæ confirmata est a WILHELMO in DATT. de pac. publ. lib. I. c. 4. §. 20.

(q) Vid. CONRAD. URSERG. ann. 1115.

(r) Quæ, uti ænea S. Willigisii janua ecclesiæ ad gradus B. M. V. exhibet, edidit. ill. GUDEN. tom. I. *cod. dipl.* p. 117. n. 45.

(s) Vid. *rer. Mogunt.* tom. I. p. 562. & 563.

(t) Ibid. p. 567.

(u) Ibid. p. 18.

ficia sibi devinctam teneret SIGFRIDUS III. insignia illi privilegia (x) contulit, a successoribus subinde confirmata (y). Per hæc adhuc magis inflati sunt civium animi; jamque partis per commercia opibus Archi-Episcopo suo toties quoties palam resistere, & more Republicanorum audacius insultare nunquam morabantur: neque enim hic, utpote variis vicinorum diffidationibus implicitus, & debitis in curia romana contractis valde pressus (z), valebat cum suis vasallis civitatem muris validam, divitiis potentem, & urbium confœderationibus nixam subigere. Sic jus suum in politicis disponendi exercere non poterat Archi-Episcopus; ægre adhuc telonium sibi conservavit per hoc, quod civibus Moguntinis ab eo immunitatem indulserat (a): etiam monetæ privilegium intactum retinuit (b). Ipsum jus vero de nundinis quidquam disponendi hoc tempore a magistris civium plenarie exercebatur.

§. X.

Verum hoc modo nundinæ Moguntinæ in antiquo suo flore non diu subsistebant. Renatis enim cum ecclesia Moguntina diffidiis Capitulum Metropolitanum ad retundendos civium ausus necesse habebat, anno 1328. sedis vacantis administrationem Archi-Episcopo Trevirensi deferre. Hinc rogatur dominus Baldewinus, jura Moguntinensis ecclesiæ rigidius observare. Nam cives Moguntinenses per excogitatam suæ malignitatis astutiam sub quadam æquitatis specie quædam jura sibi frivole usurparunt, & dominum Baldewinum pro ipsius ecclesiæ tutore recipere recusarunt. Quorum fines dominus Baldewinus circumquaque exercituali manu forti deprædando, devastando hostiliter ingressus, eorum inflatam superbiam rigidius edomavit. Oppidum quoque ELTEVILLE appellatum, inter Moguntiam & Pingviam situatum, edificavit, & ecclesiam de FLEYSHEIM incastellavit, ut mercimoniam & alia, quæ de Franckenfort secreta debebantur, auferrentur; aliaque fortalitia circumcirca Moguntinenses acquisivit, ut per ea prohiberet, quod

(x) Vid. dipl. in ill. GUDEN. cit. l. p. 580. n. 240.

(y) E. g. de an. 1273. ibid. p. 748. n. 339. & in rer. Mog. tom. 1. p. 645. ad ann. 1321.

(z) Vid. dipl. in L. B. de GUDEN. cit. l. de an. 1233. n. 209. p. 525. & de an. 1294. ibid. p. 884. n. 418.

(a) Vid. e. g. SERARIUS ad ann. 1325.

(b) Inter alia hoc ex unione Rhenana de ann. 1386. apparet.

quod victualia & alia necessaria nulla possent adduci (c). In hisce angustiis usque ad annum 1349. (d) politi cives parum de commerciis cogitare poterant; unde nundinas hoc tempore interstitium subiisse facile potest intelligi.

§. XI.

Queis ultimam stragem afferre conati sunt Francofurtenses. Nam, ut ait MEVIUS (e), *connata pene mercantium avaritia & ex hac invidia solers est in excogitandis artibus, queis mercatus suos solos faciant*. Ad quem finem obtinendum nundinarum Moguntinarum (quarum florem invidis hactenus oculis aspexerant) excidium non parum conferre existimabant; harum enim corruptionem esse nundinarum suarum generationem sibi promittebant. Favere tum videbatur occasio: nimirum cives Moguntini a Balduino in angustias redacti, feræ adinstar rete percurrere quærentis in furorem se effundebant, & anno 1330. vicina civitati monasteria destruebant (f). Ob factum hoc immane ad tribunal Imperatoris citati cives iram Cæsaris experiuntur (g). Id ut primum advertunt Francofurtenses, qui omnes confæderationes proprio lucro postponere probe didicerant, mox a LUDOVICO BAVARO petunt privilegium, ne unquam imposterum Moguntia celebrarentur nundinae; & si de facto aut prævio Imperatoris privilegio concederentur, sint irritandæ. Huic petito iratus Imperator facile subscribit, & cives Moguntinos perpetua nundinarum amissione puniendos esse in favorem Francofurtensium decernit (h): sicut & decernere se posse non dubitavit:

eo

(c) *Gesta Balduini* lib. 3. c. 7. p. 146.

(d) *Vid. rer. Mogunt.* tom. I. p. 668.

(e) *Parte 8. decis. 8.*

(f) *Vid. rer. Mogunt.* tom. I. p. 653.

(g) *Vid. ill. GUDENUS* tom. III. *cod. diplom.* pag. 266.

(h) *Vid. dipl. de an. 1337. in Frankfurter Privileg.* p. 27. ibi: haben in (Francofurtensibus) für uns und unser nachkommen an dem Reich verheizen, das wir der stadt zu Mânge kein messe noch margte geben sollen, noch sollen och keiner anderen stadt, wie die genandt sie, noch niemandt anders, keine margte noch messe geben, die den zwain messen und mârkten zu Franchensfurt schädlichen sin mügen; wâr och daz wir oder unser nachkommen an dem Riche Künig oder Kayser uns vergâzen, und den von Mânge, oder anderen stätten oder jeman darüber messe oder margte gaben, und in die verkriefften, daz wollen wir nit, daz kraffte noch machte habe, und sullen daz widerruffen, wann wir sin von den von Franchensfurt geinnret wurden.

eo enim tempore Reges Germaniæ tam arbitrario civitatum imperialium gaudebant dominio, ut non tantum pro lubitu in eorum iuribus versarentur, sed etiam ipsas totas quantas oppignorare (i), imo & ad libitum alienare valerent (k). Quod secus quoad Principatus se habebat (l).

§. XII.

Parum aberat, quin subintrasset illud: male parta male dilabuntur. Nimirum Electores illi, qui CAROLO non favebant, GÜNTHERUM in Regem eligebant. Sic GÜNTHERUS in discordia electus per sex septimanas Francofurtum debebat obsidere (m); quia vero competens malebat Moguntia permanere, quam cladem decretoriam subire, elapsis sex septimanis GÜNTHERUS intra mœnia Francofurtensia recipiebatur. Ægre hoc ferebat CAROLUS. Unde Moguntini cives non tantum nundinas suas restitui, sed etiam Francofurtenses annihilari sperarunt. Hinc Moguntini CAROLO in odium HENRICI *Archi-Episcopi*, qui eos læserat, & *Franckfurtensum*, a quibus Rex abstulerat nundinas, dans eas Moguntinis, firmiter adhæserant (n). Sica CAROLO nundinis privabantur Francofurtenses: e contra a GÜNTHERO in omnibus iuribus suis confirmabantur (o). Tandem, dum GÜNTHERUS jure suo ad thronum sponte cessit (p), Francofurtum CAROLO reconciliabatur (q): *Rex CAROLUS ex tunc*

(i) Vid. dipl. de an. 1252. in ill. GUDEN. tom. II. p. 103. n. 76. & de an. 1315. tom. III. n. 88. p. III. & dipl. FRIDERICI AUSTRIACI de an. 1320 in HESSE diff. de superiorit. territ. in civit. Wetzlar. in append. document. n. 1. adde dipl. CAROLI IV. in Frankfurt. Privil. p. 172.

(k) Vid. dipl. RICHARDI ibid. p. 6. in fine.

(l) Vid. dipl. FRIDERICI II. in HUND. *Metrop. Salisb.* tom. II. p. 591.

(m) Vid. HECHT. diff. de obsidione Francofurtana.

(n) Sunt verba ALBERTI ARGENTINENSIS ad ann. 1349. in URSTIS. tom. II. p. 152.

(o) Vid. dipl. de an. 1349. in Frankfurt. Privil. p. 30.

(p) Vid. dipl. in AHASV. FRITSCHII diff. de Günthero Schwarzsb. c. 5. §. 2.

(q) Vid. dipl. in Frankfurter Privil. pag. 33.

tunc *Franckfurtenſibus* omnia ſua privilegia confirmavit, & nundinas reſtituit, datis ſibi viginti millibus marcarum, quæ recepta ſunt a judæis crematis *ibidem* (r). Sic jam ob novam CAROLI confirmationem (s) nundinæ *Francofurtenſes* continuabantur; & *Moguntinæ* ab eodem reſuſcitatæ conſervabantur, præcipue, cum eodem anno cives *Moguntini* de tollendis caſtellis, mercaturæ ſuæ valde inimicis, cum Electore convenirent (t): ſic enim ſine impedimento deinceps nundinas celebrare poterant.

§. XIII.

Paulo poſt *Francofurtenſes* illud LUDOVICI BAVARI privilegium ſibi confirmari petebant. Verum quod ipſe CAROLUS civitati de ſe bene meritæ contulerat, ad illud annihilandum perducere non potuit: potiffimum, dum de juſtitia privilegii ab Anteceſſore ſuo *Francofurtenſibus* collati non immerito dubitare potuiſſet. Sciebat quidem magis, ac quiſquam alius, Imperatores pro lubitu de civitatibus imperialibus poſſe diſponere (u); & ipſe etiam *Moguntiam* pro urbe imperiali reputabat (x). Verum conſideravit, per hoc, quod LUDOVICUS BAVARUS cives *Moguntinos* perpetua nundinarum amiſſione mulctandos eſſe decreviſſet, ſimul telonium ab Electore *Moguntino* in nundinis percipiendum annihilari; adeoque hac pæna non unice delicti autores affici: hinc CAROLUS nihil & honori ſuo & juſtitia eſſe convenientius exiſtimabat, quam Anteceſſoris ſui privilegium eatenus tantum confirmare, quatenus *Moguntinis* nundinis non præjudicaret: unde in diplomate ſuo *Francofurtenſibus* dato (y) generalia tantum verba adhibuit, *Moguntia* vero mentionem omiſit.

§. XIV.

(r) Ita ſonant verba ALBERTI ARGENTINENSIS cit. 1.

(s) Vid. dipl. in *Frankfurter Privil.* p. 32.

(t) Vid. *rer. Mog.* tom. I. p. 668.

(u) Vid. *chron. Elwangenſe*, ad ann. 1374. ſqq.

(x) Sic e. g. in dipl. apud LEHMANN. lib. 7. c. 50. p. 714. dicit: die freye ſtadt zu Menſe.

(y) De an. 1366. in *Frankfurter Privileg.* p. 174.

§. XIV.

Sic apparet, sub CAROLO IV. pristinum nundinarum statum rediisse, & ausus Francofurtensium sub LUDOVICO IV. contra nundinas Moguntinas manifestatos æque esse annihilatos, ac intentio Moguntinorum contra nundinas Francofurtenses effectu destituebatur. Hinc Moguntia deinceps tum annuos, tum hebdomadales mercatus (z) celebrabat; nec minus Francofurtenses nundinæ frequentabantur. Non solum enim ipsarum civitatum, sed etiam subinde vicinorum intererat, nundinas in vigore suo conservari: omnes enim, qui nundinas accedebant mercatores, quo salvo conductu, temporibus hisce turbidis adeo necessario, gauderent, pecuniam persolvere debebant Principibus jure conducendi gaudentibus (a). Hanc ob causam dum Norimbergenses nundinarum Francofurtensium frequentatione civibus suis interdicerent, Elector Moguntinus Palatinum de hisce Norimbergensium conatibus reprimendis monuit, ne uterque ratione telonii pro conductu mercatorum percipiendi detrimentum sentiret (b).

§. XV.

Quantum vero vicini Principes favebant nundinis, tantum vicinæ civitates iis invidebant. Id quod de civibus Moguntinis facile conjecturari poterat. Nondum enim ausus Francofurtensium sub LUDOVICO BAVARO susceptos oblivioni demandaverant; hinc semper par pari referre intendebant. Sub SIGISMUNDO opportuna se se offerre videbatur occasio. Nimirum Francofurtum recipiebat Wetzlarienses Bannitos (c). Sic secundum jura illius ævi incidisset

B b 2

(z) Hujus mentionem facit Archi-Episcopus in querelis contra officiales RUPERTI an. 1406. motis in tom. I. *rer. Mogunt.* p. 723.

(a) Vid. *diff. mea cit. cap. 3. §. 20.*

(b) Vide *dipl. de an. 1429. in tr. vom Pfeiffer-Gericht, p. 75. ibi: wir besorgen, ob die messe diesenmahl hinterstellig worden, da sie dann auch fürbaßer hinterstellig blebe, und in langen jahren und zyten nicht wiederum genge mochte werden; davon eure E. uns und andern Fürsten, die da zu geiten han, groß herrlichkeit abgehen würde.*

(c) Vid. *dipl. de an. 1431. in Frankfurter Privil. p. 275.*

cidisset in bannum (d); per consequens nulli licuisset, nundinas Francofurtenses celebrare. Hinc Moguntini cives, quo mercatoribus consulerent, nundinas suas in idem tempus transferebant, quo Francofurti habitæ fuissent. Verum Imperator mox declaravit, Francofurtenses in bannum non incidisse; hinc mercatores Francofurtum posse, sicut ante, concedere (e). Adeoque intentio civium Moguntinorum hac vice optato successu destituebatur.

§. XVI.

Electo Moguntinus hoc tempore de promovendis nundinis Moguntinis nullatenus cogitabat: imo potius malebat nundinas Francofurtenses magis magisque eluctari (f): divitiæ enim per commercia Francofurto accedentes non tot ipsi vexas creare poterant, ac quidem si Moguntinis accrescerent. Quia tamen nundinis Moguntinis penitus ad incitas redactis telonium Electorale incommodum sentire debuisset; alia omnino capiebat consilia: nimirum cum Electore Palatino convenit, quod Imperatorem velint permovere, quo is in nundinis Francofurtensibus telonium constituat, & inde unam tertiam Electori Moguntino, alteram Electori Palatino concedat: tum vero unitis viribus incumbat uterque in id, quo nundinæ Francofurtenses promoverentur (g): uti etiam eodem
adhuc

(d) Sic in P. P. FRIDERICI II. RUDOLPHI & ALBERTI dicitur: in welche stat der achter kumpt, da sol man in nicht behalten und keinen kauff geben, noch für geben, noch umb in nicht kauffen, noch sol nymant schirmen. man sol in meiden in allen dingen. behalt in aber ein stat gemeinlich und wissentlich, ist sie umbmauret, der richter sol sie nyder prechen, und sol über den wirt richten, der in behaltet, als über ainen achter, und sol sein haws zerfuren: ist die statt umgemauret, so sol sie der richter prennen: setzet sich dann die stat dawider; die stat und lewt seint rechtlos. mag der richter da nicht gerichten, so soll er es funden dem Kaiser oder dem König, und sollen es die von des Reichs Gewalt zwingen.

(e) Dipl. an 1431. in tr. vom Pfeiffer Gericht, p. 78. daß diese (mercatores) an die um selbige zeit zu Mainz angelegte messen sich nicht kehren, oder dieselbe achten solten.

(f) Vid. *rer. Mogunt.* tom. I. p. 764. ad ann. 1457.

(g) Ibid. p. 768.

adhuc anno præstitit Elector Moguntinus, arma arripiendo contra Nobiles illos, qui nonnullos Colonienſes mercatores in via ad nundinas Francofurtenses ſpoliaverant (h). Sequentē mox anno FRIDERICUS III. contra nundinas Moguntinorum jam reſcripſiſſe dicitur (i). Verum Reſcripta Imperatoris parum a civitatibus obſervabantur (k): unde Moguntia nundinas ſuas continuavit, & tractatus illi de telonio e nundinis Francofurtensibus colligendo ſucceſſu caruerunt.

§. XVII.

Paulo poſt alea verſa eſt: nam armata manu anno 1462. ad officium redacta eſt civitas Moguntina (l), adeoque nunc redibat ad dominum, quod fuit ante ſuum: nimirum jam ipſum jus de nundinis diſponendi rurfus ab Archi-Epiſcopo citra omne impedimentum exerceri poterat. Unde etiam mox anno 1463. ADOLPHUS II. omnes mercatores externos ad nundinas Moguntinas invitavit, ſub fide publica iis eorumque mercibus ſecuritatem & tuitionem promittens, ſi conceſſa commercandi libertate in hac ſua civitate uti vellent (m). Equidem dum deinceps DIETHERUS ad ſedem pervenit, civitatem cum omni jure Capitulo Metropolitano penitus reliquit (n); verum non diu hoc ſubſtitit (o). Sed Archi-Epiſco-

Bb 3

pus

(h) Ibid. p. 769.

(i) In tr. vom Pfeiffer: Gericht, p. 78.

(k) ÆNEAS SYLVIUS in libro de Germania, cap. 43. in SCHARDII collect. p. 257. ait: *quamvis Imperatorem & Regem Veſtrum eſſe fatemini, precario tamen ille imperare videtur, nulla ei potentia eſt: tantum ei paretis, quantum vultis, vultis autem minimum. Libertas omnibus in communi placet, neque CIVITATES, neque Principes, quod ſuum eſt, Imperatori tribuunt.*

(l) Conf. HELWICH. in Moguntia devicta, ſect. II. p. 181. LEHMANN chr. Spir. lib. 7. c. 107. p. 867.

(m) Vid. rer. Mogunt. tom. I. p. 779.

(n) Ibid. p. 788.

(o) Ibid. p. 789. & 791.

pus Elector, sicut antiquis temporibus (p), jus nundinarum Moguntinarum cum omnibus privilegiis ab hoc tempore solus in sua potestate habuit: unde & mox extraordinarias nundinas cum privilegio conductus & immunitate a teloniis occasione torneamentorum anno 1480. indixit DIETHERUS (q).

§. XVIII.

Sub MAXIMILIANO I. jura Archi-Episcopi Moguntini accurate discutiebantur, multisque tum deductum est id, quod jam asseruerat DIETHERUS, nimirum civitatem Moguntinam nunquam fuisse urbem immediatam, sed antiquitus jam ad dominium Archi-Episcopi spectasse (r): unde mox prona consequentia fluebat, dispositionem sub LUDOVICO BAVARO de nundinis civitatis Moguntinae, pro urbe imperiali sine fundamento habitae, in poenam civium factam, nullatenus praepjudicare posse juribus Archi-Episcopi: praecipue cum ejusmodi in praepjudicium Electorum concessa aut concedenda privilegia per AUREAM BULLAM jam sint annullata (s): & SIGISMUNDUS praeterea speciali diplomate (t) omnia contra jus Archi-Episcopi Moguntini data privilegia revocasset. Haec omnia agnovit & approbavit MAXIMILIANUS in peculiari charta (u): & denuo omnia privilegia quocunque modo Archi-Episcopo

(p) Vid. supra §. 6.

(q) Vid. *rer. Mog.* tom. I. p. 792.

(r) Ibid. p. 788. sunt haec verba DIETHERI de an. 1475. die (civitas Moguntina) niehe keinem Römischen Kaiser oder König, oder auch dem Römischen rich zugestanden, oder geeignet ist.

(s) Titulo 13.

(t) In LÜNIG. P. I. *spicil. eccl.* tit. Mannß, p. 64.

(u) De an. 1486. in ill. GUDEN. *cod. dipl.* tom. I. p. 588. & *rer. Mog.* tom. I. p. 800. ubi declarat: daß die Erzbischofen und stift Menz von alten zitten bisher müñß, maß, gewicht, ordenung des marckts, wechfels, und andere oberkeit an und in der gemelten stadt mannz gehabt und herbracht hant, und die burgerschafft nit anderß in irem wesen und versetzung der statt handeln sollen, oder mögen, dan so viel sie durch begnadung der Erzbischofen und stift menz zu zitten erlangt.

scopo Moguntino ejusque juribus adversa sustulit (x). Adeoque privilegium Francofurtense exclusivum, nullo quondam jure ab Imperatore concessum, si etiam nondum sufficienter a CAROLO IV. sublatum fuisset, cum subacta tamen civitate Moguntina vacuas abiisset in auras.

§. XIX.

Exinde apparet, nil juris defuisse nundinis Moguntinis. Hinc nil supererat, quam curare, ut ad pristinum suum splendorem reducerentur. Occasio credebatur adesse tempore belli Smalcaldici; quo tempore fere omnibus nundinis excidisset Francofurtum, nisi ocus Comiti *Burano* se dedisset (y). Subsequente mox anno 1547. contagio grassabatur Francofurti; hinc Moguntia sine mora ad se invitavit mercatores: quam Moguntinorum hospitalitatem ægre ferebat Senatus Francofurtanus; ideo rumorem istum dispergere omnibus viribus laborabat, & in scripto publico, velut cum Evan-dri matre locuturus, ad privilegium LUDOVICI BAVARI adhuc provocavit (z). Successit deinceps bellum tricennale, & continuis fere Gallorum bellis exposita fuit Moguntia, ut parum de promovendis nundinis, & exercenda hac superioritatis territorialis parte (a) cogitari posset.

§. XX.

Tandem vero Germania PRINCIPEM, Moguntia vero in FRIDERICO CAROLO nata est PATREM, qui, patria a turbis bellicis vix liberata, potissimam curarum suarum partem in eo posuit, quo Germaniæ commercia erigeret, & territorio Moguntino per illa opitularetur. Hinc ut subditos suos, quorum genius a natura ad artificia & mercaturam sat est compositus, excitaret; tot officinas fabricantium undique conquisitorum in civitate hac, quam naturalis situs ad emporium Germaniæ destinat, instituebat, & quotidie adhuc

(x) In dipl. de an. 1495. in LÜNIG. cit. l. p. 93.

(y) SERARIUS ad an. 1546. p. 850.

(z) Documentum lege in tr. vom Pseiffer-Gericht, p. 79. fqq.

(a) Vid. diss. mea, cit. c. 3. §. 21. fqq. & c. 4. §. 2. fqq.

adhuc instituere magisque perficere laborat & ut faciliorem artefactorum distractionem redderet, civitati de hospitibus provideret, integriorisque, leviori simul pretio, merces inferri faceret, & vini aliarumque rerum commercia promoveret; Nundinas (sicut & antiquum forum vini (b)) nemine contradicente instauravit, sapientissimas eum in finem promulgavit constitutiones, variisque cujuscunque gentis aut religionis mercatores invitavit privilegiis & immunitatibus (c); ut mox effectus docuerit, & quotidie adhuc doceat, quod PRINCIPE IPSO manum operi admovente brevi temporis spatio possit restitui id, de cujus destructione tot seculorum molimina incassum laborarunt.

(b) Antiquitus forum vini in villa *Filtzbach* vigeat: Dum Philippus de Hohenfels hoc feudum resignavit ad manus Archi-Episcopi; Anno 1294. eo cives Moguntini investiebantur, vid. dipl. in ill. GUDEN. tom. I. *cod. dipl.* p. 873. n. 414. sed deinceps interiit, præcipue postquam villa hæc destructa civitati adjiciebatur. Jam vide Sammlung deren in Pölicen- und Commerzien-sachen erlassenen Churf. Maynzischen Verordnungen, edit. an. 1752. n. 48. p. 307.

(c) Vid. cit. collectio, præcipue n. 7. p. 52. ob aber alle diese begünstigungen der mess-verkäufer den Maynzischen unterthanen selbst eben so angenehm in die ohren fallen? nuper typis publicis est interrogatum. Responsi loco videri potest diss. mea cit. cap. 4. §. 5.

V.

J O A N N. H O R I X

M O G O N.

DISSERTATIO HISTORICA JURIS PUBLICI

D E

UNIONE ELECTORALI

V O N

der Chur = Verein

M O G U N T I Æ M D C C L I V.

UNIONE ELECTORALI

JOHN M. O'RIEN

DISSERTATIO HISTORICA JURIS PUBLICI

DE REPUBLICA

MOENIA

P R O O E M I U M

Quam in præsens pertractandam assumo materiam, inter antiquata juris publici capita ab iis, quorum doctrinam cæteroque veneror, referri non ignoro: id tamen, ut a proposito meo me abstrahat, tantum abest, quin potius ad thema hoc elucubrandum me magis accendat. Ego enim, qui capitulationem Cæsaream tanquam authenticum simul & pragmaticum juris publici germanici compendium semper suspexi, neutiquam mihi persuadere poteram, illud, quod inde a temporibus MATHIÆ (a) usque ad præsentem diem in omnibus pactis Cæsareis (b) cum approbatione omnium Statuum (c) identidem confirmatur, illud, de quo in comitiis, in diætiis Electoralibus aliisque conventibus toties deliberatum & disputatum est (d), quodque illustrissimi collegii Membra

C c 2

maxima

(a) Vid. Extract. Churfürstl. Wahl, Tags, Protocolls de an. 1612. in ill. MOSERI 3tem Anhang ad P. 2. capitul. CAROLI VII. sess. 6. 7. 10. pag. 420. 424. & 460.

(b) Cap. nov. art. 3. §. 6.

(c) Vid. Projectum capitul. perpetuæ art. 3. in HENNIGES *meditat. ad instr. pacis*, specim. 7. mantissa 18. p. 1169. & ill. MOSERI P. 2. ad capitul. CAROLI VII. p. 112. & 114.

(d) Ut de anterioribus actis, quorum mentionem facit MÜLLERUS, taceam, constat, tempore tractatum pacis Westphalicæ etiam de unionē Electorali actum esse. Sic de anno 1646. vid. ill. MOSERI tom. XXXIII. *des Staats-Rechts*, p. 295. §. 2. de an. 1658. idem tom. I. c. 13. §. 15. item in *denen Zusätzen*, p. 105. & 106. item ad capitul. CAROLI VII. P. 2. p. 110. §. 3. de anno 1682. conf. LONDORPII tom. XI. p. 485. §. 54. de anno 1711. vid. ill. MOSER. in *denen Zusätzen*, p. 115. & 116. & ad capitul. CAROLI VII. P. 2. p. 113. §. 7. de

maxima cum solennitate sibi invicem stipulari solent (e), statui publico nihil omnino momenti adferre.

§. II.

Cum hac ratione de utilitate thematis mei dubitare non poteram, ad Publicistas, antecedentem eorum operam meam facturum, me converti. Verum, quod dolenter refero, laborem meum a nemine sublevari deprehendo. GUNDLINGII enim opera (f) unice circa unionem anno 1338. initam versatur: WILDVOGEL (g) & HERTZBERG (h) quidem ad ulteriores sunt progressi; Unionem tamen illam, quæ in capitulationibus MATHIÆ & sequentium Imperatorum intelligitur, perinde ac alii Publicistæ (i) penitus ignorarunt. Et quamvis unionis novissimæ de anno 1558. in actis publicis frequenter occurrat mentio (k), hanc ipsam tamen oculos suos fugere JOANNES HOFFMANN (l), & priore adhuc anno GODOFR. DANIEL HOFFMANN (m) palam ostenderunt.

§. III.

de anno 1741. lege eundem tom. I. Zusatz. p. 116. & ad cap. CAROLI VII. P. 3. p. 55. & 56. de anno 1745. vid. *Erönungs-Diarium FRANCISCI I. im Anhang sub titulo: Sammlung aller und jeder Churfürsten; Vereine*, p. 43. n. 23. sqq.

(e) Vid. infra cap. 2.

(f) In opusculo *de causa & origine unionis seu foederis Elector.*

(g) In diss. *de unione Electorali.*

(h) Tract. *de unionibus & comitiis Electoralibus.*

(i) THULEMARIUS *de octoviratu*, cap. 19. §. 34. p. 294. VITRIARIUS in *institut. jur. publ.* lib. 3. tit. 8. §. 30. NIZSCHIIUS ad *capit. Josephi* ad art. 6 p. 275. §. 4. HENNIGES ad *eandem*, p. 102. PFEFFINGER in *Vitr. illustr.* tom. III. p. 683. Cl. MASCOV. *institut. jur. publ.* lib. I. c. 2. §. 6. BILDERBECK, im *teutschen Reichs; Staat*, p. 661. KEMMERICH *introd. ad jus publ.* lib. 4. c. 6. §. 37. p. 545. Ill. MOSER im *Staats; Recht*, tom. I. c. 13. ill. & rev. HONTHEIM in *histor. Trevir. diplom.* tom. II. p. 429. n. (b).

(k) e. g. in FABRI *Staats; Cantzley*, P. 79. cap. 4. n. 13. p. 85. in HOFFMANN. *ungedruckten Urfunden*, tom. I. p. 49. in ill. MOSER. ad *capitul. FRANCISCI I.* P. 2. p. 584. item in *denen Zusätzen des teutschen Staats; Rechts*, lib. I. c. 13. p. 107.

(l) In *præfat. ad selecta de unionibus Electoralibus.*

(m) In *vindictis capitulationum novissimarum circa uniones & conventus Electorales.*

§. III.

Exinde, credo, quilibet facile poterit intelligere, quod in præfente differtatione actum a me non agatur. Ne tamen quis plura forte expectet, quam ipse præstare intendo, præmonendum duco, quod principia juris publici universalis, sicut & particularis Germaniæ circa confœderationes Statuum hic supponam, ratus, neminem fore, qui jus hoc Statibus Imperii per antiquam observantiam (n) legesque Imperii publicas (o) competentem in dubium vocare velit, illudque, quod contra nociva salutis publicæ fœdera sanciverant SIGISMUNDUS (p), FRIDERICUS III. (q) & FERDINANDUS II. (r) præter intentionem Cæsarum (s) adversus unionem ab Electoribus pro tuendo statu publico initamaudeat detorquere. Præterea intactam transmittō quæstionem de origine Electorum; cum enim adhuc controvertatur, quandonam Imperium nostrum cœperit esse electivum (t), multominus de ortu Electorum quidquam certi statuere licebit: unde eatenus ad scripta dubium hoc fusius tractantia (u) me remitto. Denique unionem Rhenanam variaque sive

C c 3

ob

(n) Vid. PFEFFINGER in *Vitriar. illustr.* tom. III. p. 400.

(o) e. g. *Instr. pac. Westph.* art. 8. §. 2. & capit. nov. art. 6. §. 4. conf. PFEFFINGER. cit. l. tom. IV. p. 82. sqq. & cl. MASCOV. in *diff. de jure fœderum S. R.* l. §. 24. seqq.

(p) In *Aurea Bulla* de anno 1431. cap. 7. apud GOLDAST. *Reichs: Sagung*, P. 2. p. 108. & in corp. Rec. Imp. edit. nov. P. 1. p. 149.

(q) In *reformat.* de anno 1441. art. 12. ibid. P. 1. p. 167.

(r) In *pax Pragensis* de anno 1635. §. 77. in corp. Recess. edit. noviss. tom. III. p. 646.

(s) Ibidem expresse protestatur Imperator: Doch verstehet sich solches gar nicht auf eine Aufhebung der Churfürsten: Verein.

(t) Vid. e. g. VITRIARII *instit. juris publ.* lib. 1. tit. 6. §. 1. & 2. conf. cl. SCHMAUS. *historisches jus publ.* c. 4. §. 7. & cap. 6. §. 3 & cl. KOEHLER. *Reichs: Historie*, p. 22. period. 2. item p. 71. cum aliis plurimis.

(u) Vid. BUXDORF ad *Aur. Bull.* p. m. 62. GEWOLDUS *de septemviratu*, per tot. THULEMARIUS *de octoviratu*, c. 4. p. 33. MAIMBOURG dans *l'histoire de la decadence de l'Empire*, p. 109. sqq. NATALIS ALEXANDER tom. VI. *hist. eccl.* p. 374. PFEFFINGER in *Vitr. illustr.* tom. I. p. 1036. cl. KOEHLER *Reichs: Historie*, p. 97. & 98. p. 173. p. 201. & 202. item p. 245. Conf. cl. SCHMAUS. *hist. jus publ.* c. 6. §. 4. DITHMAR, P. 1. *diff.* 2. p. 17. *de Electorum origine*. JUST. HEN-

NING

ob monetam, sive telonia, aliasve ob causas inter quatuor Electores inita fœdera, quorum quædam L. B. de GUDENUS & rev. HONTHEMIUS, aliique jam evulgarunt, prætereo, ad aliam occasionem mihi seponens.

§. IV.

Dum igitur solummodo de unione generali verba facere intendo; in primo capite, quid antiquis unionibus ansam dederit, filo historico præmittam. Tum vero ad unionem novissimam me convertam, illiusque tenorem in extenso ob oculos sistam, notis quædam illustrationis gratia adjectis. Quid hic præstiterim, B. L. arbitrabitur: si me meliora dare potuisse existimet, non reluctabor, nam in specimine academico præsentem materiam non exhaustiri, sed tantum extremis veluti labiis degustari posse ipse sum persuasus. Interim spero, fore, ut paucula licet præstando eruditorum tamen gratiam non sim demeritus, qui si præsentis defectus meos connivendo transmiserint, pro alia vice, ubi ejusmodi studiis magis incumbere fuerit concessum, certi esse poterunt, me eorum expectationi satisfacere omni virium conatu esse annisurum.

NING BOEHMER. in diss. *utrum Electores vi archiofficio Imperatorem eligant?* Cæterum ridicula est dissertatio, quam Præside PACHELB a gehag defendit HOPPIUS de *originibus Electorum iisque etiam Christi natiuitate non juniorib.* Quod vero WARENBERG. in diss. sub tit. *Caput historia juris publici Electorum origo nota methodo demonstrata*, hispido suo stilo profert, id plus verborum, quam probationum continet.

CAPUT I.

HISTORIA UNIONUM ELECTORALIUM.

§. I.

Lugebat adhuc Germania HENRICUM, optimum suum Principem (a), Italia vero Germanis devota conservatorem suum & defensorem (b) impia morte (c) interemtum. Mox fama percrebuit, fastuosos Guelphorum animos in ruinam Imperii novis ausibus insurrexisse (d). Hinc Electores Imperii de successore antecessori suo virtutibus non inæquali substituendo sua conferebant consilia. Exhibebat tum Austria FRIDERICUM, cognomento *pulchrum*, Bavaria vero LUDOVICUM, Principes non uno, sed pluribus regnis dignissimos (e). Quilibet Elector in horum alterum heroem, prout sibi unius alteriusve virtutes magis innotuerant, suos convertebat oculos. Verum, quod omnium malorum causa erat, necdum in Electoratibus primogenitura per pacta, aut leges, sicut deinceps factum est (f), erat stabilita: sic contigit, ut ex eadem domo

(a) Vid. *chron. Episc. Merseb.* in LUDEWIG tom. IV. *reliq. MST.* p. 408. in fine. conf. PFEFFINGER. in *Vitriar. illustr.* tom. I. p. 643. n. 4. & MAIMBOURG dans *l'histoire de la decadence de l'Empire*, p. 533.

(b) Vid. omnino ALBERT. MUSSATI *historia Augusta HENRICI VII.* in MURATORI tom. X. *script. rer. ital.*

(c) vid. PTOLOMÆI LUCENSIS *Ord. Prædicat. historia ecclesiast.* in MURATORI tom. XI. & IOAN. CORNAZANI *Ord. Prædicat. istoria di Parma* in MURATOR. tom. XII. *script. rer. ital.* ad ann. 1313. quid in contrarium probet diploma JOANNIS, Argentinenſis Episcopi, quod L. B. de GUDEN tom. II. *cod. dipl.* p. 674. n. 17. & JOANNIS Bohemiæ Regis, quod BALUZ. tom. I. *miscell.* p. 132. & post hunc PFEFFINGER l. cit. tom. I. p. 650. produxerunt, id alii viderint.

(d) Vid. ALBERT. MUSSAT. *de gestis Italia post HENRICUM VII.* conf. MURATORI tom. IV. *antiquitat. Italia*, diss. 51. de origine & processu factionis Gibel. & Guelph.

(e) Vid. omnino MAIMBOURG. cit. l. p. 546. & 653.

(f) Vid. dipl. de 1355. & 1356. in L. B. de GUDEN. tom. III. *cod. dipl.* n. 275. & 276. p. 394. & 396. adde Aur. bull. CAROLI IV. cap. 7.

domo plures in electione concurrerent, & hinc Moguntino, Trevirensi & Brandenburgico LUDOVICUM *Bavarum* eligentibus accederet JOANNES Bohemus, & JOANNES Saxo - Lauenburgicus; e contra Coloniensi & Palatino FRIDERICUM *Austriacum* optantibus se sociarent HENRICUS Dux Carinthiae tanquam Rex Bohemiae, & RUDOLPHUS Dux Saxo - Ascanicus. Quaelibet pars se jure niti existimans non moratur, in decreto electionis a futuro Pontifice coronationem romanam suo Regi impertiendam exposcere (g). Dum interim Rex uterque sibi adhaerentes lucrari studet, qui mox hanc de throno controversiam, pro more ejus aevi, armis decidendam susciperent (h). Id quod etiam anno 1322. contigit, dum in pugna decretoria captus FRIDERICUS (i) post triennium juri suo ad thronum cessit (k); Inde vero elapsis vix sex mensibus ob nova emergentia a LUDOVICO *Bavaro* sponte in coimperium est assumptus (l); & in hac qualitate imperavit (m), donec FRIDERICI mors anno 1330. hanc societatem finiret,

§. II.

Interea temporis ex infima hominum conditione ad summum Pontificatus fastigium emerferat IOANNES XXII. (n); qui pro genio suo honorum & divitiarum cupido (o) non tantum everfa per exemptiones hierarchia ecclesiastica dominari clero (p), sed & impe-

rare

(g) In GEWOLDO *de septemviratu*, p. 666. & in PFEFFINGER. cit. l. tom. I. pag. 653. in FUGGERS *Oesterreichischem : Ehren Spiegel*, lib. 3. c. 2. n. 11. p. 272.

(h) Conf. KLEIN diss. *de turbis in S. R. I. ex electione Ludovici Bavari, & Frederici Austriaci ortis*, sect. II. pag. 14. sqq.

(i) Vid. HENR. REBDORF. ad annum 1322.

(k) Vid. dipl. de 1325. den 13 Martii in HERWARTI ab HOHENBURG *defensione Ludovici Bavari*, p. 328.

(l) Vid. dipl. de 1325. den 7. Sept. in FUGGER cit. l. p. 290. & in GOLDAST. *Reichs : Satzungen*, P. I. pag. 147. Conf. conf. SCHMAUS. *Reichs : Historie* p. 281. & 282.

(m) Conf. de BAUMANN *de voluntario Imperii consortio inter FRIDERIC. Austriac. & LUDOV. Bavar.* adde HEBERLIN dissert. *epistoliacum contra Mansueti Petropolitani objectiones*.

(n) Vid. omnino MAIMBOURG. l. cit. lib. 6. p. 355. & praecipue p. 540.

(o) Vid. FLEURY dans *l'histoire ecclesiast.* tom. XIX. pag. 488. & 489. sunt, qui idem causam reservationum esse dicunt.

(p) Vid. FLEURY cit. tom. XIX. ad ann. 1317. seqq. Confer. ejusdem praefationem

rare pro lubitu Regibus, Regnum Germaniæ ad nutus suos dirigere, Italiæque dominatum sibi adquirere intendebat. Id quod se facile consecuturum sperabat; cum enim Germaniam in factiones scissam esse videret, easdem, quæ sub HENRICO IV. Papæ favebant, circumstantias sibi adjumento fore erat persuasus: Nec minus accommoda obtinendo huic scopo principia jam ab Antecessoribus suis in mundum esse evulgata lætabatur. Nam tempore sic dicti magni interregni, dum non tantum in Germania, sed potissimum etiam in Italia mutuis invicem bellis & cædibus Imperii cives indulgebant (q), CLEMENS IV. constituebat *Paciarium*, hoc est, pacis in Italia servatorem & custodem, donec *Imperatorem vel Regem Romanorum a Sede Apostolica approbatum regnare contigerit* (r). Quod ita pro hisce temporum circumstantiis provisionaliter factum, exinde Successores jus aliquod sibi pederentim exsculpere laborabant. Hinc BONIFACIUS VIII. dum ALBERTUM II. Regem Germanorum, velut regicidam, hominem monoculum & vultu rusticum, throno indignum censeret, adhuc anno 1301. in Italia constituebat *Paciarium* (s). Ulterius progressus est CLEMENS V. dum in concilio Viennensi anno 1311. pronunciabat, quod throno vacante ad se omnis totius Imperii vicariatus spectaret (t): quam thesin mox e cathedris academicis doceri volebat (u). Sic omnia ad intentionem suam rite disposita, cum inveniret JOANNES XXII.; nec LUDOVICUM

fationem. Exinde cognosces, quam maxime contradictam esse Pontifici hanc eximendi licentiam: adeoque quam parum in jure divino vel in canonibus conciliorum, tam parum in legitima observantia fundatam esse Papæ eximere volentis potestatem.

(q) Vid. epistola URBANI IV. in LEIBNIT. *codice jur. gent. diplomat. prod.* p. 13. conf. SIGONIUS *de regno Italia*, lib. 19.

(r) Vid. diplom. in RAYNALDO ad annum 1267. n. 7. ex quo desumfit. cl. MASCOV. in *diff. de jure Imperii in magnum Ducatum Etruria*, p. 47.

(s) Vid. dipl. in RAYNALDO ad h. a. & in cit. cl. MASCOV. p. 49. ibi: „attendentes, quod romanum vacat Imperium, cujus ad nos, præsertim hoc tempore, pacifica conservatio dignoscitur pertinere.

(t) Vid. *Clem. 2. de sent. & re jud.* ibi: „nos tam ex superioritate, quam ad „Imperium non est dubium nos habere, quam ex potestate, in qua „vacante imperio Imperatori succedimus.

(u) Vid. epistol. CLEMENTIS V. ad studium generale Aurelianense de an. 1313. in conf. GEORG. LUDOVICI BOEHMER. *diatriba de Clementinis*, §. 9. p. 17.

VICUM *Bavarum*, nec FRIDERICUM *Austriacum* pro Rege agnoscendum esse statuebat, sed simpliciter Imperium vacare contendens, ad judicia ecclesiastica omnem Imperii jurisdictionem spectare, conformiter Antecessorum suorum principiis declarabat; sub pœna excommunicationis prohibens, ne quis vicariatum sibi arrogaret (x), nisi ROBERTUS, Siciliae Rex, quem ut Vicarium Italiae ipse praeficiebat (y); cumque inter alios praecipue MATTHIAS, & postea GALEACIUS VISCONTI, qui a Regibus Germaniae vicariatum Italiae obtinuerant, hasce romani Pontificis minas vi officii sibi concediti despicerent, Gibellinis, h. e. Germaniae fidelibus contra Guelphos opem ferre non desinerent; Papa nil moratur, Officiales hos Cæsareos excommunicare, & quidem ad hunc effectum, ut eorum bona fisco suo addiceret, dignitate exueret, eosque ac eorum postereros perpetua infamia afficeret: cujus sententiae spiritualis executores denominat omnes Christianos, sacras indulgentias stipendii loco percepturos (z).

§. III.

Hæc, quæ contra Germaniae jura Papalis curia moliebatur, LUDOVICUS *Bavarus* pro suo, qua erga Imperium ferebatur studio, æquo animo videre non poterat; hinc suarum partium esse existimat, novitatibus ejusmodi obviare, jurisdictionem Imperii contra judicia ecclesiastica munire (a), & Gibellinorum animos in fidem Imperio servandam erigere. Sed hoc ipso iram Pontificis contra se suscitatur: unde mox jubetur, ut intra trium mensium spatium regni gubernaculis cedat; subditi vero sub pœna excommunicationis & interdicti prohibentur obedire LUDOVICO (b). Quo com-

(x) Legatur integra extravagans JOANNIS XXII. *ne sede vacante*.

(y) Vid. dipl. in RAYNALD. ad annum 1314. n. 2. ad integrum hunc art. conf. DITHMAR. exercit. 4. de *Vicariis S. R. I. in Italia*, §. 2. p. 76. seqq.

(z) De his omnibus vid. MAIMBOURG. cit. l. lib. 6. p. 558. seqq. FLEURY cit. tom. XIX. Diplomata huc facientia exhibet RAYNALDUS ad annum 1322. n. 7. & ad seqq. annos.

(a) Vid. e. g. dipl. de anno 1318. in L. B. de GUDENUS *syllog. dipl.* p. 487. & dipl. de anno 1329. in *Stranffurter Privilegiis*, p. 18. sic facile intelliges, quod LEHNEMANN. in *diff. de privilegiis Mœno-Francofurt.* §. 10. genuinam ejusmodi diplomatum causam non tetigerit.

(b) Vid. dipl. in RAYNALDO ad annum 1323. n. 30. & in HERWART. ab HOHENBURG *defensione Ludovici Bavari*, tom. I. p. 194. & in GOLDAST. tom. IV. *const. Imp.* p. 98.

comperto quis dubitet, animum Cæsaris admodum concitatum fuisse? Verum pro suo, quem etiam mediis in victoriis ubique probabat, pacis amore viam lenissimam ingreditur: nimirum per legationem animum Pontificis placare studet (c): Ast hæc JOANNIS LUDOVICUM folio deturbare volentis animum non mutat (d), sed is, qua semel cœpit via, ulterius pergit; & postquam minas suas iteravit (e), tandem horribilem excommunicationis & dethronisationis bullam contra LUDOVICUM promulgat (f).

§. IV.

Sic LUDOVICUS lenia remedia incassum adhiberi intelligens ad vehementia se convertit. Cumque contra Pontificem (utpote qui nec LUDOVICO, nec FRIDERICO, sed sibi soli, favebat, & integram Germaniam vilipendebat) omnes Germaniæ Status in comitiis Ratisbonensibus animatos intelligeret; constitutionem contra ausus hosce Papales edit, & oppidatim affigi curat (g): Cumque interim Vicarii Italiæ contra expeditiones cruciatas feliciter pugnasent (h), ipse Cæsar Romam proficiscitur, ibique par pari referre volens, JOANNEM Pontificatu dejectum repressaliorum jure proclamat (i), hæc ipsa vero, quæ in præjudicium autoritatis Pontificiæ gessit, mox tamen rursus annullare promisit Imperator, si modo Papa LUDOVICUM, qui mortuo jam FRIDERICO *Austriaco* in integra Germania pro unico & legitimo Rege colebatur, in eadem qualitate vellet agnoscere. Ea propter sæpius in submissis terminis per legationes sollicitatur JOANNES (k); sed irrito semper eventu;

D d 2

nam

(c) RAYNALD ad an. 1323. n. 33.

(d) Idem ab anno 1324. initio.

(e) Ibidem n. 13.

(f) Ibid. n. 22. nullus hodie erit, qui hæc gesta Pontificum in injuriam LUDOVICI *Bavari* defendere audeat, postquam famosus ille BZOVIVUS poenas temeritatis suæ dedit.

(g) Vid. dipl. in GOLDAST. tom. I. *const. Imp.* p. 325.

(h) Vid. FLEURY *hist. eccl.* tom. XIX. p. 331.

(i) Vid. dipl. in GOLDAST. P. 2. *der Reichs-Sagungen*, p. 31. & tom. I. *const. Imp.* p. 328.

(k) Vid. HERWART ab HOHENBURG & RAYNALD. ad annum 1330. sqq. ipse BENEDICTUS XII. postea fassus est: „inno nos fecimus „contra eum (LUDOVICUM), ipse enim cum baculo venisset ad pedes „Ante-

nam in consiliis suis immotus persistebat. Post hujus mortem BENEDICTUS XII, licet initio appareret benignior, deinceps tamen Gallicis incantationibus magis (l), quam Regis (m) Procerumque Germaniæ (n) supplicationibus se pronum exhibebat.

§. V.

Cum ita nulla plane ratione Pontifex ad LUDOVICUM *Bavarum* pro legitimo Rege & Imperatore agnoscendum adduci posset, licet hic ubique pro tali coleretur; Electores Imperii hic suam rem agi intelligebant. Quamvis enim Pontifex verbis protestaretur, se Electorum juri nullatenus derogare velle (o); videbant tamen, protestationem hanc esse facto contrariam. Nam re ipsa Pontifex intendebat Antecessorum suorum (p) principia effectui dare, quæ unice eo collimabant, quo crederetur integrum electionis negotium a mera Pontificis gratia dependere, & unice in hujus arbitrio positum esse, num ab Electoribus electus Rex videatur approbandus, num vero tanquam minus idoneus ecclesiæ advocatus sit rejiciendus, Pontificisque vicariatus eo usque continuandus, donec Rex ad palatum Papæ proveniret. Istis principiis jam obviandum erat: Hinc anno 1338. in sede regali, quæ Rheniæ est (q), conveniunt HENRICUS Archi - Episcopus Moguntinus, WALRAMUS Coloniensis, BALDUINUS Trevirensis, RUDOLPHUS RUPERTUS fratres, STEPHANUS RUPERTUS junior: Comites Palatini Rheni, & Duces Bavarix, RUDOLPHUS Dux Saxonix, & LUDOVICUS Marchio Brandenburgensis, considerantes, quod *sacrum Romanum Imperium in suis honoribus, jurebus & bonis, atque etiam ipsi in suis honoribus jurebus, consuetudinibus & privilegiis, quæ a prædicto Imperio habenti* vebe-

„Antecessoris nostri si voluisset; sed ipse noluit eum recipere: & „quicquid ille (LUDOVICUS) fecit, quasi provocatus fecit. ALBERTUS ARGENTINENSIS ad an. 1336. p. 126.

(l) ALBERTUS ARGENTIN. ad ann. 1334. p. 125.

(m) RAYNALD. ad ann. 1336. n. 30. seqq.

(n) ALBERT. ARGENTIN. p. 127. & RAYNALD ad an. 1338. n. 3. & 4.

(o) RAYNALD. ad an. 1324. n. 18.

(p) Vid. bulla in GEWOLDO de *septemviro*, p. m. 675. & 681. ex qua desumtum est. *Capit. Venerabilem X de elect. & elect. potestate.*

(q) Conf. cl. KOEHLERI diss. de *inclita sede regali ad Rense*, §. 8. p. II. & 12. ejus effigiem etiam vide in ejusdem *Reichs - Historie*, p. 304.

vehementer his temporibus atque etiam ante hac impediti, infirmati & gravati; propter communem ac manifestam utilitatem totius Christianitatis atque ad prædicti Imperii suumque honorem, jura, privilegia & consuetudines tutandas, defendendas & manutenendas unanimiter conveniunt, & se confæderant, quod prædictum Imperium & suum principalem honorem, quem ab eo obtinent, videlicet in electione Imperii in illius ac suis juribus, privilegiis & consuetudinibus, sicut ab antiquo ad se & ad Imperii Electores pervenerunt, & devoluta sunt, manutenere, tueri ac defendere velint. Pro omnibus viribus ac opibus sine fraude, contra quoscunque nemine excepto &c. quo unioni huic, quam pro se & Successoribus suis Electores iniverunt, nullis unquam temporibus per absolutiones vel declarationes Pontificias fraus fieri posset, non tantum corporali juramento eandem firman, sed & ulterius addunt: Non debemus, non volumus quoque, nec possumus nos, nec quisquam alius, qui nobiscum in hanc confæderationem veniet (qui jurare quoque hoc ipsum debet, & vovere, sicut in præmissis & sequentibus scriptum est: si ita depravaremur, quod Deus avertat, ut contra faceremus, aut facere vellemus, non debemus inquam, nec volumus, nec possumus contra juri ullam dispensationem, absolutionem, relaxationem, abolitionem, in integrum restitutionem, neque ullo beneficio, quocunque nomine illud appellaretur, undecunque aut quomodocunque fieret, sive per nostras, aut aliorum hominum preces, sive, quod latine dicitur, ex officio; neque ulla potestate ejus, qui hæc curare vellet: apud Deum & homines futuri ac dicendi infames, infideles & perjuri, ubicunque vel quocunque modo contra faceremus, aut veniremus &c. &c. (r). Hanc ipsam confæderationem in notitiam Pontificis ipsi adducunt Electores per epistolam (s) multis ex capitibus notabilem (t) instantes, ut sententiæ, quas Joannes XXII.

D d 3

de

(r) Hæc unio prout in latinum ab HERW. ab HOHENBURG. versa est, prostat in MÜLLER. *Reichs: Tags: Theatro* FRID. V. I. Vorstell. c. 24. p. 283. in ANDLER. *jurisprud. publ. & priv.* lib. I. tit. 5. in SCHILTER. *inst. jur. publ.* tom. II. n. 17. p. 122. in GUNDLING. *Opusc. de causa & origine union. Elect.* §. 59. p. 156. in LÜNIG. *Reichs: Archiv P. spec.* p. 218. in dem *Erönungs: Diario FRANCISCI I.* im Anhang sub titulo: *Sammlung aller und jeder Churfürsten: Vereine*, n. 1. p. 1. ubi etiam sub n. 2. p. 2. aliquod exemplar germanicum antea non visum occurrit.

(s) Quæ prostat in GOLDAST. tom. I. *const. Imp.* p. 335. & tom. IV. p. 100. in MÜLLER. cit. l. p. 285. in PFEFFINGER cit. l. tom. I. p. 668.

(c) Sic ibi occurrit ARCHI-EPISCOPUS MOGUNTINUS ELECTORUM PRINCIPUM DECANUS. Quod prædicatum etiam Imperatores, e. g.

de facto contra DEUM & justitiam & juris ordinem fulminavit contra Dominum Ludovicum Imperatorem ac fautores & adhaerentes sibi, tanquam in praedictum Imperii & jurium ipsius prolatas, casset & annullet. Interea temporis, quo haec epistola ad manus Papae deferebatur, Electores se adhuc magis contra illius molimina munire student: hinc pedetentim omnes Imperii Status in unionem suam pertrahere laborant, cumque haec intentio Electorum prospero eventu bearetur, Imperator non moratur, hanc ipsam Electorum unionem in plenis comitiis proponere, & eandem tanquam legem Imperii fundamentalem, statuta contra dissentientes laesae Majestatis poena, promulgare (u), ex quo simul de universali & hodierno unionis illius usu facile poterit judicium formari.

§. VI.

Haec res, quomodo Pontifici romano placuerit, facile est ad intelligendum. Nihilo tamen minus ea, quae semel adoptarat principia, etiam impofterum propugnanda esse putavit: in Italia quidem, ubi praepotentia Guelforum rursus emerferat, vicariatuum suum agnoscere facile impetravit (x); at in Germania, dum omnes sibi contrarios esse cerneret, mox errorem politicum, quem hactenus Antecessores non viderant, emendare decrevit CLEMENS VI., nimirum oportebat dividere Germaniam, & se uni factioni sociare, ad opprimendam alteram. Huic negotio debebat inservire Rex Bohemiae: hunc enim jam diu spe conferendi filio suo Imperii Papa, licet non serio, lactaverat. Jam CLEMENS VI. hanc spem effectui dare

e. g. SIGISMUNDUS & FRIDERICUS III. in LONDORP. tom. I. lib. I. p. 35. & in ill. SENCKENBERG. corp. juris feudalis, p. 589. tribuere solebant. Conf. AENEAE SYLVII Germania, cap. 59. Non ergo habet, cur hunc titulum invidet COCCEJUS in jur. publ. prud. c. 10. §. II. p. 208. sicut & ejus pedissequa LUDEWIGIUS, qui in commentario ad Aur. Bull. tit. I. §. 18. non erubescit dicere: beruhet also dieser name auf einem sandigten grund Eigennütziger Psaffen und einzeler Leute, welche hierinnen dem Churfürsten von Mayntz lieblosen wollen. Sane super ejusmodi titulo non mirabitur, qui legerit cl. GEORG. LUDOVIC. BOEHMER. diss. de reliquiis juris germanici in Imperatoris electione.

(u) Reperitur in GOLDAST. cit. I. tom. III. p. 410. MÜLLER. cit. I. p. 287. in GUNDLING. cit. I. §. 58. p. 154. in PFEFFINGER. cit. I. p. 67. in conf. SCHMAUS. corp. jur. publ. acad. p. 2. & alibi.

(x) V. RAYNALD. ad an. 1340. n. 67.

dare sibi proficuum existimat; solus enim Bohemus erat, qui a Pontifice inductus in unionem Electoralem non consenserat; unde etiam ab eo solo poterat expectare, fore, ut omnia prætensæ autoritati Papali inimica cassarentur. Ad hanc intentionem suam Papa omnia rite præparat: ante omnia novis excommunicationibus contra LUDOVICUM ejusque fideles fulminat (y); ne vero hoc tanquam fulgur ex pelvi despiceretur, aliam scenam ludere incipit: nimirum cum videret Primatem Germaniæ, HENRICUM scilicet, Archi-Præfulem Moguntinum, fide germanica unioni Electorali insistere & persuasionibus Avenionensibus aurem obturare; hujus in Germania auctoritatem labefactare volens, ejus jurisdictioni metropoliticae integram Bohemiam subtrahit (z), ut hac ratione Bohemis exemplar servandæ legitimo Cæsari obedientiæ deesset. Dum hoc modo per exemptionis privilegium *columnam Imperii principalem* (a) concutere cœperat, mox eandem per depositionem in terrorem aliorum penitus evertere est annisus (b); sic ipsi fundamento propius venire poterat, eaque omnia, quæ pro autonomia Imperii hætenus acta sunt, rursus annihilare. Hunc in finem *monuit Principes Electores, ut Regem eligerent idoneum, in Imperatorem promovendum, infra certum tempus expressum, ne ecclesia diu advocato careat, alioquin circa hoc Sedes Apostolica cogitaret* (c). Sic CAROLUS IV. eligitur, qui promiserat Pontifici, omnia pro independentia Imperii constituta intra octiduum electionis suæ cassare (d); uti etiam cum nimia conscientiae anxietate (e) post octiduum fecit (f): imo, quod mirandum, iisdem principiis se deinceps conformavit, dum pro filio WENCESLAO apud Papam supplicavit, existimans, quod *sine beneplacito*

(y) RAYNALD. *ad annum* 1341. n. 42. ALBERTUS ARGENTIN. p. 133. & 134.

(z) Vid. omnino *rerum Moguntiac.* tom. I. p. 664.

(a) Ita ecclesiam Moguntinam vocat RUDOLPHUS HABSPURGICUS in dipl. de an. 1274. apud L. B. de GUDEN. tom. I. *cod. dipl. Mog.* 756.

(b) Rationes politicas bene exponit NICOLAUS BURGUNDUS lib. 3. p. 173. Conf. dipl. CAROLI IV. *ad civitat. Mogunt.* de anno 1349. in ill. SENCKENBERG. tom. II. *select. jur. & histor.* p. 168.

(c) Sunt verba ALBERTI ARGENT. *ad ann.* 1346. pag. 134. & 135.

(d) Vid. dipl. in RAYNALD. *ad ann.* 1346. n. 19. & 20.

(e) Vid. dipl. de an. 1347. in LUDEWIG. tom. VI. *reliq. MST.* p. 14.

(f) Vid. RAYNALD. *cit.* l. n. 32.

placito Papæ, vivente Imperatore, novus Rex eligi nequeat (g). Hoc modo omnia ad nutum suum successisse sibi persuadebat Pontifex, Germanosque deinceps acquieturos esse sperabat.

§. VII.

Verum longe aliter sentiebant Status Germaniæ, neque unquam sibi persuadere poterant, quod ea, quæ semel tam sancte promissa & per legem fundamentalem stabilita fuerunt, solo Imperatoris Pontificisque nutu rursus infirmari possint. Inde etiam Electores eapropter sibi prospicere, quamprimum commoda accesserit occasio, firmissime proponebant; quæ etiam non diu post se offerebat. Nam dum tempore schismatis CLEMENS VII. in odium Germaniæ fasces suis pedibus submittere recusantis Imperium vacare, & ad se hujus gubernacula spectare contenderet, eoque ex fundamento comitatum provinciæ in CAROLUM *Andegavensem* transferre conaretur (h); Electores Imperii, qui anno 1399. Moguntiae varias ob causas convenerant, scilicet JOANNES Moguntinus, FRIDERICUS Colonienfis, & WERNERUS Trevirensis Archi-Episcopi, RUPERTUS Palatinus, ac RUDOLPHUS Dux Saxoniae se se uniunt (i), & sub fide Principum ac juramento corporali sibi invicem mutuam assistentiam in negotiis Imperium & Electoratus concernentibus promittunt: præcipue vero sibi invicem stipulantur, quod si Papa sive vicariatu, sive alio sub prætextu se se Imperio ingerere auderet, eidem juncto studio velint obviare (k). Qui articulus

(g) Vid. dipl. de anno 1376. quod post RAYNALD. produxit LEIBNIT. *Mant. cod. dipl.* pag. 260.

(h) Vid. RAYNALD. ad an. 1380. n. II. & 12. Conf. cl. MASCOV. diss. de *nexu regni Burgundici cum Imperio rom. german.* c. 1. §. 5. & c. 2.

(i) Hæc unio prostat, in MÜLLER. *Reichstags-Theatro* FRIDERICI V. erste Vorstellung, c. 24. p. 289. in cl. HOFFMANN. *select.* p. 191. im *Crönungs-Diario* FRANCISCI I. cit. l. p. 2. n. 3. in L. B. de GUDEN. tom. III. *cod. dipl.* p. 646. n. 400.

(k) Verba ipsa ita sonant: -.und werez, daz neman, wer der were, na deme „ryche stuende, oder stehen wurde, und sich des underwinden wulde, „aen unser alre obgenanter Herren sammentlichen wissen, willen u. ver- „henckniß, ez were mit Bykariate, oder anders, in welcher wyse daz „were, darweder sullen wir obgenante Herren sammentlichen getruwes „lichen und vestlichen syn, und darzo sal unser eyhre aen die andern „synen willen, gunst oder verhengniß nyet doin noch geben in eynis „cherleye wise ane allez geverde.

culus tanti semper momenti videbatur, ut in sequentibus unionibus ad unam fere omnibus, nimirum anno 1424. an. 1446. an. 1502. an. 1521. & 1558. identidem sub clausulis & firmamentis sanctissimis anxie repetitus inveniatur.

§. VIII.

Sicut Electores pro salute Imperii contra Curiae Romanae conamina vigilabant, ita etiam per uniones suas prospiciebant, ne per dismembrationes publica societas labefactaretur. Ansam praebebant tempora WENCESLAI. Cum enim hic a fervore suo, quem initio regiminis & pro ecclesia & pro republica ostendebat (l), velut laborum pertaesus deficeret, Imperiumque non aliter, quam si de ejus conservatione esset desperandum, negligeret, imo potius ipse ejus ruinas promoveret (m), Germaniam aequae ac Italiam posthabitis omnibus monitis sibi ipsi relinquebat; ita enim dum Genuenses se Gallo subjicerent, hicque civitatem Portuensem occuparet, & hoc modo dominatum suum in Italia firmaret, WENCESLAUS se non movebat (n): in Lombardia Germanis nonnisi necessitatis gratia subdita loco scissarum inter se ipsas rerumpubl. Principes sinebat emergere ipsis Germaniae Regibus metuendos. Sic enim GALEACIO VISCONTI, haecenus vicario Caesareo, non tantum ducalem titulum, sed ipsum etiam territorium Mediolanensem motu proprio (o) (scilicet ut etiam hodie intelligimus, motu utilitatis propriae, pro centum & quinquaginta millibus florenorum (p)) conferebat. Plurimas praeterea chartas blancas, horrenda prodigalitate dedit (q); ut ita metuendum esset, ne integrum Imperium post varias dismembrationes penitus sua compage dissolveretur. Hinc Electores, sine quorum consensu (prout tamen oportuisset) haec omnia acta sunt,

(l) Vid. conf. SCHMAUSII *Reichs-Geschichte*, p. 323. seqq. & SCHMINIKII *dissert. de Wenceslao Rege Rom.*

(m) KOENIGSHOVEN in *chron. Alsat.* c. 2. §. 229.

(n) Vid. dipl. BONIFACII in GOLDAST. tom. IV. *const. Imp.* p. 242. & in ill. SENCKENBERG. tom. IV. *select.* p. 418. quod multas ob causas est notabile.

(o) Vid. litteras investiturae in LEIBNIT. *cod. jur. gent. dipl.* tom. I. p. 257.

(p) Uti NAUCLERUS SPONDANUS &c. testantur.

(q) Vid. *dipl. depositionis Wenceslai* in MÜLLER. cit. 1. p. 296. & alibi.

sunt, se anno 1399. uniunt (r), mutua sibi invicem pactione promittentes, se ejusmodi Imperii dismembrationes nullatenus esse toleraturos (s). Hac ratione simul viam ad ipsam tam potentis Bohemiæ Regis despositionem (t) sibi securam faciunt. In subsecutis vero temporibus anno 1424. anno 1446. anno 1502. anno 1521. anno 1558. non desinunt, per uniones suas Imperio contra ejusmodi dismembrationes prospicere.

§. IX.

Non solum causæ seculares, sed etiam ecclesiasticæ, quæ per indirectum in statum politicum influebant, unionibus Electoralibus ansam dederunt. Huc potissimum schisma post obitum GREGORII XI. ortum est referendum. Nimirum cum cives romani a collegio Cardinalium, quod armis obsidebant, exclusis Gallis Italum Pontificem exposcerent, & ita etiam URBANUM VI. obtinerent; Nonnulli Cardinales Gallici dicentes, hanc electionem non sat liberam fuisse, CLEMENTEM VII. eligunt: ita schisma ecclesiæ longe funestissimum exoritur (u). Malis inde prognatis medelam afferre
opor-

(r) Vid. præced. not. (i).¹

(s) Ipsa unio ita ait: „understuende ouch unser Herre der Römische Konnyng, oder yeman van synen weigen, oder jeman anders, das H. R. Ryck oder eyne syne Zogehuerunge zo smelen, abezobrecken, oder dem Rycke zo entfrempten, und das zo entleden; daweder sullen wir samentlichen sin, und sullen unsern willen, gunst, oder verhengnisse darzo nyt tun, noch geben in eyne wyse; und were des glych yet geschiet vur datum dies briefs aen unser wissen, willen und verhengnisse, darzo sullen wir Herrn obgenant ouch nu vurbaß keine bestedonge, und sundlichen die sachen van des van Meylan weigen, umb das Land van Meylan, sullen wir nyt bestedigen.“ Huic proposito etiam tam firmiter institerunt Electores, ut quamvis FRIDERICO III. octoginta, & singulis Electoribus octodecim millia ducatorum offerrentur, ad consensum tamen perducere non possent. Vid. relatio Legatorum Saxoniorum de anno 1474 in MÜLLER. cit. l. 5. Vorstell. c. 47. qui in fine hanc addunt epigrammā: „Gnedigen Herren, es ist nicht one ursache, daß er (Legatus Mediolanensis) sich den Kurfürsten erbeit, etwas zu geben, dann also wir hören, so sülle der Keyser one ire verwilligung des nicht zu thun haben, er wolle denn wider seine globde und pflicht thuen, so das Herzogthum zu des Reichs Kammer gehört.“

(t) Cujus acta vide in OBRECHT. *apparatu jur. publ.* & in WENCKER. *apparatu & instr. archivorum*, p. 267. &c.

(u) Historiam hujus schismatis inde a GREGORIO XI. usque ad ALEXANDRUM V. dedit THEODORICUS NIEM, de quo vid. FLEURY *hist.*

oportebat Imperatorem tanquam orbis christiani Advocatum (x); unde etiam WENCESLAUS initio regiminis sui laudabilem tollendo schismati operam impendit, cum Electoribus Rhenanis de URBANO VI. in sede Pontificia tuendo se unit (y), reliquisque Statibus Imperii idem præcipit (z): dum vero id non proficere videretur, suasu universitatum tum temporis celeberrimarum, scilicet Parisiensis, Oxoniensis & Pragensis in conventu Francofurtano instat, ut uterque Pontificatu cederet, & alius eligeretur (a), ad quod perficiendum Rhemos proficiscitur, cum Rege Galliae super eodem articulo tractaturus (b); post hoc cessabat WENCESLAI cura pro extinguendo schismate hætenus laudabiliter impensa; dumque jam de ejus dethronisatione passim consilia agitarentur (c), Electores Imperii omnino necessarium esse credebant prospicere, ne mala schismatis augerentur, si forte futurus Imperator aut inter ipsos Electores quidam alteri Pontifici reliquis Co-Electoribus adverso adhæreret: hinc in sæpe dicta unione de anno 1399. (d) conveniunt, quod in negotiis ecclesiam christianam & pontificatum concernentibus se separare nolint (e).

E e 2

§. X.

hist. eccl. tom. XXI. ad an. 1416. n. 199. recentiores præcipui sunt: MAIMBOURG *histoire du grand schisme d'occident. Histoire generale du schisme, qui a été en l'eglise depuis 1378. jusque 1428.* in PUTEANI *historia templar.* p. 226. sqq. FLEURY *hist. eccles.* tom. XX. & disc. prælim. du tom. XXI.

(x) Vid. PFEFFINGER. tom. III. p. 100. seqq. & præcipue GOLDAST. de *monarchia Imperii*, tom. I. p. 229.

(y) Vid. dipl. de 1379. in ill. & rev. HONTHEIM *hist. Trev. dipl.* tom. II. n. 752. p. 286. & dipl. de an. 1381. in L. B. de GUDEN. tom. III. *cod. dipl.* p. 530. n. 342.

(z) Vid. e. g. dipl. in SCHANNAT. *hist. Wormat. cod. prob.* n. 217. p. 190.

(a) Vid. GOLDAST. *const. Imp.* tom. II. p. 97. Conf. FLEURY cit. l. tom. XX. ad ann. 1394. seqq.

(b) *M. chron. Belg.* p. 228.

(c) Vid. dipl. in MÜLLER cit. l. I. Vorst. c. 24. p. 293. & im *Trönungs-Diario FRANC.* I. p. 3. n. 4.

(d) Vid. supra §. 7. not. (i).

(e) Ibi conveniunt: Daz wir in allen sachen u handlungen die die H. Kirche und den H. stoil van Rome alz van des Babstdoms weigen antreffende sint, verstecklich und in ganzen truwen by einander blyben, und die samentlichen handelen sullen &c.

§. X.

Post depositionem WENCESLAI promittere debebat in capitulatione sua RUPERTUS, se omni studio de tollendo schismate laboraturum (f): verum, quod de BONIFACIO IX. in pontificatu manutenuendo, ejusque antagonista deprimendo capiebat consilium, hoc tollendo schismati neutiquam inferviebat; nam utilius fuisset, si RUPERTUS, dum utriusque Papæ Cardinales de congregando concilio Pisano & novo Papa eligendo, cum Regibus Franciæ, Angliæ, Lusitaniæ, Bohemiæ & Siciliæ jam convenerant, si, inquam, RUPERTUS in conventu Francofurtano anno 1409. neutralitatem fuisset amplexus, futurum Neo-Pontificem agniturus. Verum cum id detrectaret (g), Cardinales vero nihilominus concilium Pisenum celebrarent, ibidemque ALEXANDRUM V. eligerent (h); factum est, ut ecclesia antea biceps nunc triceps efficeretur (i), & mala schismatis nova incrementa caperent, quæ nonnisi per incomparabilem SIGISMUNDI operam medela afferri poterat. Nam postquam JOANNEM XXIII. ad convocationem concilii Constantiensis permoverat (k), mox in concilio tres Pontifices deponebantur (l). Cui sententiæ ipse JOANNES XXIII. (m), & GREGORIUS XII. facile consentiebant (n). Verum BENEDICTUS XIII. idem sibi persuaderi non patiebatur (o); sed quamvis ipse a concilio deponeretur,

(f) In OBRECHT. *apparatu jur. publ.* p. 71.

(g) M. *chron. Belg.* p. 346.

(h) Vid. *acta concilii Pisani* in HARDUIN. tom. VIII. *Concil.* ab initio. FLEURY cit. tom. XXI. p. 92. n. 135. sqq. & qui ex professo historiam hujus concilii dedit L'ENFENT.

(i) Vid. epist. de an. 1409. in JOANNIS *spicilegio*, p. 525.

(k) Vide bullam convocationis in HARDUIN *act. conc.* tom. VIII. col. 231. & litteras invitatorias SIGISMUNDI ad Regem Galliæ in GOLDAST. tom. I. *const. Imp.* p. 386. & tom. IV. p. 146.

(l) Sess. 12. in HARDUIN. cit. loco, col. 376. & 333. hinc anno 1416. sedes Papalis pro vacante habebatur, vid. *Instrumentum in Rheinhard's Fleinen Ausföhrung.* tom. I. p. 42.

(m) Vid. instrumentum super. ratificationis BALTHASARIS a COSSA olim Papæ in HARDUIN. cit. l. col. 378.

(n) Sess. 14. in HARDUIN. col. 384. ubi etiam col. 386. & 387. habetur bulla cedentis GREGORII.

(o) Vid. dipl. subtractionis Regis FERDINANDI, PETRO de LUNA, anno 1416. facta, in HARDUIN. col. 489.

tur (p), econtra electus in concilio Constantiensi MARTINUS V. a toto orbe in qualitate veri Pontificis agnosceretur, tamen se pro legitimo Christi vicario gerere non cessabat (q). Hinc Electores Imperii, metuentes, ne mala schismatis reviviscerent, adhuc anno 1424. se uniunt (r), sibi invicem auxilium contra gliscens hoc schisma promittunt (s). Eventus subsecutus hac cura eos exemit, dum eodem anno mortuus est BENEDICTUS, & nemo amplius de surrogando successore cogitabat.

§. XI.

Potissimam unioni Electorali anno 1424. causam dederunt turbæ Hussiticæ, quæ hanc habebant originem: Dum durante in ecclesia schismate nimia per mutuas excommunicationes, laxamque clericorum disciplinam darentur scandala, quilibet desuper murmurabat (t); sic facile quidam ad excessum movebant gravamina: potissimum excessivis ejusmodi ratiocinationibus in celeberrima tum temporis academia Pragensi sibi applausum quærebant HUSSIUS & HYERONIMUS. Uterque pro novitatum studio WICLEFFI opera ad everendam hierarchiam ecclesiasticam apprime conducibilia ratus, tota quanta sua facit, & præcipue Bibliam ab eodem depravatam in collegiis publicat (u); & ut eo facilius nova hæc hæresis omnium ani-

E e 3

mis

(p) Sess. 37. vid. sententia contra PETR. de LUNA in HARDUIN. col. 836.

(q) Vid. epist. MARTINI V. de anno 142— contra Pseudo-Papam PETR. de LUNA, ejusque Pseudo-Cardinales in LUDEWIG. tom. V. reliq. Mscr. p. 422.

(r) Hæc unio prostat in MÜLLER. cit. I. p. 299. in HOFFMANN. select. p. 194. im Trönungs-Diario FRANCISCI I. p. 6. n. 7.

(s) Ibid. were es auch, daß ein Schisma in der Heiligen Kirchen wurde, do gott vor sey, so sollen und wollen wir uns darum zusammen fügen, mit unsern gelehrten, Pfaffen, und freunden uff einen Tag gein Frantz furth oder gein Alsfassenberg, den dann ein Bischoff zu Meinz, der in Zeiten ist, in der stedte eine darinn bescheiden soll, und bey einander verbleiben, und die sache handeln, als Christliche Fürsten on geverde.

(t) Vid. avisamenta Constantiensia in GOLDAST. const. imp. tom. I. p. 391. & tom. IV. p. 149 & in GEORGII gravam nat. Germ. p. 194. & alibi; adde HARDUIN. cit loco col. 852. & ipsius MARTINI V. bullam in LUDEWIG. tom. XI. p. 407. sqq.

(u) FLEURY hist. eccl. tom. XXI. ad an. 1402. n. 37. p. 460.

mis se insinuaret, picturis utitur, & per has splendorem externum Pontificis cum humilitate Christi comparando, Papam per mera scommata tum in collegiis, tum in concionibus sacris traducit (x); id quod majore cum ardore prosequitur, dum indulgentiæ pro cruciata contra LADISLAUM publicantur (y). Hisce novitatibus facile populus per eloquentiam HUSSII inescatur (z), nec a turbis abstinere. Dumque tres turbulenti promeritis suæ temeritatis pœnas luerent (a), prima seditio publica exoritur (b), potissimum aucta per hoc, quod JOANNES HUSSIIUS malorum istorum coryphæus, dum non revocare, sed potius doctrinam suam seditiosam contra personas ecclesiasticas propagare volebat (c), flammis promeritis Constantiæ fuit crematus (d): sic enim plebs rudis & inscia saluum conductum ei datum fuisse violatum audacter asseverabat (e). Dumque postea eadem scena cum HYERONIMO Prageni luderetur (f), & communio laicorum sub utraque specie per JACOBELLUM de Misa Bohemiæ invec̃ta (g) a Patribus concilii tanquam hæretica condemnata-

(x) ÆNEAS SYLVIUS *hist. Boh.* c. 25. FLEURY cit. l. p. 193. §. 95.

(y) FLEURY cit. l. ad an. 1401. n. 45.

(z) Idem p. 6. §. 8.

(a) Ibidem ad ann. 1411. n. 49. p. 563.

(b) Ibidem p. 566. n. 52. Conf. epistola synodal. ad SIGISMUND. in HARDUIN. cit. l. p. 448.

(c) Vid. litteras synodales in LUDEWIG. tom. VI. *reliq.* MSt. p. 71.

(d) HARDUIN. col. 408. seqq. FLEURY cit. l. ad an. 1415. n. 99. seqq. Conf. ULR. REICHENTHAL. canonici Constantiensis narratio, quam BOEHMER. *in jur. eccl. Protest.* tom. V. p. 747. adducit.

(e) HARDUIN. col. 454. ÆN. SYLVIUS c. 36. COCHLEI *hist. Hussit.* lib. 4. Conf. MAIMBOURG. *grand schisme d'occident*, tom. II. p. 330. FLEURY cit. l. ad an. 1415. n. 113. & NATALIS ALEXANDRI *hist. eccl.* tom. VIII. p. 495. mirandum, quod hodie dentur juris consulti de violatione hujus salvi conductus querulantes, vid. GOLDAST. tom. I. *const. Imp.* p. 389.

(f) Sess. 21. conc. Const. vid. HARDUIN. cit. l. p. 564. sq. FLEURY cit. tom. XXI. ad an. 1415. n. 2. sqq.

(g) Vid. LAURENT. BYZINII *diar. bell. Hussit.* in LUDEWIG. tom. VI. *reliq.* MSt. p. 130. FLEURY ad an. 1415. n. 43.

demnaretur (h); integra natio Bohemica se vilipendi existimans (i), in furorem se dabat, ecclesias destruebat, sacerdotes occidebat (k). Cumque ad eorum sævitiem retundendam expeditiones cruciatæ, sed sinistro semper eventu, educerentur (l), in variorum Electorum & Principum territoria, effera rabie nec personis, sive sacris, sive profanis, nec rebus parcentes excurrunt (m), debitam SIGISMUNDO obedientiam præstare recusant, quin potius auxilio Lithuanorum nixi (n) majora audere parant. Hinc Electores Imperii se invicem contra ausus hosce munire, Cæsarique suo omni meliore modo opem ferre satagunt; eam ob causam anno 1424. conveniunt (o), ad evitandas inter se ipsos discordias modum, quo litigia deciduntur, determinant, & tum de Hæreticis eorumque adiutoribus mox opprimendis mutuam ineunt pactionem (p). Quid dein-

(h) Sess. 13. in HARDUIN. cit. l. p. 391. adde p. 905.

(i) Vid. Bohemorum ac Moravorum epistol. ad concilium in HARDUIN. p. 451.

(k) Vid. cit. BYZINIUS p. 143. seqq. cl. KOEHLER. *elogium Joannis de Trocznowa, cognomento Zyska*, §. 8. p. 7. & sqq. Conf. P. ZIEGELBAUER. *epit. hist. Breunoviens.* cap. 13.

(l) Vid. WINDECK. *histor. Sigismundi*, c. 104. & 108. adde cl. KOEHLER. cit. l. §. 27.

(m) Hanc ob causam anno 1421. contra Hussitas confæderationem inivere Electores Rhenani & Marchiones Misniæ, quam vide in MÜLLER. *Reichs = Tags = Theater* FRID V. 1. Vorst. c. 24. p. 302. hinc Archi-Episcopus Magdeburgensis an. 1427. suppetias petiit, in LUDWIG. tom. XII. *reliq. Mst.* p. 256. Similiter ideo anno 1431. se confociarunt Electores Moguntinus & Palatinus cum Episcopo Herbipolensi, vid. omnino *rerum Mogunt.* tom. I. p. 745. n. 6. ut alia exempla taceam.

(n) Vid. LUDWIG. tom. V. *reliq. Mst.* p. 403.

(o) Vid. supra §. 10. not. (r).

(p) Ipsa unio ita incipit: als sich leider in der Chron und Königreich zu Böhmen groß und schwere Ketzerey und unglauben erhaben, und sich auch von Zeiten zu Zeiten gemehret hat, und auch von tag zu tag ihn fürder und mehr einreiset, weiert und mehret ic. Sie conveniunt: sollen und wollen wir mit Hülffe, Beystand und Rathe unsers allergnädigsten Herrn des Römischen Königs, des H. R. Reichs fürsten, geistl. und weltlichen, Grafen, freyen, Ritter, Knechte, städte und allen Christz glaubigen, die wir dann in den Sachen zu uns brengen, und haben mügen, darzu gedanken und thun, mit was wegen daß dann aller besquemlichst und beste gesehen und zu gan magt, daß die obgenannte Ketzerey

deinceps contigerit, a præsentis thematis scopo alienum est (q).

§. XII.

Non tantum schismatis & hæreseos Bohemicæ causa, sed etiam ob reformationem ecclesiæ concilium Constantiense habebatur. Verum, dum hoc punctum post electionem Pontificis differebatur, contigit, quod prædicebant Germani (r), nimirum, nihil actum iri. Nam MARTINUS V. gravamina nationum ad diminuendam auctoritatem papalem cusa (s) metuebat, hinc mox concilium Constantiense conclusit, & nil, nisi macra singulis nationibus concordata proposuit (t); & postea, dum legatum BRANDAM ad Germanos ablegavit, huic non gravamina nationum tollere, sed leviora tantum commendavit (u): cumque etiam in concilio Senensi hic articulus non succederet (x), aliud concilium Basileam indicebatur (y).

Vix

geren und unglaube vertilget und niedergedruckt werde. und ob ihemand wäre, der den obgenanten Kezern und unglaubigen Hülffe, Beystand, oder zulegung thete, in was würden, standts oder wesens er dann wäre niemand ausgenommen, wieder den und die sollen und wollen wir obgenanten Churfürsten semtlich mit einander sein, und mit unser Ritterschafft, Landen, leuten: und aller unser ganzen macht, die uns terstehen zu vertilgen und zu vertreiben, und sollen auch daran einander nicht lassen, noch uns darin von einander scheiden.

(q) De eo vid. compendiosa narratio in HARDUIN. tom. VIII. p. 1087. sq.

(r) Vid. protestatio nationis Germ. contra electionem Papæ reformationi præmittendam in HARDUIN. tom. VIII. col. 852. sqq.

(s) Vid. avisamenta Constant. in GOLDAST. tom. I. p. 391. & tom. IV. *const. Imp.* p. 149. in GEORGII *gravam. nat. Germ. adversus sedem Rom.* p. 194.

(t) Vid. concordata nat. Germ. in HARDUIN. cit. l. col. 888. in LEIBNIT. *cod. jur. gent. dipl.* tom. I. p. 384. in LUDEWIG. tom. XII. *rel. MSt.* p. 444. in *corp. recess. Imp.* edit. noviss. P. I. p. 111. sqq.

(u) Vid. constitutiones BRANDÆ Cardinalis pro ecclesia Moguntina & totius Alemanniæ, de 1422. in LUDEWIG. tom. XI. *reliq. MSt.* p. 384. & seqq.

(x) Vid. RAYNALD. ad ann. 1423.

(y) Vid. instrumentum super convocatione concilii Basileensis in concilio Senensi facta, in HARDUIN. tom. VIII. col. 1107. adde instructionem MARTINI V. pro Cardinali JULIANO tanquam legato ad concil. Basil. ibid. col. 1112. quam EUGENIUS confirmavit, ibid. col. 1113.

Vix Basileæ conveniunt Patres, & tam prudenter omnia disponunt, ut numerus Italorum Episcoporum reliquas nationes votis vincere non posset (z); vix autoritas concilii in Papam (a), ad ductum Constantiensis concilii (b) stabilitur, mox EUGENIUS metuens Patres ad reformandam ecclesiam animatos concilium dissolvere parat (c): hoc tam ægre ferebant Patres, ut Papa fuisset depositus, nisi hic interveniente SIGISMUNDO ad continuandum concilium fuisset permotus. Sic Papa agnoscit concilium hætenus fuisse legitime continuatum (d), & ipse Patres Basileenses ad reformationem ecclesiæ sancta constantia suscipiendam exstimulat (e); verum, dum in reformando ecclesiæ capite fit initium, dum annatæ tanquam simoniacæ damnantur (f), & plura alia hujus generis cassantur (g); Papa contradicere, mandatum Legati sui revocare, concilium dissolvere, Ferrariam Florentiamque transferre non moratur (h): sed Patres, concilium etiam citra præsentiam Papæ continuari posse contententes (i), hoc non moventur; EUGENIUM citant, non atenta Electorum dehortatione (k) a Pontificatu suspendunt, ipsamque

(z) Conf. FLEURY tom. XXII. p. 7. & 8. n. 6.

(a) Sess. 2. cap. 3. adde HARDUIN. col. 1317. seqq.

(b) Sess. 4. conf. MAIMBOURG *traité historique de l'établissement & de prerogatives de l'église de Rome*, c. 16. seqq.

(c) Vid. bulla EUGENII in HARDUIN. tom. VIII. col. 1575. & 1578.

(d) Vid. bulla EUGENII in HARDUIN. cit. l. col. 1586. & 1587. n. 58.

(e) Vid. epist. EUGENII ad Patres concilii Basileensis in HARDUIN. col. 1591. n. 64. ubi ait: *superest, ut eo affectu, quo cœpistis, in DEUM quotidie succrescentes, ad generalem ecclesiæ reformationem sine ulteriori mora vigiles sitis. Sic devotiones vestras exhortamur in Domino. Nostis enim, quantum ea indigeat religio christiana: quia (ut ait Propheta) a planta pedis usque ad verticem non est in ea sanitas. Non multa disputatione opus est, sed observatione & exemplo. Quibus veluti quodam optimo Rectore ea, quæ a sanctis Patribus Divino Spiritu constituta sunt, dirigantur, suumque attingant effectum. Horum sanctorum Patrum imitatores estote &c.*

(f) Sess. 21. cap. 1.

(g) Vid. e. g. sess. 23. c. 6. de reservationibus.

(h) Vid. bulla EUGENII in HARDUIN. tom. IX. col. 698. seqq.

(i) Vid. sess. 18.

(k) Responsum synodalem vid. in GOLDAST. tom. III. *const. Imper.* p. 456. & in MÜLLER. cit. l. p. 28.

que depositionem minantur (l): sic omnia ad novum schisma tendere videntur. Hinc Electores imperii male metuentes, ne hæc res vacante jam throno Cæsareo multis malis ansam præbere posset, Francofurti, ubi electionis Cæsareæ ergo convenerant, anno 1438. se uniunt (m), mutua se se fide adstringentes, quod diffidia hæc concilium inter & Papam orta prævio doctorum suorum concilio junctis studiis tollere, eandemque curam futuro Regi velint commendare (n).

§. XIII.

Ad normam hujus unionis Electores Imperii cum consiliariis & doctoribus suis, quid consilii capiendum sit, deliberant; eorumque suasum pridie, quam eligeretur Rex Albertus, omnimodam neutralitatem ineunt, vi cujus per sex menses deliberare velint, num EUGENIO, num vero concilio sit adhærendum; interim Prælati ecclesiarum populos sibi commissos jure ordinario gubernare debeant (o): quam neutralitatem deinde, dum Patres Basileenses se a depositione EUGENII per Legationes Electorales abstrahi non sinunt

(l) Sess. 26. 28. & 31. c. 4.

(m) Hæc unio edita est a MÜLLERO in *Reichs-Tags-Theater*, FRID. V. I. Vorst. c. 4. p. 30. HOFFMANNO in *select.* n. 4. p. 203. in *Erönnungs-Diario FRANCISCI I.* p. 9. n. 8.

(n) Unio ita incipit: als leider Zund sich eine schwere und sorgliche Zwietracht und Mißhellung zwischen unserm Heiligen Vater dem Pabst, und dem Heiligen Concilio zu Basel erhoben, und entstanden haben, das durch zu Besorgen ist, wo solche Zwietracht nicht füglich und gütlichen gedempft und niedergelegt würde, daß dann davon ein kläglich scissura und unverwindlicher schade der heiligen Christenheit entstehen möcht 2c. Hanc ob causam promittunt adjuvare, daß solch zwietracht niedergelegt, und gütlichen gestillet werde, und Einigkeit der Heil. Kirche bleibe. Und ob wir die Sachen nicht gütlichen finden noch niedergelegen könten, daß der allmächtige Gott verbiethe, so wollen wir doch nach rechte unser Verstandigen, gelerten und weisen, Freunde und Nethde uns eintrectlichen und als Christliche fürsten in den sachen, bey einander bleiben und halten, und nicht von einander scheiden, und auch unsern gnedigsten Herrn dem erwelten Römischen König untertheniglichen und demütiglichen lassen bitten, daß seine königliche gnade und wir in solchen obgeschriebenen sachen uns von einander nicht lassen scheiden 2c.

(o) Ipsa conventio prostat in GOLDAST. *politischen Reichs-Sändeln*, P. 8. p. 214. in MÜLLER, cit. sæpe loco. cap. 4. p. 30. seqq.

nunt (p), alia pactione renovant (q), & ultra sexennium conservant (r), durante hac neutralitate quidem decreta Basileensia ecclesiasticæ disciplinæ reformatoria in Germaniam non secus, ac in Galliam, transeunt, & sanctionibus publicis corroborantur; Verum ea omnia, quæ vel EUGENIUS & congregatio Florentina contra Basileenses, vel hi contra Papam decernunt, nullatenus admittuntur (s). Postquam vero EUGENIUS Archi-Episcopo Trevirensi & Coloniensi se duriores exhibebat, omnes sex Imperii Electores se anno 1446. uniunt (t), quod EUGENIUM pro legitimo Pontifice vellent agnoscere, si decretum concilii Constantiensis & Basileensis de autoritate conciliorum in Papam agnosceret, si in Germania concilium congregaret, decreta Basileensia disciplinæ ecclesiasticæ reformatoria, prout Rex ALBERTUS & Electores Moguntia receperant, confirmaret &c. quod si vero EUGENIUS æquissimis hisce Electorum postulationibus non annueret, stet fixum, in obsequium FELICIS transire, & sic concilium Basileense, etiam quatenus de depositione EUGENII & electione FELICIS statuerat, agnoscere (u). Quid deinceps contigerit, & quomodo EUGENIUS per speciales bullas hisce petitis assenserit, adducere in præsens non vacat.

§. XIV.

Ex iis, quæ hætenus adducta sunt, sufficienter credo apparebit, Electores Imperii toties, quoties novæ circumstantiæ statui publico inimicæ exoriebantur, mutuis se se invicem unionibus colligare solitos fuisse. Dum exinde unionum ejusmodi utilitatem ipsi melius persentiscerent, anno 1424. de unione in perpetuum duratura cogitabant; non quidem ac si fœdus ejusmodi etiam Successores deberet obligare; sed tamen, ut Electores confœderati in locum

F f 2

demor-

(p) Vid. responsion. synodales in HARDUIN. tom. VIII. col. 1388. 1398. 1431. & 1479.

(q) Quam vide in MÜLLER. cit. l. p. 48.

(r) Vid. AUGUSTINI PATRICII, canonici Senensis *histor. concilii Basileensis-Florentini &c.* cap. 73. & sqq. in HARDUIN. tom. IX. col. 1146. sq.

(s) Quomodo hac ex causa Moguntia decretum depositionis Pontificiæ a valvis ecclesiæ disjecta fuerit, narrat FLEURY tom. XXII. ad an. 1439. n. 81. p. 299.

(t) Extat in MÜLLER. cit. l. c. 23. p. 278.

(u) Conf. GOBELLIN. in *commentario* Pii II. lib. I. n. 10.

demortuorum Successores volentes reciperent. Hunc in finem plura puncta, quæ post varias temporum vicissitudines adnotaverant, uno complexu (x) exhibebant, sibi que invicem condicebant. Ad illius unionis exemplar jam anno 1446. aliam formulam quandam ad omnes casus, quos metuere possent, directam mutua pactione firmant (y), eandemque anno 1502. (z), anno 1521. (a) & anno 1558. (b), passibus queisdam pro rerum circumstantia mutatis, renovant; & sic renovatam instinctu Electoris Trevirensis per capitulationem MATHIÆ sibi confirmari faciunt (c). Cumque deinceps de ipsa hac unionem mutanda cogitarent, in omnibus capitulationibus, inde a tempore LEOPOLDI non tantum illam de anno 1558. sed & unionem ab ipsis impofterum concipiendam corroborari volebant (d). Cui tamen Principes Imperii in projecto capitulationis perpetuæ hanc restrictionem adjecerunt, quod hæc unio contra Instrumentum Pacis Westphalicæ aliasque leges publicas, aut contra cæterorum Statuum jura non sit extendenda (e). Verum hucusque in noviore formulam necdum convenerunt Electores; sed adhuc anno 1745. in unionem de anno 1558. eminentissimus Archi-Episcopus & Elector Moguntinus FRIDERICUS CAROLUS, Mæcenas noster & Princeps longe clementissimus ab illustri-

(x) Vid. supra, §. 10. not. (r).

(y) Prostat in MÜLLER. cit. l. 305. in HOFFMANN. cit. l. pag. 205. im *Erönungs; Diario FRANCISCI I.* cit. l. p. 11. n. 10.

(z) In HOFFMANN. cit. l. p. 214. im *Erönungs; Diario FRANCISCI I.* p. 15. n. 12.

(a) In cl. SCHMAUS. *corp. jur. publ. academ.* p. 56. in HOFFMANN. *select.* pag. 222. im *Erönungs; Diario FRANCISCI I.* l. cit. p. 21. n. 17. & passim alibi.

(b) Im *Erönungs; Diario FRANCISCI I.* l. cit. p. 25. n. 18.

(c) Vid. MOSERI *Staats; Recht*, tom. I. c. 13. §. 14. Conf. Extractus *Churfürsten; Wahltags; Protocoll* de an. 1612. in MOSERI 3tem *Umschlag* ad P. 2. capit. CAROLI VII. sess. 6. 7. 10. p. 420. 424 & 460.

(d) Verbis: und was darüber noch weiters die Herrn Churfürsten allerseits unter einander gut befinden und vergleichen mögen. Vid. MOSER ad *capitulat. CAROLI VII.* P. 2. §. 4.

(e) Verba ipsa ita sonant: jedoch dem Instrumento Pacis und andern Reichs; Satzungen, auch denen von Fürsten und Ständen (die ohnmittelbare Reichs; Ritterschafft mit eingeschlossen) hergebrachten Juribus, Hoheiten und Privilegiis ohnabbrüchig, conf. MOSER. cit. l. p. 114.

lustriſſimo collegio Electorali fuit admiſſus, Ipſeque in eandem conſuetis ſolennitatibus recepit Reginam Bohemiæ, uti & Legatos Electoris Saxonici & Brunſuico-Lüneburgenſis (f). Hinc miſſis recentioribus projectis unionem de anno 1558. notis quibusdam illuſtratam ob oculos ponere juvabit.

C A P U T II.

UNIO ELECTORALIS NOVISSIMA.

Von Gottes Gnaden Wir DANIEL, des Heil. Stuhls zu Maynz Erzbischoff, JOHANN zu Trier, ANTON zu Cölln erwählte und beſtätigte zu Erzbischoffen, des Heiligen Römischen Reichs durch Germanien, Gallien, das Königreich Arelat und Italien Erbkanzlere; OTTO HEINRICH Pfalzgraff bey Rhein, Herzog in Ober- und Nieder-Bayern, AUGUSTUS Herzog zu Sachsen, Landgraff in Thüringen, Marggraff zu Meissen, und JOACHIM Marggraff zu Brandenburg, zu Stettin, Pommern, der Cassuben, Wenden und in Schlesiens zu Crossen Herzog, Burggraff zu Nürnberg, Fürst zu Rügen, Erbk. Truchses, Erbk. Marschalck und Erbk. Cammerer, alle sechs (a) Churfürsten:

F f 3

Befehl

(f) Vid. *Crönungs-Diarium* FRANCISCI I. p. 43. n. 23. & seqq.

(a) In nulla unione Electorali occurrit Rex Bohemiæ. Rationes peculiare in temporum circumſtantiis quærendæ ſunt. Scilicet *prima* unio de an. 1338. intendebat, LUDOVICO BAVARO dignitatem Imperialem conſervare; Bohemus vero eandem ſuo filio acquirere cogitabat.

Secunda unio de an. 1399. potiffimum contra WENCESLAUM Bohemiæ Regem cudebatur; unde & hac vice de acceſſu Bohemiæ Regis ad unionem non poterat cogitari.

Tertia unio de an. 1424. potiffimum ob ipſius Bohemiæ turbas eo tempore, quo SIGISMUNDUS in Hungaria agebat, erigebatur.

Tempore unionis de an. 1438. Regnum Bohemiæ non minus, quam Germaniæ, vacabat, & in ipſa Bohemia de ſucceſſione controvertebatur, adeo, ut nequidem petierit ALBERTUS ad electionem germanicam concurrere; ideoque & hanc unionem ſine ejus acceſſione inibant Electores reliqui.

Anno 1446. cum reliquis Electoribus ſe unire non poterat minorennis adhuc & ab Imperatore ſumma cum anxietate & cura cuſtoditus Rex ULADISLAUS. Haſce ob cauſas nexus Regni Bohemiæ cum Regno Germaniæ tantopere laxabatur, ut in electione MAXIMILIANI Electores non dubitaverint, cum bona gratia Caſaris votum Bohemicum penitus

Bekennen und thun kund öffentlich mit diesem Brieff, allen denen, die ihn sehen oder hören lesen; Als wir betrachtet (b) und zu Herzen genommen haben, wie unsere Churfürstliche Versammlung zu Nuß und Nothdurfft, des Heil. Römischen Reichs Anfangs löbl. geordnet und herkommen ist, auch wie sich der und anderer beweglichen Ursachen halb, und sonderlich zu Handhabung der Churfürsten Ehren und Würden, etwa unsere Vorfahren und Voreltern, Churfürsten löbl. Gedächtnus, als die vorderste Glieder des H. Röm. Reichs, die Ehr, Nuß und Einigkeit des Heil. Reichs Zutrachten, und Trennung auch Schaden desselben zu verhüten gebühret, in Freund-Brüderliche Einigung und Beschreibung gegen und mit einander begeben, und gethan haben, nach Meldung der Brieffe darüber ausgegangen, das eine Datum stehet zu Franckfurth in dem Jahr, als man schrieb nach Christi Geburt Tausend Vier Hundert Sechs und Vierzig (c), am Montag nach dem Sonntag, als man in der Heil. Kirchen singet Oculi; das andere Datum stehet in Geilnhausen auf Dienstag nach St. Peter- und Pauli-Tag,

penitus præterire. Quod ipsum futuris quoque temporibus factum fuisset, nisi mox ULADISLAUS pro conservatione hujus juris eligendi evigilasset. Arctiorem vero cum Germania nexum ipsa Bohemia contemnebat, & hinc ad deliberationes publicas non concurrebat; unde & ab unionibus Electoralibus deinceps exclusa mansit. Sub JOSEPHO quidem nexus Regni Bohemiæ cum Germania instaurabatur, unioni tamen Electorali non prius accessit, donec Bohemia (quid remotior ad Germaniam relatio officeret, probe edocta) anno 1745. reliquis Electoribus unitis se sociaret, vid. *Trönungs-Diarium FRANCISCI I.* im Anhang, sub titulo: *Sammlungen aller und jeder Churfürsten Vereine*, p. 47. n. 24. Cæterum Domus Bavarica, quousque a collegio Electorali aberat, unionibus non accessit. Postquam vero anno 1623. loco exauctorati Electoris Palatini Electoratum obtinuerat, mox sequente anno in unionem Electoralem recipiebatur, vid. *Staats-Tanzley*, P. 79. c. 4. p. 49. & 95. n. 15. Cumque per Pacem Westphalicam octavus Electoratus erigeretur, Elector Palatinus anno 1727. ad unionem solenniter fuit admissus, vid. *Trönungs-Diarium FRANCISCI I.* l. cit. p. 41. n. 22. tandem dum nonus Electoratus Domui Brunsvico-Luneburgensi, de Imperio optime merita, conferebatur, etiam hæc anno 1745. recipiebatur, vid. ibidem p. 52. n. 26. Adeoque non dubitandum, quod, si nova unio ineunda videatur, hæc non amplius nomine sex, sed nomine novem Electorum sit concipienda.

(b) Hic ingressus ante annum 1502. non occurrit.

(c) Antiquiorum unionum non fit mentio, quia ut plurimum unice negotia temporaria concernebant.

Tag, der heiligen zwölff Votten, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Secundo, und das jüngst und lezt zu Wormbs auf Donnerstag den Heil. Pfingsttag, Anno Domini Millesimo Quingentesimo vigesimo primo.

Dieweilen aber alle unsere Vorfahren und Vor: Eltern, in der gemelden Brüderlichen Einigung begriffen, verstorben; so haben wir als billig den Fußstapffen unserer Vorfahren und Vor: Eltern als Nachkommen und Erben derselben nachgefolgt, und Gott dem Allmächtigen zu Lobe, dem Christlichen Glauben, der Römisch: Kayserl. Majestät, dem Heil. Römischen Reich, und sonderlich Teutscher Nation zu frieden, Ehren, Nuß und frommen, auch zu Handhabung unserer Churfürstlichen Würden und Præeminenz uns gleichergestalt zusammen in freundsbrüderliche Einigung und Verständnuß gethan, und uns gegen und mit einander verpflichtet und verschrieben, vereinen, verpflichten und verschreiben uns in und mit Krafft dieses Briefs, wie hernach folget.

§. I.

Nemlichen zum Ersten (d) sollen und wollen wir einander und unser Jeglicher, den andern mit guten Rechten und wahren Freuen und Freundschaft meynen, haben, und halten, und sonderlich alles das mit treuem Gleiß einander helfen fürnehmen, rathen und handeln, so zu Schutz, Gedenhen und Aufnehmen des H. Reichs, sonderlich aber (e) zu Handhabung der hievor gemachten Guldenen Bull (f), den Frieden in Religion (g) und prophanischen Sachen, auch des Heil. Reichs Landfrieden sambt der Handhabe desselben, auf Jüngst zu Augspurg aufgerichteten Reichs: Tage durch die Römische Königlich Majestät anstatt der Kayserl. Majestät mit Zuthuung und Verwilligung unserer Botschaft, auch anderer Stände Rätthe, und der Abwesenden in
Fünft

(d) Hæc formula jam anno 1424. occurrit.

(e) Ejusmodi leges Imperii fundamentales ante annum 1558. nondum expresse confirmantur.

(f) NB Concordatorum hic mentionem non fieri. Perperam enim a doctoribus id pro lege fundamentali reputatur, quod a solo Cæsare, dissentientibus Statibus, fuit approbatum. Hoc verum est, quod integra Germania sæpius institerit, ne curia Romana plus, quam in concordatis ipsa optaverat, sibi arroget: inde vero minime sequitur, quod eo ipso concordatis se obligatam agnoscat.

(g) Sub pace religiosa hodie simul intelligitur pax Westphalica.

Fünffzehen hundert und fünff und funffzigsten Jahr aufgerichtet (h) Fürdersam ersprießlich und dienlich, und um keinerley Sache oder Geschicht willen, wie sich das fügen mögte, mit oder gegen einander zu Feden, Kriegen, Aufruhr, oder Zugriff kommen, in keine Weiß, sondern viel mehr ein Jeder ohne des andern Schad, und Nachtheil Nutzen und frommen befördern, und daran seines Theils nach Möglichkeit nichts erwinden lassen solle.

§. II.

Wir sollen und wollen auch beyderseits Religion und Ceremonien halber (i) keiner den andern auf künftiger Wahl: Erönungs: Tagen oder sonst ausschließen, noch unfähig achten, oder einiges Unwillens Uns gegen einander anmassen, sondern Uns viel mehr freündlichs Guten befließen, und in alle Weg keiner den andern derowegen gefährnen. Und auf das (k) diese unsere Einigung und Vertråg desto beständiger seyn und

(h) Quia post hoc tempus in Recessibus Imperii de hac constitutione ulterius actum est, hinc *Rec. Imp. nov.* de a. 1654. §. 178. ait: daß der in dem Reichs: Abschied de an. 1555. heilsamlich aufgerichtet und hernach in an. 1559. 1564. 1566. 1570. 1576. 1582. 1594. mit nützlichem zusatz und verbesserung wiederholter Executions: Ordnung mit rechtem eyser und fleiß nachgegangen werden solle, unde & hic additiones ejusmodi ab Electoribus hodiedum subintelliguntur.

(i) Hic passus est plane novus. Nam antea in Imperio unica tantum vigeat religio catholica; dissentientes in fide excommunicabantur, qui vero per annum in excommunicatione subsistebant, vi constitutionis **FRIEDERICI II.** incidebant in bannum Imperii: unde & eodem modo edictum Wormatiense contra **LUTHERUM** & ejus affeclas publicabatur quidem, sed executioni dari non poterat: tandem pax religiosa hunc legum rigorem intuitu sic dictorum Protestantium temperabat; cui hic se conformes exhibent Electores: dumque postea per pacem Westphalicam sic dictis Reformatis eadem tolerantia concedebatur; hoc ipso sequitur, quod in praesente articulo etiam hi sint subintelligendi, & ut concives amice tractandi.

(k) Hic agitur de austrægis, ubi notandum, quod quotiescunque inter Electores discordiæ quædam gliscebant, ut plurimum is, qui se offensus credebat, ad arma convolarit: hic non prius se quieti dabat, quam vel victus ab altero deberet, vel sponte vellet oblatas sibi pacis conditiones acceptare: ut plurimum ejusmodi hostilitates interpositione vicinorum Statuum componebantur. Non raro etiam uterque dissidens compromittebat in unum pluresve arbitros, ut, quidquid hi constituisent, id ab utroque inviolabiliter custodiretur. Quemadmodum hac ratione ad singulas causas solebant constitui austrægæ; ita frequentes Hussitarum excursions suadebant Electoribus, ne ipsi mutuis inter

und bleiben mögen, so wollen Wir, daß die Austräge, so zwischen Unser jeden gegen den andern in sonderm Verträgen und Verschreibungen

inter se invicem armis colliderentur, austragas ad omnes Electorales discordias decidendas constituere. Hinc in unione de anno 1424. sex Electores conveniunt in hunc modum: Actor & Reus consiliarios mittant, qui proposita actione, exceptione, replica & duplica (germanice Ansprache, Antwort, Wiederrede und Nachrede) tentent amicabilem, si amicabile non succedat, unus Electorum, quem annualis ordo tangit, sit iudex: hic intra bimestre proximum de actis sibi transmissis ferat sententiam, omni appellatione & reductione remota. Id ipsum, quod sic ann. 1424. Electoribus placuerat, etiam in unione de an. 1446. fuit repetitum. Cum deinceps an. 1495. perpetuum & stabile iudicium erigeretur, non immerito credendum fuisset, provisionales ejusmodi litigia decidendi modos per ordinarium iudiciale auxilium sublatum iri. Verum quia necdum omnino prævideri poterat, quousque neo-iudicium in vigore suo sit mansurum; in ipsa Ordinatione Camerali de an. 1495. tit. 24. austragæ inter Electores Principes noviter sunt ordinatæ, ita tamen, ut austragæ in perpetuum ad omnes causas antehac per conventionem stabilitæ etiam imposterum adhibeantur: Welche sonderlich gewillführte rechtliche Austräge gegen einander haben, deren sollen sie sich laut derselben gegen einander gebrauchen. Ne vero quisquam existimet, austragas Electorum, prout an. 1424. & 1446. conventum erat, hac ipsa lege Imperii perpetuas redditas fuisse. Nam uniones illæ non ut pacta successores obligatura inibantur: hinc, dum an. 1502. nemo priorum Unitorum superesset, Electores se se legibus Imperii conformes exhibebant, statuendo, daß die Austräge, so zwischen unser Jeden gegen den andern in besondern Verträgen und Verschreibungen hievor verfaßt, und uffgericht weren, auch dieser Einigung halben, in Wesen und Kräfte sein und bleiben und hiermit repetiret und verneuert sein sollen, als weren die von Wort zu Wort hirinn begriffen, und vorleibt; wo aber zwischen etlichen unter uns nit sonderlich austräge oder verfassunge weren, dieselben sollen ihren austrage um kunfftige irrung oder gebrechen, so zwischen ihnen erwachsen möchten, nach ausweisung des Reichs Ordnung zu Worms verschynner Zeit zwischen Churfürsten, Fürsten und Fürstmäßigen uffgerichtet, haben und suchen. Paulo post Imperator Electorem Coloniensem ad aulam suam citavit, vid. dipl. de anno 1502. & 1503. in deductione Coloniensi sub tit. *securis ad radicem posita*, n. 163. & 164. ea propter reliqui quinque Electores conquesti sunt, quod Imperator causam hanc non relinquat Iudicio Camerali, vid. LONDORP tom. I. p. 20. imo in ipso Iudicio Camerali tantam amplius fiduciam non ponebant, dum CAROLUS V. ob potentiam suam in universa Europa metuendam mox in primis suis comitiis ostenderet, quod Cameram a se solo dependere pedetentim vellet efficere. Vid. de LUDOLF. in *append. X. ad comment. system.* p. 354. hinc Electores anno

gen (1) hiervor verfast und aufgericht wären, auch dieser Einigung halber

1521. conveniebant, quod si duo Electores litigent, uterque, actor scilicet & reus, omnes Electores reliquos requirat, qui sententiam definitivam ferant, omni appellatione remota. Adeoque vi hujus unionis aliam omnino austragarum speciem Electores constituebant, ac quidem leges Imperii agnoscere volebant. Nam in prima mox Ordinatione Camerali austragas in formam commissariorum transfundebat MAXIMILIANUS I. verbis: in Krafft der Commission, die wir als Römischer König hiermit einem Jeden gethan haben wollen. Exinde mox sequebatur, quod ad committentem Cæsarem detur appellatio. Unde & in eadem Ordinatione de 1495. disponitur: Soll keiner Pars then die Appellation für das Cammer: Gericht benommen seyn. Quamvis vero hoc modo sat clare appareat, quod unio de 1521. contra intentionem Cæsaris disponat; exinde tamen non sequitur, quod ipsa hæc dispositio Electorum fuerit illicita. Nam secundum jus commune semper cuilibet liberum mansit, in aliquos compromittere omni reductione remota, idque, si clare satis inter partes conventum fuerit, per nullam legem Imperii annullatur. Conf. GEIGER. *de amplitudine fori conventi austragalis* S. R. I. *Procerum*, §. 18. p. 106. sqq. Postea anno 1548. CAROLUS V. omnes austragas penitus abolere intendebat, eo quod nemini, nisi potentioribus reis, qui fugere & justitiam declinare intendunt, proficerent. Verum utut Electores ecclesiastici se Cæsari conformassent, alii tamen Principes vehementer id detrectati sunt: vide KOCH *ad Ord. Cameral.* P. 2. tit. IV. in DECKHERR *monument. lect. cam. antiq.* p. 93. postea in unione Electorali de anno 1558. Electoribus rursus placuit, eodem cum reliquis Statibus jure uti; uti hic videre est. Adeoque, si hodiedum inter Electores causa quædam oriatur, quæ ad mandatum sine clausula non est qualificata, obtinent austragæ, de quibus *in Ordinat. Camerali* P. 2. tit. 2. Conf. KOCH. *ad h. t.* & præcipue DECKHERR *in vindic. ad BLUM.* tit. 27. n. 58. — 85. legi quoque possunt RODING. *Pand. jur. camer. edit. noviss.* p. 43. & alii Cameralistæ passim. Cæterum, an dispositio unionis de an. 1521. illa de anno 1558. hodie foret utilior, nec ne, id alii (qui sciunt, quid sit recursus ad comitia) viderint.

- (1) Tales austragæ conventionales olim inter quatuor Electores Rhenanos vigeant, quos confirmavit WENCESLAUS in pace publica de anno 1383. §. 11. *in corpore Recessuum Imperii*, edit. noviss. p. 89. ubi dicit: Auch behalten wir den Erwirdigen Adolffen von Menze, Stryderich von Colne, Conen von Tryere, Erzbyschoven, und den Hochgeborn Ruprecht dem eltern, Ruprecht dem jungern und Ruprecht dem jüngsten Pfalzgr. by Rhyne und Herzogen in Beyern, was sie hernach bruche under eynander gewonnen daß sie dieselbem handeln und halten nach lute und sâzunge als sie sich vor dyßen Zytten von irre lande wegen under eynander verbrieffet und gesezet han, und sollent dieselbe sâzungen gein einander halten also lange dieselbe sâzunge und Eynunge under in weren sol, und sollent auch sie harnach Vorbaz halten dise geins

ber in Wesen und Kräfte seyn und bleiben, und hiermit repetirt, und verneuert seyn sollen, als ob die von Wort zu Wort hierin begriffen, und verleibet. Wo aber etliche unter Uns nicht in sonderlichen Austrägen, oder Verfassungen wären, und derselben einer einigerley Ansprach oder Forderung zu dem anderen gewönne, von Spenne wegen, die von neuem auferstehen, oder aus vergangenen Handeln fließen würden, daß Gott nicht wolle, welchen unter uns dann bedünkt, daß ihm von dem andern ungütlich beschehe, und derselbig solches insonderheit, oder aber beyde Theil so irrig seint, an Uns die andern entweder zweyen nächst geseßen, oder nach gestalt der sachen alle vier Churfürsten um Benennung gütlicher Handlung gelangen, und suchen würden, so sollen alsdann dieselbigen zwey oder vier Churfürsten, so also zu Unterziehung der Gütlichkeit ersucht, die zwey irrige Thro mit Churfürsten an der gewöhnlichen Wahl: Stadt eine, als Maynz, Franckfurth, Weilnhaußen, Sulda oder Mühlhaußen, vor ihnen nach Gestalt der Sachen, entweder selbst eigener Person, oder durch ihre allerseits treffenliche Rätthe, zu erscheinen, benennen, daselbst berührte beyde irrige Churfürsten nach Gelegenheit und Wichtigkeit des Handels vor uns den gütlichen Unterhandlungs: Fürsten in der Person auch selbst, oder durch ihre Bevollmächtigte Rätthe einkommen, daselbst nach Gestalt der Sachen gütliche Unterhandlung pflegen zu lassen, doch mit dieser Bescheidenheit, daß solche Gütlichkeit hier zwischen vier Monathen Zeit endlichen verrichtet, oder jedem Theil das ordentliche Recht vermög der Reichs: und Cammer: Gerichts: Ordnung hiemit zugelassen seyn soll; im Fall aber (m) das nach Gestalt und Gelegenheit fürfallender Sachen, einem oder dem andern oder auch zugleich beyden Theilen abgesetzte Gütlichkeit nicht gelegen, oder annehmlich, sondern sich einer oder beyde Theile ordentlichs gebührlichs Rechtens gegen den andern zu gebrauchen vor hätte, und nicht erlassen könt, denen samt oder sonderlich soll dasselbig vermög des Heil. Reichs im Jahr acht und vierzig, und jüngst im Jahr funffzig funff der wenigern Zahl zu Augspurg aufgerichter und revidirter Cam-

G g 2

mer.

geinwertige Eynunge uß: deinceps an. 1421. speciale pactum austragale ob lites imposterum oriturus iniverunt Electores Moguntinus & Palatinus, vid. dipl. in ill. SENCKENBERG. tom. II. *selektor.* p. 184. plures ejusmodi conventiones Electoralium austragarum me legisse recordor.

(m) Hactenus de tentatione amicabili actum est; ne vero quis ita posset alterum præter austragalem instantiam adhuc per quadrimestres ejusmodi ambages vexare, specialiter hic prospiciendum erat.

mer. Gerichts-Ordnung (n), in welcher mit zeitigem gutem Rath, etliche heilsame sonderbare Austräge, wie und welcher massen Churfürsten, Fürsten und Fürsten-mäßige einander in erster Instanz zu Recht fürfordern sollen, gesetzt und geordnet, auch sonst nach Herkommen (o) fürfallender Sachen,

(n) Hic advertendum, quod non tantum ad *Ordinationem Cameralem noviss.* de anno 1555. sed etiam ad *antiquiorem* provocent Electores; adeoque verissima manet sententia GEORGII MELCHIORIS de LUDOLF *in comment. syst. de jure camerali*, sect. I. §. 3. p. 32. quod scilicet antiquiores Ordinationes Camerales etiamnum valeant, quatenus per sequentes & novissimam non fuit facta mutatio.

(o) Hic incidenter movenda est quaestio: quomodo se res habeat, si discordia inter ipsam sacram Caesaream Majestatem & quendam Electorum oriantur? Comitem Palatinum Rheni judicem esse asserent illi, qui nil, nisi medium ævum in ore habent. Verum quamvis huic sententiae opponere nolim illustr. SENCKENBERGII disp. de *fabula iudicii Palatini in Caesarem in triga* diff. p. 63. seqq. hodieum tamen hoc Palatini præcipuum in defuetudinem venisse quilibet moderni status nostri gnarus fateri debet. Unde alia via est investiganda; si, quid ego existimem, paucis exponam; puto distinguendum esse, & quidem, si Imperator ab Electore intuitu territorii cujusdam conveniatur, ipsa territorii illius qualitas erit consideranda: Nimirum si illud territorium a jurisdictione supremorum Tribunalium Imperii non sit exemptum, obtinet jus commune, & sic pro re nata coram austragis ordinationis, vel immediate coram Judicio Aulico vel Camera Imperiali jure erit experiendum. Si vero intuitu territorii a jurisdictione Imperii per privilegia exempti quaestio moveatur, secundum tenorem ipsius privilegii est procedendum. Si vero ipsum territorium controversum nullatenus inter portiones Imperii sit referendum; vel si contra ipsam sacratissimam Summi Imperantis personam lis moveatur, hisce in terris nemo est superior, & hinc vel causa oblivione erit tumultunda, vel alex bellicæ committenda; nisi speciali conventionē placeret, in austragas compromittere: conf. illustr. SENCKENBERG *flores spars.* ad *jus austrag.* §. 33. & DATT. de *pac. publ.* P. I. c. 27. n. 65. seqq. Hi vero quinam sint, num Comes Palatinus Rheni, uti adhuc anno 1461. in controversia cum Electore Bohemiae Caesar offerebat, vid. dipl. in LUDWIG, tom. X. *reliq. MSt.* p. 574. num alius videatur assumendus? a libero paciscentium arbitrio dependet. Quod si vero Ipsa sacra Caesarea Majestas actoris vice contra Electorem defungatur; tunc forum rei obtinebit; & sic causa coram austragis & pro re nata coram supremis Imperii Tribunalibus ventilabitur; nisi causa foret criminalis, tunc enim vi *cap. nov.* art. 30. §. 2. seqq. coram plenis comitiis procedetur. Quod si causa sit publica, vel in comitiis vel saltem in collegio Electorali vi antiquæ observantiæ litigabitur. Sic enim, cum anno 1502. a MAXIMILIANO I. incusaretur Elector Moguntinus, quasi hic in causa esset, quod in comitiis nil ex utilitate Imperii agatur;

Sachen, sich derselbigen oder andern darein verleibten rechtlicher Hülff und Mittel dem klagenden Theil an die Hand zu nehmen, und zu gebrauchen, durch diese Unsere brüderliche Einigung hiemit frey gestellet und ohnbenommen seyn, ohne alle Belgerung und Gefährde.

§. III.

Und wäre es Sach (p), daß jemand, wer der wäre, niemand ausgenommen, einigen unter Uns von seinem Churfürstenthum, Fürstenthum, Herrlichkeit, Herrschafften, Freyheit, Pfandschafften (q), Gerichten (r),

Gg 3

Nem

tur; respondit, se vel in comitiis, vel coram collegis septemviris ad causam dicendam paratum esse. Wie das in solchen fällen und sachen eines Römischen Königs wider einen Kurfürsten gebürlich und im Reich von alters herkommen, vid. *rerum Moguntiacarum* tom. I. p. 811.

(p) Hic articulus jam in unione de an. 1424. occurrit, & sæpius in ipsis rerum argumentis usum fecit. Sic etiam cum Archi-Episcopi Colonienfis & Trevirensis, qui acta Patrum Basileensium animose propugnabant, ab EUGENIO deponerentur, Electores mox convenerant, & juncto studio hisce collegis suis opem ferebant, vid. FLEURY *hist. eccl.* tom. XXII. p. 447. n. 107. conf. MÜLLER. *Reichstags: Theatrum FRIDERICI V. I.* Vorstell. c. 26. pag. 352. Sic, cum DIETHERUS Elector Mog. (hujatis universitatis fundator) assentiente Cæsare a PIO II. sede sua deiceretur, mox reliquis Electoribus unionem Electoralem in memoriam revocavit; unde & ei adfuit Palatinus: de Trevirensi autem unioni contraveniente merito conquestus est, in LEHMANN. lib. 7. *chron. Spirens.* c. 105. conf. MÜLLER. cit. I. P. 2. 4. Vorstell. c. II. &c. Sic cum MAXIMILIANUS I. universum Imperium contra PHILIPPUM Palatinum excitaret, Electoralem conventum & interpositionem est expertus, vid. *rer. Mogunt.* tom. I. p. 811. Sic anno 1674. Elector Brandenburgicus, ut fidem in unione datam liberaret, Electori Palatino adstitisse dicitur, vid. ill. MOSER. *Staats: Recht*, P. I. lib. I. c. 13. p. 293. §. 22.

(q) Post NICOLAUM CUSANUM & ÆNEAM SYLVIVM graviter in Electores invehitur HYPPOLITUS a LAPIDE p. 545. quod hi in capitulationibus suis adstringant Imperatorem, ne bona Imperii, quæ possident, ipsis eripiat. Verum hodie dum hæ querelæ cessant, postquam omnes Status in *instrumento pacis Westphal.* art. 5. §. 26. sibi eodem modo prospexere.

(r) Hic præcipue notanda venit dispositio Aureæ Bullæ tit. XI. de non evocandis vasallis & subditis Electorum: Quæ interpretationem suam capit e diplom. de anno 1353. in GOLDASTI *Reichs: Satzungen*, p. 42. in ill. SENCKENBERG. *corp. jur. feudal.* p. 579. & in SCHNEIDER. *historia Erbacensi doc.* p. 89. seqq. ubi etiam exemplum causæ inter Pincer-

Nemtern, Zölln (s), Gebieten oder Rechten, wider obgedachte Guldene Bull, Frieden in Religion- und Prophan-Sachen (t) dringen, oder mit Gewalt überziehen, bekriegen, beunrechten, oder verbauen wollte, der; oder dieselbe, dem solches begegnet, mögen dasselbige an Uns die andere gelangen lassen, und deshalb einen Tag in der obgemelten Städte eine, welche ihnen beliebt, benennen, dahin wir auch persönlich, oder welcher aus redlicher Ehasft, die er auf sein Wahrheit mit seinem Brieff und Siegel betheuren soll, persönlich zu kommen verhindert wäre, seine gevollmächtigte Botschaft schicken, und nicht ausbleiben sollen, und alsdann rathschlagen und handeln, wie und welcher massen solche Beschwerung und Verunrechtung abgewendet werden solle und möge, und was wir also, die persönlich erscheinende, und die Rätthe derjenigen, so persöns

Pincernam de ERBACH, & Dynastam de EPPENSTEIN a curia Cæsarea ad iudicium feudale Moguntinum anno 1361. remissæ. Alia exempla ejusmodi causarum Moguntiam advocatarum, v. g. inter Comitem VELDENTINUM, & Dn. HOHENGROLDSECK de anno 1415. item inter Comitem LEININGEN & Comitem HELENSTEIN de anno 1441. vid. in tom. I. rerum Moguntiac. p. 731. n. 10. & pag. 757. n. 7. conf. ill. SENCKENBERG. *flor. spars. ad ius austragarium*, §. 7. & dipl. de anno 1512. ibid. in adjunctis n. 3. p. 80. conf. quoque HERTLING. *diff. de regal. Palatinis*, p. 29. adde KOENIG. *select. jur. publ. nov.* P. I. c. 4. *ratione Babenhausen*; & de LUDOLF tom. II. *symphor.* P. 2. n. 2. & 3. p. 93. & 101. Quid Comites Imperii hanc ob causam egerint, vid. in LUCII Bericht vom Adel in Teutschland, p. 239. Ceterum hic notandum, quod Electores potissimum necessarium crediderint, jus de non evocando contra prætextum continentiae causarum munire in *cap. nov. art. 21. §. I. conf. ill. LEYSER. medit. ad Pandect.* tom. II. spec. 122. med. 7. p. 580. & præcipue cl. FALCK. in erudita deductione causæ BREIDENBACH contra Hessen-Darmstadt de anno 1751. quam inseruit ill. MOSERUS dem Staats Archiv.

(s) Hic potissimum Electoribus ad Rhenum prospicitur. Quantæ enim eorum teloniis insidiæ potissimum sub ALBERTO structæ sint, ex historia Imperii notum est. Unde & eapropter sæpius se univerunt, vid. e. g. illustr. HONTHEIM. *histor. Trevir. dipl.* tom. II. n. 782. p. 353. n. 882. p. 489. n. 866. p. 461. & n. 1018. p. 777. hodiedum Principes, imo & reliqui Status, prætensa sua immunitate quoad res ad usum æconomicum spectantes iisdem officere intendunt: sed quod id jure minus propitio sibi arrogant, solide demonstravit cl. NEUREUTHER in eruditissima *diff. de exemptione rerum Principum a vectigalibus*.

(t) Hæc verba: Wider obgedachte Guldene Bull, Frieden in Religion- und Prophan-Sachen, demum unioni de anno 1558. sunt inserta.

persönllich zu kommen, wie obstehet, verhindert wären, im Rath fürs beste ermessen und schliessen, dabey sollen und wollen wir einander Handhabung, Hülff und Beystand zu thun schuldig seyn, wie dann auf solchen Tag durch uns vor gut angesehen und beschlossen würde. Wir mögen auch Unsern allergnädigsten Herrn, den jetzigen erwehlten Römischen Kayser, darinn anruffen, Uns dabey zu handhaben und zu behalten, und Uns nichts weniger (u) Unserer Gelegenheit (welches Uns zugelassen und frey seyn soll) des Heiligen Reichs Constitution, Land-Frieden, und desselbigen Executions-Ordnung in solchen Fällen, wie obgemelt, und andern Vergewaltigungen gebrauchen.

§. IV.

Wäre es auch (w), daß einige Unruhe, widerwärtige Empörungen oder Versammlungen wider die Römisch-Kayserl. Majestät, oder andere Obrigkeiten in der Christenheit oder dem Reich entstünde, da Gott vor seye, so sollen, und wollen Wir Uns darinn zusammen fügen, mit Unsern geistlichen und weltlichen Räthen auf einen Tag gegen Maynz, Franckfurth, Weilnhaußen, Fulda, oder Mühlhaußen (x), den dann ein

(u) Hic passus an. 1558. prima vice occurrit. Hodie in ejusmodi casibus non facile ex constitutione pacis publicæ agitur, sed potius processus mandati eligitur, conf. D. BEHRENS diff. de *moderno usu constitutionis pacis publicæ in supremis Dicasteriis*, c. 6.

(w) Hic articulus pro temporum circumstantiis mutatus est; nam an. 1424. dum Papa ille insularis BENEDICTUS XIII. adhuc vivebat, dicitur: Wäre es auch, daß ein Schisma in der Heil. Kirchen würde. Cum in Bohemia post magnum illud incendium Hussiticum factiones religiosæ adhuc gliscerent, & EUGENIUS Papa compactata Basileensia penitus tollere conaretur, eodemque tempore Patres Basileenses cum EUGENIO vehementer dissiderent, in unione de anno 1446. dicitur: Wäre es auch, daß einiger Unglaube oder ein ander Schisma in der Christenheit entstünde. Anno 1502. ob bellum rusticanum, & an. 1521. verba ita sonant: Wäre es auch, daß einiger Unglaube, Schisma oder anderwertige Empörungen oder Sammlungen wider die Römische Königl. (Kayserl.) Majestät oder ander Obrigkeit in der Christenheit oder dem Reich entstünde &c. postquam per pacem religiosam de anno 1555. Protestantes civitate donabantur, anno 1558. omittenda fuit mentio hæreseos & schismatis, uti hic videre licet.

(x) Anno 1424. tantum nominantur Franckfurt & Aschaffenburg. Anno 1446. additur Maynz. Anno 1502. & 1521. loco Aschaffenburg substituantur Weilnhaußen & Fulda. Anno 1558. additur Mühlhausen.

ein Erzbischoff zu Maynz, der zu Zeiten ist, an der Städte eine darum bescheiden soll, und daselbst mit einander zum besten handeln, wie Uns nach Gestalt der Sachen, der Christenheit oder dem Reich zum Nutz und Nothdurfft ansehen würdet, ohn Gefährde.

§. V.

Item sollen und wollen Wir (y) obgenannte Churfürsten in allen Sachen und Handlungen, die das Heil. Römische Reich und Uns Churfürsten, von des Heiligen Römischen Reichs wegen antreffen, als ob jemand, wer der wäre, nach dem Heil. Römischen Reich stünde, oder stehen würde, oder aber sich sonst unterwunden werden wolte, das selbige von teutscher Nation, durch was Mittel das wäre, zu transferiren (z) und zu verändern, alles obberührter Guldenen Bull und der jehigen

(y) In hunc articulum Electores jam anno 1338. a. 1399. & sqq. conveniant; occasio in antecedente capite satis a me fuit exposita. Quod vero eadem de translatione Imperii & institutione Electoratum principia in curia Romana continuari soleant, satis ex historia docemur. Ideo enim eodem adhuc anno, quo præsens unio fuit inita, scilicet anno 1558. contendebat, quod CAROLUS V. debuerit Imperium ad manus suas resignare: Ideo adhuc tempore pacis Westphalicæ publice protestabatur, *dum numerus septem Electorum Imperii olim apostolica autoritate præfinitus sine sedis Romana beneplacito augetur.* Ideo adhuc tempore CAROLI VI. integrum electionis negotium ad nutum suum esse adornandum, Coloniensem & Bavarum, licet Bannitos, non tamen ab electionis negotio invita Roma esse arcendos, econtra Electoratum Brunsvicensem, utpote citra auctoritatem Papalem excitatum, penitus esse excludendum contendebat: Imo adhuc tempore electionis FRANCISCI I. modo gloriosissime Imperantis eodem ex fundamento contra novum Electoratum publicam interponere protestationem tentabat.

(z) Nullus est passus in integra unione Electorali, qui talem meretur attentionem, qualem unicum hoc vocabulum *transferiren*; ego revera summo-pere miratus sum, quod in nulla anteriorum unionum id occurrat, sed solummodo in præsentem; cum tamen causa in antiquis temporibus sit quærenda. Nimirum tempore OTTONIS IV. & FRIDERICI II. curia Romana hæc principia voluit stabilire, quod scilicet imperium a Græcis ad Francos & inde ad Germanos auctoritate pontificia fuerit translatum; hinc eadem auctoritate rursus a Germanis ad aliam nationem posset transferri. Sub LUDOVICO BAVARO de hisce principiis effectui dandis, & Imperii dignitate ad Gallos transferenda agebatur, V. ALBERTUS ARGENTINENS. p. 125. inf. & sqq. JOANN. VILLANI, lib. 8. c. 101. & lib. 9. c. 267. adde RAYNALDUM ad annum 1324. n. 27. & ad annum 1335. n. 3. sqq. Quare vero demum anno

jetzigen allhiefigen mit höchstgedachter Kayserl. Majestät aufgerichteten Capitulation zuwider, auch ohne Unser aller obgenannter Churfürsten sammtlichen Wissen, Willen, und Verhangnuß, es wäre mit Vicariat (a) oder andern, welcher Weiß, das wäre, anderst dann von Alters herkommen, oder ob es antreffe (b) Bestättigung und Bewilligung, es wären (c) neue Zölle, oder aber Erhöhung der alten (d), dergleichen Stadt.

anno 1558. hæc res inciderit Electoribus, & nunc primum sibi contra hæc Curia romana principia prospicere voluerint, assequi non possum. Forte in antecedente pace religiosa est quærenda ratio, quæ Protestantium religioni jura civitatis concessit, ut ideo Electores metuerent, ne Curia romana diceret, Imperium cum advocatia ecclesiæ artissimo nexu esse conjunctum; jam vero germanicam nationem, quæ simul ex inimicis romani Pontificis consisteret, advocatia hac amplius fungi non posse, præcipue si Protestantem in Regem eligi contingeret, & sic ad aliam nationem imperium esse transferendum; quicquid sit, hoc saltem patet, quod etiam in novioribus temporibus Electores antiquas curia Romanæ molitiones admodum suspiciant.

(a) Hoc vocabulum anno 1399. primo occurrit. Causa in priori capite §. 7. fuit exposita.

(b) Hic passus jam in unione de 1424. occurrit, & concernit jura Electoribus jam ab antiquissimis temporibus competentia: Nam si antiqua diplomata post tempora sic dicti magni interregni consulamus, deprehendimus, solos Imperatores nostros citra Septemvirorum consensum negotia alicujus momenti expedire non potuisse. Quidnam huic observantiæ Imperii ansam dederit, haud obscure indigitat decisio RUDOLPHI I. anno 1281. in comitiis Norimbergensibus lata, ubi dicitur: *quod omnia donata, confirmata, seu facta quocunque modo alio de rebus, vel bonis Imperii per quondam RICHARDUM Regem illustrem aut Prædecessores suos in Imperio a tempore, quo lata fuerat in olim FRIDERICUM II. Imperatorem depositionis sententia, nullius habere debeant roboris firmitatem, nisi consensu majoris partis Principum in electione romani Regis vocem habentium fuerint approbata*, vid. dipl. in corp. Recess. Imp. edit. noviss. P. I. p. 37. n. 18. Conf. SIMON FRIDER. HAHN. in observ. jur. publ. medii ævi, p. 36. Exinde facile colligitur, quod in antiquis monumentis eos oporteat esse hospites, qui, dum jura & prærogativas Electorum invido dente arrodere conantur, non ferendum esse censent, quod in capitulatione Cæsarea Electores ubique fere consensum suum desiderent. Solidam super hac materia dissertationem parat cl. KOEHLERUS; ad interim vid. MÜLLER. Reichs: Tags: Theaterum FRIDERICI V. I. Vorst. p. 318. sqq.

(c) Enumeratio ejusmodi casuum ante annum 1558. frustra in unionibus Electoralibus quæritur.

(d) Hodiedum unanimem collegii Electoralis consensum vi capitulationis CAROLI VI. & sequentium Cæsarum requiri, omnes sciunt: antea

Stadt-Steuern (e), Vererbung oder Pfandschaften, so von dem Heil.
Reich

sufficiebat, Electores utcumque consensisse; sub FERDINANDO III. requirebatur consensus Electorum collegialis, conf. HOPFGARTEN. *de jure vectigalium in S. R. 7. §. 17. p. 21. sqq.* Quandonam vero Electoralis consensus coeperit esse necessarius, hæc quæstio tanti majoris est momenti, quanto magis in decidendas teloniorum controversias influit: nam vi *capitulationis nov.* art. 8. §. 21. facta tecta maneat illa teloniorum privilegia, quæ cives Imperii von Weyland denen vorgezesenen Römischen Königen oder Kayseren zu Zeit, da der Churfürsten Consens per pacta & capitulationes noch nicht also eingeführt und nothwendig gewesen, rechtmäßig erlangt etc. Hinc jam oritur difficultas: quandonam ad vectigalium privilegia Electorum consensus accedere debuerit? Non ignoro, quod cl. SCHMAUS. cum multis aliis credat, epocham hanc sub CAROLO V. esse collocandam: verum enim vero, licet ab ejus ævo coeperit hoc novorum vectigalium requisitum capitulationi Cæsareæ inseri, vid. ejusd. *capitular.* art. 18. exinde tamen non sequitur, quod antehac novorum vectigalium institutio a solis Regibus nostris dependerit. RUPERTUS jam expresse promittebat, se sine Electorum consensu nova telonia non excitaturum, vid. LÜNIG. *Reichs-Archiv P. general. cont. I. p. 28.* & sub MAXIMILIANO I. in *ordinatione Regimenti* apud DATT. lib. 3. c. 12. §. 152. jam injungitur Consiliariis Imperii prospicere: daß hinführo kein neuer Zoll und Beschwerung zu Wasser und Land gegeben, noch die alten erhöhet, noch an andere Stadt oder Plätz, dann vor Alters, gelegt werden, anders dann mit Verwilligung der Churfürsten. Imo adhuc anterioribus temporibus consensum Septemvirorum fuisse necessarium apparet ex diplomate CLEMENTIS V. de anno 1307. in L. B. de GUDEN. tom. III. *cod. diplom. n. 32. p. 40.* ibi enim Papa, dum vult ostendere, Archi-Episcopum Moguntinum telonium Lonsteynense legitime consecutum esse, provocat ad privilegium ADOLFI Nassovici, utpote qui illud donaverit, SUORUM PRINCIPUM (ut notanter addit), AD QUOS ELECTIO REGIS ROMANORUM PERTINET, AD ID ACCEDENTE CONSENSU. Ex quo colligitur, Summ. Pontificem jam tum scivisse, inter requisita novi telonii etiam consensum Electoralem esse referendum.

(e) Sub præsentis vocabulo intelliguntur steuræ civitatum Imperialium. Nimirum Imperatores & Reges nostri non tantum, prout circumstantiæ exigebant, extraordinarias, sed potissimum etiam annuas a civitatibus Imperialibus pecuniæ summas colligebant; uti ejusmodi catalogum sistit SCHILTER. tom. II. *inst. jur. publ.* pag. 100-102. Collectas ejusmodi Reges & Imperatores nostri aliis tam facile assignabant, ipsisque civitatibus subinde relinquebant, ut domanium Imperii magna decrementa caperet. Hinc Electores, quo liberalitatem Cæsarum ad utilitatem Imperii moderarentur, consensum suum necessarium faciebant, vid. e. g. diploma de anno 1495. in MÜLLER. cit. l. p. 320. conf.

Reich herrühren (f), oder dergleichen höheren oder geringern Sachen (g) zu geben, oder ob einige Rede, Thätigung oder Werbung an einigen obgenannten Churfürsten von der jetzt gemelten Stück und Articul wegen Fäme (h), oder ob jemand (i) unter Uns zu unziemlichen, beschwerlichen

H h 2

und

conf. capitul. CAROLI V. art. 9. & præcipue capitul. FERDINANDI II. art. 27. Ast hodiedum vi capitulationis CAROLI VI. & sequentium Cæsarum consensus omnium Statuum desideratur, vid. capit. nov. art. II. §. 20. Conferri certo modo potest ENGELBRECHT. de steura Imper. ordin. civitat. Imperii. §. 15. not. 3. p. 47. Cæterum & hoc notandum, quod tempore hujus unionis steuras Imperii Cæsar accedente Electorum consensu potuerit indicare, ast post pacem Westphal. & capitulat. FERDINANDI IV. omnium Statuum consensus desideratur.

(f) Imperatores & Reges nostros in oppignorandis civitatibus & queiscunque Imperii domaniis admodum faciles fuisse, in vulgus notum est. Hinc Electores pro utilitate Imperii se interponebant, & per observantiam sibi acquirebant jus, ut nulla oppignoratio foret rata, nisi eorum accederet consensus. Hunc consensum fuisse adhibitum patet ex exemplo de anno 1356. in tom. I. rerum Moguntiac. p. 672. & de anno 1404. ibid. p. 721. & alibi passim: imo laudum de anno 1418. sat clare innuit: ist ein gemein Recht, daß ein Römischer König oder Kayser, der Reichs Erbe nicht hingeben, oder verschreiben mag, in Erbs: weiß ohne Willen und Verhängnuß der Churfürsten, vid. REINKING. de regimine seculari & ecclesiastico S. R. J. G. lib. I. class. 2. pag. 130. Idem etiam comprobatur per diploma de an. 1495. in MÜLLER. cit. l. p. 320. unde & idipsum per capitulationem CAROLI V. art. 9. & per sequentes capitulationes fuit requisitum. Ex his vero simul apparet, quam perperam STRAUCHIUS in diss. de oppignorationibus Imperialibus, §. 29. asserat, ante tempora CAROLI V. Electorum consensum non fuisse necessarium: hodiedum nequidem consensum Electoralem sufficere vel in vulgus notum est.

(g) Huc potissimum privilegia de jure monetandi vi capitulat. nov art. 9. §. 6. & 11. spectant; ex quibus passibus conficitur, jus monetandi non e superioritate territoriali, sed ex indulgentia Cæsarea promanare. Quod in contrarium profert CARRACH. in diss. de interpretatione legum Imperii monetariorum, §. 7. tanti non est momenti, ut ipsam veritatem valeat evertere. Cæterum notandum, quod olim Electorum consensus ad plura negotia fuerit requisitus, qui tamen hodie post pacis Westphalicæ tempora non sufficit; Suecos in causa esse, & quare, nemo ignorat.

(h) Hæc jam in unione de 1399. occurrit.

(i) Hic passus jam anno 1338. & postea rursus anno 1502. occurrit. Olim quotidianum usum præbebat. Hodiedum vero, ubi comitia perdurant, ad solum collegium Electorale non tam frequenter recurritur, sed potius gravamina ejusmodi communia ad universum Imperium solent deferri.

und unrechtmäßigen Beypflichtungen angehalten oder sonst an gewöhnliche Mandata oder Gebott durch wiederwärtige Declarationes und Bescheid zu beschwerlichen Neuerungen vielberührter (k) Guldenen Bull, auch vorangeregter der Kayserlichen Majestät jeko allhier aufgerichteter Capitulation und obangezogenes Friedens in Religion und Prophan-Sachen zu entgegen, zu unpflichtigen Diensten an Uns ingemein oder sonderheit ausgangen, von wem das wäre, oder wo das herkomme, gedrungen werden wolte (l), darin sollen Wir einander beyräthig, behülfflich und beyständig seyn, keiner den andern verlassen, oder auf dergleichen Mandat, Gebott, Declarationen, oder andere gesuchte Beschwerden Unser einiger kein endlich Antwort oder Vertröstung geben, noch einigerley beschliessen thun, Wir thun es dann alle samentlich und collegialiter (m). Wo alsdann (n) die Hochwichtigkeit eine persönliche Zusammenkunft Unserer der Churfürsten in Person unvermeidlichen erfordert, so hat Uns gleicher gestalt, wie ob stehet, ein Erz-Bischoff zu Maynz, der je zu Zeiten ist, in der vorgedachten Städte eine, mit Benennung und Anzeige solcher fürstehenden Sachen, in bestimmter Zeit zu bescheiden, darauf sollen Wir samentlich erscheinen, oder wofern einer oder mehr ehehafter Sachen wegen, daran verhindert, dasselbig soll ein jeder auf seine rechte Wahrheit (o) mit offenen Brieffen betheuern, daß er mit seinem selbst Leib nicht kommen könnte, und demnach etliche seiner stattlichen ansehentlichen Rätthe mit Vollmacht und Gewalt zu solchem Tag, welche Rätthe doch nicht mehr dann ihres Herrn Stimme haben, sollen schicken, was dann auf solchen Tag nach Gestalt vorhabender Sachen dem Heil. Reich und desselben Gliedern und Ständen zu Wohlfahrt, Bestem, Ruß und Frommen, also samentlich oder mehr

rer

(k) Ante annum 1558. ejusmodi legum Imperii & observantiæ non fit mentio.

(l) Hæc verba admodum sunt notanda ab iis, qui contra observantiam sive in ecclesiasticis, sive in politicis adversa sibi molimina experiuntur.

(m) Hoc punctum in omnibus unionibus sibi stipulantur Electores. Usus suum variis modis exserit: e. g. THEODORICUS, qui in unionem de anno 1438. & 1446. promiserat, in causis ecclesiam & Imperium concernentibus se ab aliis Co-Electoribus suis segregare nolle, utut etiam voluisset, tamen concordatis a NICOLAO V. oblatis consentire non potuisset; unde etiam ejus successor DIETHERUS optimo jure declaravit, se non concordatis, sed concilio Basileensi, quatenus ab ALBERTO Rege & Electoribus fuerat receptum, obligari.

(n) Hic articulus jam a. 1424. occurrit.

(o) In unionem de an. 1502. & 1521. hoc deprehenditur.

rer Theil in Prophan-Sachen (p) bedacht, verabschiedet und beschloffen wird, dabey soll es bleiben, und Wir sollen auch alsdann dar zu einander sammentlich mit gangen Treuen, Landen, Leuten, Schlössern, und aller Unser Macht beholffen und berathen seyn, und Uns von einander nicht setzen noch scheiden, in keine Weis, ohne alle Gefährde, jedoch behaltlich (q) Unser jeglichem seines Rechtens. Zielen aber solche Sachen (r) für, daß nach Gelegenheit derselbigen zu erachten, sie die persönliche Zusammenkunft Unser der Churfürsten nicht erfordern thäten, aber doch einer Zusammenschickung Unser allerseits Rätthe vonnöthen, von denselben nothwendiglichen zu rathschlagen und zu consultiren, alsdann sollen Wir Unsere erfahrene Rätthe auf vorgehende Beschreibung, auch Vermeldung der Sachen des Erz-Bischoffen zu Maynz, Unsere Rätthe in gedachter fünff Städte eine, dahin Wir bescheiden werden, mit Vollmacht verordnen, alsdann die Nothwendigkeit solche Sachen mit Fleiß fürzunehmen, und zu tractiren.

§. VI.

Desgleichen (s) sollen und wollen wir Uns hinfürder, da Wir persönlich, oder durch Anwäldte zu Kayserl. oder Königlichen Tügen erscheinen werden, in rathschlagen, antworten und beschliessen, nit trennen, oder von einander scheiden, sondern als ein Wesen und Sammlung bey einander halten, stehen, und bleiben, auch ohne Unser oder der Unsern, so Wir auf obberührten Tügen haben, sammenthafter Bewilligung oder hoch bewegenden Ursachen wegen zu keinem Ausschluß bereden, oder dringen lassen (t), und was Wir alle oder der mehrere Theil

H h 3

unter

(p) Hæc restrictio ante pacem religiosam non occurrit. Per hanc Protestantes sibi prospicere voluerunt, ne in causis ecclesiasticis per Catholicos votis vincerentur.

(q) Hæc clausula jam anno 1424. occurrit, & si non rite capiatur, ad nil aliud inservit, quam ad eludendam fidem paulo ante datam. Si dicendum, quod res est; hic intelligitur, quod majora vota non valeant evertere jura singulorum.

(r) Hic passus est plane novus.

(s) Hic articulus ante annum 1502. nondum extitit.

(t) Hic passus: auch ohne — dringen lassen, est plane novus. Triennio postquam conceptus fuit, scilicet an. 1561. usum suum præbuit Electori Saxonie, vid. ill. MOSER. ad capit. FRANCISCI I. P. 2. p. 584. & 585.

unter Uns in Prophan-Sachen (u) für das Beste in Rathe ermessen, und beschliessen, das zu antworten oder zu thun, dabey soll es bleiben (w).

§. VII.

Auch sollen und wollen Wir (x) alle und jede Articuli obangeregter Capitulation jeko allhie mit der Römischen Kayserlichen Majestät Uns
ferm

(u) Hæc vocabula plane nova e pace religiosa interpretationem capiunt.

(w) In unione de 1502. addebatur: immassen denn vor Alters bey unserm Vorfahren und Eltern Herkommen ist. Sic jam oritur quæstio de origine collegii Electoralis separati. LEHMANN. lib. 7. *chron. Spirens.* c. 120. putat anno 1489. ortum esse: Sed oppido fallitur; nam sic Electores in unione de anno 1502. ad antiquam observantiam provocare non potuissent, si tantum 13. annis antea ortum fuisset. Unde MÜLLER. im *Reichs-Tags-Theatro* FRIDERICI V. 6. Vorstell. c. 42. p. 173. antiquiora exempla se vidisse ait. Huic equidem cl. SCHMAUS. contradicit, existimans, quod tantum in negotiis solos Electores tangentibus soli Electores antea deliberaverint; Econtra in negotiis Imperium integrum concernentibus cum reliquis Statibus eadem semper ratione egerint. Verum Electores quoque de materiis comitialibus in comitiis separatim antehac deliberasse, patet ex exemplo de an. 1437. in SCHILTER. *inst. jur. publ.* lib. 2. p. 357. ut alia exempla taceam. Conferri potest BECKII *diff. de collegio Electorum antiquitus a collegio Principum separato*. Interim, quid quid hujus rei sit, sufficit, hodie hoc jus separati collegii per *Recess. Spirens.* de an. 1544. p. 25. in *corp. Recess. Imp.* Part. 2. p. 500. & in *cap. nov.* art. 3. §. 14. Electoribus diserte confirmari.

(x) Dum tempore CAROLI V. a. 1519. cœperant Electores capitulationem præscribere, mox in unione proxime secuta anno 1521. sibi promittebant, unitis studiis eo niti, ut hi articuli observentur. Post abdicationem CAROLI V. FERDINANDO I. eandem capitulationem, inferta tantum confirmatione pacis religiosæ, obtulerunt; & hanc capitulationem in præsentī unione intelligunt Electores. Deinceps eodem modo possessionem juris capitulandi continuabant Electores; Donec tempore pacis Westphal. Sueci hoc jus Electorum arrodere incipiebant. Hic enim de capitulatione perpetua cum reliquis Statibus condenda agi cœptum est; quod negotium deinceps in comitiis sæpe assumebatur. Conf. HENNIGES in *medit. ad instr. Pacis*, sp. 7 p. 966. & in *adj. mant.* 19. adde *diff. Moguntinam*, quam an. 1747. præside D. suo parente defendit cl. DAHM, de *prærogativa S. R. I. Electorum in præscribenda Imperatori capitulatione*, §. 19. seqq. Conf. *diff. Herbipolensis ejusdem anni*, aut. cl. SÜNDERMAHLER de *jure capitulandi inter S. R. I. Electores & Principes controverso*, p. 19. seqq. Hodiedum Electores projectum capitulationis perpetuæ sequuntur, salvo tamen jure suo ad capitulandi. Sed potissimum Camera Imperialis eandem, quate-

sern allergnädigsten Herren einträchtiglich aus gutem getreuen Rath und Bedencken begriffen und Ihro Majestät persönlich mit leiblichen Eid geschworen, nach laut Sr. Majestät Brieff, deren Sechs gleich lauts und Unser jeden einer besiegelt übergeben, die an dem Ende ihres Ausgangs halten: Der geben ist in Unser und des Heiligen Reichs Stadt Franckfurt am Mayn, den 14ten Tag des Monats Martii nach Christi unsers lieben Herrn Geburt im Funffzehen hundert und Acht und Funffzigsten, Unserer Reich des Römischen im Acht und Zwanzigsten, und der andern im Zwey und Dreyßigsten Jahren, in allen ihren Inhaltungen bey Krafft und Macht unverändert behalten, und Unser einer ohne den andern in keinen Weg darwieder nichts bewilligen, noch begeben, ohne Gefährde.

§. VIII.

Unterstünde sich auch jemand (y), in welchem Wesen das wäre, des Heil. Römischen Reichs oder einige seine Zugehörungen zu schmälern, abzubrechen, oder dem etwas zu entfremden, oder das Reich zu entgliedern, oder aber da sich sonst (z) etwann Unruhen und Beschwerungen aus obberührten Fällen oder anderen Sachen das folgen mögte, heimlich oder öffentlich ereügen, das soll zu Verhütung nachtheiliger schädlicher Weiterung Unser jeder dem andern, so bald er in Erfahrung bekommen, brüderlich, freundlich und vertraulich eröffnen, dargegen sammentlich zu seyn und Unseren Willen, Gunst und Verhängnuß darzu nicht thun noch geben, in keine Weise, sondern Unsern allergnädigsten Herrn, den Römischen Kayser, darin anrufen, das Heilige Reich dabey zu handhaben und zu behalten.

§. IX.

Und ob jemandt (a), wer der wäre, Uns Churfürsten einen oder mehr, auf seiner Strassen und Gleit, zu Wasser oder zu Land, es wäre mit

quatenus alii Status Imperii non consenserunt, pro norma habere gravatur: hinc exitum hujus negotii expectant boni omnes. Interim tamen praesens unionis Electoralis passus potest suum usum praebere.

(y) Hic articulus primum in unione de anno 1399. occurrit. Quod WENCESLAUS ansam dederit, in antecedente capite §. 8. occupatum est.

(z) Hic passus est plane novus.

(a) Hic articulus, qui nititur A. B. cap. 1. & cap. 12. §. 2. in f. jam in unione de an. 1446. occurrit, & sapit turbulenta tempora sub FRIDERICO III. & sic interpretationem suam capit ex epist. CAMPANI ad an.

mit Feindschaft oder ohne Feindschaft, Zugriff oder Beschädigung
thäte,

an. 1471. & PETRO de ANDLO de Imperio R. G. p. m. 90. & 91. adde Lebens Beschreibung H. Gözens von Berlichingen, zugenannt mit der eisern Hand. Quid hodie tali in casu obtineat, paucis hic est tangendum: Nimirum quisquis Electorem violat, reus est læsæ Majestatis per A. B. cap. 24. unde & pœnis juris communis potest coerceri. Ast a quo judice? Si Immediatus ita delinquat, judicandi facultas Cæsari a paucis disputatur, vid. PFEFFINGER. cit. l. tom. III. p. 312. sqq. Ast hoc casu est difficultas, quomodo judicium hoc Cæsareum sit explicandum? Capi. nov. art. 20 jubet hoc casu a supremis Imperii Tribunalibus instrui processum & a comitis demum ferri sententiam. Verum num idipsum tam indistincte in praxi procedat, semper dubitavi; nam verba capitulationis latius (quam Cæsaris & Electorum intentio) patere videntur; Unde & hæc cum restrictione esse capienda satis loquuntur exempla, vid. e. g. PFEFFINGER. cit. tom. III. p. 313. & 314. ill. MOSER Staats-Archiv de anno 1751. P. 3. c. 8. Scilicet si Nobilis Immediatus delinquit, per Judicium Aulicum processus instruitur, & fit votum ad Imperatorem; Si vero Status Imperii delinquat, tunc procedit dispositio capitulationis Cæsareæ. Sed quid si Mediatas delinquat? Casus contigit circa initium prioris sæculi, ut refert MÜLLER im Reichs-Tage-Theatro FREDERICI V. I. Vorstell. c. 23. §. 47. p. 336. scilicet CHRISTIANUS II. Elector Saxoniae inter venandum globo petebatur instinctu Cancellarii Anhaltini: Elector Saxoniae se judicem esse contendens extraditionem Cancellarii urgebat, favente intentioni suæ RUDOLPHO II. Imperatore; ast reluctante suaque jura territorialia urgente Principe Anhaltino; cui etiam ipsi Electores Brandenburgicus & Palatinus, imo Rex Galliae adstitebant: tandem disputationum finis erat, dum Cancellarius in carcere diem obiit supremum. Ego credo, hic eandem regulam obtinere, quæ cœteroquin in aliis delictis obtinet; nimirum talem læsæ majestatis reum in foro deprehensionis puniri posse; uti hæc est mens HENRICI VII. in collat. II. post libros feudorum, & cap. nov. art. 21. §. 2. 3. 4. & sat clare in Rec. Imp. de anno 1594. §. 69. adeoque nec Electoris, nec supremorum Imperii Tribunalium forum ex solo capite læsæ majestatis fundari. Vid. LONDORP. tom. IV. actor. publicorum, p. 72. conf. LAUTERBACH. colleg. theor. pract. lib. 48. tit. 4. §. 19. STRYK usus modernus, eod. tit. §. 13. p. m. 1179. ill. LEYSER. medit. ad Dig. tom. VIII. p. 663. quam thesin novioribus exemplis confirmare, e re esse non videtur. Equidem non ignoro, eos, qui A. B. contraveniunt, vi conc. Ord. Cam. P. 2. tit. 21. §. 1. immediate a fisco Cæsareo posse conveniri: verum quod idipsum de Mediatas delinquentibus (quousque dominus territorialis paratus est justitiam administrare) intelligendum sit, cum cl. PÜTTERO in introd. in rem. judic. Imp. §. 115. statuere nolim. Nam sat clara est observantia Imperii & Cæsaris voluntas, vid. dipl. in deduct. Colonienfi sub tit. securis ad radicem posita, anno 1729. edita, p. 110. n. 9. Non obscuro

thäte, und ob jemand's dieselben, die solches thäten, wissentlich hauset oder enthielte, der oder dieselben in Unser und Unser jeglichen Schlossen, Städten, Gerichten, Landen und Gebieten, kein Geleit haben, auch weder gehauset noch gehalten werden. Sondern wir sollen und wollen Unser jeglicher dem andern, dem solches Noth geschehe, zu stund, wann Wir des ersucht und ermahnet werden, getreulich beholffen seyn, daß solches gestrafft werde, und Uns darin von einander nicht scheiden.

§. X.

Wir sollen und wollen auch mit Unseren Amtleuten schaffen und bestellen, daß solches also festiglich gehalten werde, und wem sie das Geleit geben (b), daß sie das unterschiedlich ausnehmen sollen, sonder alles Gefährde.

§. XI.

Und wäre es (c), daß jemand's, wer das wäre, von dieser Unser Einigung und Vertrag, oder einigerley Ursachen wegen, so daraus fließen mögten, seine Ungunst oder Argwillen, es wäre mit Feindschafft oder sonst in andere Weg, wie das zugienge, an Uns samt oder besonder legen wolte, daß solle Uns alle gleichsamentlich angehen, und sich Unser keiner von dem andern scheiden; sondern Unser jeglicher soll dem andern

obscura est intentio Statuum im Gutachten de a. 1467. in MÜLLER. *Reichs-Tags-Theatro FRIDERICI V.* tom. II. cap. 40. p. 274. & in *corp. Recess. Imp. edit. noviss.* P. I. p. 218. §. 10. Suffragatur denique generalitas regulæ in princ. P. 2. Ord. Cam. positæ, conf. DECKHERR. in *vind. ad BLUM.* p. 430. sqq. & in *processu informativo inform.* p. 30. seqq.

(b) Hodie non amplius ea tempora vivimus, ut e re sit, jura circa conductus operose investigare.

(c) Hic articulus jam in unione de anno 1399. fuit insertus; nam eo tempore facile Electores prævidere poterant, WENCESLAUM omni virium conatu esse obniscendum, uti etiam parabat; vid. OBRECHT. in *apparatu juris publ.* p. 88. & 96. & ill. SENCKENBERG. in *select.* tom. IV. p. 426. sed turbis Bohemicis impediatur. Postea hic passus identidem fuit repetitus, & adhuc sub MAXIMILIANO I. usum habuit; nam cum hic ex unione de anno 1502. odiosas quasdam suspiciones conciperet, & Electori Moguntino indignationem illam palam ostenderet, mox BERTHOLDUS Archi-Episcopus hanc rem collegis Septemviris aperit, eosque Francofurtum convocavit, vid. *rerum Mogunt.* tom. I. p. 811.

andern ohnverzüglich darein und darwieder getreulich beyständig, berathen und beholffen seyn, mit seiner Ritterschafft, Schlossen, Städten, Landen, Leuten, und aller seiner ganzen Macht, als lang das Noth ist, ohne einigerley Eintrag, Wiederrede, Hindernuß und Gefährde, so fern Wir des zugleich und recht mächtig, darum mögen Wir auch Unsern allergnädigsten Herrn, den Römischen Kayser, Uns zu vertheidigen und zu handhaben, anrufen (d).

§. XII.

Und wäre es, daß einiger (e) unter Uns obgenannten Churfürsten von Tods wegen abgehen würde, (so Gott lang vor seye) so sollen Wir der Erz-Bischoff zu Maynz desselben abgegangenen Churfürsten Nachkommen oder Erben, nachdem Er zur Regierung seines Churfürstenthums kommen ist, diese Unsere Einigung verkunden, und damit ermahnen, und so er dann begehrt in solche Einigung zu kommen, soll Er darin genommen werden, doch also, daß Er dieselbe Einigung und Vertrag zuvor, und ehe Er gar darein genommen würde, getreulich zu halten geloben und zu Gott und dem Heiligen Evangelio (f) schwören, auch sein besiegelten Brieff, nach Ausweisung dieses Brieffs, darüber geben, denselben Eid soll der nächste Churfürst, so Ihme gesessen ist, von Ihme nehmen, die Brieffe darüber von Ihme empfangen, und Unser Brieff wieder überantworten, dieselben Brieffe in Unser des Erz-Bischoffs zur Maynz

(d) Quia unio de anno 1399. erat contra Imperantem, ideo demum in unione de anno 1424. de implorando auxilio Cæsareo cogitabatur.

(e) Unio de an. 1338. nomine successorum fuit concepta; hinc de horum receptione nemo erat sollicitus. Reliquæ uniones erant temporariæ: Ast in unione de anno 1424. 1446. 1502. nonnisi obligationem personalem intendebant paciscentes; hinc expresse providebant, quod in locum demortuorum successor, si vellet, a reliquis Electoribus unitis recipiatur. Anno 1521. & 1558. clarius fuit determinatum, nempe ut Archi-Episcopus Moguntinus successorem de accessu ad unionem Electoralem moneat. Successor unioni accedere volens vicino Electori (qui ipse in unionem fuit admissus) jurat: tunc omnes Electores uniti subscribere solent instrumento receptionis; Neo-Receptus vero tot reversales, quot sunt uniti Electores, dare solet. Uti solennia hæc fusius videri poterunt im *Crönungs-Diario* FRANCISCI I. pag. 35. n. 21. sqq.

(f) Anno 1521. adhuc dicitur: zu den Seiligen, his omissis juramentum rejiciebatur: vid. KOCH ad O. C. P. I. T. 64. n. 2. Dum vero Protestantes commercium cum Sanctis detrectabant, post pacem religiosam hæc jurandi formula debebat immutari.

Maynk Canklen sollen gefertigt : und von Unser jeglichem besiegelt werden. Wo aber der Fall an Uns dem Erzbischoffen zu Maynk geschehe, sollen Wir, der Erzbischoff zu Trier Se. Liebden des ermahnen und vollziehen, wie obstehet. Welche aber (g) Unser Nachkommen und Erben das nicht thun wolten, so sollen doch die andere Unter uns, die dann noch im Leben seyn, sich getreulich zu einander halten, nach Ausweisung dieser Unser brüderlicher Einigung und Vertrag.

§. XIII.

Und auf daß (h) diese brüderliche Einigung und Vertrag desto beständiger seyn und bleiben, auch desto kräftiger gehandhabt, gehalten
I i 2 und

(g) Quisquis hunc passum accurate intuetur, is fateri debet, quod quamvis alias secundum principia juris publici universalis, verissima sit ill. LEYSERI *sp. 41. med. 6.* sententia, quod scilicet pactum a Principe initum etiam mortuo paciscente adhuc obligare, sit præsumendum, id ipsum tamen de unione Electorali neutiquam asseri queat; quidquid in contrarium nitatur MÜLLERUS. Interim tamen & hoc est considerandum, quod ipsa hac unione inculcentur ea, ad quæ jam omnes Electores e natura reipublicæ sunt obligati: Hinc non videndum, quare aliquis successor circa ineundam unionem se difficilem sit exhibiturus.

(h) Hic agitur de conventibus annuis Electoralibus; de quo capite ante annum 1502. in unionibus Electoralibus altum est silentium. Circa hoc notandum est, quod in A. B. cap. 12. CAROLUS IV. voluerit, ut *sacri Imperii Electores ad tractandum de ipsius Imperii, orbisque salute frequentius solito congregentur. Hinc per singulos annos semel transactis a festo Pascha resurrectionis dominica quatuor septimanis continue connumerandis in aliqua civitatum sacri Imperii personaliter congregentur, & ad idem tempus proxime assuturum, ceu anno præsentis colloquium seu curia & congregatio hujusmodi in civitate nostra Imperiali Metensi, per nos & eosdem Principes celebretur, ac tunc & deinceps die quolibet congregationis hujusmodi locus per nos, quo sequenti anno conveniant, ipsorum consilio statuatur &c.* Huic sanctioni pragmaticæ innitentes Electores in unione de an. 1502. paciscuntur: Daß wir alle Jahr uff einen nehmelichen Tag, und jehund dieses ersten Jahrs uff S. Simon und Judæ der Heiligen Aposteln Tag zu Abend nächst kommend, allhier zu Gelnhausen, und fürder die andern Jahre gen Wenz, Franckfurth, Gelnhausen oder Fulda, die Wir Uns dann in Abschied eines jeglichen Tags vertragen werden, in eigener Persohnen zu einander kommen, und uns von obliegenden Nothürfften des Heiligen Reichs und andern Sachen, diser Eynung nohtürfftiglig unterreden sollen, und wollen &c. Ecce quomodo hic unionis Electoralis articulus in A. B. fundetur. Deinceps aliqua mutatio facienda esse videbatur; Nam cum nimis difficile videretur, quotannis in persona congregi, sequente mox anno 1503. Electores pacti sunt, quod quidem Legati Electorales quotannis, ipsi Electores vero (extra necessitatis calum) nonnisi singulis

und vollzogen werden möge, so haben Wir bewilliget, und Uns verpflichtet,

singulis bienniis conveniant, vid. *Crönungs-Diar.* FRANC. I. p. 18. n. 14. Dum an. 1510. præscribenda erat CAROLO V. capitulatio, Electores sibi expresse hoc jus, vi A. B. conveniendi, reservarunt. In unione de an. 1521. ad conventus ejusmodi ordinarios se obligare volebant, hinc tantum expresserunt, quod quoties uni Electorum videatur necesse vel utile esse, se congregare velint. Ast in unione præsentis de anno 1558. rursus visum fuit Electoribus, ad ordinarios ejusmodi conventus se adstringere: hinc promittunt, quod ad minimum singulis quadrienniis in persona velint comparere &c. Hoc jus de negotiis Imperii conventus agitando tanti momenti videbatur Electoribus, ut id ipsum in omnibus capitulationibus sibi confirmari fecerint. Publicistæ, uti LIMNÆUS, HERTZBERG & alii hunc capitulationis Cæsareæ passum sollicitabant, eo quod crederent, per hunc Electores intendere, sibi confirmari jus ob domestica sua negotia conveniendi; sic enim Auream Bullam huc perperam trahi dicebant, utpote in qua de conventibus ob utilitatem totius Imperii sermo fuit. Hæc Publicistarum dubia per capitulationem CAROLI VII. adhuc magis augebantur; cum enim ibidem jus hoc conventuum Electoralium esset confirmandum, Legatus Saxonicus monebat, quod Electoribus vi A. B. & huic nixæ unionis Electoralis competat jus conventus tum ob salutem Imperii, tum ob utilitatem propriam celebrandi; hinc in *capitulatione Cæsarea* art. 3. §. 12. post verba: Vermöge der Guldenen Bull, sit inserendum: und der darauf sich gründenden Churf. Vereinigung, vid. ill. MOSER. *Staats-Recht*, lib. 3. c. 162. sect. 5. §. 13. & tom. XXXIII. p. 308. in f. postquam hoc monitum Saxonicum ab Electoribus fuerat approbatum, & ita capitulationi insertum, cl. SCHMAUS. in *compend. juris publ. edit. nov.* pag. 56. non dubitavit asserere: Dies ist ein Irrthum. Dann die Churfürsten Verein ist älter, als die Guldene Bull. Et hinc putat, quod non possit dici, unionem Electoralem in Aurea Bulla fundari. Ad tollendum hoc dubium cl. SCHMAUSII, GODEFR. DANIEL. HOFFMANN. *vindicias capitulationum novissimarum circa uniones & conventus Elect.* scripsit an. 1753. Verum responsiones ejus non plene satisfaciunt: notare enim debuisset, quod hoc jus conventuum Electoralium ob causas publicas primo in A. B., tum in unione de 1502. & seqq. fuerit firmatum. Hoc ipso enim omne dubium evanescit. Cæterum est notandum, hodie quidem ejusmodi conventus Electorales non celebrari, quod Electores in persona congregi sumtuosum, nec semper proficuum censeatur, eorum vero Legatos convocare non opus sit, quousque durantibus comitiis actu sunt congregati. Interim tamen admodum consulto hoc jus Electores sibi conservare student: nam quam primum cessant comitia, mox Electores occasionem habent, auctoritatem suam tum intra, tum extra Imperium ope conventuum ejusmodi rursus ad priorem splendorem evchendi, vid. omnino, quid asserat Elector Brandenburgicus in LONDORP. tom. XI. lib. 12. pag. 484.

tet, und thun das hie mit diesem Brieff, daß Wir alle vier Jahr einmal persönlich zusammen kommen, und solle die erste Zusammenkunft zu Frankfurth, die zweyte zu Mühlhausen, und also fürder, je von einer der obgemelten Stadt zu der andern, für und umgehen; und sollen Wir der Erz-Bischoff zu Maynz Churfürst jedesmahls solchen Tag der Benkunft auf Sontag Jubilate an gemelter Stadt einer einzukommen, ausschreiben, und soll das erste Ausschreiben auf angeregten Sontag Jubilate des nächst künftigen Ein und Sechzigsten Jahrs ausgehen, und dasselbig Unser jeden drey Monat zuvor zugefertigt werden, alsdann Uns von obliegenden Nothdurfften des Heil. Reichs und andern Sachen dieser Einigung nothdurfftiglich zu unterreden. Und welcher unter Uns solch Zusammenkommen oder Schicken vor Ausgang der vier Jahre für Nothdurfft und nussam bedenckt und bewegt, soll und mag derselbe Uns andern Churfürsten des ein gelegene Mahlstatt in der obgenannten Stadt eine und einen nehmlichen Tag mit Eröffnung und Anzeige der Ursach und Geschäften des Zusammenkommens oder Schickens durch Schrifften oder Botschafften vermelden, alsdann sollen und wollen Wir persönlich zur Stadt erscheinen, oder Unsere Rätthe mit vollem Gewalt schicken, wie das die Nothdurfft und Gelegenheit der Sachen erfordert, zu rathschlagen, und das beste fürzunehmen. Würde aber die Nothdurfft der Sachen erfordern, persönlich zusammen zu kommen, und doch Unser einer oder mehr, redlicher und mercklicher Ursach halb, die Er auf seine rechte Wahrheit mit seinem offenen Brieff und Siegel betheuren soll, in eigener Person zu erscheinen verhindert wäre, und nicht kommen mögt, der soll seine treffenliche Rätthe und Botschafft mit ganzer Vollmacht schicken, in berührter Massen von seinetwegen zu handhaben, sonder Gefährde (i).

§. XIV.

Und wollte jemand unter Uns ferner Einigung eingehen, der oder dieselbe sollen diese Unsere Einigung und Verschreibung allezeit ausnehmen, ohne Gefährde (k).

I i 3

§. XV.

(i) Hac occasione movenda est quæstio: num Electoribus liceat, invito Cæsare, conventus agitare? quæ potissimum sub FRIDERICO III. agitabatur; cum enim DIETHERUS sæpius Electores, invito Cæsare, convocasset, FRIDERICUS III. id velut illicitum reprobabat. Nec minus MAXIMILIANUS I. anno 1503. suum erga ejusmodi diatæ odium adhuc palam est contestatus. Verum hodie hæc quæstio per capitulationem art. 3. §. 12. decisa est, dum promittit Imperator: Dero keine ungnad oder widerwillen gegen ihnen sambtlich oder sonderlich schöpfen und empfangen.

(k) Hic articulus jam anno 1446. occurrit, & tantum id, quod per ipsam conventionum naturam jam sufficienter intelligitur, expressis verbis confirmat.

§. XV.

Alle und jegliche vorgeschriebene Stück, Punct und Articul haben Wir obgemelte Churfürsten, jeglicher dem andern (l) mit handgebenden Treuen gelobt, bey Unseren Fürstlichen Würden und Ehren, darnach leiblich zu Gott und dem Heil. Evangelio geschworen (m), ein jeder dem andern die wahr, stet, vest und ohnverbrüchlich zu halten, zu vollführen, und zu thun, auch darwieder nicht zu seyn, zu suchen oder zu thun, geistlich oder weltlich, heimlich oder öffentlich, in keine Weiß, alle Gefährde und Arglist gänzlich abgescheiden. Und des alles zu Urkund und ganzer Stetigkeit, so haben Wir obgenannte Churfürsten Unser jeglicher sein Insiegel an diesen Brieff thun hencken. Der geben ist zu Frankfurth am Mayn, Frentags nach Oculi den Achtzehenden Martii, nach Christi unsers lieben Herrn Geburth im Sunffzehen Hundert Acht und Sunffzigsten Jahr.

Daniel Archi-Episc. Mog.

Anton mein Handt.

Joannes Confirmatus Treverens. Princeps Elector.

Ott. Henrich

Augustus

Joachim

Churfürst

Churfürst

Churfürst.

(l) Hæc, quæ sequuntur, firmamenta fidei (ad quæ conf. WALDNER de FREUNDSTEIN, comm. de firmamentis conventionum publicarum, cap. 7. & II.) in unionibus Electoralibus toties occurrunt, quoties contra Papam ejusque principia curialia sibi assistentiam Electores pollicentur.

(m) Ante pacem religiosam dicebatur: zu den Heiligen, hoc est, ad Sanctorum reliquias; quæ in capsula quadam sive capella in judicium, vel alium locum, ubi jurandum erat, solebant afferri. Hinc in *Legibus Alemann.* apud BALUZ. tom. I. capitul. p. 60. dicitur: *Conjuratores manus suas super capsam ponant*, & in formula 38. L. I. MARCULFI: *in Palatio nostro super capellam Domini MARTINI, ubi reliqua sacramenta percurrunt, debeant conjurare.* Hinc im Rîchtstich über das Lehen: Recht in LUDOVICI Lehen: Proceß p. 81. & in ill. SENCKENBERG. corp. jur. feudal. p. 297. occurrit: so rat ich hie und überall in Lehen: Recht, daß er die Heiligen nicht fern von ihm hab &c. & in dipl. de anno 1431. in cl. KOPP. de insigni differentia inter S. R. I. Comites &c. p. 444. da hieß der Richter die Heiligen vor sich und die Burgmanne brengen, da besagte ich und swore einen gestabten Eyd off die Heiligen, als Recht ist. Alias etiam non est insolens formula: Die Heiligen in den Schoß legen &c. Ejusmodi juramentorum solemnia non dicis gratia olim fuerunt adhibita, conf. ill. LEYSER tom. III. meditat. p. 62. in collegio Electorali ad Evangelium s. JOANNIS olim jurabatur, vid. A. B. cap. 2. quam jurandi formam Protestantes non improbant: hinc hodieum est juris communis in Germania. Ritus jurandi, quo hodieum unio Electoralis firmari solet, videri potest im Trönungs: Diario FRANCISCI I. p. 47. & sqq.

✱(=====)✱

VI. JOANN.

VI.

JOANN. GEORG. NEUREUTER J. U L.

EMINENTISSIMI AC CELSISSIMI PRINCIPIS ELECTORIS MOGUNTINI
JUDICII AULICI CONSILIARII, JURIS PUBLICI
PROFESSORIS ORDINARII

D I S S E R T A T I O

DE

JUSTO ET INJUSTO
REGALIUM USU

MOGUNTIAE MDCCLV.

JOHANN GEORG NEURUTER J. U. L.

PROFESSOR ORDINARIUS
JURIS ACADEMIAE CONSILIARIUS, JURIS PRAELECTOR
FACULTATIS LEGIS PRINCIPALIS ELECTORIS ROGONATI

DISTRICTO

DE

JUSTITIA ET INJUSTITIA

REGALIUM USU

NOBILITATE NOBILITATE

P R Æ F A T I O.

Si Machiavellus cum omni Pseudo-Politicorum cohorte rediret, & doceret religionem simulandam, per suppressionem Potentiorum in republica stabiliendum dominatum, & rem omnem in regimine ex norma utilitatis gerendam, paucissimos traheret in suas partes. Detestantur hodie fere omnes monstrosas ejusmodi regulas politicas, quarum injustitia primo mox obtutu se se exferit. Regnat hodie subtilior quidam Machiavellismus. Is crudelitatis & tyrannidis tam aperta trophœa non erigit, periculosius autem grafsatur in bonis privatorum, quo magis tecte incedit sub specioso regaliū nomine. Ipsos quidem Principes revera impensissima pro felicitate subditorum fovere studia, satis loquuntur providissimæ ordinationes politicæ, per quas curandæ promovendæque civium salutis fere passim certatim intenti sunt; iis autem, qui negotia reipublicæ & jurium ad Principes spectantium administrationem moderantur, solet ad sua commoda aliosque privatos affectus dextre occultandos, regaliū abusus eo felicius inservire, quod legibus publicis res definita non sit, nec definiri norma perpetua facile possit. Auctoritas Jctorum rem non conficiat, cum stent ex utraque parte pari fere numero, usus fori varius etiam sit, & quidem institutis cujuslibet regionis & moribus populi ibidem degentis ita conveniens, ut non tam commoda alibi sit applicatio. Sicuti ex iis, quæ obiter hic a me relata sunt, facile apparet, omnem in argumento præsentem tollere dubitationem, justo suos limites constituere, leges naturales a positivis caute distinguere, jus naturale a rationibus

bus naturalibus, & sanæ rationis dictamen ab ingenii luxuriantis fibique nimium indulgentis pruritu solide discernere, libertatem naturalem tollere, coarctare aut suspendere, Imperantium & subditorum jura satis ubique determinare, prudentiæ rectoriæ, legislatoriæ & consultatoriæ fundamenta, ut decet, adhibere, hæc perplexa sæpius rite extricare, confusa invicem distinguere, per veri ac falsi confinia horumque anfractus, quos Pseudo-Politicorum ingenia moliuntur, secure meare, sæpe difficillimum sit, & propterea non proletaria quædam de justo & injusto notitia, sed solidior cognitio principiorum ad quotidie occurrentia negotia vastissimæ indolis definienda requiratur, constitui loco speciminis inauguralis ex tanti momenti argumento nonnulla generalia pertractare, applicationem iis, qui in ipsis negotiis versantur, secundum æquitatis & prudentiæ regulas faciendam relinquo, & tradita mea eorum censuræ submitto, qui, quid justum & injustum sit, citra affectus volunt & possunt definire.

CONSPECTUS DISSERTATIONIS.

CAPUT I.

- §. I. Natura regalium exponitur, addito discrimine, quod est inter jura majestatica & regalia, inter superioritatem territorialem & inter regalia, nec non inter regalia, prout a Principe, aut a subdito exercentur.
- §. II. Securitas & tranquillitas omnis reipublicæ scopus vix aliter, quam constituto imperio haberi potest.
- §. III. Qui habet imperium, sumtus ad administrationem reipublicæ & dignitatem Principis sustinendam necessarios a subditis exigere potest.
- §. IV. In quibus rebus & juribus regalia consistant, & quantus sit eorum numerus, generatim definiri non potest, sed ex regionum morumque diversitate & aliis circumstantiis desumi debet.
- §. V. Ex studio adulandi, & aliis depravatis affectibus sæpe hodie, ut olim id factum, procedunt consilia ditandi ærarii.
- §. VI. Ostenditur, talia consilia impingere in regulas justitiae & prudentiæ politicæ.
- §. VII. Declaratur, cur & quibus cautionibus Principes a paucioribus, qualia erant ab initio rerumpublicarum, ad alia regalia constituenda progressi fuerint, traduntur quoque fundamenta, juste constituendi regalia.
- §. VIII. Hæc fundamenta dilucidantur ex argumento venationis, quæ fere passim regalibus jam adscripta, aut jure adscribi potest.
- §. IX. Rationes prohibitæ quoad privatos venationis plerumque cessant apud Nobiles, unde etiam aliud, quo ad eos ferunt multarum regionum mores, qui in tramite juris omni modo observandi.
- §. X. Prædicta fundamenta illustrantur ulterius exemplo metallifodinarum.
- §. XI. Non semper ex fundamentis generalibus, sed sæpe ex specialibus legibus provincialibus regalia determinantur.
- §. XII. Declaratur, quibus modis per regalia abusus & injustitia committatur.

CAPUT II.

- §. I. Status Imperii sua regalia non aliter habent, quam subordinate ad Imperatorem & Imperium.
- §. II. Rejiciuntur principia, quæ a multis adhibentur in interpretatione regalium.

- §. III. Sæpe Status unus in alterius territorio exercet regalia variis ex titulis, ex quibus mensura eorum desumenda, non tamen mox jus territoriale in alieno inferendum.
- §. IV. Differitur de effectu regalium, quæ in alieno territorio competunt per modum servitutis juris publici.
- §. V. Disquiritur, quid nomine venationis sine expressione certæ ejusdam speciei concessæ intelligendum.
- §. VI. Regalia quis in alium transferre potest tam per actus ultimæ voluntatis, quam per actus inter vivos.
- §. VII. Vi & armis per leges Imperii non licet asserere regalia.
- §. VIII. Rejicitur contraria nonnullorum sententia.
- §. IX. Pro defensione regalium licet vim vi repellere, quod jus tamen certis limitibus circumscribitur.
- §. X. Jus retorsionis pro asserendis regalibus licitum esse adstruitur.
- §. XI. Fides pactorum, queis a domino territoriali in inferiores translata sunt regalia, sancte custodiri debet.
- §. XII. De modo interpretandi talia pacta differitur.

CAPUT III.

- §. I. Regalia ordinarie alienari non posse variis rationibus evincitur.
- §. II. Exceptiones datæ regulæ adduntur.
- §. III. Speciatim alienationis licentia propugnatur ex capite necessitatis & utilitatis publicæ.
- §. IV. Cautelæ in dijudicanda utilitate publica commendantur, & requisita in ipsa alienatione necessaria proferuntur.
- §. V. De jure Principis circa invalide factam alienationem regalium.
- §. VI. Consensus Principis sub & obreptitie impetratus pro alienatione regalium nihil operatur.
- §. VII. Enarrantur abusus circa revocanda regalia justa de causa alienata.
- §. VIII. De jure successoris circa revocanda regalia ab antecessore alienata, & de incommodis reipublicæ ex nimia licentia revocandi metuendis.

CAPUT IV.

- §. I. Exponitur, in quo potissimum sita difficultas argumenti de præscriptione regalium.
- §. II. Recensentur nonnullorum ea de re sententiæ, & adducuntur rationes variæ, queis regalium præscriptio propugnatur.
- §. III. Obviatur rationibus hucusque pro præscriptione in medium prolatis, & in specie confutatur. *Ima,*

§. IV. Ener-

- §. IV. Enervatur 2da.
- §. V. Similiter 3tia & quarta.
- §. VI. Subditi regalia nequidem tempore immemoriali contra Principem possunt præscribere, in possessione immemoriali tamen defendendi, donec vitiosum doceatur initium, ubi simul exponitur, hanc non esse litem de nomine.
- §. VII. In causa regalium possessio immemorialis novum specialemque titulum non tribuit subdito contra Principem.
- §. VIII. Possessio immemorialis fortissimam facit præsumptionem pro possessore, ita tamen, ut ea cedat veritati in contrarium adductæ.
- §. IX. Declaratur, quænam dicenda possessio immemorialis.
- §. X. Resolvuntur nonnulla dubia circa effectus possessionis immemorialis obmota.

CAPUT V.

- §. I. In controversiis de juribus privatis Principum & regalium dubiæ qualitatis consuetus procedendi ordo servandus.
- §. II. Injuste igitur nonnulli varia privilegia Principibus hic adstruere conantur.
- §. III. Si ex more recepto causæ Principum cum subditis controversæ coram Principum consiliariis ventilantur, non habent subditi, cur conquerrantur.
- §. IV. Declaratur, qualiter via facti Principibus Imperii sit permissa.
- §. V. Rationes eam in rem adducuntur.
- §. VI. Continuuntur eædem.
- §. VII. Dicta magis firmanur per capitulationem Cæsaream art. XV.
- §. VIII. Discrimen inter causas politiæ & justitiæ attendendum.
- §. IX. Subditus contra Principem regalia vindicantem in possessorio summario non est defendendus, nisi liquidas juris sui probationes in promptu habeat.
- §. X. In dubio, ubi præsumptiones ex una parte pro Principe, ex altera pro subdito militant, pronuntiandum pro Principe.
- §. XI. Cavendum tamen, ne cum hac præsumptione abusus & injustitia committatur.

CAPUT I.

DE

ORIGINE REGALIIUM ET JUSTIS FUNDAMENTIS
CIRCA EA INTRODUCENDA ET AUGENDA.

§. I.

Regalia sunt jura constituto & ordinato imperio civili summæ in republica potestati ad ferenda onera publica, & sustinendam dignitatem assignata. Hæc jura sæpius quidem promiscue sub nomine jurium majestaticorum veniunt, revera tamen ab iis admodum differunt. Jura majestatis cum summo imperio perpetuo & necessario ita connexa sunt, ut ab illo, quin intereat, separari non possint; sic jus ferendarum legum, constituendorum judiciorum, indicendarum collectarum, belli, pacis, fæderum, legationum &c. ad jura majestatica referuntur. Regalia autem summæ in republica potestati quidem soli & privative competunt, non tamen necessario ita cohærent, ut sine iis nulla ratione subsistere, neque etiam privatis in republica perinde ut res & jura alia libere fruenda & exercenda relinqui valeant. Sic jus vectigalium, venationum, minerarum &c. regalia jura a summa potestate civili ut plurimum privative vel dependente saltem ab eadem concessionis jure exercentur. Non tamen corruebat summum imperium, nec peribit respublica, ubi talia jura non vigent, aut si horum emolumenta privatis obveniant. Eodem fere modo se res habet cum regalibus & juribus superioritatis territorialis; sæpe & hæc permiscetur (a).
Interim

(a) KLOCK. tom. I. conf. 9. n. 2. notat. Obwohl das *Jus Superioritatis* etwas mehrers und größers ist, als *Jus Regalium*, so ist doch dieses alles dermassen bey Ehre und Fürsten Teutscher Nation vermischet, daß gemeiniglich beyde für eins gehalten, auch das gemeinen Brauch nach das *Jus Regalium* demjenigen, so die Lands-Obrigkeit hat, beygemessen wird.

Interim instrumentum Pacis Monasteriensis (b) discrimen inter ea sufficienter insinuat, illudque ipse rerum usus probat. Nam superioritas dependet a solo Cæsare, regalia & a Statibus conceduntur. Habere quis potest regalia, etsi superioritatem territorialem non habeat. E converso quis gaudere potest superioritate territoriali, quin hæc omnia regalia complectatur (c). Si regalia ad privatos transferantur, tum ab iis exercentur vel ut alia privata jura, vel sub nomine regalium, subordinate tamen & dependenter a summa potestate. Priore casu cum regalibus se res habet, sicut cum quibuscunque aliis privatorum juribus, dicique possunt hæc regalia cum EYBEN. (d) particulæ quædam libertatis hominibus privatis a summis Principibus datæ, aut relictæ. Iis autem usu loquendi receptione regalium nomen non tribuitur, etiamsi germanico vocabulo: *Herrlichkeiten*, designentur (e). Posteriore casu is, qui jure quidem proprio, sed subordinate tamen & dependenter in ipsum translato aliquam partem potestatis supremæ exercet, summo imperio propterea exemptus censeretur non debet, sed illi semper obnoxius est, ita, ut si concessio sibi jure male utatur, nec exercitium ejusdem ad publici boni rationes exigat, abusum istum Princeps ex officio corrigere, factamque concessionem pro circumstantiis etiam revocare possit. Dum juribus, quæ ita dependenter a summa potestate exercentur, regalium nomen tribuitur, hoc potius fit in favorem Principis, & ad manifestanda ejus jura, quam in gratiam aut prærogativam landsassii aut subditi. Diversa hæc consideratio regalium, prout a Principe aut inferioribus exercentur, non tantum ratione modi exercendi liberioris, aut magis restricti, sed etiam alias in effectu

(b) §. 74. *Præfectura provincialis in dictas decem civitates & loca dependentia, itemque omnes vassalli, landsassii, subditi, homines, oppida, castra, villa, arces, sylva, foreste, auri, argenti, aliorumque mineralium fodina, flumina, rivi, pascua, omniaque jura REGALIA & appertinentia absque ulla reservatione cum omnimoda jurisdictione ET SUPERIORITATE SUPREMOQUE DOMINIO.*

(c) Vid. PFEFFINGER. *ad VITRIAR.* lib. III. tit. XV. pag. 1094.

(d) *de regalibus privatorum in fine.*

(e) SPEIDEL. *ad BESOLD. thes. pr. voc. Herrlichkeit* habet, quando verbum *Herrlichkeit* ponitur, ut aliud quid, quam Regalia importet, puta, wann einer ein Gut verkauft mit seiner Herrlichkeit, als ein Hoff, so keine REGALIA haben kan, tum notat dominii jus, & verbum *Herrlichkeit* non stat principaliter, sed accessorie.

effectu discrimen facit. Si enim ad Principem publica civitatis lege, aut communi observantia spectent regalia, & privatus illa dolose usurpare velit, is læsæ majestatis aut superioritatis crimen incurrit (f). Id quod tamen aliter se habet, si quis regalia privatorum involare præsumat. Similiter inter regalia, prout vel ad Principem, vel privatorum jura referuntur, ratione alienationis, præscriptionis, aliorumque effectuum varia discrimina reperiuntur.

§. II.

Cum ipso rerumpublicarum & imperiorum ortu invaluisse regalia facile pluribus demonstrari & ex monumentis historicis (g) illustrari posset; cum enim singuli vix sufficerent sibi, nec quiete jure suo frui, & quod aliis tribuendum, satis tuto consequi, seque ac sua adversus vim aliorum tueri non valerent, congenitum omnibus suæ conservationis & felicitatis studium eos adduxit, ut securitatis & tranquillitatis potissimum causa in coetus civiles coirent. Inter multos istos hoc fine coeuntes debet esse consensus circa adhibenda media ad eundem finem idonea. Nam etiam multi, nisi de viribus ad eundem scopum conjungendis conspirent, sed distracti studiis nec sibi, nec cœtui communi proficient, licet etiam ad tempus videantur vires debite conjungere, mox tamen pro diversitate ingeniorum consiliorumque vel æmulatione & invidia, quibus naturaliter homines inter se contendunt, vel levitate & per inconstantiam ita divellentur, ut deinceps neque mutua opem ferre, neque pacem inter se habere velint, & quamvis pactis ad defensionem communem vires suas adstringant, tamen nec hoc quidem modo ad diuturnitatem isti multitudini sat cautum erit, sed amplius quid accedere debet, ut, qui semel ad pacem & mutuum auxilium causa communis boni consenserunt, prohibeantur, ne postea, cum bonum suum privatum a publico discrepare visum fuerit, iterum dissentiant, ne consilia, quæ agitantur circa discernendum, quod ad finem

(f) vid. ZIEGLER. *de jurib. majest.* lib. II. cap. XVII. §. 37.

(g) Sufficiat jam adduxisse exemplum ROMULI, qui urbe condita instituit, ut ager romanus inter tres æquas patres divideretur, quarum una pro sacerdotibus & sacrorum sumtibus, secunda reipublicæ oneribus serviret, tertia in cives divideretur, add. SECKENDORFF. *teutscher Fürsten Staat* P. III. c. I. §. I. Ubi ostendit, qualiter etiam hodie adhuc in noviter constituenda republica prima de sumtibus publicis cura esse soleat.

finem utilissimum, affectuum & judiciorum contrarietas turbet & disperdat, nec, quæ in multis reperitur hebetudo, aut animi per-
vicacia magis proficua respuat, neve torpor & averfatio ultro fa-
ciendi, quod utile est, officium negligat, ex sanæ rationis lumine in-
notescit, uniri multorum hominum voluntates nulla ratione satis
posse, nisi in quolibet cœtu civili sit penes unum vel plures aliquod
imperium, cui communi consensu ea omnia, quæ salutem & tran-
quillitatem communem promovere possint, ordinandi, constituen-
di exequendique potestas consignetur (h).

§. III.

Licet autem constituto imperio adhuc singulos communi studio
in salutem communem propendere deceat, omnibusque anniti viria-
bus, ut publica utilitas facta tecta ubique sit, & debite suffulta, opor-
tet tamen eos, apud quos est imperium, peculiariter remotis aliis
curis, excubare pro salute publica, modum etiam & media sufful-
ciendæ salutis publicæ determinare, cum lex naturæ nihil de ratio-
ne contribuendi per modum constantis præcepti injungat; ut hæc
omnia feliciter præstare possint, debent variis juribus esse instructi,
sine quibus civium actiones ad scopum communem dirigere & in
republica recte gubernanda versari nequeunt. Quæ jura majestatica
passim aut regalia appellari solent. Præprimis autem curandum est,
ne desint certi stabilesque redditus & sumtus necessarii ad rempu-
blicam administrandam & defendendam; sine his enim maximo co-
natu nihil agitur, nec finis civitatis obtinetur. Cumque intersit
civitatis, ne Principis dignitas contemptui pateat, vulgus vero ean-
dem æstimet ex iis, quæ in oculos incurrunt, necesse omnino est,
ut sumtus ad obtinendum summæ dignitatis splendorem sufficientes
adsint, Principum dignitas etiam prærogativis, eminentiis, titulis
atque juribus summitatem ejus externe manifestantibus augeatur (*).

§. IV.

Secundum hætenus tradita rationes naturales inculcant, certos
reditus Principi constituendos pro reipublicæ administratione &
defensione, prærogativas quoque in signum splendoris externi &
summæ

(h) HOBBS. *de civ. c.* 5. §. 7. seqq. PUFFENDORF. *I. N. & G. lib.* 7.
c. 11. §. 1. seqq.

(*) WOLFF. *Polit. c.* 5. §. 166. & P. VIII. *I. N. c.* III. §. 784.
Thef. Dissert. Vol. I. Pars I. L 1

summæ potestatis addendas. Hæc omnia tamen ex ipsa supremæ potestatis essentia determinata non sunt, nec ex ejus conceptu desumi potest, in quibus rebus proventus & redditus Principi & reipublicæ necessarij constituendi, quæ hunc in finem jura, quæ res in specie atque individuo in proprietatem reipublicæ transcribendæ. Unde est, quod scriptores in jurium summæ potestatis numero fingendo tantopere variant: alii plura, alii pauciora referant, quod in una regione aliquid inter regalia & summæ potestatis jura referatur, alibi non: quod hic locum habeat inter maxima regalia, alibi omnino privatorum juribus accenseatur: quod horum regalium intuitu modo ad ipsas imperii leges & observantiam, modo ad Principum pacta & provinciæ cujusvis instituta respiciendum, natura & situs locorum rerumque, quas quælibet terra producit, indoles, forma regiminis attendenda, atque inde modus & mensura regalium desumenda. Satis ista, ni fallor, ostendunt, quod in tanta opinionum, jurium morumque diversitate limites justj & injusti facillime turbari, regalia unius territorij crude ad aliud applicari, & specioso prætextu jura subditorum violari possint. Quodsi enim rerum in imperio gestarum fata excutiamus, atque inter ea litium retro a sæculis ventilatarum multitudinem intueamur, exitiosissimam hanc Germaniæ pestem inde manare deprehendemus, quod privati jure venandi, piscandi, foresti, jurisdictionis salinarum, minerarum, lapidicinarum, carbonum fossilium, molendinorum & aliorum jurium sæpissime præter fas dejecti fuerint.

§. V.

Non pauci sunt, qui tum demum se credunt omnes muneris sui partes, ut decet, religiose implere, si talia suggerant consilia, quibus evertantur fortunæ privatorum, ad ampliandum & ditandum ærarium. Regnasse olim jam hanc persuasionem vel adulationem, si obscurum esset, copiosissimis antiquitatum testimoniis comprobari posset (i). Cum homines sint Principes etiam optimi, grata vero sint hominibus consilia de bonis justo titulo augendis, & ambitiosi bene noverint, se gratiam Principum non majore cum successu, quam ejusmodi consiliis venari posse, hinc omni ævo, & apud omnes nationes sunt inventi, qui consiliis de augendo fisco inter se certarunt. Magis hodie grassatur ista iniquitas (k). Salse
ridet

(i) JUVENAL. satyr. IV. BULENGER *de tribut. & vestigal. pop. rom. passim.*

(k) HORN. 7. F. c. 8. §. 53.

ridet assentatorum audacia præteritorum temporum verecundiam, quæ alii suo tempore tyrannidem & crudelitatem esse dixerunt, ea illi inter optima instituta politica hodie deprædicant, dum innumeris accessionibus improbis etiam & inhonestis augent regalium numerum. Si deprehendant pinguiore, quos industria privatorum juncta multorum annorum impendio produxit, inferre ærario, & generatim fere eo impudentia sua progredi volunt, ut privatis non aliud, quam vires relinquunt, quæ noviter aliquid acquirant, & ut solent Germani, vitia in suis regionibus non sponte nata ex alienis oris secum adducere, ita avaritiam peregrinorum insatiabilem, aut alia monstrosa in politicis dogmata amplecti, & publice tradere minime erubescunt, quæ dum incaute imbibunt juvenes, ad judicia eluctati temere adoptant, patroni causarum in partes suas trahunt, quidquid ad fucum injustis causis faciendum possunt corradere; alii consiliorum suorum & assentationum normam unice ex ærarii utilitatibus desumendam credunt. Recte quidem eorum ingenio res agitur, nam & ipsis amplior hoc ipso nascitur prædandi occasio. Non æque recte, si ad justitiæ æquitatisque & prudentiæ politicæ regulas examinetur.

§. VI.

Inprimis in qualibet republica ab imperante, quantacunque munitus sit potestate, nihil agendum absque ratione sufficiente, & hæc petenda a fine civitatis, proinde omne jus onerum imponendorum lege naturali concessum in eo unice situm est, quod sine iis respublica administrari & defendi nequeat. Si etiam jure propitio imperanti exactionum & regalium amplificandorum liberrima potestas tribui posset, pessime reipublicæ & imperanti consulerent, qui talia ditandi ærarii media suggererent. Sparsæ inter privatos divitiæ felicius conservantur, & inexhaustum præbent in necessitatibus thesaurum, in ærario repositæ præter plurima alia pericula metuere debent fures domesticos, quos nulla terret sacrilegii atrocitas sat contra pœnas in hodierna laxitate securos, ubi vix patibula fures habent, aut vilioris conditionis ex ultima hominum fæce. Sicut periculossimo loco, imo ruinæ proximum esset illud corpus, ejus caput reliquis membris succum omnem, aliaque conservacionis media subtraheret & efficeret, ut perirent pedetentim alia membra; sic necesse esset, brevissimo tempore interire compagem illius reipublicæ, ubi Princeps regalibus suis cum detrimento subditorum amplificandis continuo incumberet, id quod alii jam sat pluribus

demonstratum, & palpabilibus exemplis illustratum dederunt (l), adeo, ut nemo nisi imprudentissimus persuadeatur, perditis subditis & rebus privatis rempublicam servari posse.

§. VII.

Largior, augeri posse regalia, & ipse rerum usus satis ostendit, quod plurima jura privatorum regalibus coeperint accenseri, nec diffitendum, id sæpe justis de causis factum esse. Ab initio constitutis imperiis faciliore impendio poterat sustentari salus publica, hinc privati parum conferebant. Deinde pericula & bella frequentiora evaserunt, ipsa bellandi ratio mutata, genius sæculi ad dignitatem Principis plus desiderabat, necessario igitur circumspicienda erant media harum necessitatum sublevandarum, imperantes sagaciores, ut civium conservandorum studium manifestarent, iisque in possessionibus & tranquillo usu rerum suarum minime graves existerent, in regalibus noviter constituendis caute admodum incedebant, non facile in alias res jus & dominium sibi asserebant, quam illas, quæ facile carebant subditi, aut quæ, si in privatorum quoque commercio esse conveniebat, multo tamen melius Principis & reipublicæ opera excolebantur, multoque commodius per manus imperantis ad privatos transibant. Hinc regalibus primum accensere coeperunt jus in metalla & mineras, jus in feras, pisces & aves, jus in thesauros, in bona vacantia, in bona a nullo adhuc occupata, in prædia deserta, flumina & insulas ibi natas, in accessiones fluminum & litoris, in sylvas & foresta. Sicut autem hæcenus sæpe ampliatis necessitatibus reipublicæ, & alterato ejus statu sæpius necesse erat augere regalia; ita hæc necessitates & utilitates pro circumstantiis temporum & rerum momentis attemperandæ; porro deinceps aliquid exigere poterunt pro augendis redditibus, & magis exornando splendore supremæ potestatis, unde norma adducenda, ad quam, ne limites justitiæ egrediamur, exigenda sunt nova regalia. Hanc ex sequentibus principiis desumendam credo, si respiciatur 1) ad qualitatem rerum modo descriptarum, & illæ res in proprietatem Principis transcribantur, quibus facilius possunt carere subditi (m). 2) Ut, si civium, aut ordinum eos repræsentantium

(l) Vid. L. B. de SCHRÖDER *Fürstl. Schatz- und Rent-Kammer*, c. 4. §. 6. seqq.

(m) GROTIUS *de jur. bell. & pac.* l. II. c. 8. §. 5. HUBER. *de jure civit.* lib. II. sect. IV. c. IV. n. 48. ZIEGLER *de jurib. majest.* lib. II. c. XIX. §. 15.

rium spontaneus consensus non accedat, status publici conservatio, & congrua summo reipublicæ capiti sustentatio, aliæve ex utilitate communi depromptæ rationes id suadeant, atque ea, quæ in exercendo dominio eminente necessaria sunt, probe observentur. Sæpiissime quidem etiam tum, si hæc omnia exacte observata fuerint, audiuntur querelæ privatorum. Hæ autem non curandæ, dolendæ potius vices illorum, quibus in administratione reddituum publicorum & dandis de eorum augmento consiliis Principes utuntur. Hi enim, licet benignitatem, in quantum fieri potest, sequantur, nec Principibus iniqua consilia suppeditent, hætenus tamen invenire non potuerunt modum aliquem ærario proficuum, qui gratus etiam & acceptus fuerit populo. Quin potius execrationibus & detestationibus populi subjecti sunt, etiam si necessitas jubeat invenire modos quosdam extraordinarios, qui re ipsa populum levissime tangunt.

§. VIII.

Si applicemus jam hæc principia ipsis rerum argumentis, inconcussum illorum robur sibi satis constare deprehenderetur. Edita magno eruditionis apparatu plurima de venatione scripta & lites prope innumeræ, quæ quotidie de ea ventilantur, apprime faciunt ad dicta principia dilucidanda. Venationem maxime apud Germanos ad fundos privatorum pertinuisse satis compertum ex historicis monumentis (n). Quominus id porro observetur, præsto sunt rationes satis prægnantes. Si venationum lucra inter singulos cives dividuntur, parum inde lucri pertingit ad singulos, collecta venationum emolumenta, si quidem, ut decet, administrantur, non parum momenti habent, in redditibus publicis augendis, subditi experientia teste plerumque in locis, ubi libera est penes singulos venatio, cum egestate luctantur, ibique ferarum si non omnimoda extirpatio, certe tamen earum penuria metuenda. Evenire etiam solet, ut in libera venatione subditi sepositis aratris molestos agriculturæ labores horreant, sylvas & campos continuo oberrantes ad otia declinent, opificia & commercia periculoso erunt loco, & parum aberit, quin omnis civilis vivendi ordo penitus profligetur, L 1 3 impro-

(n) JUL. CÆS. lib. VI. de bell. gall. c. 21. TACIT. de moribus Germ. c. 15. & 26. STISSER. Forst- und Jagd-Geschichte der Teutschen, edit. de 1754. cap. III. §. 3. sqq. BILDERBECK. Deduction gegen die vermeintliche Regalität deren Jagden, cap. I. §. 6.

improbis & otiosis commodissima inde nascetur occasio, rempublicam latrociniis & cædibus infestandi, securitas & publica tranquillitas nutabit, & tandem excusso imperantibus debito obsequio ad rebelliones & arma procedent, quemadmodum hæc omnia, si opus foret, pluribus ad liquidum deduci & rerum gestarum copia illustrari possent. Quis jam dubitabit, optimo iure jus venandi passim fere privatis ademptum (o), aut ubi illud adhuc in privatorum manibus est, exigente utilitate & salute publica auferri posse? (p)

§. IX.

Si cessent rationes adductæ, idem de venatione minime statuum, sed illa potius tunc in numero jurium ad privatos pertinentium relinquenda. Apparet hoc ex venatione, quæ in iis etiam provinciis, ubi jus venandi inter regalia vindicatur, fere passim competit Nobilibus in suis prædiis. Quoad illos cessant pleræque, si non omnes rationes, ex quibus privati arcentur a venatione, nec ergo id in asserendo hoc regali obtinet semper circa Nobiles, ut multorum testimoniis compertum habetur (q); ii etiam, qui alias regalibus ultra modum favent, id non diffitentur, ceu videre est apud

(o) *Quibus fatis res eo perducta, pluribus exponunt* STISSER. *Forst- und Jagd-Geschichte der Teutschen*, c. 4. 5. & 6. §. 13. seqq. JARGOW. *Einführung zu der Lehre von denen Regalien*, lib. II. cap. 5.

(p) STISSER. *cit. tr.* cap. 6. §. 17.

(q) Vid. de SCHULENBURG. *lib. de privileg. & prerog. Nobil. mediat. in German.* c. II. §. 5. LEYSER. *ad Pand. sp.* 665. med. 41. seq. cl. D. PÜTTER. *el. jur. germ.* §. 506 sq. Cel. STRUBEN *de origine Nobil. germ.* p. 116. sqq. *Idem in vindic. jur. venan. Nobilit. germ. & in Nebenstunden* I. Th. II. Abth. PFEFFINGER *ad VITRIAR.* lib. III. tit. 18. §. 8. lit. b. pag. 1363. & lib. IV. tit. 21. pag. 253. *ubi id potissimum de Nobil. immediatis adstruit, & variis privilegiis cesareis illustrat.* KEMMERICH. *Progr. de jure foresti Nobil. immediatis quoque competente.* RICCIUS *von der Jagd-Gerechtigkeit*, c. I. §. 22. sollen wir alle teutsche Provinzen durchgehen, so würden wir bey genauer Untersuchung und Prüfung der Jagd-Gerechtsamen an vielen, ja wohl an den meisten Orten ohne widersprechliche Merkmalen finden, daß die Jagden bey den alten Lehen- und Allodial-Gütern der Ritterschafft von Zeiten zu Zeiten als Zugehör und Nutzungen anzusehen und dabey in Übung gewesen. Wozu durch wir überzeugt seyn können, daß unser alte Adel solche nicht ursprünglich durch Landesfürstliche Begnadigungen erhalten, sondern vielmehr selbige als ein Überrest der alten natürlichen teutschen Freyheit durch so viele Jahrhundert glücklich gerettet habe.

apud LUDWIG. (r). Hac in re sedulo attendendum, sæpe non in eo difficultatem obversari, an reipublicæ magis expediat, inferioribus permittere venationem, aut eam regalibus annumerare? Sed controversiam potius in eo sitam esse, an venatio in Germania modo domino territoriali potius, quam Nobilibus, aut aliis inferioribus in dubio adjudicanda? Id quod ex argumentis historico-juridicis pro una aut altera parte adstruendum, quamdiu in tramite juris subsistimus, & de causâ inter duos litigantes controversa decidenda agimus, quamvis forsan contraria observantia statui politico magis congrueret; non raro enim usus satis inveteratis moribus receptus viget, qui salutis publicæ non omni ex parte proficit, quem tamen subito eliminare, aut immutare non semper justum, imo nequidem consultum est, ob jura vel ipsi domino territorii vel etiam inferioribus quæsitâ, aut oritura alias incommoda ipsis emolumentis, quæ inde sperantur, graviora.

§. X.

Metallifodinæ pariter dudum in Germania regalibus Principum vindicata sunt; nam circa has quoque inter qualitates antea relatas occurrit illa, quod sumtu privatorum non facile ad debitos usus redigi possint, atque juri monetandi, quod indubie est jus majestaticum, inserviant (s). Quod autem multi eodem jure censere velint nitrum (t), cretam, lapides, argillam, carbonem fossiles (u), cespites ustibiles, lapides scissiles & sexcenta alia ex agris privatorum prodeuntia emolumenta (x) in hoc iis minime adstipulari possum; nam eruenda e visceribus terræ metalla maximis indigent sumtibus, quibus ut plurimum privati non sufficiunt; Metallifodinæ condigne coli non possunt absque magno hominum numero, queis in officio continendis autoritate & potentia privatorum longe majore opus est, parum damni etiam sentiunt privati ob fallacem & incertam proventuum metallicorum spem (y), quæ omnia in mineralibus reliquis inferioris conditionis longe aliter se se habere in aprico est.

§. XI.

(r) *de differentiis jur. rom. & germ. in venat. ejusque regali*, different. I. n. 18. seqq.

(s) *Plures rationes videri possunt apud LUDWIG. ad A. B. tit. IX. pag. 824. seqq. PFEFFING. ad VITRIAR. lib. III. tit. XVIII pag. 1458. seqq.*

(t) GÖCKEL. *diff. de regali fodiendi nitrum*, cap. 2. §. 6. seqq.

(u) DORNFELD. *diff. de jurib. circa lithantraces*, §. 12. seqq.

(x) STRYK vol. 8. disp. 21 *dr jure Princip. subterraneo*, cap. 4. STAUDA-
CHER *de regali mineral. medior. & infim. jure*, cap. VI. aph. 29. seqq.

(y) MEIS. *diff. de jure fodinar.* §. 10.

§. XI.

Procedunt, quæ hætenus circa normam regalium introducendorum dicta sunt, rem considerando secundum principia generalia, quin ea aliter per leges provinciales (z) determinata esse possit, non dubitandum, & insistendum erit istis legibus in provincia receptis, quamvis legum harum rationes non adeo pateant, nec subditis videantur satisfacere. Sicuti etiam standum consuetudini alicubi receptæ, cum ea legi æquivaleat, atque eo referendum jus, quod per consuetudinem viget circa thesauros (a); ex consuetudine etiam sæpe desumendum jus Principis circa flumina, lacus, stagna, sylvas, montes & similia. Cum Germani bonarum legum servandarum magis renaces fuerint, quam scribendarum, non mirum, quod ejusmodi jurium longo usu nixorum rationes aut nullæ esse videantur, aut obscuræ, quæ tamen sedulo rem investiganti satis innotescunt. Et si specialius aliquod fundamentum non detegatur, sufficiet illud ex doctrina GROTHII desumptum (b), quod terrarum vacuarum occupatio alia facta fuerit per universitatem, alia in singulos postea harum rerum subsecuta sit distributio ac divisio, atque ex hoc principio tot jura videntur regibus Francorum (c) totius reliquæ Germaniæ victoribus accessisse, quæ deinceps frequentissime per privilegia, donationes aut investituras ad Status Imperii migrarunt.

§. XII.

Postquam principia circa regalia vel noviter inducenda, vel augenda secundum normam prudentiæ politicæ & juris satis stabilita dedi, & exemplis ab ipso rerum usu desumptis dilucidavi, non adeo difficile amplius erit, quocunque obveniente casu, judicium de eo, quid injustum sit, ubi de novis regalibus agitantur consilia. Unde nemo facile dubitabit de injustitia, si privatorum commercia regalibus

(z) *Rec. Imp.* de 1577. tit. 15. §. 3. & tit. 20. §. fin. habent: Daß wegen Ungleichheit deren Landen, auch derselben Gebrauch, Gewohnheiten und Sitten eine gemeine Ordnung nicht wohl vorgenommen werden mag.

(a) Conf. GOLL. *disquisit.* de 1754. *An thesauri jure germ. hodierno regalib. fisci annuerandi sint?*

(b) Lib. II. cap. 2. §. 4.

(c) vid. HEINECC. *elem. jur. germ.* lib. II. tit. 1. §. 8.

libus quoad maximam partem adscriberentur, si subditi promiscue arcerentur a venditione rerum in prædiis suis natarum, aut eos ad præfectos annonæ deferre, & pretio lege publica statuto vili admodum iis vendere cogerentur, si Princeps privatorum commerciis se passim immiscere, aut omnino se socium invitis obtrudere, aut monopolia in rebus ad commercia privatorum commode spectantibus sibi arrogare, aut pro ditando ærario aliis absque causa prægnante elocare vellet (d). Pariter non dubitandum de injustitia, si ex cæco adulandi studio alioque depravato affectu depromantur consilia ditandi ærarii, si absque consensu populi, ubi nullæ rationes necessitatis & utilitatis publicæ suffragantur, ad amplianda regalia procedatur (e). Non minus manifesta erit injustitia, si prætextus salutis & utilitatis publicæ permisceatur cum ipsa salute & utilitate publica (f). Non enim salus & utilitas publica debet esse vox inanis sine re, sed evidentissime debet ostendi, quodammodo periclitari inde rempublicam, aut incommodis premi, vel lucra, de quibus quæstio occurrit, cæteroqui reipublicæ interire, aut civibus

(d) vid. FRITSCH. *opuscul.* tom. II. part. III. tract. XII. c. 10.

(e) SECKENDORFF. *Fürsten-Staat*, part. III. cap. III. pag. m. 510. Bey welchen allen zu mercken, daß diese Einkünfte nicht aus Gewinnsucht und Geiz, sondern nur allein auf rechtliche Erkenntnuß, und redliche Erwägung der Ursache und Umstände zu suchen, und allerwegen die Lindigkeit mehr, als die Schärffe des Rechts spühren zu lassen, massen denn auch vor langer Zeit geschrieben worden, daß bey denen löblichsten Obrigkeiten die Fiscal-Einkünften am geringsten seyn.

(f) *Opportuna sunt, qua in genere de pretextu salutis publica monet LEYSER. ad Pand. vol. IV. p. 1323. seqq. plerumque velum hoc salutis publica maximis iniquitatibus obtenditur. Propter salutem publicam cives immanibus tributis ad incitas rediguntur, & deglubuntur; Propter salutem publicam ordines provinciarum iuribus suis spoliuntur; Propter salutem publicam bona privatorum fisco vindicantur, & dominium aliquod eminens introducitur; Propter salutem publicam nova quotidie & intolerabilia onera excogitantur; Propter salutem publicam innocentissimi condemnantur & adfliguntur; Propter salutem publicam sceleratissimi homines facinora sua impune auferunt; Propter salutem publicam lex divina, qua homicidas ultore gladio persequi jubet, negligitur; Propter salutem publicam bona sacris piisque usibus, quibus destinata sunt, eripiuntur; Propter salutem publicam premia & privilegia his, qui, quorumve maiores ea olim sanguinis, vita bonorumque suorum impensa meruerunt, extorquentur; Propter salutem publicam fides publice data frangitur; Propter salutem publicam bella injustissima indicuntur; Propter salutem publicam vicinorum urbes, castella, agri, res alia occupantur; Propter salutem publicam percussore & venefici his, quos metuiamus, immittuntur; denique propter salutem publicam ius fasque omne leditur.*

vibus parum vel omnino non prodesse. Porro curandum, ut si unusalterve civis ex suo duntaxat quid debeat impendere, ut id circa salinas in agris privatorum inventas contingere solet, id ipsi aliorum contributione farciatur (g). Non enim decet unum ante alios prægravare, & uni civi in communes reipublicæ usus integrum patrimonium vel certam partem ejus non exiguam subtrahere. Cumque per superius dicta in regalibus introducendis norma domini eminentis observari debeat, hoc autem non nisi intuitu subditorum operari possit, ea, quæ de regalibus in territorio noviter ordinantur, ad eos, qui subditi non sunt, neutiquam spectare possunt; satis enim explosa est vulgata illa doctrina: quæ in territorio sunt, sunt etiam de territorio (h).

CAPUT II.

DE

EO, QUOD JUSTUM EST CIRCA CONCESSIONEM,
ACQUISITIONEM ET INTERPRETATIONEM
REGALIIUM.

§. I.

Tribus potissimum modis hic considerari possunt regalia.
1) Prout manant ab imperatoria concessione in Status. 2) Prout exercentur a Statibus, quatenus illi ad se invicem referuntur. 3) Intuitu territorii & subditorum, quos quilibet habet Status. Regalia quondam sub variis nominibus ex Cæsarum liberalitate per privilegia & investituras deducebantur ad Status Imperii, ut videre est ex chartis copiose adductis apud PFEFFING. ad VITRIAR. (a).
Quam-

(g) WOLFF. P. VIII. I. N. e. I. §. II9.

(h) vid. NEUMANN de PUCHHOLZ ad SCHWEDER. §. P. p. 247. seqq. THOMAS. diss. de inutilitate brocard. quæ sunt in territorio, præsumuntur etiam esse de territorio. DATH. diss. de falsitate vulgati: quidquid est in territ: præsumitur etiam esse de territ.

(a) Lib. III. tit. XV. §. I. not. a. ex plurimis privilegiis juvabit speciatim nonnulla adducere. Primum exhibet perill. L. B. de GUDENUS cod. diplomat. Mogunt. tom. I num. CLXXIII. pag. 465. datum a Friderico II. 1219. circa argenti fodinam in Disendal. Alterum sistit celebris MOSER im Thür: Triesrischen Staats: Recht c. 9. §. 43. concessum a Carolo IV. 1376. quoad territorium & dioccesin Trevirensensem circa argenti & aliarum minerarum fodinas.
Tertium

Quamvis Status vi ipsius superioritatis territorialis hodie fere reneant regalia quondam variis titulis obtenta, hæc tamen ipsa superioritas territorialis non est independens, sed imperio ejusque legibus subordinata potestas, & ipsa eidem innexa regalia plerumque in allodiis quoque feudi jure possidentur (b). Unde injurii sunt erga Cæsaream Majestatem & Imperium, qui tradunt, majestatem veram & omnimodam competere Statibus in suis territoriis; eos nec esse Cæsaris, nec Imperii subditos; iis competere absolutum jus territoriale; in controversiis cum sibi subditis Cæsari & Judiciis Imperii nullam competere cognitionem (c). Cum enim exercitium regalium ad certas normas mutuo consensu in legibus Imperii definitas adstrictum sit, adeoque varia ratione injurias aliis inferre queat, injuriæ autem istæ tantum non omnes cognitioni Cæsaris & Imperii (d) subjaceant, dominus territorii de iniquitate conqueri non potest, si justitia læsis administretur secundum rationem legibus Imperii præscriptam.

M m 2

§. II.

Tertium refert clar. HERTLING. dissert. de regalib. Palatin. sive de princip. serenissima Domus Palatina jurib. prerog. & præminent. §. II. ex scriptoribus Palatinis concessum a Frider. II. 1229. Ludovico Comiti Palatino & ejus heredibus in feudum rectum omne genus metalli tam in auro & argento, quam in aliis, quod in terris patrimonii & feudi sui fuerit repertum cum omni jure & utilitate inde proveniente. Hac privilegia deinde per A. B. communicata cum omnibus Electoribus, ampliatis porro superioritatis territorialis juribus ex multorum sententia fere in jus omnibus Statibus commune abierunt. Conf. MYLER ab EHRENB. de jure Statuum Imp. P. II. c. 69. EISENHART. lib. de regali metalli fod. jure, c. II. §. 62. sq. PFEFFING. ad VITRIAR. tom. III. pag. 1454.

(b) ITTER. de feud. Imper. c. VIII. §. 30. STRUV. tr. de allod. Imper. c. 4. §. II. & STRYK. vol. VII. disp. 14. de jure allod. Princip. Imp. c. 3. n. 119. sqq. ubi inter alia notant: Comites Sarwerdenenses ratione juris vectigalium & viarum publicarum vasallos Imperii esse, Comitatum vero allodii jure habere. Similiter Fridericum I. Imperatorem Baroni de Kreckingen jus monetandi in feudum concessisse, libero manente nihilominus in suis districtu.

(c) Hac juris publici monstra perquam erudite profligavit TREUER de studiis nimia libertatis circa Status Imperii ruinam J. R. G. procurantibus, §. 11. 12. 13. & 14.

(d) Facit apprime in hanc rem judicium SECKENDORFFII Fürsten: Staat, P. II. c. 2. p. m. 65. daß eine Deutsche Fürstliche Hoheit nicht gar absolut sey, sondern auf Kayserl. Majestät und das Heil Reich ihren unterthänigen Respect habe. . . Damit aber aus dem vorhergehenden Capitel nicht die Meinung geschöpffet werde, als ob eine Deutsche Landes: Herrschaft so gar frey und ohne einige Ziel und Maaße ihre Hoheit zu

§. II.

Sicut econtra juribus Statuum adversaretur interpretatio, si quis hodie secundum regulas pristinae potestatis monarchicae unice incederet, & in exercendis regalibus concessionem Caesaream ubique expetendam adstrueret, aut si quis Status Germaniae jure Statuum Italicorum censeret, atque ex *textu 2. feud. 26. & constitutione FRIDERICI I.*, quae *anno MCLVIII.* in comitiis Roncaliensibus de regalibus eo tempore controversis prodiit (e), regalia Statuum Germanicorum aestimaret. Neque enim Imperator praedictam constitutionem in Germania edidit, neque Germanis promulgavit, sed condidit eam ut alias leges feudales in Longobardia, hocque nexu solummodo illius orae incolas tenuit. Differunt autem ab illis Germaniae Status roto caelo, cum hodie maxime territoriis eorum regalia ut accessoria ordinaria adhaereant (f); praeterea illud monendum, regalia aliter hic considerari ex jure publico tum universali, tum particulari, aliter secundum jus feudale, de quo solummodo in citato textu juris feudalis sermo est. Iniqua etiam esset illa interpretatio,

zu gebrauchen hätte, so haben wir uns zu erinnern, wie im ersten Theil schon kürzlich gemeldet worden, daß wir von solchen Landen reden, die im Römischen Reich Teutscher Nation liegen, auch von solchen Herrn und Ständen, die von der Kayserl. Majestät, als dem höchsten Oberhaupt im Reich, mit ihren Landen und Herrschaften, oder doch mit denselben Regalien beliehen worden. Daraus folget nun, daß sie auch unter dem Kayser und dem Reich seyen, und mit Empfangung ihrer Regalien das Reich, wie im R. A. de anno 1500. Tit. der Teutsche Orden, geredet wird, erkennen: Also, daß dannenhero ein teutscher Fürst oder Landes Herr, nicht allein in seinem Gewissen, gegen Gott dem Allmächtigen, seine Regierung und Handlung zu verantworten hat, sondern er ist auch schuldig, und mehrentheils mit Eides Pflichten verbunden, einem ordentlichen erwählten regierenden Römischen Kayser, und dem Reich gebührlchen Respect und Gehorsam zu leisten, und demjenigen, was Kayserl. Majestät, und die Churfürsten, Fürsten und Stände des Reichs, alten Herkommen nach, geordnet und geschlossen haben, und noch schliessen werden, für sich, und in selner Lands Regierung in Acht zu nehmen, es wäre dann, daß er eines Anderen durch gewisse Privilegien, Freyheiten und Bedingungen befugt wäre.

(e) RABEVIC. *de reb. gest. Frid. I.* lib. II. cap. 5. Illustris de BÜNAU *Leben und Thaten Friederichs des I.* pag. 92. seqq.

(f) *Plura de hoc argumento videri possunt apud LUDWIG. in singul. jur. publ.* pag. 40. seqq. non tamen promiscue ibidem tradita mea facio.

ratio, quam quis in causis regaliū ex jure Justiniano aggredere-
tur; quam exigua enim sit hujus juris auctoritas in causis publicis, res
est satis inter vere eruditos confecta (g). Similiter minus recte
quis observantiam judiciorum in causis regaliū haberet pro nor-
ma (h).

§. III.

Ubi Status inter se ipsos consideramus, illud mox obvium est,
quod unus in alterius territorio vel ex pactis, aut aliis titulis sæpe
fruaturs jurisdictione, jure venandi & foresti, jure piscandi, jure
aperturæ & præsidii, vectigaliū, albergariæ, hospitaturæ, patro-
natus, decimarum, & prope infinitorum aliorum. Multis modis
hic injustitiam committi posse, res ipsa loquitur. Figendi igitur
sunt justī limites, intra quos se contineat horum jurium exercitium,
quod facillime ad aliorum detrimentum pertingere potest. Illud
autem justitiæ minime consentaneum, si quis ex jure in alieno ter-
ritorio sibi competente ad ipsam superioritatem territorialem, ma-
xime ubi vires suppetunt, ex quibus hodie sæpius jura solent a non-
nullis dimensurari, concludere, vel jus territorii speciale sibi asse-
rere velit, sub specioso obtentu, quod hujusmodi jura regalia in
proprio territorio vi superioritatis territorialis exerceantur; sicut
enim ei, qui jus servitutis in alieno prædio habet, ideo dominium
singulare tribui non potest; ita nec ex regalibus in alieno territorio
competentibus speciale statim jus territorii confingendum est, cum
territorium salva manente substantia quibusdam regalibus carere
possit, & regalia sine territorio tanquam separatum quid haberi
queant (i). Ad justos injustosque limites hic feliciter constituen-
dos, ante omnia solcite investigandum est, quæ fuerit intentio pa-
cipientium, vel enim precario (k) & ex familiaritate jura nonnulla
in alieno territorio conceduntur, & in dubio, ubi aliud actum esse

M m 3 idoneis
(g) GRIBNER. *de præjud. Princip. Imp. ex abusu juris Justin. opusc. l. P. tom. I.*
sec. V. LAUTENSACK *de inepta rat. decid. controvers. jur. publ. ex legi-*
bus roman.

(h) *Rationes solidissima huic rei inservientes proferuntur a GRIBNERO de observant.*
colleg. jurid. opusc. tom. IV. sect. II.

(i) ENGELBRECHT *lib. de servit. jur. publ. p. oleg. §. 8. seqq. HILDEN-*
BRAND. de jure regali in alieno territ. superiorit. territ. non inferente.

(k) *Formulas talis precarii sistunt BESOLD. thes. pr. voc. Jagden. & STISSER*
Sorst; und Jagd; Sistorie der Teutschen, c. 7. §. 59.

idoneis argumentis probari non potest, id ita factum esse præsumitur (1), eoque casu talis concessio pro libitu concedentis revocari potest. Vel ex concessione obligatio personalis descendit, stringens contrahentes & eorum hæredes; vel denique verum jus servitutis in re constituitur, quod ipsam rem ita afficit, ut licet per centum manus ambulet, nexu tamen juris in re devincta maneat, & ad quosvis successores transeat.

§. IV.

Effectus juris ita constituti se frequentissime exerit quoad interpretationem strictissime, ut loqui amant, faciendam, ita, ut ab una specie ad aliam non possit procedere illatio. Cum enim quælibet res secundum nativam suam conditionem libera præsumatur, adeoque servitutis impositio facti sit; facile apparet, servitutem tanquam libertati contrariam, & quæ maximam rei mutationem inducit, ultra expressum pactorum tenorem, vel præscriptorum jurium limites extendi non debere. Expeditum hoc est apud regalia, quæ inter se invicem non habent affinitatem. Sic qui merum imperium, aut vectigalia acquisivit, non propterea dici potest, acquisivisse etiam mineras, flumina, aut alia regalia. Eadem ratione ex possessione census jurisdictio non probatur, & qui in alieno territorio jus venandi exercet, ei non statim quoque jurisdictio forestalis competit, adeoque nec is jus habere intelligitur saltuarios constituendi, vel etiam sylvam cingendi, vel glandes legendi. Par ratio est in regalibus ejusdem generis. Sic ab una specie juris collectandi, v. g. *Qürken-Steuer*, vel *Gräulein-Steuer*, ad aliam, puta *Land-Steuer*, extensio fieri non potest. Sic etiam, qui jus sequelæ habet in alieno territorio, ea, quæ juri sequelæ in proprio territorio connexa sunt, jura metatorum, lustrationis, & similia sibi arrogare non potest, nisi in specie etiam hæc jura acquisita fuerint. Si una vel altera species venationis concessa, altera non comprehenditur. Nec ergo si concessa venatio superior, inferior competit; multominus, si concessa inferior, concessio porrigetur ad superiorem. Si concessio certas duntaxat ferarum species exprimat, jus venandi ultra porrigere non licet. Imo modos venandi in concessione expressos, aut per actus possessorios determinatos egredi, & aliis instrumentis in vena-

(1) *Uti id circa jus præsidii in alieno pluribus declarat FRITSCH opusc. P. I. tr. XIII. c. 4. §. 2. add. STRYK. vol. V. disp. 25. de necessitate edendi titul. possess. c. 6. n. 31. seqq.*

venatione uti non permittitur (m). Similiter venatione specialiter concessa, ordinarie nec aucupium, nec piscatio inclusa (n), usu & sermone communi; quia tamen olim sub nomine venationis generali continebatur piscatio, ut videre est apud STISSER. (o), nec hodie ubique ab ea separatur. Si ex temporum rationibus, aut aliis circumstantiis conjectura pro inclusione suppeditetur, pro ea fas est pronunciare.

§. V.

Num venatione simpliciter concessa sine mentione certæ cujusdam speciei, non superior, sed inferior tantum data sit, de eo gravis adhuc est disceptatio. Equidem magno numero pugnant tali casu tantum pro venatione minore, eo quod (1) generalis concessio non sufficiat, ubi specialis requiritur. (2) Nil novi sit, quod domini concedentes exprimant, qualem venationem concesserint, ut id per plurima diplomata ad liquidum deduci posset. (3) Venatio superior sæpe nominatim excipiatur, vid. PFEFFING. (p) ubi pluribus hanc rem persequitur; tandem tamen adversæ subscribit sententiæ, adstruendo, sub venatione simpliciter concessa intelligi in antiquioribus diplomatibus venationem tum inferiorem, tum superiorem, eo, quod generaliter & indefinite verba absque distinctione accipienda, & ad omnes species sub genere comprehensas extendenda sint; præterea æquitati adversetur, de rebus mediæ ævi judicare vel juxta distinctiones diu postea inventas (q). Fateor, huic senten-

(m) vid. SCHÖPFF. *decis. Tubing.* 169. ubi refert decisum concessio jure: Haasen und Fuchs zu jagen und zu fangen, non includi potestatem scopetis & bombardis utendi.

(n) LUDEWIG. *different. jur. roman. & germ. in venatu ejusque regali, different. I.*

(o) Forst- und Jagd-Geschichte der Teutschen, c. 7. §. 18. & 34.

(p) Ad VITRIAR. lib. III. tit. 18. pag. 1431.

(q) Facit cum PFEFFING. BILDERBECK. *Deduction von vermeintlicher Regalität der Jagdbarkeit*, c. 6. §. 4. sqq. STRYK. *præfat. corp. jur. venat. n. 27.* ubi tandem, inquit, ex adductis discitur, ad superioris sæculi datum praxin pertinere assertum illud hodie admodum solenne, concessa venatione tantum concessam esse venationem inferiorem. Licet enim hoc hodie usu aularum Germania verissimum sit, antiquioribus tamen investituris si id opponatur, injuriam multis vassallis fieri posse certus sum. Interpretationes enim illæ vel extensiva vel restrictiva noviter in Germaniam introductæ effectu suo gaudere nequeunt, nisi ex eo tempore, ubi nota: & sicuti novæ leges in præteritum non trahenda, ita nec nova verborum restrictio vim facere debet investituris illo tempore

sententiæ vim suam in antiquioribus concessionibus non deesse, cum fatis verisimile, divisionem venationis in superiorem & inferiorem ætatem sæculi XVI. non superare, ceu pluribus declarat STISSER (r). Placet tamen mihi hic iudicium cl. BURI (s), quod fere sequentibus absolvitur. Quia ex utraque parte præsto sunt exempla, quod habentes venationem simpliciter sibi concessam gaudeant venatione non tantum inferiore, sed etiam superiore in suis prædiis; quod etiam sint, qui venatione minore solum debent esse contenti, licet simpliciter concessam habeant venationem absque mentione cuiusdam speciei, apparet, argumenta ex vocabulo venationis desumpta rem neutiquam conficere, sed eam potius dubiam relinquere & implicitam. Respiciendum potissimum ad intentionem paciscantium, videndumque, quid illi in prima concessione nomine venationis intelligere voluerint. Intellectum hunc oportet in singulis casibus rimari ex peculiaribus circumstantiis. Sicuti autem illæ admodum variare possunt; ita quæstio in sua decisione iis attemperanda, & modo neganda, modo affirmanda. Quamvis divisio venationis in superiorem & inferiorem nominetenus in antiquioribus concessionibus forsan non occurrat, reipsa tamen antiquioribus temporibus non adeo videtur fuisse incognita per tradita BURI *loc. cit.* p. 137. sq. & sic verisimile, quandoque concessa simpliciter venatione reservatam superiorem, data solummodo inferiore. Id quod illustrat observantia illarum provinciarum, in quibus domino territoriali in regula permittitur venatio superior, licet vasallis simpliciter concessa venatio sine speciei cuiusdam expressione. Sine dubio debuisset id contingere eorum consensu, si ab initio ex paciscantium intentione iis competiisset sine discrimine omnis venatio tum superior, tum inferior. De tali autem consensu tam raro aliquid literis consignatum, ac de eo, quod domini territoriales sequiore ævo vasallis venationem superiorem vi extorserint. Ex quo amplius verisimilis evadit conjectura, quod venatio superior dominis territorialibus obvenerit ex jure foresti regii, quod quondam ad Cæsares spectabat, & deinceps variis occasionibus ad Status Imperii commigravit.

§. VI.

poræ concessis, ibi liberalior erat beneficiorum a Principe concessorum interpretatio. Cum tamen hæc sæpius audacter fiant, mirum non est, quod multi juris venandi possessores vim sub iusto investitura clypeo patiantur.

(r) Forst- und Jagd-Geschichte, c. 7. §. 21. sqq.

(s) Abhandlung von Regalien derer Jagden, Q. II.

§. VI.

De allodiis liberam obtinere dispositionem tum per actus inter vivos, tum per ultimam voluntatem, non habet dubium, ut videre est apud HERT. (t). Sicuti jam regalia quoque possideri valent jure allodii (u); ita etiam per actus inter vivos non tantum, sed & per ultimam voluntatem transferri poterunt (x), licet talia regalia feudis incorporata fuerint; hoc enim ipso non mox desinunt habere naturam allodii (y), modo tamen liberæ ejusmodi dispositioni non obstat ratio bonorum avitorum, aut nexus fideicommissi (z), vel speciale aliquod pactum (a). Pariter regalia mediante pacto confra-

(t) *De superiorit. territ. §. 64. sq. STRUV. tract. de allod. Imp. c. 4. §. 76. ubi plura exempla ad rem dilucidandam spectantia adducuntur.*

(u) *Hoc bene deduxerunt & exemplis illustrarunt STRUV. tract. de allod. Imp. c. 4. §. 10. & STRYK. de jure allod. Princip. Imp. c. 4. n. 21. sqq.*

(x) *Abunde hoc fere per omnium regalium exempla ex pactis & testamentis familiarum illustrium depromptis commonstravit celeb. MOSER. Teutsch. Staats-Recht. tom. XIV. cap. 71. add. PFEFFING. ad VITRIAR. lib. III. tit. XV. p. 1084.*

(y) *STRUV. cit. tr. c. 4. §. 8. & 34.*

(z) *STRUV. ibid. §. 77. sqq.*

(a) *Tale occurrit in Domo Saxo-Gothana confirmatum per sententiam Judicii Imperialis Aulici de 1714. apud MOSER. teutsch. Staats-Recht, tom. XII. c. 61. pag. 483. sequentis tenoris: und wird diesem zu Folge derselbe mit seinen ratione furium sublimium bey erst bemeldten Anfällen und insonderheit denen Coburgischen gemachten Anforderungen hiermit ab und zur Ruhe, mithin zu Besthaltung gedachter Reccess gewiesen, hingegen auch Herr Herzog Friderich zu Gotha erinnert, daß, gleichwie vielerwehnte hohe Landes-fura seiner Linie ausdrücklich allein, und zwar mit dem deutlich bedungenen Rückfall, wann solche abgehen sollte, überlassen worden, also derselbe, und seine Männliche Erben solche auch nur vor sich exerciren, mit nichten aber anderen, weder inner noch ausserhalb des Fürstlichen Hauses überlassen, noch cediren, auch bey würcklicher Verführung derselben dergestalten verfahren solle, damit demjenigen, was in sothanen Vergleich den Jüngeren Herrn Brüdern, und also auch Herrn Herzogen Johann Ernsten zu gutem, insonderheit auch zu Aufrechthaltung seines Reichs-Fürsten-Stands, so wohl mit der Administration in seinem Herrn Herzogs Friederichs eigenen, und pro rata concurrente in Sachsen-Saalfeldischer Namen, als auch mittelst zu thun habenden Recess-mäßiger Communication und guten Vernehmens, nach Unterschied der Geschäfte, und sonst vorbehalten, bedungen und versprochen worden, unverrückt nachgekommen, und darwieder nichts gethan und verhänget werden möge.*

confraternitatis & ganerbinatus transferri poterunt, & quidem, si allostodialia sint, sine, si autem feudalia, cum consensu Cæsaris (b), ita, ut subinde scæminæ masculis etiam deficientibus ab omni plane successione regaliū excludantur, si pactis hoc speciatim provisum, ut id apparet ex pacto confraternitatis Saxo-Hassiacæ 1555 & 1581 repetito, & ex pacto confraternitatis inter Domum Saxon. Brandenburg. & Hassiacam 1614. Eodem modo si Status unus ab altero titulo emtionis, permutationis, aut jure pignoris nanciscatur aliquod territorium, annexa regalia una cum ipso territorio obtinet. Sic Elector Hannoveranus cum Ducatu Bremensi nactus est regalia, nec minus ea sibi pignoris jure asseruit ratione comitatus Oldenburgici.

§. VII.

Cum in usu regaliū, sive in proprio, sive in alieno territorio exerceantur, lites non raro inter Status Imperii agitentur, videndum, an & quatenus Statibus in possessione vel quali jurium suorum contra aliorum ausus via facti se se defendere liceat? Equidem pax publica plurimorum annorum impendio, labore & opera pro tranquillitate publica stabilita, pax Westphalica (c), *Rec. Imp. de 1654. §. 6.* cum aliis Imperii Legibus sedulo cavent, ne Status Imperii jus suum vi & armis persequantur, sed idipsum vel amicabile compositioni, vel juris disceptationi, subjiciant. Non defuerunt tamen scriptores, qui providas has & indubias ordinationes impugnarent. Ex horum numero sunt THOMASIIUS (d) & HENNINGES; ille duobus potissimum argumentis usus est, altero a contraria

(b) Imo etiam aliorum dominorum directorum consensus respectu feudorum particularium tam parum negligendus, ac aliorum, quorum ulla ratione interesse potest, vid. celebr. MOSER. *teutsch. Staats Recht*, tom. XVII. cap. 85. §. 88. sq. Eo videtur collimare privilegium salvatorium Electori Moguntino a Sigismundo & Carolo IV. concessum, ne pactum confraternitatis de 1373. inter Saxones & Hassios ipsi præjudicet. STRUV. *corp. publ.* c. 18. §. 5.

(c) Art. XVII. §. 7. Et nulli omnino Statuum Imperii liceat, jus suum vi vel armis persequi, sed si quid controversia, sive jam exortum sit, sive posthac inciderit, unusquisque jure experiatur, secus faciens reus sit fractæ pacis. Quæ vero iudicis sententia definita fuerint, sine discrimine Statuum executioni mandentur, prout Imperii leges de exequendis sententiis constituunt.

d) *Observ. Hall.* tom. VI. observ. 30.

ria observantia, desumto, altero a judiciorum legumque nostrarum forma petito. Hic mentem suam sequente modo aperuit (e).

§. VIII.

THOMASII rationibus jamdum satisfecit vir cl. G. L. BÖHMER. (f) Impudens HENNIGESII assertum non meretur pluribus confutari, sed saltem improbari tanquam perniciosus ingenii abortus proscriptione dignus judicio omnium, quibus pax & tranquillitas publica tam caro redempta, nec non legum Imperii auctoritas & judiciorum vigor curæ cordique est. Licet autem impatiens civilis modi cupiditas defensionis speciem prætexat, & sic quandoque ad arma eatur; non tamen hæc facta legibus sufficienter improbata earum auctoritati quidquam detrahunt, aut obsequii vinculum, quo Status Imperio adstringuntur, dissolvunt, maxime cum sint etiam, quibus, licet nemini in Imperio viribus & potentia facile cedant, tamen adeo generosum pectus, atque erectus ad justitiam animus est, ut possessione ad tempus, donec legitime ipsis adjudicata fuerit, carere, quam propria illius apprehensione Imperium intestinis motibus implicare malint, hoc ipso legum publicarum observantiam satis contestantes.

§. IX.

Quin tamen quandoque via facti, modo in terminis legitimæ defensionis subsistat, Statibus Imperii permessa sit circa regalia, non adeo dubitandum (g). Nam defensio non tantum sui ipsius, sed &

N n 2

bono-

(e) HENNIGES ad citat. articulum instrumenti pacis litera Z. pag. 1709. *prout hodie sunt tempora & mores, videtur hæc lex de non persequendo jure suo vi aut armis inter abrogatas numerari posse, cum ille, qui viribus est potentior, plus dimidio in causa vicerit, & si præterea possessionem quocunque modo nactus fuerit, propter æternitatem litium & executionis difficultates tantum non perpetuo securus agat, insuper habita fracta pacis reatu, quem illi non valde metuent, qui acie vincendi sunt, antequam rei peragi possint: imprimis si causa civilis sit, neque lis tanti, ut ancipiti bello rempublicam committamus. Nam ille, qui fracta pacis damnatur, habet plerumque in Imperio socios atque auxiliares: Et si reliqui desint, non deerunt tamen occasione exteri, quorum interest foveri factiones & certamina civilia.*

(f) Perquam erudita dissert. Princeps S. R. 7. *jus suum vi & armis tuens*, §. 5. sq.

(g) ENGELBRECHT. lib. de servit. 7. P. sect. II. membr. III. §. 22. STRYK. vol. VII. disp. 10. de via facti Princip. Imp. permessa, cap. I. §. 36. cl. BÖHMER. Princeps sacri R. 1. *jus suum vi atque armis tuens*, §. 12. 15. & 16.

bonorum & jurium naturalis est, & vim repellere omni jure licet, cumque privatis, in quos propria auctoritate jus suum vindicantes aliae poenales sanctiones statutae sunt, *L. 13. ff. quod met. causa. L. 7. C. unde vi*, non omnem facti viam prohibitam esse ex pluribus juris textibus (h) liquidum est, cur deterior hac in re Principum Imperii, quam privatorum conditio esse deberet. Quid quod leges Imperii viam facti Principibus Imperii certa ratione indulgeant (i). Ne autem sub obtentu legitimae defensionis Imperium turbetur, & saluberrimae de pace publica ordinationes pessumdentur, ad illa requisita, quae STRYK. c. l. notat, respiciendum. Et 1) quidem ille, qui se se defendere vult, debet esse in possessione certa, non dubia & litigiosa ejus loci & juris, in quo facta est turbatio. Sufficit autem, aliquem esse in possessione vel quasi alicujus juris, puta, venandi aut pascendi, etiam si alius dominus sit in possessione loci, & dominium rei habeat, quia haec sunt separata. 2) Necessarium, ut turbans illic loci, ubi fit resistentia, aliquid jurisdictionis, aut novi juris sibi usurpare velit, vel etiam, licet nihil novi juris sibi acquirere velit, usum servitutis alteriusve juris regalis vel plane tollere, vel deteriore reddere annitatur; 3) Ut resistentia illa fiat in illo loco, ubi quis alterius jura turbat, & eo quidem tempore, quo turbatio fit. Si enim alio loco & tempore fiat, justae defensionis legibus Imperii permissae limites egreditur, & vindictae naturam induit, quam tamen propria auctoritate sumere leges saluberrime prohibent.

§. X.

Intelligendum tamen hoc de vi armorum, alias uti jus retortionis in aequitate naturali, legibus civilibus, vid *L. 1. §. 1. quod quisque jur. ecclesiasticis, C. 6. X. de constitut.* nec non imperialibus (k) & consuetudine totius Germaniae fundatae & approbatae sunt (l); ita quoque nullum dubium, quin ille, qui in exercitio servitutis juris publici, alteriusve regalis a domino territorii servientis,

(h) Conf. apud STRUV. *de vindicta privata*.

(i) Instr. Pac. art. XVI. §. 6 Rec. Execut. de 1649. §. 3.

(k) vid. *capitulat. Caroli VI. VII. & Francisci I. art. 7. in fin. & MOSER. ad capit. Caroli VII. & Francisci I. art. cit.*

(l) Testibus LEYSERO *ad Pand. spec. 30. med. 7. & STRUV. de vindicta privata, c. II.*

vientis, aut alio turbatus est, adversus illum, si forte etiam jura quædam in ipsius territorio habeat, jure retorsionis uti, eumque in usu illorum jurium tamdiu impedire possit, donec ipsi satisfactum, atque cautio de non amplius turbando præstita fuerit.

§. XI.

Potest dominus territorialis, cui alias per pacta familiæ, aliave ratione potestas hæc non est adempta, pro libitu superioritati alias annexa regalia vasallis, landsassii & subditis, qui eorum possidendorum capaces sunt, vel ex gratia, vel pro certo pretio ad certum tempus, aut perpetuum concedere, uti hac ratione prædictis, & communitatibus integris sæpe jurisdictio inferior, venatio minor, aut etiam major & similia alia promissa. Ubi jam præsto sunt similia privilegia & pacta, ea studiose custodienda esse, omnia tum naturalia, tum politica, principia inculcant (m) atque hæc usque eo procedunt, ut non præjudicet, si nonnulli suis prærogativis conservandis minus intenti ea negligere, & Principi eas tollere volenti se se opponere nolint (n).

§. XII.

Si mediante privilegio, investitura, aut alio pacto in landsassium vel subditum jus aliquod regale translatum apparet, iniqua esset interpretatio, qua quis veller possessorem hujus regalis jure duntaxat administratoris, ipsum autem concedentem jure domini censere (o). Sicut etiam satis iniqua esset illa interpretatio, qua quis jure venandi in feudum concessio jus convenandi domino directo assereret (p); unde si de modo concessionis dubium sit, & cir-

N n 3

cum-

(m) vid. SECKENDORF. *Sürsten, Staat*, P. II. c. 4. §. 6. & ZIEGLER. *de jurib. majest.* lib. I. c. 12. §. 13. SCHULENBURG. *lib. de privileg. & prerogat. Nobil. mediat. in Germ.* c. 3. §. 2. ubi de mediis pro custodia fidei data adhibendis differit.

(n) BURGERMEISTER. tom. I. *biblioth. equest.* pag. 1148. privilegia, consuetudines & observantia Statibus conservanda sunt integra, etiam si aliqui vel major eorum pars ab iisdem recedere velint; nam ubi de tollenda lege fundamentali, de auferendo jure quasito, vel de talibus causis agitur, majora non prævalent.

(o) Illustr. ab ICKSTATT. *dissert. de eo, quod jure publ. universali & particulari Imp. rom. germ. circa venationes juris est*, c. V. §. 2. seqq.

(p) BÖHMER. vol. I. P. II. resp. 16. de GOEBEL. *comment. de jure venandi*, §. 10. BILDERBECK. *Deduction gegen die vermeynte Regalität deren Jagden*,

cumstantiæ aliud non fuadeant, v. g. jus venandi, precario potius & ad tempus, quam perfecto & perpetuo jure translatum esse præsumitur, similiter potius in dubio præsumitur feudi, quam allodii jure possideri. Prædio vel castro simpliciter concesso, jus venandi, aut aliud quoddam regale non intelligitur comprehensum, imo prædio vel castro cum pertinentiis concesso sub pertinentiarum nomine nequidem veniunt regalia, cum non intelligantur pertinentiæ vulgares & juris privati.

CAPUT III.

DE EO, QUOD JUSTUM EST CIRCA ALIENATIONEM REGALIIUM, ET EORUM RECUPERATIONEM.

§. I.

Regalia ordinarie alienari non posse, id est, per venditionem, permutationem, donationem, infeudationem, contractum emphyteuticarium, constitutionem pignoris, similemque modum a Principe transferri in alios, ex indole & scopo regalium fuit. Cum enim ad salutem reipublicæ, aut Principis dignitatem spectant ut media, apparet, amissis regalibus nutare salutem publicam, & contemtui patere Principis dignitatem, atque ipsam inde in discrimen adduci rempublicam. Accedit, quod Principi concredita administratio reipublicæ; si autem iis, quæ ad hanc administrationem recte peragendam necessaria sunt, rempublicam destitueret dissipando regalia, suo officio deesset; necesse enim haberet continuis exactionibus premere subditos. Hinc passim legibus fundamentalibus a Statibus prudenter conditis, & in ipsa inauguratione juramento a Principe confirmatis alienandi facultas constringitur. Qualia statuta tam in exteris regnis, uti Gallia, Anglia, Hispania, Polonia, quam in nostro extant Imperio; ipse namque Imperator vi capitulationis (a) bona Imperii alienare prohibetur; Neque insolitum est in principatibus, promissiones fieri Statibus provincialibus, de non alienandis bonis

Jagden, c. VIII. cl. BURI. Abhandlung von der Regalität deren Jagden, quæst. V. Dissentit JARGOW. Einleitung zu der Lehre von denen Regalien, lib. II. c. 5. §. 10.

(a) Capitulat. Caroli VI. & Francisci I. art. 10. add. HENNIGES medit. ad capit. Josephi, art. XII.

bonis principatus easque mediantibus reversalibus sæpius repeti, quemadmodum litteræ ejusmodi de 1607. 2da Martii Marchiæ Ordinibus datæ inter alia hæc continent verba: wollen auch ohne unser Landschafft Rath von unseren Landen und Leuthen, die wir jeko haben, nichts versetzen, vergeben oder verkauffen, wie solches die alte Reversen allenthalben mitbringen. In principatibus, ubi viget primogenitura, uti passim in plerisque obtinere solet, alienatio bonorum primogenituræ censetur facta contra ejus naturam, cum semper præsumatur adesse clausula prohibitæ alienationis, exigatque ipsius primogenituræ ratio, ut bona de primogenito in primogenitum integra transferantur. Suffragatur etiam, quoad illos principatus, qui nexu feudali tenentur, specialis ratio, quod regalium alienatio tendat in præjudicium tum domini directi, tum agnatorum, quod ex legibus quibuscunque feudalibus convenit præcavere vasallum.

§. II.

Posse tamen quandoque ipsa regalia alienari, quin in ea revocanda perpetuum jus sit, ego quidem nullatenus dubito. Sic imprimis Imperans in regno, cui jure absoluto præest, prout in imperiis despoticis & herilibus regalia a se publicis usibus destinata, vel jure belli, aut per spontaneam populi submissionem omnimodam, ita, ut nihil libertatis sibi retinuerit, acquisita ipse quoque unice sua natura privare, ac citra cujusque injuriam in alios usus de novo valide transferre potest; uti enim talis regni alienandi absolutam habet potestatem (b); ita non minor potestas ipsi concedenda quoad regni accessoria. Ipsa lex provincialis vel observantia non raro regalium certa ratione alienandorum necessitatem imponit, quam Princeps negligere non potest. Quorsum spectat, quod feuda hinc inde cum regalibus aperta alii ex Nobilitate in provincia degenti rursus conferenda, ne Nobilitas pedetentim extinguatur, aut ad incitas redigatur. Similiter eo referenda statuta, ex quibus Prælatus res quasdam, per consequens etiam annexa regalia, in feudum rursus conferre tenetur. Quale quid in statuto Monasteriensi provisum constitutumque, Episcopum nequidem adjudicata & aperta feuda masculina retinere posse (c).

§. III.

(b) GROT. lib. I. c. 3. §. 12. & lib. III. c. 20. §. 6.

(c) und soll der keines behalten, sie wären denn Ihr Fürstl. Gnaden zuers
kannt, durch ihre Mannschafft, und alsdenn soll er die nit behalten
länger,

§. III.

Porro reipublicæ necessitas alienandi licentiam tribuere valet. Si enim ponamus, maxime bellicis calamitatibus exhaustum ærarium, & vires subditorum attritas, ut oneribus porro ferendis impares existant, & aliunde sublevandæ necessitatis media non suppetant, regalia nonnulla vel ad tempus, vel in perpetuum transferre, oppignorare, aut jure feudi concedere, atque hac ratione necessitati publicæ succurrere fas est. Imo utilitatis ratio quandoque alienandorum regalium potestatem facit. Veluti si propter bene merita remunerationis causa ex regalibus quidquam per donationem similive modo transferatur; nam remuneratio proprie non est donatio, sed potius beneficiorum compensatio inter contractus onerosos referenda, neque ulla ratione revocabilis per successores (d); neque enim per remunerationem concedenti aut reipublicæ ulla læsio facta fuisse præsumitur; justa potius præsumtio militat pro donatario, quod labores ejus & officium aliter compensari non potuerint, nisi per quandam remunerationem (e).

§. IV.

Circa ipsam utilitatem, & ejus rationes sæpe difficile est judicium. In regalibus enim non raro exiles proventus sunt, litibus sunt implicita, multi sumtus iis propugnandis impendendi, ex pecuniæ summa inde redigenda major speratur utilitas, adeo, ut alienationes e re Principis esse nonnunquam videantur. Ast pecunia facile dissipatur, & regalia pretiosis durisque gemmis æquiparanda sunt, ac ipsa superioritas est res inæstimabilis, a qua tot egregia jura & emolumenta promanant, ac dependent. Quid quod Principum existimationi per alienationes regalium non parum detrahitur. Cessiones ejusmodi molestias plurimas & perniciem secum trahunt; Unde deducimus, solis utilitatis speciosis nominibus non cæcam fidem

länger, denn Jahr und Tag, und wofern inwendig der Zeit Niemand von den Bluts-Freunden männlicher oder weiblicher Gebauer erschienen, wie sie sollen, so solle Ihre Fürstl. Gnaden die Gütther verleihen, etwa einer tüchtigen Person und die keiner weise behalten, noch ihrer Taffel zueignen.

(d) GYLMANN. *symphor. Camer.* tom. IV. P. I. vol. 3. n. 75. SCHÖPFER. *coll. nov. conf. Tubing.* vol. IX. conf. 58. n. 50. sqq.

(e) MENOCH. *conf.* 426. n. 34.

dem habendam, sed rem maturæ deliberationi subjiciendam esse, si ad alienationem ex causa necessitatis, aut veræ utilitatis deveniendum, ad varia respici debet; an nonnulla regalia ad publicos usus destinata origine, & a prima territorii constitutione, an deinceps, five ab ipso Principe, five a populo. Præterea consensu illorum, quorum interest, peragenda alienatio. Ante oculos quoque habenda diversa reipublicæ forma & potestas Imperantium, privilegia provinciæ, pacta cum Ordinibus inita, & declarationes illorum, qui regalia & bona, quibus annexa, publicis usibus addixere. Si ergo a Principe ecclesiastico alienanda sint regalia, secundum principia juris ecclesiastici passim apud scriptores obvia causa erit pertractanda. Si feudalia, ea, quæ principia hujus juris inculcant, erunt observanda, prout Statuum provincialium alibi major, alibi minor est autoritas in causis reipublicæ, ita, ut in quibusdam territoriis ipsorum vota vim tantum consultativam, in quibusdam vim majorem ac decisivam habere videantur (f): ita ex more & consuetudine hætenus juste recepta eorum consensus in alienatione adhibendus (g).

§. V.

His ita præstructis ex consuetudine & forma regiminis juste hætenus introducta facilius determinari potest, quænam regalium alienatio juste, vel injuste suscepta, quid etiam in revocatione eorundem justum vel injustum sit. Si igitur in alienatione neglectus fuerit consensus, qui ex præscripto juris communis, vel provincialis aliove ex capite erat adhibendus, si defuerit in alienatione causa justa, aut alienatio ex liberalitate reipublicæ nociva promanarit, negotium, quod gestum, pro nullo habendum, aut optimo jure rescindendum erit, poteritque, ubi apparet, non debite factam esse regalium alienationem, non tantum ipse, qui alienavit, vi officii ac publico nomine, sed & ipsius successor, quin & Proceres obstricti sunt, in pristinam causam revocare alienata regalia, possessor autem, siquidem jurium in se translatorum conditionem non ignoravit, ea non tantum extradere debet, sed etiam fructus, quos percepit, & percipere potuisset, quin respublica, aut Princeps eidem tenea-

(f) SCHWEDER. *introd. ad jus publ. part. gen. c. 4. §. 52. & part. spec. sect. II. c. 10. §. 5.*

(g) STRYK. *vol. IV. disp. I. de Statib. provinc. c. 4. n. 16. sqq.*

teneatur refundere aliquod pretium, si in reipublicæ utilitatem verum non fuerit; sibi enim imputare debet talis possessor, quod rem alienam ex publica & fundamentali civitatis lege commercio exemptam, communis boni gratia in Principem, seu rempublicam translata, adeoque restitutioni obnoxiam hætenus cum mala fide detinuerit.

§. VI.

Cum ex præcedentibus appareat, præprimis in alienationibus regalium faciendis desiderari potestatem alienantis, hæc autem non fit penes tutores, curatores, aut administratores, si Principe in minore ætate constituto tutores, aut administratores regalia alienent, aut ipsimet invadant, non est dubitandum, Principe ad legitimam ætatem perveniente optimo jure ejusmodi alienationes irritari posse. Nec aliud dicendum de alienationibus, si illas ministri Principis vel officiales sine ipsius jussu suscipiant, aut si sua patientia, taciturnitate, insertione alienis catastis facta, occultando, acta & instrumenta publica prodendo aut celando, novis in regalia Principis involantium ausibus non contradicendo, possessionem Principis non continuando, colludendo cum usurpatoribus, usum regalium familiarem absque præscitu superioris connivendo regalia Principis dolo vel negligentia perditum eant. Cum enim administratio alienandi potestatem non involvat, is, qui eam sibi contra omnia jura arrogat, Principem, ut ejus gesta ratihabeat, obligare non potest (h). Quamvis autem nonnulli sustinere velint, ista tantum ad alienationem, non vero ad locationem spectare debere, ego tamen putem, Principi etiam quoad locationem fere easdem rationes suffragari, ex quibus gesta talis administratoris valeant revocari.

§. VII.

Non raro in alienationibus & translationibus jurium per sub- & obreptiones impetratur consensus Principis. Ast tum nihil agitur, atque alienatio similiter optimo jure irritatur (i). Contingit autem

(h) Hoc argumentum professa & perquam erudita opera enucleatum dedit perillustis ab ICKSTATT, dissert. de superioritat. territor. nec non regalib. jurib. dolo aut negligentia ministrorum & official. Princip. haud præscribendis.

(i) Ne veritas odium pariat & licentia scribendi vitio vertatur, dignissima, ut verbotenus hic adscribatur, mihi videtur meditatio cordatissimi LEYSERI de assentation. ICtorum cap. III. sect. II. §. 21. solent nempe illi, qui

autem sub- & obreptio, quando ea in precibus reticentur, quæ, si expressa fuissent, Princeps non consensisset, vel etiam non ita facile; neque enim is certior fieri dicitur cum plena scientia, cui omnes rei circumstantiæ & causæ, ut decet, maxime in rebus aliqujus momenti dilucide non exponuntur. Præterea rescriptum pro subreptio habendum, si cum pactis conventis, aut cum utilitate publica, aut legibus pro statu publico latis pugnat. Imo donatio aut alius quisque actus tendens in grave præjudicium dignitatis aut successoris in territorio, aut subditorum ipso, jure nullus est, & quidquid remotis arbitris per clancularias machinationes pro negotii opportunitate confingi potest, non caret suspitione subreptionis & falsitatis.

§. VIII.

Etsi per deducta omnes alienationes jurium ad rempublicam vel Principem spectantium probandæ non sint, sed tunc illas ab ipso alienante, ejus successore, aut Proceribus revocari posse concedendum, illud tamen minime ferendum, quod multi eam doctrinam late nimis extendant, quod in iis etiam provinciis, ubi absoluta Prin-

O o 2

cipis,

qui pradia sibi aut jura Imperio annexa a Principe expetunt, extollere merita sua, & illud, quod poscunt, deprimere. Factant exantlatos labores, enumerant pericula, qua fortiter subierint, ostentant fructus, qui ex vigiliis suis in Principem & rempublicam redundarint, sed hac tolerari poterant. Adjiciunt autem plerumque longum indicem sumtuum, quos pro Principe se fecisse dicunt, & quos restitui sibi æquum sit. Damna quoque se incurrisse mentiuntur. Et ne de fide dictorum dubitetur, testes adducunt, quos illis reperire facile est. Calculum itaque subducunt, magnamque summam eorum, qua jure perfectò sibi debeantur, conficiunt. Premiorum quantitatem non determinant, sed liberalitati Principis permittunt. Tum Princeps, bona fide secum agi, ratus, quum fiscus tanto nomini exsolvendo non sufficiat, alia subsidia, ex quibus fidissimo ministro satisfiat, circumspicit. Ibi dynastia, quædam vel præfectura vel jus regale, vel, si flagitatio modesta esse debet, oppidum aut pradium proponitur, quam incommodum illud sit, quam dissitum, & quam exiguos proventus ferat, ostenditur. Hoc, inquit minister ille, onere potius, quam beneficio infinitos labores meos sine gravi damno tuo remunerabis, atque creditis satisfacies. Annuat Princeps, qui modestiam petitoris miratur, sibi gratulatur, quod re exigua tantum debitum persolverit. Deinde vero comperit, merita ministri sui jam diu lauto stipendio magnisque beneficiis compensata, atque, si rationes recte putentur, non se, sed istum in reliquis fuisse. Videt præterea, bona translata in eum insignes quotannis fructus tulisse, multumque fisco suo per eorum alienationem abscississe. Nonne itaque Princeps tunc consensum suum mendaciis elicitum justissime retractabit? Faciet profecto, si sapit, nec improbum ministrum hæredesve ejus spoliis suis diutius incubare sinet.

cipis, nullisque pactis restricta potestas est, revocationi regaliū alienandorum locum faciant, quod omnem ejusmodi alienationem, ut ut rationibus utilitatis innixam, debitisque munitam solennitatibus, indistincte nullam declarant, quod ei, qui jura reipublicæ bona fide emit, aut permutatione acquisivit, id, quod pro iis dedit, non restituant, quod possessores præterea indiscriminatim ad rationes fructuum diu a majoribus eorum perceptorum reddendas compellant, atque hac ratione etiam aliis bonis exuant. Pariter non tolerandum, quod nonnulli obreptionis prætextu fidem a republica datam in licita etiam alienatione fallant, & efficiant, ut nemo, qui cum republica contrahit, tametsi omnes cautiones necessarias observet, securus esse queat. Sive enim consensus ab iis, quos secundum regiminis formam & leges publicas consentire conveniebat, coram declaratus, sive instrumentum super isto negotio confectum, debite subscriptum sit, nullum tamen munimentum sat firmum est, si obreptio prætexatur, aut omnino ineantur contractus statim ab initio, non ea mente, ut servantur, sed ut sub inani obreptionis specie aliquando rescindantur, interim vero hi, qui contraxerunt, pecunia emungantur (k).

§. IX.

Sicut alienationes regaliū ordinarie omni modo revocari possunt, ita etiam quandoque suam nanciscuntur firmitatem, si ex justa causa pro necessitate aut utilitate reipublicæ peragantur; eoque casu nec a successore revocari poterunt, sive talis sit ex jure hæreditario, sive per electionem. Quidquid enim agit Princeps ut Princeps, agit nomine & jure reipublicæ, hæc autem extincto etiam Principe adhuc durat eadem, proinde etiam durant obligationes antea legitime contractæ, uti continuantur jura reipublicæ per Principem jam morte extinctum quæsitæ (l); certe, si in regalia utcunque etiam legitime alienata revocanda apud successorem perpetuum jus esset, concident pleræque pactiones & fœdera, nullæ servabuntur pacis conditiones. Et quis tandem cum Principe contrahat, & non

(k) LEYSER. *loc. cit.*

(l) vid. GROTIUS *de jur. bell. & pac.* lib. II. c. 14. §. II. PUFFENDORF. *jur. nat.* lib. VIII. c. 10. §. 8 seq. ZIEGLER. *de jurib. majest.* lib. I. c. 4. n. 28. LOEW. *comment. de eo, quod justum est Princip. successori circa revocanda avulsa.* Addantur cautiones, quas in hoc argumento suggerit LUDWIG. lib. I. opusc. VIII. *de obligat. successor. in princip. ex facto decessor.* cap. IV. §. 6.

& non potius fidem ejus aspernetur, si sciat, gesta quæcunque ab ejus successore per inanem utilitatis publicæ speciem rescissum iri. Hæc si recte trutinemus, animadvertemus, nimiam revocandi licentiam, uti quidem ea a multis adstruitur, reipublicæ perniciosam esse. Interest reipublicæ, habere Principem præmia, queis bene merita condecorare possit, & cæterorum ad eandem gloriæ cupidinem erigere mentes. Interest nonnunquam, paratam ad usus necessarios pecuniam habere, illamque ex alienationibus & oppignorationibus bonorum publicorum redigere. Interest quoque, fidem publicam servari, ne alii, cum falli eam sæpius, & legitime alienata revocari vident, a paciscendo impofterum cum Principe & reipublica absterreantur.

CAPUT IV.

DE EO, QUOD JUSTUM EST CIRCA PRÆSCRIPTIONEM
REGALIIUM.

§. I.

Cum in doctrina regalium vix sit ullum caput tantopere agitatum, ut eorundem præscriptio, e re videbatur præsentis speciminis diligentius in eam inquirere, & peculiarem eidem destinare tractationem. Non autem opus erit, omnes in hoc argumento apud scriptores occurrentes distinctiones sub examen vocare, sed sufficiet, potiora capita adducere, ex quibus dein facile sit judicium de reliquis. Ante omnia illud monendum, totam difficultatem præsentem in eo versari, an & quatenus contra Principem procedat præscriptio regalium, si ea possideat subditus. De eo autem sermonem non esse, si cives contra concives regalia ex speciali Principis concessione possidentes ea intervenientibus a jure civili determinatis requisitis acquirant, extincto jure prioris possessoris; tunc enim regalia non amplius considerantur ut jura Principis, sed ut alia subditorum jura.

§. II.

Quoad difficultatem præsentem quidam ordinarii vel saltem longissimi temporis admittunt præscriptionem (m). Quidam nul-

O o 3

lam

(m) vid. JARGOW. *Einleitung zu der Lehre von denen Regalien*, lib. II. c. II. §. 10. HEINECC. *consil.* IV. n. 35. sqq.

lam omnino admittunt præscriptionem contra Principem. Alii immemoriam tantum locum habere contendunt. Alii veterum quorundam opinionem recoquendo præscriptionem immemoriam penitus evertere conantur, quoties documenta literaria in contrarium adfunt. Cum autem illis a variis scriptoribus (n) abunde satisfactum, ea de re hic porro contendere supervacaneum. Alii inter sententiam, quæ nullam, & alteram, quæ immemoriam tantum præscriptionem admittit, nullam nisi in verbis differentiam intercedere, utramque tamen, si etiam alterutra ex iis facilius tolerari posset, injustissimam esse, & ex assentatione Ictorum favorem Principis per amplificationem jurium ipsius aucupantium proficisci autumant. Cum rem tanti momenti nudis scriptorum assertis definire non conveniat, proferam in medium argumenta unius alteriusve partis, iisque probe ponderatis modeste, quid mihi videatur, aperiam. Non levia sunt, quæ pro præscriptione regalium adducuntur; (1) enim nihil est, quod tantopere pacem & tranquillitatem inter homines turbet omnemque securitatem e medio tollat, incertissimasque rerum possessiones efficiat, quam negatio præscriptionis. Quisquis hanc contra se non admittit, is se quodammodo cæteris omnibus hostem formidolosissimum profitetur. Quis cum altero contrahere, quis ab altero emere vellet? si nunquam immota esset possessio, & quam graves rempublicam turbæ agituræ essent, si longissimo temporis spatio elapso tot contractus rescindendi, tot successiones exinaniendæ, tot possessores expellendi? (2) Videtur merito adversus Principem amissio illorum jurium decerni, quæ ille longissimo, imo immemoriali tempore in manibus privatorum reliquit, cum nihil tam juri & æquitati naturali repugnet, quam Principem & rempublicam illud jus, quod inter privatos statutum est, & quo ipse Princeps frequenter contra eos utitur, adversus se non vicissim admittere, sed se & sua bona a legum nexu & obligatione eximere. (3) Ad præscriptionem regalium non parum momenti adfert tacita derelictio, quam passim pro fortissimo fundamento habent omnis præscriptionis, & rationibus minime contemnendis propugnant (o). Cum enim naturale sit, ut quis jure suo se abdicare possit, ubi diutius id retinere non placuit, in id autem qua-

(n) STRYK. *tr. de jure sensuum*, dissert. 8. cap. 3. OCKEL. *tr. de præscript. immemor.* c. 12. §. 10.

(o) vid. GROTI. *de jur. bell. & pac.* lib. II. c. 4. WOLFF. *P. III. jur. nat.* c. 7. §. 1015. sqq.

qualiacunque signa five verbis, factis, aut non factis edita sufficiant, si Princeps de regali quodam diu ab altero possesso asserendo non fuerit sollicitus, ex diuturnitate temporis validissima est conjectura, Principem scientem rem suam neglexisse, dereliquisse, & in alium transtulisse; nam fieri vix potest, ut multo tempore non innotescat, jus Principis ab altero exerceri, aut ut non sit occasio ejus vindicandi, aut saltem alterius possessionem interrumpendi. (4) Præscriptioni patrocinantur ipsæ Imperii leges, nimirum *Rec. Imp. de 1548. §. 56. & §. 64. Instrumentum Pacis art. V. §. 27.* in supremis Tribunalibus quoque causæ obvenientes secundum præscriptionum jura definiuntur.

§. III.

Quantivis argumenta hucusque relata sint pretii, mihi tamen rem nondum conficere videntur. Primum quod attinet, dominiorum & possessionum incertitudo, non ita ut prima fronte apparet, metuenda in regalibus. Supponuntur hic in disceptationem venire res & jura, quæ ob prægnantes publici boni causas ex eorum natura facile eruendas, nec non propter insignia commoda alia in Principis & reipublicæ proprietatem in perpetuum transcribere utilitas publica postulat; hinc contingere vix potest, ut subditus ejusmodi juris possessor ignoret illud ex fundamentali reipublicæ lege ad Principem pertinere, cum ipsa ejus peculiaris ab aliis rebus in commercio existentibus separata indoles, quam constitutio, lex & observantia publica idem ipsi luculenter manifestet. Ponamus, subditum in possessione constitutum metallifodinarum auri & argenti, quas jura civitatis Principi & reipublicæ putative tribuunt, hoc casu, ne aut Principis, aut subditi jus in incerto hæreat, minime verendum; deficiente siquidem titulo justo & dominii translativo jus Principis ipsa publica lege in aprico semper constituitur, sicut ex adverso hoc casu de defectu proprietatis ex parte subditi aperte constat, quæ dominiorum incertitudo, ubi lex & certa observantia eadem figit & determinat (p).

§. IV.

Quoad secundum nulla juris necessitas efflagitat, ut Princeps & reipublicæ jura iisdem regantur legibus cum rebus & juribus privatorum (q). Minime quoad Principem & reipublicæ jura pœna
negli-

(p) Perill. ab ICKSTATT de possess. vel quasi regal. subdit. seu landsass. adversus territor. domin. parum aut nihil relevante, §. 70. sqq.

(q) vid. THOMAS. dissert. de præscript. regal. ad jura subditorum non pertinente, c. II. §. 13. sqq.

negligentiæ, quæ in præscriptione alias non postrema ratio est, poterit obtinere. Tum nativa regalium indoles, tum leges & jus civitatis publicum Principi eorundem proprietatem ac dominium asserunt, legibus vero potissimum, quæ summi Imperantis jura & statum publicum definiunt, subditi exactam tenentur præstare obedientiam. Patet inde, quod ipsorum civium & subditorum obligatio res Principis & reipublicæ in tuto collocet, ita, ut integra fide, quam Principi suo debent, rerum suarum possessiones involare minime possint, quo magis subditos arceat, & efficiat, ne publicis his juribus manus audaces admoveant, juramento eosdem adstringit, plane ut nihil intermisisse Princeps dici queat, quo hæc sua & reipublicæ jura ab omni invasione & injusta occupatione subditorum suorum innoxia servet; Proinde, dum subditus in eorundem possessionem contra leges, & contra fidem datam involat, nulla Principi negligentia imputanda. Multominus Principi in custodiendis juribus suis remissior tum diligentia imputari potest, quando, quos in provinciis ac præfecturis publicis rebus curandis præficit, expertos, vigilantes, virosque probos seligit, atque sub juramenti vinculo, ut ex fide in partibus sibi concreditis rem publicam, ejusque jura administrarent, inculcat; egit enim tunc ex parte sua Princeps, quæ facere poterat, neque patitur vasta, queis quotidie implicitum se videt, negotiorum moles, ut singulos ipse reipublicæ angulos pererret, & cunctorum rationes velut paterfamilias gregis & armenti sui numerum subducatur, neque etiam hocce divinitatis dono instructus est, ut omnium corda scrutetur, aut futurum etiam prævideat, quare nullum Principi aut reipublicæ ex negligentia administratorum emergere, aut imputari damnum poterit. Quis rempublicam, aut qui eam repræsentat, Principem jure suo excidere existimet, si initio probum, diligentem ac fidelem se comprobarat administratorem, mox in pejus ruens cum publicarum rerum & jurium reipublicæ invasoribus colludens aut remissior in officio factus amicum forsan, cognatum, patronum vel potentio-riorem, cui contradicere non audet, in rebus Principis impune grassari patiatur. Hac certe ratione dolis & fraudibus Principem & rempublicam circumveniendi infinita daretur occasio, nec unquam regalia Principis in tuto collocata essent. Idque obscurum esse non potest iis, qui perpendunt, qua sæpe calliditate regalium usurpatores, ministri aut officialis facilitate abi-entes, eumque aut donis, aut precibus, vel aliis modis vafre corrumpentes in clandestinam ac furtivam se se possessionem intrudant (r).

§. V.

(r) Perill. ab ICKSTATT. loco ante citat. § 72. sqq.

§. V.

Quoad tertium derelictioni, quæ alias in statu naturali præscriptionem quandam fundare creditur, hic nullam inesse vim, elucescit ex eo, quod Princeps & subditus, quos inter respectus superioris & inferioris, imperantis & parentis intercedit, in statu naturali æqualitatis viventes considerari neutiquam possint. Subditus, qui recte suo defungitur officio, ex lege obedientiæ, consequenter qua subditus jura hæc tanquam Principi atque reipublicæ propria agnoscere tenetur, & vicissim Princeps & respublica jure ac virtute imperii, consequenter qua superior utilitatis communis gratia harum rerum sibi dominium adscribit, & dum pro superiore semper leges præsumuntur loqui, dum semper interpellant, semperque injustitiam ejus possessionis arguunt, non videtur subditus bona unquam fide publica Principis & reipublicæ jura possidere posse. Ad quartum ex adductis legibus Imperii nullum pro regalibus a subdito contra Principem præscribendis præsidium quæri potest. In illis Statibus Imperii longo usu, aut tempore immemoriali quæsitæ jura firmantur, & horum merito a supremis Tribunalibus habenda ratio, sicut etiam alias suppositis terminis habilibus rectissime secundum ea in judicando proceditur. Hæc autem ad subditos regalia involare volentes minime applicari possunt. Statibus Imperii per spiramenta temporum obtigit potestas regendi territorium, quæ multis, quorum sententiam in præsens non moror, majestati similis audit. Illa potestas longo usu vel tempore immemoriali variis investituris & concessionibus imperatoriis & legibus Imperii publicis firmata. Quantopere autem & cum vinculo subjectionis & indole regalium pugnet, subditum aliquid ex illa potestate usurpare, rationibus satis liquidis hucusque demonstratum dedi.

§. VI.

Quid ergo habendum in tanta opinionum contra se invicem militantium diversitate? Via quadam media incedam, & quamvis tempus immemoriale non efficiat, ut subditi regalia præscribant, quia non Principis solum, sed ipsius quoque civitatis & subditorum regalia Principi, qua summo reipublicæ moderatori, illibata servari, secundum ea, quæ in decursu satis deduxi, vel maxime interest, id tamen operatur, ut præsumatur is, qui per tempus immemoriale aliquid tenet ex regalibus, omni meliore modo sive per Privilegium, sive per infeudationem aliumve contractum acquisivisse. Quamvis de se regalia ad subditos non pertineant, verisimile tamen

est, eum, qui illa per decursum tot annorum tenuit, quin aliquis ei quaestionem moverit, ea justo modo, & ex voluntate ipsius Principis adeptum esse, titulum vero longinquitate temporis & variis casibus oblitteratum ignorari. Quem enim latere potest, quid possint incendia, furta, injuriæ corrumpentium, vetustas ipsa, & infirmitas memoriae nescientis, quo loco aliquid positum, vel reconditum sit. Si jam Princeps in tot conditionis humanae casibus aliquem ex tam longa & inconcussa possessione dejiceret, ubi forsan majores ejus ob merita in rempublicam velut pro compensatione, aut alia ex causa satis onerosa possessionem acquisiverunt, id cum justitiæ æquitatisque regulis minime conspiraret. Ne autem videar litem facere de nomine, dum adstruo, subditum per præscriptionem regalia acquirere non posse, eum tamen in possessione vel quasi eorundem relinquendum; antequam ad meam sententiam ulterius dilucidandam progrediar, monendum duco & ostendendum, revera in effectum juris interesse, an dicatur subditus præscribere regalia, an dicatur in illorum possessione vel quasi relinquendus. Si præscripserit regale aliquod, acquisivit illud sibi, & retinet, licet aliquando post completam præscriptionem emergat vitiosum possidendi initium, quia illud non amplius possidet ex primo titulo, sed ex jure præscriptionis. Si autem relinquatur propter tempus immemorabile in possessione, privari potest hac possessione, si de vitioso initio deinceps, quocunque demum tempore, convictus fuerit.

§. VII.

Nec est, quod quis obmoveat, licet constet de uno titulo vitioso, nihilominus ex ipsa temporis diuturnitate de alio meliore, qui deinceps supervenit, præsumendum esse, cum saltem incertum hoc sit propter temporis longinquitatem; in hac incertitudine videtur magis possessori favendum, cui luctuosissimum foret, re, quam tamdiu tenuit, ut, quando illam acquisiverit, nequidem recorderetur, jam privari. Econtra ratione Principis vel reipublicæ recuperatio regalis, quo per tot annos caruit, lucris potius rationem habebit. Ut ut speciosa hæc sint, & alias usum suum habeant, quominus tamen contra Principes in causa regalium valeant adduci, non una efficit ratio. Nam per ipsam salutem publicam & naturam suam regalia omni præscriptione eximuntur, suntque subditi eorum possidendorum nonnisi in extraordinariis quibusdam casibus participes; facit etiam, quod istis legibus non teneantur Principes, quæ ab ipsis

ipsis datæ subditos rerum suarum incuriosos negligentiae pœna afficiunt, cum illi omnes, quos publico admovent officio, mandatis iis instruere soleant, ne ullam jurium regalium jacturam fieri patiantur. Ipsum vinculum subjectionis, quo subditi Principi suo & legibus statum publicum concercentibus adstringuntur, eos arcet ab usu regalium. Nonnulli quidem putant, ex tempore immemoriali oriri præsumptionem juris & de jure, contra quam non admittatur probatio in contrarium; sed cum non possit adstrui præsumptio juris & de jure sine expresso textu juris, & hic de tempore immemoriali nullibi reperiatur, eam ob causam contra probatum tempus immemoriale admitti possunt probationes de vitioso initio (t).

§. VIII.

Ut eo melius constet de indole & effectu possessionis immemorialis, secundum quam ipsa ratio naturalis dictitat vetustatem, cujus originis memoria non extat, validissimam inducere probationem, eum, qui jus quoddam possidet, optimo titulo & jure esse munitum, non vero solo lapsu temporis demum acquisivisse. Qui vetustatem allegat, non novum jus se hac ipsa comparasse ait, sed jam olim majores suos id ipsum legitime acquisivisse contendit. Alias quilibet tenetur probare titulum & modum acquirendi, maxime si contra eum præsumptio militat. Ab hac probatione liberatur, qui vetustate temporis munitus est, quia hæc ipsa est instar probationis optimæ (u), quippe quæ præsumptionem urgentissimam inducit, cui tamdiu standum, donec origo memoriæ, live initium acquisitionis demonstretur; & inde apparet, illegitime jus, quod quis possidet, acquisivisse. Hac origine demonstrata immemorialis possessio deficit, quia præsumptio cedere debet veritati; Ea non probata præsumptio validissima ex vetustissima possessione desumta tuetur possessorem, ut dicendum sit, eum ab initio jus, quod possidet, legitime acquisivisse. Sæpe accidit, ut quis jus legitime acquisitum habeat, illud tamen probare non possit, cum temporis decursus rerum memoriam delere, documenta corrumpere variisque injuriis subducere possit.

P p 2

§. IX.

(t) V. GRAVETTA *de antiq. temp.* §. *Materia* n. 38.

(u) Illust. SENCKENBERG *medit. jus publ. privat. & histor. concern.* fasc. IV. med. 4.

§. IX.

Cæterum in exponenda vetustate, cujus origo memoriam excessit, adhuc occurrit difficultas, circa quam, mea quidem exigua sententia, possessio immemorialis in regalibus tum adstruenda, si nemo sit, qui contrarii recordetur, etli Principem unquam in possessione fuisse, aut subditum vitiose possidere cœpisse ex chartis & documentis publicis non appareat. Nonnulli asserunt minus recte, possessionem immemoriam deesse, si proferatur antiquum documentum, quo ostendi potest, contrarium quondam obtinuisse & v. g. regalia in litem deducta longis retro annis ad Principem pertinuisse, hoc ipso memoriæ originem probatam & immemoriam possessionem infractam: sed, quia debuisset per documentum ostendi initium acquisitionis & inde probari, minus legitime a possessore regalia fuisse acquisita, nihil ulterius hoc documento probatur, quam olim regalia controversa ad Principem pertinuisse, illegitime autem olim a possessore acquisita fuisse inde non constat, adeoque pro possessore ex vetustate desumpta præsumptio urgentissima militat, olim legitime illa esse acquisita, licet de modo & titulo acquirendi speciatim non constet (x).

§. X.

Sed tradita hucusque graviter nonnulla videntur oppugnare, & quidem 1) ea omnia, quæ contra præscriptionem immemoriam in regalibus adduxi, militant intuitu possessionis immemorialis: non enim possunt subditi talia, quæ pœnæ rationem habent, contra Principem urgeri, nec potest ligari Princeps legibus, quas inter subditos tantum observandas præscripsit. 2) Possessor pro se non potest habere præsumptionem, quando ipsum jus eidem resistit, ut contingit in regalibus, quæ inalienabilia. Sed facile his obviari potest; Ad primum enim non in possessione immemoriam sicut in præscriptione agitur de punienda Principis negligentia, quoniam per illam possessor non demum jus acquirit, sed jam olim legitime acquisitum allegat. Hoc quippe vetustas operatur, ut contractus, investituras, aut privilegia, quæ temporis injuria consumpta & perdita forsân sunt, producere non teneatur, sed probata vetustate ab omni ulteriore probatione absolvendus sit, quas insignes vetustatis

(x) *Conf. omnino* STRYK. tract. de jure sens. diff. 8. c. 3. n. 13. sqq. *Perill. ab* IGKSTATT. de possessione, §. 90. seqq.

statis vires passim adstruunt. Quoad secundum regalia quidem ordinarie alienari non possunt, urgentibus tamen de causis, adhibitis certis requisitis, alienari posse, satis in præcedentibus deductum. Et hoc præsupposito vetustas temporis immemorialis documentum indiciumque præbet, alienationem olim legitime factam fuisse, usque dum vitiosum doceatur initium.

CAPUT V.

DE EO, QUOD JUSTUM EST CIRCA LITES IN CAUSIS
REGALIIUM DIJUDICANDAS.

§. I.

Inter jura & bona, quæ ad Principem & rempublicam pertinent, sunt nonnulla, quæ non tam jure reipublicæ, sed ita tenentur, ut ea habent quicunque privati etiam subditi. Sic possidet Princeps quandoque prædia civica tributis obnoxia, jus pascendi, lignandi & similia æque privatorum ac Principum propria. Sunt præterea nonnulla jura dubiæ qualitatæ, ita, ut non satis constet, utrum ad regalia pertineant, nec ne. Facile hoc animadverti potest, si quis attendat, secundum superius dicta variare hæc jura pro diversitate provinciarum, nec eundem omnium regionum esse morem, sed ea, quæ in aliis provinciis libertati naturali relicta sunt, alibi juri- bus Principis accenferi, & vice versa. Exemplum hujus rei sup- peditat MEVIUS (a). Simile quid reperitur apud ZIEGLER. (b). Si quis jam in modo relatis aliisque similibus in causis Principi libe- ram decernendi, & quidquid lubet, faciendi potestatem tribueret, eique permetteret, solitum judiciorum ordinem invertere, citatio- nem, litis contestationem, probationem, vel alia, sine quibus ve- rum investigari vix potest, omittere, causas a judicibus ordinariis avocare, earundem decisionem aliis committere, vel confestim in iis judicare, appellationem aliaque remedia similia amputare, pro- cessum ab executione inchoare, sequestrum nondum discussa causa

P p 3

decer-

(a) P. VIII. dec. 431. *de jure typographia concedenda inter Senatum urbis Stetinensis & regimen Principis controverso.*

(b) *de jur. majest.* lib. I. cap. 3. §. 19. *Maxime autem huc spectat causa venatio- nis, quam inter se LÜBBE & BILDERBECK eruditæ scriptis ventilarunt.*

decernere, is sine dubio turpissimo adulationis vitio se contaminaret (c).

§. II.

Principes ac domini territoriales in litibus forensibus, quas cum suis subditis & aliis habent, regulariter legibus, quæ alias quoad causas subditorum vigent, se submittere, & consuetum processus ordinem agnoscere tenentur (d). Injuste igitur agunt, qui contendunt, ordinem in judiciis receptum ad eos, qui Principis causam agunt, non pertinere, sed immunem esse Principem ab omnibus solennitatibus jure civili introductis, & in ipsius arbitrio relinquunt, an solennia ista servare velit, nec ne; qui indistincte foris obtrudere conantur sententiam: Principis causam semper esse summariam, necesse eidem non esse, ut fatalia illa & terminos, uti vocantur probationis, appellationis, & reliqua observet, sed qualemcumque tantum demonstrationem imponi posse, qui eos, qui Principis causas propugnant in judicio, generatim a juramento calumniæ immunes pronuntiant (e). Improbe & contra receptum in judiciis ordinem poscunt causas Principum inservientes, ut, cum agunt ipsi, postremum scriptum, quod nequidem cum reo communicari semper volunt, proponant, & hac ratione reo, cujus responsio ultima in actis esse debebat, magnam defensionis partem adimunt (f). Denique rem eo deducunt, ut non summarium, sed omnino tumultuarium processum efficiant.

§. III.

Certe in supremis Tribunalibus, ad quæ per appellationem, aut alias pro re nata causæ inter subditos & Principes controversæ deferun-

(c) LEYSER. *de assentat. Jureconsult. c. III. sect. II. §. 25. & 39.*

(d) AUGUST. HOFFMANN. *conf. tom. III. conf. 23. n. 40. sqq.* LYNCKER. *diff. de his, qua Princip. libert. perperam accensentur, sect. II. §. 28. & 32.* STRYK. *vol. VII. disp. II. de sent. contra fisc. ferenda, §. 19. & disp. X. de via facti Princip. Imper. permissa, c. 1. §. 16. & c. 2. §. 3.*

(e) *Conf. clar. AYRER. opus. syll. nov. num. I. de fiscalib. calumn. judicisque circa illas ejurand. arbitrio.*

(f) LEYSER. *ad Pand. sp. 50. med. 25. Recte igitur judices æqui bonique amantes vel scriptum ejusmodi postremo loco ab advocato fisci exhibitum in sententia ferenda plane negligunt, vel, ut ante omnia cum reo communicetur, interloquuntur. Exemplum elegans WERNHER. in observ. for. P. II. obs. 479. exhibet, aliudque in causa quadam Palatino-Neoburgica suppeditant judicata in facultate nostra.*

deferuntur, eas secundum ordinem processus pertractari ex praxi quotidiana & notoria compertum habetur (g). In eo non habent subditi, cur conquerantur, si Princeps subditos coram propriis consiliariis & officialibus tanquam competente primæ instantiæ giudice conveniat, & his ejusmodi causam controversam prævia cum primis actorum ad impartiales transmissione juxta legum provincialium, ac in subsidium communium normam decidendam committat (h). Hoc enim multorum locorum consuetudine (i), aut specialibus privilegiis (k) nonnullis speciatim firmatum est. Et solent Principes, præterquam, quod muneris ratio in consiliariis & officialibus æqualem justitiæ administrationem non attenta personarum ratione exigat, sedulo hoc inculcare consiliariis suis, ut videre est ex iis, quæ aureæ nonnullorum Principum sanctiones (l) testa-

(g) Vid. merkwürdige Reichs- & Hofraths- & Conclufa. tom. I. conc. 25. 26. tom. II. conc. 57. 215. 286. 595. tom. V. conc. 615. tom. VI. conc. 89. tom. VII. conc. 266. 267.

(h) Vid. GRIENER. princip. jurispr. privat. illustr. lib. IV. cap. I. pag. 445. ZIEGLER. de jurib. majest. lib. I. c. I. §. 31.

(i) de LUDOLF. jur. cam. sect. I. §. 2. n. 15. BOCKEN. ad Blum. proc. cam. tit. 27. n. 142. G. F. HARPPRECHT. collect. nov. cons. Tubing. Vol. VII. conf. 46. n. 76. sqq. STRUBEN gründlicher Unterricht von Regierungs- und Justiz-Sachen, sect. III. §. 12.

(k) Tale de Electore Trevirensi adducit cel. MOSER Chur-Trierisch. Staats-Recht, cap. IX. §. 35. ex concessione Friderici III. de 1458.

(l) Exempli loco sit illa Regis Borussia de 1713. Verordnen wir wohlbedächtlích, daß in allen Dingen und rechtlichen Handlungen zwischen unserm Fisco an einer, und zwischen unsern Vasallen und Unterthanen an der andern Seite, es seye der Fiscus selbst Actor oder Accusator, oder zur Assistentz denen Denuncianten zugegeben, insonderheit wann unser Interesse auf einerley Weise dabey waltet, unsere Judicia und Commissiones sich an dasselbe nicht binden, sondern lediglich die Justiz, als auf welche sie geschwohren, und beendiget sind, zum Augenmerck haben sollen, ohne an darwieder lauffende Verordnungen, als welche allezeit vor erschlichen, und mit dieser unserer ernstlichen Willens-Meynung streitend zu halten, im mindesten sich zu kehren, und ohne sich dadurch von denen Wegen der Gerechtigkeit ablencken zu lassen, massen ihnen solche Verordnungen so wenig, als unser vorgeschütztes Interesse zu keiner Entschuldigung in diesem und jenem Leben dienen mag, und werden wir dergleichen unzulänglicher Entschuldigung ohngeachtet solche ungerechte Richter mit aller Strenge bestraffen, wann sie nemblich überzeugt werden können, daß sie mehr auf unser alsdann an sich nichtiges und mit dem Nutzen, der aus rechtschaffener Administration der Justiz entspringet,

testatum faciunt, non minus consiliarios, quorum iudicio causa submittitur, quoad illam a juramenti vinculo absolvunt (m). Usus etiam ipse satis commonstrat, viros cordatos in ejusmodi causis nihil omnino circa partes muneris sui negligere.

§. IV.

Quæ de ordine processus in causis Principum dicta sunt, aliter se habent, si regalia jam sint introducta & debito modo constituta, ac subditi illorum possessionem sibi asserere conentur, vel si ex causis justis regalia essent constituenda ex juribus privatorum; tum enim Princeps legibus processus se se submittere non tenetur, sed potest sine contradictione subditorum regalia vel noviter constituere, vel constituta contra ausus subditorum propria autoritate asserere, adeo, ut opus non habeat, contra subditos inobedientes per modum actionis procedere, aut auxilium Imperatoris implorare (n). Quamvis etiam Princeps ex rationibus consilii audire velit quandoque subditos, ipse tamen solus definiendi potestatem habet; uti enim totum regimen ad Principem spectat; ita etiam ab ejus iudicio dependet, ea, quæ necessaria, aut utilia visa fuerint, definire et

get, nicht zu vergleichendes Interesse, als auf die Justiz und die Unschuld ihr Absehen Gott-Pflichtvergessener und gewissenloser Weise gerichtet. Ja wir rufen selbst den einzigen Herzenskundiger an, daß er die Thränen der Unschuldigen, welche solche abscheuliche *Proceduren* auspressen mögten, allein auf deren Urheber Kopf kommen lasse.

(m) *Exemplum prabet ordinatio Electoral. Brunsvic. Luneburgica data supremo iudicio Appellatorio in sequentibus:* Damit unser *Präsident*, *Vice-Präsident*, und *Ober-Appellations-Räthe* jetzt und künftig desto freyer ohne alle Scheu und Furcht darunter verfahren; so wollen wir dieselbe in den Sachen, so uns und unsere *Successores*, unsere *Cammer*, *Aemter* und *Jura*, oder unsere *Officiales*, die in unserem Namen agiren, einiger massen betreffen, oder dabey wir und unsere *Successores* selbst, oder sie unserntwegen ein Interesse haben könnten und mögten, der auf Beförderung und *Respicierung* unseres Besten und Interesse geleisteten Pflichten und Verbindung erlassen haben, dergestalt, daß sie auch bey solchen Sachen, wie überall bey *Administration* ihres Amtes, auf nichts, als Gott den Allmächtigen und eine ganz unpartheyische Justiz sehen, und in soweit und dahin aller Pflichten erlassen seyn sollen. Und wollen wir, daß dieses allemahl, wann von denen *Präsidenten* und *Ober-Appellations-Räthen* bey *Antretung* ihres *Officii* der End abgelegt wird, so jederzeit in *Pleno* geschehen soll, denenselben dabey soll angezeigt werden.

(n) STRYK. *disp. sup. cit. de via facti Princip. imper. permissa*, c. II. §. 8.

& in effectum deducere, quin subditis ulla tum competat potestas scrupuloso examine eadem perstringendi, aut impediendi (o).

§. V.

Inprimis principia juris communis tum publici, tum civilis, quæ multis textibus juris & auctoritatibus JCtorum passim satis obviis firmare, non est necesse, illud inculcant, quod omne jus possidendi penitus enervetur, ubi vitium possessionis liquido probari potest. Quod petitorium absorbeat possessorium; quod iudex, ubi liquide constat de proprietatis causa, judicare debeat de proprietate, omissa causa possessionis; & hæc maxime tum obtinent, si personalis possidendi inhabilitas accedat, & leges civitatis possessionem penes certas personas esse prohibeant; sic v. g. laicus, qui rei vere spiritualis possidendæ incapax esse dignoscitur, in ejusdem possessione constitutus turbatusque de retinenda, dejectus autem ab eo, ad quem pertinet, de recuperanda possessione agat, frustra victorem sibi sententiam promittit. Similiter si subditus jurium majestaticorum incapax possessionem juris cujusdam majestatici, aut alterius, quod commercio privatorum exemptum, lege civitatis publica summo magistratui privative adscriptum allegaret; Nemo sane patietur sibi persuaderi, possidentem tali casu in possessione defendendum, quam contra legem civitatis publicam & fundamentalem occupavit; hoc certe esset, tueri iniquam & malæ fidei usurpationem, quam subditus ignorare non potuit, aut saltem non debuit, hoc ipso, quod civitatis legibus se scivit adstrictum. Hæc credidi adducenda non eo fine, ut inde deduceretur, Principem ejusque jura ad solennem processum & consuetum juris ordinem adstringi; sed ut appareret, æquam judiciorum constitutionem frivolas ejusmodi litium protelationes non ferre, & sic tanto magis Principem habere jus sua auctoritate procedendi contra usurpatores. Quid enim opus longo litis sufflamine, dum pro Principe & republica notoriæ leges, jus publicum tam universale, quam particulare, & omnium oculis exposita rei ad Principem privative spectantis qualitas loquitur.

§. VI.

(o) Vid. ZIEGLER. *de jur. maj.* lib. I. c. 4. §. 18. WOLF. *Polit.* cap. 5. §. 433. STRUBEN *gründl. Unterricht von Regierung und Justizsachen*, sect. IV. §. 24. 26.

§. VI.

Res esset multis modis pernicioſa reipublicæ, ſi Princeps illa jura, quibus tueri ſuæ dignitatis ſplendorem & neceſſitates publicas ſublevare neceſſe habet, inter tot humanæ conditionis caſus, ubi ſubditorum audacia & perversis machinationibus aut officialium negligentia vel dolo infeſtantur, per lites immortales, quales Germaniæ fato ſolent eſſe pleræque, deberet vindicare, & interea ſubditos iis, queis carere non poſſet ſubſidiis & ſumtibus in tot lites neceſſariis, continuo deberet gravare, cumque, ut ſupra oſtendi, dominium eminens pro fundamento introducendorum regalium adſtruatur; ſane ad hoc exercendum via juris & ordine judiciario minime opus. Quis enim fando audivit, quod imminente bello, ubi exſtruenda nova propugnacula, dilatandæ ſoſſæ, aut urbs aliis munitionibus cingenda, ſi urgente fame privatorum granaria recludenda, aut ſimilia pro exigentia neceſſitatis & utilitatis publicæ ordinanda, Principem ad viam juris & proceſſum cum ſubditis in judicio inſtituendum adigi? Si ibidem ſalus publica reſpuat has ambages, cur in regalibus vel defendendis, aut manibus uſurpatorum extorquendis, vel noviter ex rationibus neceſſitatis, vel utilitatis publicæ conſtituendis litium ambagibus & inde manantibus ſexcentis incommodis Principem implicandum ſtatuemus?

§. VII.

Aperta eſt de Principe contra ſubditos ſine via juris procedente ex ipſa ſuperioritatis territorialis ratione deducta diſpoſitio in capitulatione Cæſarea (p). Ex hac diſpoſitione non deducendum, licere indiſtincte Principibus, cum eſt inter eos ſubditosque controverſia, ſine prævia judiciali diſceptatione, quod iis æquum videtur, ſtatueri, ſubditis autem eos in jus vocare prohibitum eſſe: Sed requiri-

(p) Art. XV. Immaſſen dann auch Churfürſten, Fürſten, und Stände (die unmittelbare Freye Reichs-Ritterschafft mit begriffen) zugelaffen und erlaubt ſeyn ſolle, ſich nach der Verordnung deren Reichs-Conſtitutionen bey ihren hergebrachten und habenden Lands-Fürſtlichen und Herrlichen Fürſten ſelbſten, und mit Aſſiſtenz der benachbarten Ständen wider ihre Unterthanen zu manuteneren, und ſie zum Gehorſam zu bringen; . . . da aber die eſtrittigkeiten vor dem Richter mit Recht verſangen wären, ſollen ſolche auß Schleunigſte ausgeführet und entſchieden werden.

quiritur, ut causæ, in quibus iudex sine ordine judiciario contra subditos vult procedere, sint liquidæ; quod si negant, non sine magna justitiæ verisimilitudine subditi, res redit ad ordinarium iudicem. Primum illa ipsa verba capitulationis volunt, ut tota hæc res nach der Verordnung der Reichs-Constitutionen geschehe. Deinde verba capitulationis in contextu habent: Da aber die Strittigkeiten vor dem Richter befangen wären, sollen solche aufs Schleunigste ausgeführt und entschieden werden. Si autem nunquam licet Principem in jus vocare, quomodo lites coram iudice possunt esse pendentes, & quomodo potest porro in capitulationis decursu disponi, subditos Principem ob causam regiminis in jus vocantes non facile audiendos?

§. VIII.

Si de statu reipublicæ constituendo, aut aliter per nova regalia regulando agatur, ordinatio nova debet esse mere politica. Hoc si contingat, Principi circa regimen provinciae vel civitatis nulla injici impedimenta, nec publicæ curæ turbari debent, nam eatenus, ut consulit reipublicæ per probas ordinationes politicas & commoda publica, aut quatenus juribus pristinis conservandis invigilat, in judicia non vocatur, sed tantummodo, quatenus privatos gravasse, aut alicui injuriam intulisse arguitur, maxime ubi jura subditis quaesita (q). Vel igitur Status & subditi provinciales nullam habent justam causam de Principe suo conquerendi, qui nihil aliud agere intendit, quam jus sibi competens exercere, vel gravamina subditorum sunt adhuc dubia & probatu difficilia. Priori casu supplicantes remittendi sunt ad suum Principem, moniti sui officii; posteriore casu Imperator quidem eos vult audire, sed nihil decernere sine sufficiente causæ cognitione, & audito per litteras informatorias Principe contra ejusmodi gravamina. Verum si Princeps manifestam subditis læsionem inferret, nullum est dubium, quin Imperator oppressis succurrere debeat.

Q q 2

§. IX.

(q) Egregie & omnium optime ad mentem Rec. Imp. nov. §. 106. hoc argumentum exposuit & illustravit MEVIUS P. III. decis. 154. add. DECKHERR. ad process. informat. c. 3. p. 74. SCHREIBER. diss. de causarum politia & earum, qua justitia dicuntur, conflictu & differentia, sect. III. SECKEN. DORF. teutscher Fürsten Staat, P. II. c. 7. §. 13. & 19.

§. IX.

Jam videndum, qua ratione in ipsa lite procedendum; ut de hoc eo melius constet, rursus hic habendum ante oculos, instituto possessorio in possessione minime defendendum esse eum, cujus possessionem publica civitatis jura & leges improbant, ubique adversarius in petitorio liquido & manifesto versatur. Quænam autem jam fortior, aut liquidior probatio esse potest, quam quæ ex ipsis juris publici visceribus & indubiis reipublicæ legibus pro Principe deducitur? quomodo potest obscura & incognita esse causa, ubi in subdito vitium ex defectu proprietatis & ipsius rei, nec non personæ possidentis incapacitate manifestum? Cum usurpatores regalium, si jura publica civitatis lege, aut communi observantia ad utilitates Principis & reipublicæ translata dolose exercent, & nefarie sibi asserere præsumunt, se reos læsæ superioritatis territorialis efficiant, apparet, possessori regalium eam possessionem minime suffragari, & Principem possessionem, de cujus titulo non constat, pro clandestina, precaria, aut alias vitiosa tamdiu optimo jure habere, donec possessor concessionem, aut æquivalentem ei temporis immemoralis lapsum plene docuerit. In hujus probationis defectu Princeps jure optimo sibi vindicat possessionem vel quasi regalium, subditumque adigit, ut possessione sua cedat, & jus suum actoris partes suscipiendo probet, quin instituto possessorio summarissimo in possessione præsentanea sit defendendus (r). Hinc si Princeps subditum, ubi de possessione vel quasi alicujus regalis non constat, qua ratione illam nactus sit, pignorationibus aut armis etiam dejiciat, & ut ab actibus possessoriis absteat, præceptis inhibitis mandet, pro turbante habendus non est; subditus etiam a Principe dejectus, aut possidere prohibitus frustra ad remedia possessoria provocat (s), nisi ad liquidas juris sui probationes sine ambagibus faciendas paratus sit.

§. X.

(r) MEVIUS, P. IV. dec. 356. WERNHER. observ. for. P. II. observ. 366. STRYK. vol. V. disp. 25. de necessitate edendi titul. possess. c. 3. PETERMANN. diss. de valore possess. summar. contra Princip. S. R. G. I. regalia vindicantem a subdito institut. Ubi hanc opinionem pluribus rationibus & assensu practitorum firmatam dederunt.

(s) Vid. ICKSTATT. de possess. vel quasi regal. subdit. seu landsass. adversus territor. domin. parum aut nihil relevante, §. 140. seqq. ibi hanc questionem pluribus iisque solidissimis rationibus & auctoritatibus suffultam exhibet.

§. X.

In causis, quæ circa regalia Principem inter & subditos ventilantur, sæpe res dubia est & implicita, adeo, ut non pauca pro subditis æque, ac Principe facere videantur. Proinde ad decisionem ex majore minoreve verisimilitudine faciendam procedendum. In istis in dubio pro Principe pronuntiare convenit (t). Cum enim regalia maximam partem in supremæ potestatis splendorem & in reipublicæ Principisque emolumentum constituta sint, rerum autem & jurium, quæ tanquam publicæ salutis media Principi & reipublicæ privative propria adscribuntur, alienationes & concessionem non facile suscipere conveniat, Princeps in concessionibus & translationibus regalium parcissimus semper fuisse præsumendus, nec in dubio facile ad alienationes odio plenas & cum detrimento publico conjunctas devenisse credendum, maxime si hanc præsumptionem augeant speciales territorii circumstantiæ, veluti, quod circa illa regalia versetur, quæ rarius landsassii & subditis concedi solent; si ex historia regionis appareat, talia regalia ab antiquo inferioribus concessa non fuisse; quod alienationes peculiari Imperii vel territorii lege prohibita sint; quod Princeps Episcopus aut alia persona ecclesiastica sit.

§. XI.

Ut ut suppositis terminis habilibus hæc præsumptio non exiguum adfert momentum in casibus, ubi de notoriis regalibus lis ventilatur, cum hac tamen præsumptione non raro ingens injustitia committi potest, si adhibeatur, ubi causa regalium nondum adeo liquida. Exemplum sit in terris incultis & vacuis; ab earum occupatione passim arcentur privati, aut si jam occupaverint, iterum dejiciuntur, eo quod in dubio omnia Principis esse præsumantur, quæ in ejus provinciis reperiuntur; sed isti præsumptioni & fundatæ in ea acquisitioni jus naturæ resistit, dum res nullius & vacuas cuilibet occupanti addicit, & jus romanum istam juris naturalis regulam adoptat. PERTINAX laudatissimus Imperator dudum lege lata, quidquid in Italia aut alibi gentium inculti soli vacaret, totum

Qq 3

occu-

(t) Confer. Acta zwischen Mecklenburg, Schwerin und Rostock, puncto juris præsidii, venandi ac accisæ.

occupantibus & colentibus adjudicavit. Equidem omnia bona, quæcunque in territoriis reperiuntur, imperio Principis subsunt, non tamen propterea in ejus dominio sunt, nisi occupata ab eo, & fisco addicta probentur. Proinde in dubio bona nec fiscalia, nec patrimonialia, sed nec privatorum esse præsumuntur. Sed quisquis jus suum in hac qualitate fundat, hanc probare debet, atque interim possessor in possessione relinqui, nec a fisco privari potest. Onera tamen, quibus alii prædiorum in ista provincia possessores obnoxii sunt, fert & ipse, ac principis leges & jurisdictionem quoad novas possessiones suas agnoscit (u).

(u) Vid. LEYSER. *ad Pandect.* spec. 439. med. 4. sq. & spec. 656. med. II. sqq.
SECKENDORF. *Sürsten, Staat*, P. III. c. I. §. 2. p. 332.

I N D E X

RERUM ET VERBORUM.

Numerus romanus Dissertationem, arabicus, si litera *c.* adjecta, Caput; litera *p.* vero, paginam; §. paragraphum, & *pr.* prooemium indicat.

A.

Abbatia Meppensis

Vid. *Meppensis.*

Adcapitulandi Jus.

De hoc jure Statibus competente in *P.*
W. conventum est II. §. 22. p. 86.

Hoc jus Electoribus etiam in eventum
capitulationis perpetuæ competit
II. §. 46. p. 102

Objectio Statuum contra hoc jus Ele-
ctoribus competens ibid. §. 53. p. 105

Adel.

Unde hæc vox derivetur I. §. I. p. 45

Adels: Brief.

Quæ ejus requisita I. §. 7. p. 18

Adolphus II.

Adolphus II. Elector Moguntinus,
nundinas Moguntinas restituere co-
gitat II. §. 17. p. 197

Ædiles.

Ædiles curules & Prætores lites in
nundinis exortas apud Romanos de-
cidebant III. c. 2. §. 6. p. 132

Ærarium.

Ærarii ditandi consilia sæpe iniqua
sunt VI. c. I. §. 5. p. 266.

In ærario non tam bene conservantur
divitiæ, ac penes subditos ipsos
VI. c. I. §. 6. p. 267

Æs.

Ex ære cuso certus nummus solvendus
erat fisco III. c. 3. §. 8. p. 150

In ære rudi olim contrahere prohibuit
Fridericus II. ibid.

Alienatio regalium.

Vide *Regalia.*

Allodium.

Regalia superioritati territoriali innexa
plerumque in allodiis quoque feudi
jure possidentur II. c. 2. §. I. p. 275

Altavilla.

Altavilla in Rheingovia ab Imperatore
Ludovico IV. obtinuit jus mercatus
cum libertatibus & immunitatibus
ad instar oppidi Francofurtensis
III. c. 4. §. 3. p. 168.

Confer. *Elteville.*

Aljatici Equites.

An circulo rhenano adhuc hodie ad-
scribendi sint I. §. 3. p. 8

Eorum privilegia in Imperio germa-
nico ibid.

Anschlag.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Anschlag.

Firmum iudicium a pensitationibus Imperii (dem Reichs-Anschlag) non fertur ad denotandum Imperii Statum I. §. 11. p. 48

Archiepiscopus Moguntinus.

Vide Moguntinus.

Archiofficiarii.

In Germania maximam semper auctoritatem in electionibus habebant II. §. 13. p. 80.

Archiofficiarii postmodum electores facti ibid. §. 14. p. 81

Argilla.

Ad Regalia non pertinet VI. c. 1. §. 10 p. 271

Aurea Bulla.

Vide Bulla aurea.

Austræga Electorum.

Quid? cur introducti? V. c. 2. §. 2. in not. p. 232

Modus procedendi ibid. p. 233

Austriæ Archiduces.

Per speciale privilegium intra fines sui Archiducatus Comites, Barones, & Nobiles creare possunt I. §. 5 p. 15

B.

Bannum.

Banni processus abrogatus est III. c. 4. §. 10. p. 176

Bannum miliare civitatum sublatum est ibid.

Qui per annum in excommunicatione subsistebat, incidebat in bannum Imperii V. c. 2. not. 1. p. 232

Basileense Concilium.

Ejus historia V. c. 1. §. 12. p. 224. sqq.

Bavarica domus.

Quando ad unionem electoralem admissa V. c. 2. p. 230

Benedictus XII.

Ludovico Bavaro contrariatur V. c. 1. §. 4. p. 212

Bohemia.

Subtrahitur a Pontifice jurisdictioni Archiepiscopi Moguntini, cur? V. c. 1. §. 6. p. 215

Hæresi Hussitica turbatur ibid. §. 11. p. 221

Bohæmiæ Elector.

a Pontifice inductus, solus in unionem electoralem non consentit V. c. 1. §. 6. p. 215

Cur in nulla unione electorali occurrat? V. c. 2. pr. p. 229

Se sociat Electoribus unitis ibid. p. 230

Bona Imperii.

Alienare prohibetur Imperator VI. c. 3. §. 1. p. 286

Bona immediata.

Eorum in circulum aliquem relatorum possessio Statum a non Statu haud distinguit I. §. 11. p. 49.

Bonifacius.

Germanos politiores reddidit III. c. 3. §. 5. p. 147

Bonifacius VIII. Albertum II. Regem Germanorum throno indignum censet V. c. 1. §. 2. p. 209

Brunsvico - Luneburgensis domus.

Quando ad unionem electoralem recepta V. c. 2. pr. p. 230

Bulla aurea.

In ea confirmata est potestas exclusiva Electorum in eligendo Imperatore II. §. 14. p. 81. & §. 41. & 42 p. 100

In A. B. fundatur jus capitulandi solis Electoribus competens ibid. p. 100

INDEX RERUM ET VERBORUM

C.

Capitula Cathedralia.

An eorum consensus ad ordinationes
politicas requiratur III. c. 4. §. 10.
P. 174

Capitulandi jus.

Jus legislatorium ad capitulationes non
pertinet II. §. 36. p. 96

Privativum jus capitulandi Electoribus
competens fundatur in Aurea Bulla
II. §. 41. p. 99

Fundatur in observantia ibid. §. 43.
p. 101

Firmatur per possessionem non inter-
ruptam ibid. §. 44. p. 101

Aliquo modo agnitum est a Statibus
ibid. §. 45. p. 102

Quietam hujus juris possessionem diu
exercuerunt Electores ibid. §. 19.
p. 84

Hujus juris quietas possessio tempore
Rudolphi II, & Mathiae non est tur-
bata ibid. §. 20. p. 85

Capitulandi jus videtur in P. W. Ele-
ctoribus confirmatum esse ibid. §. 36.
p. 96

Juri capitulandi Electorum cautum est
in P. W. ibid. §. 22. p. 87

De capitulandi jure Electoribus adi-
mendo intelligendus non est Art.
VIII. §. 2. gaudeant. 7. P. O. ibid.
§. 29 seqq. p. 92

Contra capitulandi jus privativum Ele-
ctorum Statuum protestationes ibid.
§. 27. p. 91

Objectiones Statuum contra capitulandi
jus Electorum ibid. §. 47. sqq. p. 103

Contra capitulandi jus Electorum factae
a Statibus objectiones solvuntur
ibid. §. 54. sqq. p. 105

Capitulandi jus, si Statibus commune
foret, noceret libertati electionum
& saluti communi ibid. §. 38. p. 97

— a paucioribus exerceri melius est
reipublicae ibid. §. 10. p. 79

— certis personis cedere respublica
potest ibid. §. 6. p. 77

Thes. Dissert. Vol. I. Pars I.

Capitulandi jus per observantiam ad-
quiri potest ibid. §. 7. p. 77

— concessum videtur concessio jure
eligendi ibid. §. 8. p. 78

— longa possessione & adquietudine
a quibusdam in republica adquiri
potest ibid. §. 9. p. 78

Ad jus capitulandi non valet argumen-
tum a potestate legislativa ibid.
§. 38. p. 97

Capitulatio.

Capitulatio quid sit II. §. 2. p. 75

Capitulationes cur introductae ibid.
§. 3. p. 76

— — — sunt medium electionis &
quandoque necessariae ibid. §. 4. p. 76

Capitulationum antiqua vestigia II.
§. 17. p. 82

— — — solennium origo ibid.
§. 18. p. 83

— — — historia ibid. §. 17. sqq.
p. 82. seqq.

Inter capitulationes ante & post P. W.
non est distinctio ibid. §. 39. p. 98

Capitulationum antiquae formulae Ele-
ctores adstricti non sunt ibid. §. 40.
p. 99

Contra capitulationes omnes post P. W.
Status protestantur ibid. §. 27. p. 91

Capitulatio Caesarea permittit Principi-
bus viam facti contra subditos im-
morigeros VI. c. 5. §. 7. p. 306

Capitulationem Caroli VI. Status im-
pugnant II. §. 26. p. 90

Non licet argumentari a promissione
antiqua in Comitibus facta a neo-ele-
ctis Imperatoribus ad capitulationem
ibid. §. 10. p. 30

Statuum objectio contra capitulatio-
nem Francisci I. II. §. 252. p. 104

Capitulatio perpetua.

De ea in Comitibus adornanda in P. W.
actum est II. §. 22. p. 86

Post P. W. nihil quoad capitulationem
perpetuam in Comitibus effectum ib.
p. 88

R r

Capi-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Capitulationis perpetuæ historia post
P. W. II. §. 23. seqq. p. 88. seqq.

Norma capitulationis perpetuæ, — in
quantum de ea convenerat, in ador-
nanda capitulatione pro fundamento
adsumta est in electione Caroli VI.
ibid. §. 24. p. ead.

Carbones fossiles.

Ad regalia non pertinent VI. c. 1.
§. 10. p. 271

Carolus Magnus.

Germanorum commercia restituit III.
c. 3. §. 5. p. 148

In ditionibus italicis, francicis & ger-
manicis uniformem politiam intro-
dixit ibid.

Peripateticum regimen amabat ibid.
§. 10. p. 152

Carolus IV.

Promisit Pontifici, omnia pro inde-
pendentia Imperii constituta intra
octiduum electionis suæ cassare V.
c. 1. §. 6. p. 215

Causæ Principum.

Non sunt immunes a solennitatibus
jure civili introductis VI. c. 5. §. 2.
p. 302

V. Princeps.

Census.

Ex ejus possessione non probatur juris-
dictio VI. c. 2. §. 4. p. 278

Cespites ustibiles.

Ad regalia non pertinent VI. c. 1.
§. 10. p. 271

Christiani.

Primi Christiani colunt Sanctos III.
c. 2. §. 15. p. 139. seqq.

Christiana religio.

Præbuit occasionem annuas nundinas
frequentandi III. c. 2. §. 15. p. 139

Chur: Verein.

V. Unio electoralis.

Civis.

Cives imperii germanici libertate com-
mercandi gaudent III. c. 4. §. 1.
p. 165

Civium libertas circa commercium
potest restringi ibid.

Civitas.

Imperatoris jus dandæ civitatis evanuit
III. c. 4. §. 10. p. 174

Civitates Imperii liberae.

Eis præcedit Nobilitas immediata I.
§. 9. p. 27

Argumenta civitatum Imperii libera-
rum contra prærogativam Nobilita-
tis immediatae ibid. §. 10. p. 31

Clemens IV.

Constituit Paciarium V. c. 1. §. 2.
p. 209

Clemens V.

Se vicarium Imperii pronunciavit V.
c. 1. §. 2. p. 209

Clemens VI.

Intendit dividere Germaniam & se uni
factioni sociare, ad opprimendam
alteram V. c. 1. §. 6. p. 214

Cæmeterium.

In cæmetriis muris cinctis celebran-
tur commercia III. c. 3. §. 19. p. 161

Comites Palatini.

Cur constituti? III. c. 3. §. 10. p. 152

Comitia.

Comitiorum germanicorum antiquo-
rum character III. c. 2. §. 12. p. 154
Comitiorum intuitu annui celebrantur
mercatus ibid. p. 153

In Comitiiis de anno 1663. quæ præci-
pua propositionis Cæsareæ capita fue-
rint II. §. 23. p. 88

In Comitiiis Nobilitas immediata cum
aliis Imperii Statibus votum habuit
I. §. 11. p. 52

Commer-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Commercium.

Vid. *Civis*.

Concilium Basileense.

Vid. *Basileense*.

Conductus salvus.

Vid. *Salvus*.

Confirmatio nundinarum.

Hodienum non petenda est ab Imperatore III. cap. 4. §. 13. p. 187

Consuetudo.

Ex consuetudine saepe determinanda sunt regalia VI. c. 1. §. 11. p. 272

Controversia.

Controversias super præcedentia inter Status Imperii ortas solus Imperator cum consilio aliorum Statuum decedit I. §. 9. p. 25

Conventus.

Jure conventus instituendi gaudent Electores II. §. 16. p. 82. V. c. 2. §. 3. not. h. p. 251

Etiam invito Imperatore ibid. not. 1. p. 253

Creta.

Ad regalia non pertinet VI. c. 1. §. 10. p. 271

Criminalis jurisdictio.

In Nobiles immediatos controversa I. §. 3. p. 7.

Curatura.

Quid? III. c. 3. §. 9. p. 151

Curtes regia.

Quid? III. c. 3. §. 10. p. 152

D.

Decisio.

Controversiarum super præcedentia Statuum ortarum soli Imperatori adhibito consilio aliorum Statuum competit I. §. 9. p. 25

Defensio.

Ad defensionem jurium propria auctoritate suscipiendam quam requisita Status Imperii debeant habere VI. c. 2. §. 9. p. 284.

Deliberandi jus.

Super variis Imperii negotiis Electoribus competit II. §. 16. p. 82

Denarius.

Denarii Norimbergenses privilegium habebant, quod ubique in Francia valerent III. c. 3. §. 8. p. 150

Derelictio.

In tacita multi fortissimum præscriptionis fundamentum ponunt VI. c. 4. §. 2. p. 294

Dietherus.

Electo Moguntinus civitatem Moguntinam cum omni jure Capitulo metropolitano penitus reliquit IV. §. 17. p. 197

Nundinas Moguntinas evehere studet ibid.

Dignitas.

Regia, vid. *Regia*.

Electoralis, vid. *Electoralis*.

Diploma.

Nobilitatis causa formalis est I. §. 7. p. 18

Ejus requisita I. §. 7. ibid.

Diversitas.

Inter nundinas imperiales & territoriales a Maximiliano primo sublata est III. c. 3. §. 22. p. 164

Divitia.

Penes subditos melius ac in ærario conservantur VI. c. 1. §. 6. p. 267

Doctrina.

Quod Imperator non amplius habeat jus instituendi nundinas, non evertit Ejus supremam potestatem III. c. 4. §. 12. p. 177

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Domania.

Ad Imperii domania oppignoranda
Imperatori opus est consensu Sta-
tuum V. c. 2. §. 5. not. f. p. 243

Dominium.

Dominiorum incertitudo non est me-
tuenda, si quoad regalia præscriptio
non procedat VI. c. 4. §. 3. p. 295

Dominus territorialis.

Quæ jura habet circa nundinas &
commercium III. c. 4. §. 2. 3. 4.
p. 166

Privilegia concedit quoad nundinas
ibid. §. 3. p. 167

Exercitium religionis etiam non re-
ceptæ concedere potest tempore nun-
dinarum ibid.

Princeps tollere potest nundinas, licet
ab Imperatore indultas p. 168

Jus nundinarum magistratibus muni-
cipalibus relinquere potest III.
c. 4. §. 4. p. 168

Domus.

Lapideam olim in Germania sine spe-
ciali Imperatoris concessione habere
non licebat III. c. 3. §. 18. p. 160

Donatio.

Tendens in præjudicium dignitatis aut
successoris in territorio nulla est
VI. c. 3. §. 7. p. 291

E.

Electio.

Friderici Austriaci & Ludovici Bavari
turbulenta, & cur? V. c. 1. §. 1.
p. 207. seqq.

Ejus libertati noceret, si jus capitu-
landi Statibus commune fieret II.
§. 38. p. 97. seqq.

Imperatoris olim penes Germanos in
Comitiis fiebat II. §. 12. p. 79.

Electivum Imperium.

Controvertitur, quando Imperium ger-
manicum tale esse cœperit V. pr.
§. 3. p. 205

Electores.

Bohemix, vid. *Bohemia.*

Moguntinus nundinis Francofurtensi-
bus favet IV. §. 16. p. 196

— — — Dietherus, vid. *Dietherus.*

— — — Fridericus Carolus re-
staurat nundinas Moguntinas IV.
§. 20. p. 111

Electoris Moguntini conatus pro abo-
lendis nundinis Moguntinis IV.
§. 16. p. 196

Electorem violans læsæ majestatis reus
est V. c. 2. §. 8. p. 248

Eo mortuo num ejus successor ad unio-
nem electoralem continuandam ob-
ligetur V. c. 2. §. 12 & not. g. p. 251

Erant antea archiofficiarii magna au-
toritate in Comitibus pollentes II.
§. 14. p. 81

Saltem tacito cæterorum Principum
consensu nomen Electorum sortiti
sunt ibid.

Eorum potestas eligendi exclusiva in
A. B. confirmata est ibid.

Eorum jura & prærogativæ unde ortæ
II. §. 14. p. 81

Habent jus conventus indicendi II.
§. 16. p. 82

— — — deliberandi super variis
Imperii negotiis ibid.

Diu exercuerunt possessionem juris
capitulationem præscribendi Impe-
ratoribus II. §. 18. 19. p. 83

Competens iis quieta possessio juris
præscribendi Imperatoribus capitu-
lationem temporibus Rudolphi &
Mathiæ turbata non est II. §. 20.
p. 85. seqq.

Eorum juribus & prærogativis quoad
capitulationem cautum est in P. W.
II. §. 22. p. 86

Iis in P. W. videtur jus capitulandi
confirmatum II. §. 29-36. p. 92. seqq.

Iis sine lege adscribitur jus nobilitandi
I. §. 5. p. 15

Capitulationum antiquæ formulæ non
adeo adstricti sunt II. §. 40.
p. 99

Iis

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Iis jus ad capitulandi etiam in eventum capitulationis perpetuæ competit II. §. 46. p. 102. sq.
 Qui de eorum origine scripserunt V. pr. §. 3. not. u. p. 205
 Quomodo olim discordias inter se ortas posuerint? V. c. 2. not. k. p. 232
 Eorum autoritas in negotiis Imperii antiqua est V. c. 2. §. 5. not. b. p. 241
 — — omnium consensus in teloniorum erectionem requiritur ibid. not. d. p. 241. seq.
 Electorum consensus quando accedere debuerit ad vectigalium privilegia ibid.
 — — consensus olim ad plura negotia fuit requisitus, qui tamen hodie post Pacis Westphalicæ tempora non sufficit V. c. 2. §. 5. not. g. p. 243
 Electorum nemo in causis ecclesiam & imperium concernentibus se a reliquis Coelectoribus segregare potest ibid. not. m. p. 244
 Quæ origo separati collegii Electoralis? ibid. §. 6. not. w. p. 246
 Jus separati collegii Electoribus confirmatum est in *Recessibus Imperii & Capit. noviss.* ibid.
 Jus habent se congregandi & de rebus imperii deliberandi idque vi A. B. ibid. §. 13. not. h. p. 251. sq.
 Num invito Imperatore conventus agitare possint ibid. not. i. p. 253
 Electores a Pontifice exigunt, ut sententias Joannis XXII. contra Imperatorem Ludovicum prolatas annullet V. c. 1. §. 5. p. 212
 — — qui primo se contra Benedictum XII. univerunt V. c. 1. §. 5. p. 212
 — — qui unionem iniverunt contra Clementem VII. ibid. §. 7. p. 216
 In unionibus semper prospiciunt contra ausus Pontificum, & ne per dismembrationes publica societas labefactetur ibid. §. 8. p. 217

Conveniunt, quod in negotiis ecclesiam christianam & pontificatum concernentibus se nunquam separare velint V. c. 1. §. 9. p. 219
 Unioni Electorum A. 1424. causam dant turbæ hussiticæ ibid. §. 11. p. 221. seqq.
 Electores se uniunt, quod dissidia inter concilium Basileense & Papam orta tollere, hancque curam futuro Regi velint communicare ibid. §. 12. p. 226
 Neutrius partes tenent in dissidio Eugenii Papæ cum P. P. concilii Basileensis ibid. §. 13. p. 226
 De unionem perpetua cogitant ibid. §. 14. p. 227. sq.
 Suam unionem per capitulationem Imperatoris Mathiæ confirmari curant ibid. p. 228

Electoralis unio.

Vid. *Unio.*

Eligendi jus.

Vid. *Jus.*

Elteville.

Quis exstruxerit? IV. §. 10. p. 191
 Vid. *Alta villa.*

Episcopus.

Monasteriensis, vid. *Monasteriensis.*
 Iis & monachis Franciæ reges immunitatem a vectigalibus sæpe, imo integra civitatum telonia concesserunt III. c. 3. §. 3. p. 145. seqq.

Eques.

Ipso jure nobilitatem, sed non jura immediata nobilitatis Imperii consequitur I. §. 7. p. 21
 Unde orti sint I. §. 4. p. 10. sq.
 Alsatici an adhuc circulo Rhenano adscribendi sint I. §. 3. p. 8
 — — privilegia in Imperio germ. ibid.

Equestris.

Unde nobilitas dicatur I. §. 4. p. 10. seq.
 Digni-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Dignitatem equestrem nemo tacite
consequitur I. §. 7. p. 20

Eugenius Papa,

In periculo est, ne a P. P. concilii
Basileensis deponatur V. c. 1. §. 12.
p. 225

Concilium Basileense dissolvit, &
Ferrariam Florentiamque transfert,
citatur a PP. concilii Basileensis &
suspenditur ibid.

Excommunicatus.

Qui per annum in excommunicatione
subsistebat, incidebat in bannum
Imperii V. c. 2. §. 2. not. i. p. 232

Expeditiones bellicae.

Illarum tempore, cur & quomodo
nundinae in Germania habita III.
c. 3. §. 13. p. 154. seqq.

F.

Facti via.

Vide *Via.*

Feria.

Unde ortae III. c. 2. §. 3. not. z.
p. 130. seqq.

Fides.

Stricte observanda est in regalibus per
pacta concessis VI. c. 2. §. 11. p. 285

Filzbach.

Vide *Forum vini.*

Fiscalis iudex.

Vide *Iudex.*

Fiscus.

In nundinis de multis rebus lucra col-
legit III. c. 3. §. 9. p. 150

Fleyrsheim.

Prope Moguntiam, quis incastellave-
rit IV. §. 10. p. 191

Forestalis jurisdictio.

Non infertur ex jure venandi in alieno
territorio competente VI. c. 2 §. 4.
p. 275

Formula capitulationum.

Vide *Capitulatio.*

Forum vini.

In Villa Filzbach prope Moguntiam
olim fuit IV. §. 20. p. 200

Fossilia.

Inferioris conditionis ad regalia non
pertinent VI. c. 1. §. 10. p. 271

Franci.

Nundinas a Romanis institutas retinent
III. c. 3. §. 3. p. 145. seq.
Eorum politia universae Germaniae fa-
cta usitatio III. c. 3. §. 5. p. 147. sq.
Eorum nundinae, vid. *Nundinae.*

— — reges Monachis & Episcopis
non immunitatem tantum, sed & in-
tegra civitatum telonia concesserunt
III. c. 3. §. 3. p. 145. seq.

Francofurtenses.

ab Imperatore impetrant, ut Mogun-
tini nundinis priventur IV. §. 11.
p. 192. seq.

Privantur nundinis a Carolo IV. IV.
§. 12. p. 193

Nundinarum suarum restitutionem &
confirmationem impetrant ibid.

Iis privilegium nundinis Moguntinis
præjudiciosum a Carolo IV. non
confirmatur IV. §. 13. p. 194

Francofurtensibus nundinas eripere
Moguntini student IV. §. 15.
p. 195. seq.

Eorum nundinis Elector Moguntinus
favet IV. §. 16. p. 196

Contra nundinas Moguntinas frustra
privilegium Ludovici Bavarici ob-
tendunt IV. §. 18. & 19. p. 198

Francofurtum.

Suburbanum Moguntinum vocabatur
IV. §. 6. not. b. p. 186

Fridericus Austriacus.

Vid. *Electio.*

Fridericus Carolus.

Vid. *Electio.*

Groge.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Froge.

Der Froge und Prove jus quid? III.
c. 3. §. 9. p. 150

G.

Galli.

Galli & Sueci exclusionem domus Au-
striacæ ab imperiali folio machinan-
tur II. §. 21. p. 85

Germani.

Commercia a Romanis addiscunt III.
c. 3. §. 2. p. 145
Eos politiores fecit S. Bonifacius III.
c. 3. §. 5. p. 147
Eorum commercia Carolus M. restituit
III. c. 3. §. 5. p. 148

Germania.

Antiqua cum commerciis incompati-
bilis fuit III. c. 3. §. 1. p. 143. sq.

Gibellini

V. c. 1. §. 2. p. 210

H.

Hansgravius.

Judex nundinarum III. c. 3. §. 6.
p. 148

Hebdoma.

Earum origo, vid. *Origo.*

Henricus.

Electo Moguntinus a Pontifice depo-
nitur, cur V. c. 1. §. 6. p. 215

Herrlichkeiten.

VI. c. 1. §. 1. p. 263

Historia.

Austragarum electoralium V. c. 2.
§. 2. not. k. p. 232. & not. l. p. 234
Capitulationum II. §. 17. 18. 19 seq.
p. 82. seq.
Capitulationis perpetuæ post P. W. II.
§. 23. 24. 25. p. 88. sq.
Concilii Basileensis V. c. 1. §. 12. &
13. p. 224. seq.

Comitiorum post P. W. præcipue de
anno 1663. II. §. 23. 24. 25. p. 88
Discordiarum civium Moguntinorum
cum suis præfulibus IV. §. 9. 10.
II. p. 190. seq.

Hussiticæ hæresis & ejus turbarum V.
c. 1. §. 11. p. 221. seqq.
Nundinarum III. c. 1. §. 1. 2.
p. 121. seq.

Juris nundinas instituendi in imperio
romano III. c. 2. p. tot. p. 127
Juris nundinas instituendi in imperio
germanico III. c. 3. p. tot. p. 143
Nundinarum Moguntinarum IV. p.
tot. p. 179

Schismatis inter Urbanum VI. & Cle-
mentem VII. V. c. 1. §. 1. 9 & 10.
p. 218. seq.

Unionum electoralium V. c. 1. p. tot.
p. 207. item §. 5. p. 212. sq.
Vide *Origo.*

de Hobenfels.

Feudum Filzbach resignavit ad manus
Archiepiscopi IV. §. 20. p. 200

Hussiticæ Turbæ.

Unioni electorali ansam dant V. c. 1.
§. 11. p. 221

Hæresis historia, vide *Historia.*

I.

Immediatus.

Nobilis quid? I. §. 3. p. 7
Nobilitatis definitio ibid.
Immedietatis Nobilium Rhenani tractus
primordia ibid. §. 4. p. 13

Immedietas.

Non facit Statum Imperii I. §. 11.
p. 47

Immemorialis.

Vid. *Tempus.*
Possessio quæ? VI. c. 4. §. 9. p. 300

Imperans.

Ejus jura circa nundinas III. c. 1.
§. 6. & 7. p. 125. seq.
Vid. etiam *Princeps.*

Impe-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Imperator.

Nobilitatem confert I. §. 5. p. 14
 Olim Regis titulum contulit ibid.
 Hodie non amplius dignitatem regiam confert ibid.
 Ei & Imperio Nobiles immediati sub- sunt I. §. 3. p. 7
 Solus decedit controversias super præcedentiam Statuum ortas, adhibito tamen aliorum Statuum consilio I. §. 9. p. 26
 Inter Ejus jura reservata perperam refertur jus instituendi nundinas III. pr. §. 4. p. 119
 Olim gavisus est jure instituendi nundinas III. c. 3. §. 15. p. 156
 Ipse se nundinis Statuum opponere non potest III. c. 4. §. 7. p. 171
 Jus nundinarum amplius dare non potest III. c. 4. §. 10. p. 174 seqq.
 Jurisdictionem in nundinis non amplius exercere potest ibid.
 Jus dandæ civitatis non amplius habet ibid.
 Imperator & Electores Urbanum VI. contra Clementem VII. tuentur V. c. 1. §. 9. p. 218 seqq.
 Prohibetur alienare bono Imperii VI. c. 3. §. 1. p. 286

Imperium.

Germanicum, quando electivum esse cœperit, controvertitur V. pr. §. 3. not. t. p. 205

Interdictum.

Wormatiense, vid. *Wormatiense*.

Interpretatio.

Regalium, vid. *Regalia*.
 Pactorum, privilegiorum aut investiturarum circa regalia quomodo facienda VI. c. 2. §. 12. p. 285. sq.
 §. *Gaudeant*, q. P. O. intuitu juris capitulandi a Statibus facta sinistra est II. §. 28. & 29. p. 92

Interregnum.

Eo incidente nova Imperantibus pacta præscribi possunt II. §. 2. p. 75. sq.

Joannes XXII.

Imperium vacare contendens, ad judicia ecclesiastica omnem Imperii jurisdictionem spectare declarat V. c. 1. §. 2. p. 210
 Ejus character ibid. p. 208
 — attentata in Imperium ibid.

Judex.

Nundinarum in Imperio romano-francico quis constitutus III. c. 3. §. 6. p. 148
 Fiscalis, seu telonarius quid? ibid. §. 7. p. 149
 Quis sit judex controversiæ inter Imperatorem & Electorem ortæ V. c. 2. §. 2. not. o. p. 236
 Quis sit judex, si quis Electorem violent ibid. §. 8. not. a. p. 248

Jurisdiction.

Ex censu non infertur VI. c. 2. §. 4. p. 278
 Criminalis in Nobiles immediatos inter Imperatorem & Status controversa I. §. 3. p. 7
 Jurisdictioni Archi-Præsulis Moguntini integra Bohemia a Pontifice subtrahitur, & cur? V. c. 1. §. 6. p. 215

Juramentum.

Ejus ritus in unione electorali V. c. 2. §. 15. not. m. p. 254

Jus ad capitulandi.

Vide *ad capitulandi Jus*.

Jus capitulandi.

Vide *Capitulandi Jus*.

Jus Civitatis.

Jus civitatis dandæ Imperator amplius non habet III. c. 4. §. 10. p. 174
 Cum jure civitatis-jus mercatus instituendi connexum ib. c. 3. §. 18. p. 160

Jus conferendi nobilitatem.

Jus conferendi omnes nobilitatis gradus, excepto electorali, est reservatum Imperatoris I. §. 5 p. 14

Jus

INDEX RERUM ET VERBORUM

Jus Conventus instituendi.

Habent Electores II. §. 16. p. 82

Jus deliberandi.

Super variis Imperii negotiis Electores habent II. §. 16. p. 82

Jus de non evocando.

Jus de non evocandis vasallis & subditis Electoribus vi A. B. competit V. c. 2. §. 3. not. r. p. 237

Jus der Froge und Proue.

Quid sit? III. c. 3. §. 9. p. 150

Jus Haasen und Sûchse zu jagen.

Non includit potestatem sclopetis & bombardis utendi VI. c. 2. §. 4. p. 279

Jus circa mensuras.

Vid. *Mensura.*

Jus nundinarum.

Vid. *Nundina.*

Jus retorsionis.

Vid. *Retorsio.*

Jus sequela.

Vid. *Sequela.*

Jus sessionis in Comitibus.

Vid. *Sessio.*

Jus territoriale.

Vid. *Territoriale.*

Jus telonii.

Vid. *Telonium.*

Jus venandi.

Vid. *Venatio.*

Jus Voti.

Vid. *Votum.*

L.

Lapides.

Ad regalia non pertinent VI. c. 1. §. 10. p. 271

Læsa Majestas.

Vid. *Majestas.*

Thes. Dissert. Vol. I. Pars I.

Legatus.

Legati Nobilium eodem, ac alii Statuum legati, in Comitibus caractere polluerunt

Lex provincialis.

Quandoque regali certa ratione alienandorum necessitatem imponit VI. c. 3. §. 2. p. 287

Libertas.

Civium circa commercium, vid. *Civis.* Libertati electionum noceret, si jus capitulandi commune foret Statibus II. §. 38. p. 97. seq.

Lites.

Principum, quas cum suis subditis & aliis habent, juxta consuetum processum ordinem ventilandæ sunt VI. c. 5. §. 2. p. 302

Ludovicus Bavarus.

Ejus electio turbulenta, vid. *Electio.* Pontificum ausibus resistit V. c. 1. §. 3. 4. p. 210. seq. a Pontifice imperio cedere jubetur ibid. Pontificem frustra lenire studet ibid. p. 211 Constitutionem contra ausus papales edit ibid. §. 4. p. 211 Romam proficiscitur ibid. Joannem pontificatu dejectum representaliorum jure proclamat ibid.

M.

Majestas.

Omnimoda & absoluta Statibus in suis territoriis non competit VI. c. 2. §. 1. p. 275

Majestatis læsæ reus est, qui Electorem violat V. c. 2. §. 8. not. a. p. 248 Majestatis læsæ rei in Electorem, quis judex sit ibid.

Majestatica jura.

Quid sint? VI. c. 1. §. 1. p. 262

S s

Majora

INDEX RERUM ET VERBORUM

Majora vota.

Non praevalent, ubi de tollenda lege
fundamentali, vel de auferendo
jure quaesito agitur VI. c. 2. §. 11.
not. n. p. 285

Marte.

III. pr. §. 1. p. 116. & c. 1. §. 1. p. 122
Vid. *Nundina*.

Martinus V.

Concilium Constantiense concludit V.
c. 1. §. 12. p. 224

Matricula

Irritum est argumentum: ille est Sta-
tus Imperii, qui matriculae est in-
fertus, aut vice versa, ille pro Statu
Imperii haberi nequit, qui in ma-
triculam Imperii non est relatus I.
§. 11. p. 48

Usque ad annum 1431 nulla plane Im-
perii matricula extitit ibid. p. 47

Mensura

Mensurae & pondera a publico submi-
nistrabantur penes Francos III. c. 3.
§. 9. p. 150

Eas visitandi jus sub Francis ibid.
Jus circa mensuras & pondera Cano-
nici ecclesiae Pisanae a Conrado II.
petierunt ibid.

De jure mensuras augendi & minuendi
investitura ab Imperatore specialiter
impetrari debebat ibid.

Meppensis.

Abbatia habuit jus visitandi mensuras
per totam Emslandiam III. c. 3.
§. 9. in not. h. p. 150

Senatus Meppensis jure visitandi men-
suras per Emslandiam ab ecclesia
Corbejensi hodie investitur ibid.

Mercator.

Lis ad nundinas venientibus Justinianus
privilegia concessit III. c. 3. §. 17.
p. 140. seq.

Mercatus.

Mercatus annui a Tarquinio Superbo
introdusti sunt III. c. 2. §. 4. p. 130

Extra eos non licebat penes Romanos
& Francos ullum commercium inire

III. c. 3. §. 7. p. 149

Restricti sunt a Carolo Calvo ob mo-
netae diversitatem ibid. §. 8. p. 150

Mercatum nullo loco habendum, nisi,
ubi antiquitus fuerit, Carolus M.
fancivit ibid. §. 10. p. 151

In palatiis Regum germ. habebantur
ibid. p. 152

Cur ibi habiti fuerint ibid.

Mercatus ut pertinentiae curtium con-
siderabantur ibid.

Jus mercatus instituendi cum banno
miliari quid? ibid. §. 18. p. 160

Mercatum divisio, vid. *Nundina*.

Mercatum suum, qui servari volebat,
vicinorum vexationes pecunia redi-
mere debebat III. c. 3. §. 20. p. 162

Metallifodinae.

Merito ad regalia referuntur VI. c. 1.
§. 10. p. 271

Mineralia.

Inferioris conditionis ad regalia non
pertinent VI. c. 1. §. 10. p. 271

Moguntia.

Moguntiae antiquissimis temporibus fa-
cies IV. §. 3. p. 183

Locus commercio aptus ibid.

Moguntiae jam sub Romanis nundinae
viguerunt ibid.

Nundinae ibi a Romanis institutae sub
Francis conservatae IV. §. 4. & 5.
p. 184. seq.

Erat metropolis orientalis Franciae IV.
§. 5. p. 185

Ejus praerogativae IV. §. 5 & 6.
p. 185. seq.

Moguntia unde aurea dicta IV. §. 6.
not. b. p. 186

Moguntiam Carolus IV. pro urbe im-
periali reputabat IV. §. 13. & not. x.
p. 194

Nunquam fuit urbs immediata IV.
§. 18. p. 192

Moguntia

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Moguntinus Archiepiscopus.

Jura, quæ per Comites in nundinis Moguntinis exercebant Reges, in Archiepiscopi potestatem permearunt IV. § 6. p. 187

Germaniæ Pontifex maximus vocatur a Wittichindo ibid.

Vicariam Imperii administrationem & tutelam Imperatorum gerebat ibid.

Archiepiscopus Moguntinus Electorum Principum Decanus vocatur V.

c. 1. §. 5. not. t. p. 213. seq.

Archiepiscopi Moguntini jurisdictioni Bohemia subtrahitur a Pontifice, & cur? V. c. 1. §. 6. p. 215

Archiepiscopi Moguntini prærogativa IV. §. 5 & 6. p. 186. seq.

Cum civibus discordias experitur IV. §. 9. 10. p. 190. seq.

Moguntini Cives.

us disponendi de nundinis a civium Moguntinorum magistris plenarie exercebatur IV. §. 9. p. 191

Nundinis privantur a Ludovico Bavaro IV. §. 11. p. 192

Cum suo Electore de tollendis castellis conveniunt IV. §. 12. p. 194

Cur perpetua nundinarum amissione mulctari non potuerint a Ludovico Bavaro IV. §. 13. 14. p. 194. seq.

Emulantur contra Francofurtenses intuitu nundinarum IV. §. 15. p. 195. seq.

Moguntina Civitas.

In potestatem Archiepiscopi redit IV. §. 17. p. 197

Moguntinus Elector.

Ejus conatus vani contra nundinas suorum civium IV. §. 16. p. 196

Ejus jus in civitatem Moguntinam sub Maximiliano I. accurate discutebatur IV. §. 18. p. 198

Henricus a Pontifice deponitur, cur? V. c. 1. §. 6. p. 215

Moguntinæ nundinæ.

Celebres fuere & insignibus privilegiis decorata IV. §. 7. 8. p. 188. sq.

Interstitium patiuntur ob bella interna IV. §. 10. p. 191. seq.

Restituuntur civibus a Carolo IV. IV. §. 12. & 14. p. 193. seq.

Privilegium Francofurtensibus in præjudicium nundinarum Moguntinarum a Ludovico Bavaro datum, per Carolum IV. confirmatum non est IV. §. 13. p. 194

Illarum restauratio sæpe tentata fuit IV. §. 19. p. 199

— — illarum restaurator fuit Elector Fridericus Carolus IV. §. 20. p. 199

— — historica delineatio IV. per tot. p. 179

De iis multæ fabulæ circumferuntur IV. §. 1. 2. p. 182. seq.

Illas Reges Franciæ per suos Comites dirigebant IV. §. 6. p. 186. seq.

Pederentim ad Archiepiscopos devolvuntur ibid.

Splendidis privilegiis ab Imperatoribus insignitæ erant IV. §. 7. 8. p. 188

Moguntinum suburbanum.

Vocabatur Francofurtum IV. §. 6. not. b.

Monachus.

Iis & Episcopis sæpe immunitatem pro suo commercio, imo integra civitatum telonia concesserunt Reges Franciæ III. c. 3. §. 3. p. 145. seq.

Monasteria.

Emolumenta fiscalia, frustra obniten- tibus Comitibus, obtinebant III. c. 3. §. 4. p. 146

Ad ea sub Francis Regibus frequenter habebantur nundinæ ibid.

Monasteriensis Episcopus.

Aperta feuda masculina retinere non potest, sed aliis rursus ea conferre tenetur VI. c. 3. §. 2. p. 287

Moneta.

Cudebatur in nundinis Francorum III. c. 3. §. 8. p. 149. seq.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Ex moneta cusa certa quantitas sol-
venda erat fisco III. c. 3. §. 8.
p. 150

Monetæ diversitas apud Francos unde?
ibid.

Monetarius.

Quid? III. c. 3. §. 8. p. 149

Quid Pipinus circa hunc disposuerit in
bonum fisci ibid. p. 150

Ejus præsentia necessaria erat in nun-
dinis ibid.

In quolibet mercatu specialis moneta-
rius erat constitutus ibid.

Monopolium.

Nundinarum a Maximiliano concessum
per capitulationes omnem vigorem
amisit III. c. 4. §. 10. p. 176

Municipalis Magistratus.

Ei potest Dominus territorialis relin-
quere jus nundinarum III. c. 4.
p. 168

N.

Nitrum.

Ad regalia non pertinet VI. c. 1.
§. 10. p. 271

Nobiles.

Alsatici, vid. *Alsatici equites*.

Immediati seu liberi quid? I. §. 3.
p. 7

Immediati nemini, nisi Imperatori &
Imperio subsunt ibid.

In immediatos Nobiles jurisdictio cri-
minalis inter Imperatorem & Status
controversa est I. §. 3. p. 7

Nobiles & Comites Rex Romanorum
creare potest ibid. §. 5. p. 15

Qui Nobiles fieri possint ibid. §. 6.
p. 16

Qui tales fieri non possint ibid. p. 17

Nobilibus, in iis etiam provinciis, ubi
jus venandi inter regalia vindicatur,
venatio fere passim competit in suis
prædiis VI. c. 1. §. 9. p. 270

Nobilitas.

Ejus etymologia I. §. 1. p. 3. 4

— definitio ibid. §. 2. p. 5. 6

— divisio ibid. §. 3. p. 6. seqq.

— causa formalis ibid. §. 7. p. 18

Gradus & ordo nobilitatis ibid. §. 8.
p. 22. seqq.

Origo nobilitatis ibid. §. 4. p. 9

Nobilitatis causa efficiens ibid.
§. 5. p. 13

Omnes nobilitatis gradus, excepta
dignitate electorali, a gratia solius
Imperatoris dependent, tanquam
jure sibi reservato ibid. p. 14

Qui nobilitatem tacite consequan-
tur ibid. §. 7. p. 19

Nobilitas immediata.

Ejus definitio I. §. 3. p. 7

— divisio ratione loci ibid.

— origo ibid. §. 4. p. 9. seqq.

Unde equestris dicta ibid. p. 10. seqq.

Suevica, Franconica & Rhenana quo-
modo jus immedietatis adquisiverit
ibid. p. 12

Præcedit liberis Imperii civitatibus
ibid. §. 9. p. 27. seqq.

Superioritatis territorialis jus ei com-
petit ibid. §. 10. p. 41. seqq.

Quæ superioritatis territorialis separa-
tæ partes ei competant ibid.

Jus ad votum & sessionem in Comitibus
ei competit ibid. §. 11. p. 44. seqq.

Ei sæpe nomen Status tributum repe-
ritur ibid. p. 59 & 61

Etiam per legatos in Comitibus compa-
ruit ibid. p. 60

Nobilitare.

Quis possit I. §. 5. p. 14

Omnes Reges & Regina Imperium
habentes possunt ibid. p. 15

An Vicarii Imperii possint ibid.

Possunt per speciale privilegium Ar-
chiduces Austriæ in suis territoriis
ibid.

Nobilitandi jus Electoribus sine lege
& præjudicio varii Doctores adscri-
bunt ibid.

Norim.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Norimbergenses.
Privilegium impetrarunt, quod civis
eorum alibi cum denariis Norimber-
gensibus de jure cambiet III. c. 3.
§. 8. p. 150

Nundinae.
Ab origine sua apud Romanos potissi-
mum pro scopo habuere negotia pu-
blica III. c. 2. §. 1. p. 128

Ad monasteria penes Francos habeban-
tur III. c. 3. §. 4. p. 146

Non ubique licitæ erant ob lucra fis-
calia ibid. §. 10. p. 151

Ad palatia & curtes regias habebantur
ibid.

Cur in palatiis regiis fuerint habitæ
ibid. p. 152

Annuae & hebdomadales habebantur
ibid. §. 11. p. 152

Annuae, quando & ubi celebratæ fue-
rint ibid.

Annuae quomodo invaluerint ibid.
c. 2. §. 14. p. 138. seqq.

Hebdomadales quomodo ortæ ibid.
§. 13. p. 137

Nundinae, ne dominicis diebus cele-
brarentur, sæpius prohibitum fuit
ibid. c. 3. §. 11. p. 152

Extraordinariæ indicebantur, quando
necessitas fuerat, vel denunciatio
Regis urgebat ibid. §. 12. p. 153

Unde missæ dictæ ibid. §. 11. p. 153

Tempore expeditionum bellicarum ha-
bitæ ibid. §. 13. p. 154

Utiles sunt ibid. c. 1. §. 3. p. 122

Differunt in statu naturali & civitatis
ibid. §. 5. p. 125

Etiam in coloniis & municipiis a Ro-
manis institutæ sunt ibid. c. 2.
§. 8. p. 134

a Christianis primis apud sepulchra
Martyrum habitæ ib. §. 15. p. 139

Etiam sub Gothis conservabantur ib.
§. 16. p. 141

Auctoritate regia instituebantur ibid.
c. 3. §. 15. p. 156 seqq.

Semper in loco muris cincto celebra-
bantur ibid. §. 18. p. 160

Valde turbabantur tempore juris ma-
nuarii ibid. §. 19. & 20. p. 161. seqq.

Territoriales a nundinis codicillo im-
periali firmatis differebant ibid.

§. 21. p. 164

Nundinarum distinctio in solemnes &
minus solemnes non subsistit ibid.

pr. §. 1. & 2. p. 116. seqq. & c. 4. §. 11.
p. 176

Nundinarum imperialium & territo-
rialium differentia sublata est sub
Maximiliano I. ibid. c. 3. §. 22.

p. 164

Earum jura in Imperio germanico ægre
ex jure Justiniano deciduntur ib.

pr. §. 2. & 3. p. 116. seqq.

Nundinarum olim intuitu Comitiorum
annuatim celebratarum descriptio
ibid. c. 3. §. 12. p. 153. seqq.

— — — varietas ibid. c. 1. §. 2.
p. 122

— — — politia & leges ib. §. 3.
4. 5. p. 123. seqq.

— — — libertas ibid. §. 4.
p. 123. seqq.

— — — facies sub Romulo ib.
c. 2. §. 1. p. 127. seqq.

— — — status per religionem
noviter a Numa introductam muta-
tus est ibid. §. 2. 3. p. 128. seqq.

— — — status sub libera repu-
blica ibid. §. 5. 6. 7. p. 131. seqq.

— — — status & forma qualis a
tempore Caroli M. in Imperio fuerit
ibid. c. 3. §. 5. p. 148

— — — monopolium, vid. mo-
nopolium.

— — — confirmatio non amplius
ab Imperatore peti debet ibid. c. 4.

§. 13. p. 178

— — — tempore liberum exerci-
tium religionis cujuscunque eccle-
siæ affectis concedere potest Dominus

territoralis ibid. §. 3. p. 167

— — — jus secundum principia
juris publici universalis considera-
tum ibid. c. 1. p. 121. seqq.

— — —

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Nundinarum jus secundum principia
 juris publici hodierni in Germania
 consideratum ib. c. 4 per tot. p. 165
 — — — jus perperam ad jura soli
 Imperatori reservata refertur ibid.
 § 4. p. 119
 — — — quomodo & quando Sta-
 tus adquisiverint ibid. c. 3. § 16.
 seqq. p. 157. seqq.
 — — — a Domino territoriali
 magistratibus subalternis concedi
 potest ibid. c. 4. § 4. p. 168
 — — — Domino territoriali com-
 petens certas a legibus publicis pati
 debet modificationes ibid. § 8. 9.
 p. 172. seqq.
 — — — Imperator non amplius
 concedere potest ibid. § 10. p. 174
Nundinas Romulus instituit ibid.
 c. 2. § 1. p. 127
 — — — solus jam indulgit Severus
 Imperator ib. § 12. p. 137
 — — — veteres Germani ignorabant
 ibid. c. 3. § 1. p. 143
 — — — in Germaniam Romani inve-
 hunt ibid. § 2. p. 145
 — — — a Romanis institutas Franci
 retinent ibid. § 3. p. 145
 — — — instituendi jure olim Reges
 germ. gavisi fuere ib. § 15. p. 156
 — — — olim etiam Principes soli in-
 stituisse deprehenduntur ibid. § 21.
 p. 163
 — — — celebrare possunt cives Impe-
 rii germ. ib. c. 4. § 1. p. 165
 — — — indicit & dirigit Dominus
 territorialis ib. § 2. p. 166
 — — — tam solemnes, quam minus
 solemnes Dominus territorialis in-
 stituit ibid. § 11. p. 176. seqq.
 — — — sine confirmatione Cæsarea
 multi Status instituerunt ib. § 13.
 p. 178
 — — — instituendi juris historia in
 Imperio romano ibid. c. 2. per
 tot. p. 127. seqq.
 — — — instituendi juris historia in
 Imperio germanico ibid. c. 3.
 per tot. p. 143. seqq.

Circa nundinas jura Imperantis ibid.
 c. 1. § 6 & 7. p. 125. seqq.
 — — — Magistratuum ib.
 Contra nundinas a Domino territoriali
 institutas subditi conqueri non pos-
 sunt ibid. c. 4. § 5. p. 169. seqq.
 Contra nundinas appellatio locum non
 habet ibid. p. 170
 — — — Status vicini frustra se oppo-
 nunt ibid. § 6. p. 170
 — — — a Statibus institutas ne ipse
 quidem Imperator se opponere potest
 ib. § 7. p. 171
 Extra eas apud Romanos & Francos
 nullum licebat inire commercium
 ibid. c. 3. § 7. p. 149
 Quoad nundinas privilegia concedit
 Dominus territorialis ibid. c. 4.
 § 3. p. 167
 De nundinis quinam scripserint ibid.
 pr. not. b. p. 115
 In nundinis judex constitutus ibid.
 c. 3. § 6. p. 148
 In iis sub Francis telonia exigebantur
 ib. § 7. p. 149
 In nundinis moneta cudebatur ibid.
 § 8. p. 149
 In illis præsentia monetarii necessaria
 erat ibid. § 9. p. 150

O.

Observantia.

In ea fundatur jus capitulandi privati-
 vum Electorum II. § 43. p. 101

Oppignoratio.

Ad eam in Imperii domaniis facien-
 dam hodie nequidem Electorum
 consensus sufficit V. c. 2. § 5.
 not. f. p. 243

Ordinationes Camerales.

Antiquæ valent, quatenus per subse-
 quentes & novissimam non fuit facta
 mutatio V. c. 2. § 2. not. n. p. 236

Origo.

Capitulationum solemnium II. § 18.
 p. 83
 De

INDEX RERUM ET VERBORUM

De Electorum origine qui scripserint

V. pr. §. 3. not. u. p. 205

Hebdomatum III. c. 2. §. 13. p. 137

Nobilitatis I. §. 4. p. 9. seqq.

Nundinarum III. c. 1. §. 1. & 2. p. 121

Regalium VI. c. 1. §. 7. p. 268

Unionis electoralis V. c. 1. §. 5. p. 212

Osnabrugensis Pax.

Vid. *Pax.*

P.

Paciarius.

Quid sit? V. c. 1. §. 2. p. 209

A quo constitutus ibid.

Pactum.

**Pactis novis futuri Regentis potestas
incidente interregno ordinario cir-
cumferibi potest** II. §. 2. p. 75

**Pactum de constituenda republica &
de futura ejus forma, legem funda-
mentalem in regnis constituit** ibid.
§. 1. p. 75

**Pacta circa regalia quomodo interpre-
tanda sint** VI. c. 2. §. 12. p. 285. seqq.

Palatinus.

**Electo, quando ad unionem electora-
lem admissus** V. c. 2. pr. not. a.
p. 230

Pax Osnabrugensis.

**Ex §. II. gaudeant Art. VIII. 7. P. O.
argumentum contra jus capitulandi
Electorum extorquere conantur
Principes** II. §. 28. p. 91. seqq.

Pax publica.

**Et treuga ecclesiastica in securitatem
commercantium constituta est** III.
c. 3. §. 19. & 20. p. 161

**Pacis ejusmodi constitutæ quod signum
fuerit** ibid.

Pax Religiosa.

Vid. *Religiosa.*

Pax Westphalica.

**Ansam præbet Principibus protestandi
contra capitulationem Caroli VI.**

II. §. 26. p. 90

**In congressibus Pacis Westphalicæ
Gallici ac Suecici legati Domum Au-
striacam ab imperiali folio excludere
moliebantur** II. §. 21. p. 85

**In ea conclusum fuit de adornanda ca-
pitulatione perpetua in Comitibus II.**

§. 22. p. 86

**In ea de jure ad capitulandi Statibus
competente conventum est** ibid.

**In hac pace cautum est juribus & præ-
rogativis capitulandi Electorum ib.**

**In ista pace videtur Electoribus jus
capitulandi confirmatum esse** ibid.

§. 29-36. p. 92. seqq.

Vid. *Westphalica.*

Plateaticum.

De mercatoribus colligebat fiscus III.
c. 3. §. 9. p. 151

Politia.

Nundinarum III. c. 1. §. 3. p. 122

Polizeisachen.

In iis nulla appellatio locum habet
III. c. 4. §. 5. not. b. p. 170

Ponleva.

**Et mensura sub Francis a publico sub-
ministrabantur** III. c. 3. §. 9.
p. 150

Pontifex.

**Monet Electores, ut in locum Ludo-
vici Bavari eligant Regem idoneum
in Imperatorem infra certum tem-
pus promovendum, alioquin sedes
Apostolica circa hoc cogitaret** V.

c. 1. §. 6. p. 215

**Contendebat, quod Carolus V. debue-
rit Imperium ad manus suas resi-
gnare** V. c. 2. §. 5. not. y. p. 240

**Tempore Pacis Westphalicæ publice
protestabatur, dum numerus septem
Electorum Imperii olim Apostolica
auctoritate præfinitus sine sedis Ro-
manæ beneplacito augetur** ibid.

Tempore

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Tempore Caroli VI. integrum electionis negotium ad nutum suum esse adornandum contendebat *ibid.*
 Adhuc tempore Francisci I. contra nomen Electoratum publice protestatur *ibid.*
 Integrum electionis imperatoriae negotium a gratia sua dependere contendit *ibid.* c. 1. §. 5. p. 212
 Vid. *Joannes XXII.*

Possessio.

Bonorum immediatorum in circulum relatorum Statum a non Statu haud distinguit I. §. 11. p. 49
 Possessione diuturna variae in regno dignitates & praerogativae acquiri possunt II. §. 9. p. 78
 Possessionem legitimam solennes capitulationes adornandi Electores nacti sunt, & fere per sesquiseculum in tranquillo exercitio perexere II. §. 19. p. 84. seqq.

Ejus vitium, vid. *Vitium.*
 Immemoralis quæ? VI. c. 4. §. 9. p. 300

Possessio immemoralis & praescriptio immemoralis differunt *ibid.* §. 6. p. 298

Possessio non interrupta suffragatur juri capitulandi solis Electoribus competenti II. §. 44. p. 101. seqq.

Possessor.

Qui ex regalibus per tempus immemoriale aliquid possidet, praesumitur omni meliori modo adquisivisse VI. c. 4. §. 6. p. 297. & §. 10. p. 300

Possessor regalium injuste alienatorum ad quid teneatur VI. c. 3. §. 5. p. 289. seqq.

Potestas legislativa.

A potestate legislativa non valet argumentum ad jus capitulandi II. §. 38. p. 97

Præcedentia.

Quid? I. §. 9. p. 24
 Jus præcedentiae in jure naturæ & positivo fundatur *ibid.*

Disceptationes super ea inter Status decidit solus Imperator non neglecto aliorum Statuum consilio I. §. 9. p. 26

Nobilitati immediatae præ liberis Imperii civitatibus competit *ib.* p. 27
 Argumenta civitatum Imperii liberarum contra præcedentiam nobilitatis Imperii immediatae recensentur & refutantur *ibid.* §. 10. p. 31. seqq.

Prærogativa.

Et ordo Nobilium inter se I. §. 8. p. 22. seqq.
 Electorum unde orta? II. §. 15. p. 81

Præscriptio.

In republica necessaria VI. c. 4. §. 2. p. 294

Longissimi & immemoralis temporis datur contra Principem *ibid.*

Plerumque in tacita derelictione fundatur *ibid.*

Regalium contra Principem locum non habet *ibid.* §. 3. 4. 5. 6. p. 295. seqq.

Immemoralis temporis in regalibus nequidem locum habet *ibid.* §. 6. p. 297

Quoad Principem ad reipublicæ jura poena negligentiae ad fundandam præscriptionem non potest obtinere *ibid.* §. 4. p. 295

Ex eo, quod præscriptio circa regalia non obtineat, non est metuenda dominiorum incertitudo *ibid.* §. 3. p. 295

Præscriptionis rationes in Principem quoad regalium amissionem non quadrant *ibid.* §. 3. 4. 5. p. 295-97

Inter præscriptionem immemoriam regalium & eorum possessionem immemoriam multum interest *ibid.* §. 6. p. 298

Prætores.

Et ædiles curules iudices in nundinis constituti III. c. 2. §. 6. 7. it. V. p. 132. seqq.

Primo-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Primogenitura.

In Electoratibus cur introduci debuerit? V. c. 1. §. 1. p. 209. seq.

Alienatio bonorum primogenituræ repugnat naturæ primogenituræ VI. c. 3. §. 1. p. 287

Primooccupans.

Illi cedunt res nullius, vid. *Res.*

Princeps.

A suis subditis sumtus pro administranda republica & sustinenda sua dignitate exigere potest VI. c. 1. §. 3. p. 265

Subditos suos coram propriis Consiliariis & Officialibus tanquam competente primæ instantiæ iudice convenire potest VI. c. 5. §. 3. p. 303

In causis regalium liquidis contra subditos inobedientes via facti procedere potest ibid. §. 4. 5. 6. 7. p. 304. seqq.

Quandocunque salus reipublicæ exigit, via facti recte contra subditos suos procedit ibid. c. 5. §. 6. p. 306

Via facti contra subditos processurus quæ observare debeat ibid. §. 7. p. 306. seq.

Eorum causæ non sunt immunes a solemnitatibus jure civili introductis ibid. c. 5. §. 2. p. 302

Principi passim legibus fundamentalibus a Statibus conditis alienandi facultas constringitur ibid. c. 3. §. 1. p. 286

Vid. *Præscriptio.*

Privatus.

Regalia possidere potest VI. c. 1. §. 1. p. 262

Privatus regalia possidens summo imperio ideo exemptus non est ibid. p. 263

Privatus regalia dolose usurpans læsæ majestatis aut superioritatis crimen incurrit ibid. p. 264

Privilegium.

Frankofurtensibus datum intuitu nundinarum Moguntinarum, vid. *Moguntinus, Frankofurtensis.*

De non evocando Electoribus competens V. c. 2. §. 3. not. r. p. 237. sq. Teloniorum, vid. *Telonium.*

Nundinarum L. 1. ff. de nundinis, in quo constiterit? III. c. 2. §. 17. p. 142

Privilegio L. 1. ff. de nundinis quando præscribatur ibid.

Quoad nundinas concedere potest Dominus territorialis III. c. 4. §. 3. p. 167

Privilegium nundinarum Imperator non amplius concedere potest ibid. §. 10. p. 174. seq.

Nundinas Moguntinas variis privilegiis muniverunt Imperatores IV. §. 7. 8. p. 188

Equitum Alsaticorum in Imperio germanico privilegia I. §. 3. p. 8

Processus.

Banni in civilibus abrogatus est III. c. 4. §. 10. p. 176

Proëdria.

Quid? I. §. 9. p. 24

Promissio.

Antiqua a neo-electis Regibus germanicis in Comitibus facta multum a capitulationibus differt II. §. 10. not. f. p. 80

Protestatio.

Statuum contra omnes capitulationes post P. W. II. §. 27. p. 91

Prove.

Der Prove und Froge jus quid? III. c. 3. §. 9. p. 150

R.

Regalia.

Quid? VI. c. 1. §. 1. p. 262
A juribus majestaticis differunt ibid.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Non repugnat ea a privato exerceri posse VI. c. 1. §. 1. p. 262

A juribus superioritatis territorialis distinguuntur ibid. p. 263

Exerceri possunt a privatis, vel ut privata jura vel sub nomine regalium ibid.

Ob abusum revocari possunt ibid. p. 363

Determinanda sunt ex circumstantiis ibid. §. 4. p. 265. seq. & §. 7. p. 268

Iustis de causis augeri possunt ibid.

In quibus rebus constituenda sint ib.

Sæpe ex specialibus legibus provinciæ determinantur ib. §. 11. p. 272

Quondam ex Cæsarum liberalitate ad Status deducebantur VI. c. 2. §. 1. p. 274

A Statibus hodie vi superioritatis territorialis exercentur ibid. p. 275

Regalia superioritati territoriali innexa plerumque in allodiis quoque feudi jure possidentur ibid.

Non aliter a Statibus exerceri possunt, quam subordinate ad Imperatorem & Imperium ibid. p. 275

Quomodo interpretanda? ibid. §. 2. p. 276. seqq.

Regalia Statuum germanicorum non sunt æstimanda juxta constitutionem Friderici I., quæ in Comitibus Roncaliensibus prodiit ibid.

Interpretanda non sunt juxta leges Justinianæ ibid. p. 277

Ex regalibus in alieno territorio competentibus speciale jus territorii inferri non potest ib. §. 3. p. 277

Regalia sine territorio tanquam separatim quid haberi possunt ibid.

Regalia in alieno territorio in dubio ex familiaritate concessa præsumuntur ibid. p. 277

Variis modis in alieno territorio concedi possunt ibid. p. 278

Regalia, quæ per modum servitutis in alieno territorio exercentur, stricte interpretanda sunt ibid. §. 4. p. 278

Jure allodii possessa per actus inter vivos æque, ac ultimam voluntatem in alios transferri possunt ibid.

§. 6. p. 281

Quando transferri in alios non possunt ibid.

Sibi ea vi & armis in Imperio vindicare non licet ibid. §. 7. 8.

p. 282. seqq.

Non præsumuntur concessa, concessio castro, vel simpliciter, vel cum pertinentiis ibid. §. 12. p. 286

Sub nomine pertinentiarum non veniunt ibid.

A Principe ordinarie alienari nequeunt ibid. c. 3. §. 1. p. 286

Quando libere a Principe alienari queant ibid. §. 2. p. 287

Quando revocari possint ob defectum justæ alienationis ibid. §. 5. p. 289

Quis revocare possit? ibid.

Tutores & curatores Principis minoris regalia alienare non possunt ibid. §. 6. p. 290

Regalia a Ministris Principis, vel Officialibus sine ipsius jussu alienari non possunt ibid.

Si negligentia aut dolo Officialium ad alios pervenerint, restituenda ib.

Regalia sine Principis jussu locari non possunt ibid.

A cive juste possessa ab alio concive intervenientibus requisitis præscribi possunt ibid. c. 4. §. 1. p. 293

Nequidem tempore immemoriali contra Principem a privato præscribi possunt ibid. §. 6. p. 297

Tempore immemoriali possidens præsumitur omni meliori modo possidere ibid. & §. 10. p. 300

Subditus licet præscribere non possit, in eorum tamen immemoriali possessione relinquendus est ibid. p. 298. & §. 10. p. 300

Si Princeps & subditus disputent, in dubio adjudicanda sunt Principi ib. c. 5. §. 10. 11. p. 309

Rega-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Regalia a privatis possessa improprie
regalia vocantur *ibid.* c. 1. §. 1.
p. 263

Regalium origo & iusta fundamenta
ibid. c. 1. p. tot. p. 262

Eorum introductio num necessaria
fuerit *ibid.* §. 3. p. 265

Eorum specioso prætextu subditorum
jura sæpe violari possunt *ibid.* §. 4.
p. 266. & §. 12. p. 272. seq.

Eorum augmentum nova necessitate
reipublicæ niti debet *ibid.* §. 7.
p. 268

Regalium alienatio ob-vel subreptitie
a Principe impetrata non valet *ib.*
c. 3. §. 7. p. 290

Regalium alienationum revocatio in iis
provinciis, ubi absoluta Principis
potestas est, locum non habet *ib.*
§. 8. p. 292

Regalium alienationem quandoque lex
provincialis imperat *ibid.* c. 3. §. 2.
p. 287

Regalium alienationem utilitas & ne-
cessitas reipublicæ licitam facit *ib.*
§. 3. p. 288

Regalium injuste alienationum possessor
ad quid teneatur *ibid.* §. 5. p. 289. seq.

Regalium quando abusus fiat *ibid.* c. 1.
§. 12. p. 273

Ad eorum vindicationem jus retorsio-
nis locum habet *ibid.* c. 2. §. 10.
p. 284

In eorum alienatione caute proceden-
dum *ibid.* c. 3. §. 4. p. 288. seqq.

In eorum alienatione quæ requisita ad-
esse debeant *ib.* p. 284

De eorum præscriptione *ib.* c. 4.
per tot. p. 293

— — — — — variae opinio-
nes sunt *ibid.* §. 2. p. 293. seqq.

Ex eorum præscriptione sublata non
est metuenda dominiorum incertitu-
do *ibid.* §. 3. p. 295

Ad ea refertur merito jus venationis
ibid. c. 1. §. 8. p. 269

item jus metallifodinarum *ib.*
§. 10. p. 271

Ad regalia nitrum, creta, lapides, ar-
gilla, carbones fossiles, cespites
ustibiles non pertinent *ibid.*

Circa ea inita pacta quomodo interpre-
tanda *ib.* c. 2. §. 12 p. 285. seqq.

In iis determinandis sæpe standum
consuetudine *ibid.* c. 1. §. 11. p. 272

In regalibus per pacta concessis fides
studiose servanda *ibid.* c. 2. §. 11.
p. 285

In causis regalium liquidis Princeps
contra subditos inobedientes via fa-
cti procedere potest *ibid.* c. 5. §. 4.
5. 6. 7. p. 304. seqq.

De iis ortæ lites quomodo dijudicandæ
ibid. §. 1. p. 301. seqq.

Regimen.

Ambulatorium amabat Carolus III.
c. 3. §. 10. p. 152

— — — occasionem dedit merca-
tibus in palatiis *ibid.* p. 153

Regina.

Imperium habens nobilitare potest I.
§ 5. p. 15

Rhenfe.

Sedes regalis V. c. 1. §. 5. p. 212.

Ibi unio inita *ibid.*

Reichsanschlag.

Vid. *Anschlag.*

Reichsstand.

Quid? I. §. 11. p. 46

Unde derivetur hæc denominatio? *ib.*

Religio.

Christiana, vid. *Christiana.*

Religionis etiam non receptæ exerci-
tium Dominus territorialis tempore
nundinarum concedere potest III.
c. 4. §. 3. p. 167

Religiosa Pax.

Sub Pace religiosa hodie simul intelli-
gitur pax Westphalica V. c. 2. §. 1.
not. g. p. 231

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Remuneratio.

Non est revocabilis per successores
VI. c. 3. §. 3. p. 288
Non est proprie donatio ibid.
Per remunerationem nec concedenti,
nec reipublicæ læsio facta præsumi-
tur ibid.

Rescriptum.

Pro subreptitio habendum, si cum pa-
ctis conventis, aut cum utilitate
publica, aut legibus pro statu pu-
blico latis, pugnet VI. c. 3. §. 7.
p. 291

Reservatum.

Ad jura Imperatori reservata perperam
refertur jus instituendi nundinas
III. pr. §. 4. p. 119

Resnullius.

Non fisco, sed primo occupanti cedunt
VI. c. 5. §. 11. p. 309. seq.

Res publica.

Aut ipsa in Comitibus universalibus, aut
per alios de republica neo-eligendo
Principi capitulationem præscribere
potest II. §. 5. p. 77
Respublica lege pragmatica designare
potest personas, quæ formam regni
custodiant, Imperantem eligant, &
electo capitulationem præscribant
ibid. §. 6. p. 77
Reipublicæ securitas non nisi consti-
tuto imperio vel penes unum, vel
plures existente stabiliri potest VI.
c. 1. §. 2. p. 265
Reipublicæ utilitas & necessitas quan-
doque regaliū alienationem licitam
facit VI. c. 3. §. 3. p. 288
Reipublicæ salus, vid. *Salus*.

Retorsio.

Ejus jus ad vindicanda regalia locum
habet VI. c. 2. §. 10. p. 284

Reus læsæ Majestatis.

Vid. *Majestas*.

Rex.

Romanorum Comites & Barones crea-
re potest I. §. 5. p. 15
Idem possunt reliqui Reges & Regi-
næ imperium habentes ibid.
Reges germanici gavisi sunt jure insti-
tuendi nundinas III. c. 3. §. 15.
p. 156
Regis dignitatem olim Imperator con-
tulit, hodie autem non amplius con-
fert I. §. 5. p. 14

Rivarii.

Quod eorum officium fuerit III. c. 3.
§. 6. p. 148
A quo fuerint constituti ibid.
Subinde etiam eligebantur ib. not. 1.
p. 148

Robertus.

Siciliæ Rex vicarius Italiæ a Pontifice
denominatus V. c. 1. §. 2. p. 210

S.

Salus.

Prætextus salutis publicæ sæpe maximis
iniquitatibus obtenditur VI. c. 1.
§. 12. & not. f. p. 273
Salute reipublicæ exigente Princeps
contra subditos suos via facti ince-
dere potest VI. c. 5. §. 6. p. 306

Salvus Conductus.

Talem civitates omnibus nundinas suas
visitaturis impetrabant III. c. 3.
§. 19. p. 161
Mercatores securitate gaudere volentes
a cujusvis territorii Domino condu-
ctum specialem pro pecunia sibi re-
dimere necesse habebant ib. p. 163

Schisma.

Schismatis inter Urbanum VI. & Cle-
mentem VII. historia V. c. 1. §. 9.
10. p. 218. seq.

Securitas Reipublicæ.

Vid. *Respublica*.

Sequela.

INDEX RERUM ET VERBORUM

Sequela.

Qui jus sequelæ habet in alieno territorio, ea, quæ juri huic in proprio territorio connexa sunt, sibi arrogare non potest VI. c. 2. §. 4. p. 278

Sessio.

Sessionis & voti jus in Comitibus adhuc hodie corpori Equestri, si prætendat, debetur I. §. 11. p. 44. seqq.

Sessionis jus in Comitibus nec per non usum, nec per intermissam vocationem ad Comitatus, nec per spontaneam absentiam extinguitur I. §. 11. p. 51

Septimana.

Origo septimanarum III. c. 2. p. 137

Solennia.

Receptionis in unionem electoralem recensentur V. c. 2. §. 12. & not. e. & f. p. 250

Stadtsteuern.

Vid. *Steura.*

Stapula.

Non potest erigi nisi cum consensu collegii Electoralis & Imperatoris III. c. 4. §. 8. p. 172

Status.

Imperii quid? I. §. 11. p. 46

Unde derivetur denominatio? ibid.

Status sunt vel mediati, vel immediati ibid. p. 62

Immediatus quid? & medius? ibid.

Immediati cur Reichsstände vocentur? ibid.

Imperii habent votum decisivum, non consultativum ibid. p. 32

Immediati sunt subditi Imperatoris & Imperii VI. c. 2. §. 1. p. 275

Quomodo & quando jus nundinarum adquisiverint III. c. 3. §. 16. seqq. p. 157. seqq.

Lucra conductus in nundinis sibi sedulo conservarunt ibid. §. 22. p. 164

Quilibet Status nundinas instituendo nemini facit injuriam, licet vicini

nundinis inde præjudicium enascatur III. c. 4. §. 6. p. 171

Status provinciales quid? I. §. 11. p. 62

— — — — influunt in negotia politica III. c. 4. §. 9. p. 174

Statibus provincialibus quandoque in principatibus promissiones fiunt de non alienandis bonis principatus VI. c. 3. §. 1. p. 286. seqq.

Status Concordata non adprobaverunt V. c. 2. §. 1. not. f. p. 231

Regalia hodie vi superioritatis territorialis tenent VI. c. 2. §. 1. p. 275

Status Germaniæ jure Statuum Italicorum censerentur non possunt ibid. §. 2. p. 276

Status unus in alterius territorio regalia, quin ibi superioritatem territorialem habeat, exercere potest ib. §. 3. p. 277

Status nomen sæpe Nobilitati immediata tributum est I. §. 11. p. 59

Vera nota caracteristica non est suffragium actuale, vid. *Suffragium.*

Statuum jura circa nundinas III. c. 4. §. 2. 3. 4. p. 166. seqq.

Statuum regalia ab Imperatore quondam promanarunt VI. c. 2. §. 1. p. 274. seqq.

Omnium consensus requiritur ad indicendas steuras V. c. 2. §. 5. p. 243

Statibus tantum majestas subordinata competit VI. c. 2. §. 1. p. 275

Statum a non Statu haud distinguit bonorum immediatorum in circulum aliquem relatorum possessio I. §. 11. p. 49

Ab his regalia aliter exerceri non possunt, quam subordinate ad Imperatorem & Imperium VI. c. 2. §. 1. p. 274

Vid. *Dominus territorialis.*

— — — —

— — — —

— — — —

— — — —

— — — —

— — — —

— — — —

— — — —

— — — —

— — — —

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Steura.

Imperatores & Reges non tantum extraordinarias, sed etiam annuas a civitatibus imperialibus colligebant

V. c. 2. §. 5. p. 293

Eas Imperatores & Reges aliis sæpe assignabant ipsisque civitatibus relinquebant

ibid.

Ad eas indicendas requiritur hodie consensus omnium Statuum

ibid.

p. 243

Subditus.

Contra Principem regalia vindicantem in possessorio summario defendendus non est

VI. c. 5. §. 9. p. 308

Contra nundinas a Principe institutas non potest conqueri

III. c. 4. §. 5.

p. 169

Quandoque subditi sine causa querulantur ob regalium introductionem

VI. c. 1. §. 7. p. 269

An subditi contra Principem querulantes Imperatorem implorare possint

VI. c. 5. §. 8. p. 307

Subditorum jura specioso regalium prætextu sæpe violantur

VI. c. 1. §. 4. p. 266

Apud subditos melius conservantur divitiæ, quam in ærario

ibid. §. 6. p. 267

Successor.

In Electoratu num ad unionem antecessoris sui continuandam obligetur

V. c. 2. §. 12. not. g. p. 251

In republica an revocare facta antecessoris possit?

VI. c. 3. §. 9.

p. 292. seqq.

Suffragium.

In Comitibus Nobilitas immediata quondam habuit

I. §. 11. p. 52

Actuale non est vera nota caracteristica Status Imperii

I. §. 11. p. 49

Superioritas territorialis.

Eam Nobilitas immediata habet

I.

§. 10. p. 41. seqq.

Vid. *Territorialis.*

T.

Telonarius.

Telonio in mercatibus exigendo deputatus

III. c. 3. §. 7. p. 149

Non tantum in pecunia, sed potissimum de ipsis mercibus portionem aliquam exigebat

ibid.

Telonium.

Exigebatur in nundinis Francorum

III. c. 3. §. 7. p. 148

In quo apud Francos constiterit?

ib.

Dominus territorialis non potest pro lubitu telonium a mercatoribus exigere

III. c. 4. §. 8. p. 173

Ad excitanda nova telonia, vel antiqua augenda unanimis collegii Electoralis consensus requiritur

V. c. 2. §. 5. not. d. p. 241

Quando coeperit requiri consensus Electorum

III. §. 5. p. 242

Telonis Electorum ad Rhenum insidiæ structæ

ibid. §. 3. not. s. p. 238

Propter telonia sæpe se univerunt Electores

ibid.

Telonis Electorum, Principes & reliqui Status, prætenfa immunitate, quoad res ad usum æconomicum spectantes officere intendunt

ibid.

Tempus.

Immemoriale efficit, ut possessor regalium præsumatur, omni meliori modo possidere

VI. c. 4. §. 6. p. 297

Tempus immemoriale contra Principes in causa regalium non operatur pro possessore præsumtionem, quod in locum tituli vitiosi, de quo constat, alius melior supervenerit

ibid. §. 7. p. 298

Ex tempore immemoriali non oritur præsumtio juris & de jure

ibid.

Temporis vetustas est instar probationis optimæ

VI. c. 4. §. 8. p. 299

— — — liberat a probatione tituli, licet possessori præsumtio obstat

ibid.

Temporis

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Temporis tantum præsumptionem bonæ fidei generat, quæ veritati cedit VI. c. 4. §. 8. p. 299

Territorialis Dominus.

Vid. *Dominus.*

Territorialis Superioritas.

Statuum non est absoluta & independens VI. c. 2. §. 1. p. 275

Ex jure in alieno territorio competente ad ipsam superioritatem territorialem concludi non potest ibid.

§. 3. p. 277

Titulus regius.

Vid. *Rex.*

Torneamenta.

Quando & quomodo celebrata III. c. 3. §. 14. p. 155, seq.

Quid? ibid.

Cur sæpe dicantur nundinæ? ibid.

Cur prohibita sint a Pontificibus? ib.

Quando cessaverint? ibid.

Occasione eorum nundinæ habitæ ib.

Thurniere.

Vid. *Torneamenta.*

U.

Vectigal.

Dominus territorialis prohibetur a Constatuum subditis nundinas suas visitantibus majus, quam a propriis civibus vectigal colligere III. c. 4. §. 8. p. 173

Venandi jus.

In alieno territorio competens non importat semper jurisdictionem forestalem VI. c. 2. §. 4. p. 278

Nec jus constituendi saltuarios, aut sylvam cingendi, vel glandes legendi ibid.

Ad certas ferarum species concessum ab una specie ferarum ad alias extendi non potest ibid.

Modos venandi in concessione expressos egredi non licet ibid.

Eo in feudum concessum Domino directo non competit conventio VI. c. 2. §. 12. p. 285

Venatio.

Olim apud Germanos ad fundos privatorum pertinuit VI. c. 1. §. 8. p. 269

Jure subditis adempta est ibid.

Merito ad regalia refertur ibid.

Nobilibus fere passim competit in suis prædiis VI. c. 1. §. 9. p. 270

Venatio superior Dominis territorialibus obvenit ex jure foresti regii, quod quondam ad Cæsares spectabat ibid. §. 5. p. 280

In dubio precario potius, & ad tempus concessa præsumitur ib. p. 286

In dubio potius feudi, quam allodii jure possideri præsumitur ibid.

Non videtur concessa concessio prædio aut castro ibid.

Ejus una specie concessa, non etiam altera concessa est ibid. §. 4. p. 278

Venationis divisio in superiorem & inferiorem quando inventa? ibid. §. 5. p. 280

Divisio venationis in superiorem & inferiorem quoad rem, licet non quoad verba, antiquioribus jam temporibus cognita erat ibid.

In interpretatione juris venandi intentio paciscentium & circumstantiæ attendendæ sunt ibid.

Ea generaliter concessa, num piscatio contineatur VI. c. 2. §. 4. p. 279

Venatione simpliciter concessa, num superior, an inferior censeatur data? ibid. §. 5. p. 279

Si venatio superior concessa, inferior non competit & vice versa ibid. §. 4. p. 278

Via facti.

Principi permessa est, si subditi ipsi resistant in regalibus legitime constituendis aut constitutis VI. c. 5.

§. 4. 5. 6. 7. p. 304. seqq.

Princeps

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Princeps semper contra subditos via facti incedere potest, si salus reipublicæ illud exigat VI. c. 5. §. 6. p. 306
Non licet indistincte Principibus, si inter eos & subditos controversia sit, via facti procedere ibid. §. 7. p. 306. seq.

Vicariatus.

Imperii a Pontificibus infestatur. Vid. *Clemens*, item *Joannes XXII.*

Vicarius.

Italiæ a Pontifice Robertus Rex Siciliae denominatur, vid. *Robertus*.
Vicarii Imperii an nobilitatem conferre valeant I. §. 5. p. 15
Vicarii Italiæ ab Imperatoribus constituti infestantur a Pontificibus, vid. *Visconti*.

Vice- Comes.

Judex nundinarum constitutus III. c. 3. §. 6. p. 148

Vini forum.

Vini forum in villa Filzbach prope Moguntiam olim vigeat IV. §. 20. not. b. p. 200

Visconti.

Mathias & Galeacius Visconti Vicarii Italiæ a Regibus Germaniæ constituti a Joanne XXII. Pontifice excommunicantur, bona eorum fisco suo addicuntur, ipsique ac eorum posterii perpetua infamia adficiuntur V. c. 1. §. 2. p. 210
Visconti ducalem titulum, & territorium Mediolanense pro centum & octingentis quinquaginta millibus florenorum acquirit ibid. §. 8. p. 217

Vitium.

Possessionis, ubi liquido adparet, jus possidendi enervat VI. c. 5. p. 305

Unio Electoralis.

Adversus unionem ab Electoribus pro tuendo statu publico initam, ea, quæ contra nociva salutis publicæ fœdera sanciverunt Imperatores, detorqueri non possunt V. p. §. 3. p. 205

Unionis Electoralis novissimæ tenor V. c. 2. per tot. p. 229

Unio anno 1338. Rheniæ inita jramento firmissime stabilitur V. c. 1. §. 5. p. 212. seq.

Eadem confirmatur ab Imperatore in Comitibus tanquam lex fundamentalis Imperii ibid. p. 214

Secunda, tertia, quarta cur inita fuerit ibid. §. 8. seq. p. 217. seq.

De unionem in perpetuum duratura Electores cogitant ibid. §. 14. p. 228

Unionem de anno 1558. Electores sibi per capitulationem Mathiæ confirmari faciunt ibid.

In unionem de anno 1558. cavent Electores, ne Imperium ad aliam nationem transferri possit ibid. c. 2. §. 5. not. z. p. 240

Unio de anno 1558. adhuc hodie viget, & in noviore formulam necdum convenerunt Electores ibid. p. 229

Unio Electoralis sæpius in ipsis rerum argumentis in effectum deducta est ibid. c. 2. §. 3. not. p. p. 237

Unionis anno 1338. initæ causæ V. c. 1. §. 5. p. 212. seqq.

Ejusdem contenta ibid.

Ejus violator læsæ Majestatis reus declaratur ibid.

Ei omnes Status Imperii accedunt V. c. 1. §. 5. p. 214

Eam ipsi Electores per epistolam in Pontificis notitiam adducunt ibid. p. 213

Unionem ineunt Electores anno 1399. contra Clementem Pontificem ib. §. 7. p. 216

Unio Electorum inita ob schisma in Ecclesia post obitum Gregorii XI. ortum ibid. §. 9. seqq. p. 218. seqq.

Unioni

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Unioni Electorali de anno 1424. cau-
sam dederunt turbæ hussiticæ V.

§. 11. p. 221

In projecto capitulationis perpetuæ
Principes cavent, ne unio Electo-
ralis contra *q. P. W.* aliasque leges
publicas, aut cæterorum Statuum
jura extendatur ib. §. 14. p. 228

Solennia in accessione ad unionem
observanda ibid. §. 12. & not. e. & f.

p. 250

Uniones plures initæ sunt inter Electo-
res V. c. 1. §. 7. & 8. p. 217. seqq.

Vorsitz.

Quid?

I. §. 9. p. 24

Votum.

Non consultativum, sed decisivum ha-
bent Status Imperii I. §. 11. p. 52

In Comitii Nobilitas immediata jam
habuit ibid. p. 52

Majora, vid. *Majora*.

Voti & sessionis jus in Comitii Nobi-
les immediati possunt prætere
ib. p. 44. seqq.

Urbes.

Quænam, in quibus Electores uniti
compareant? V. c. 2. §. 4. &
not. x. p. 239

W.

Wappenbrief.

Ejus requisita quæ? I. §. 7. p. 18. seq.

Wenceslaus Imperator.

Negligit Imperium V. c. 1. §. 8.
9. p. 218. seq.

Occasionem dedit unioni Electorali V.
c. 1. §. 8. p. 218

Westphalica Pax.

Intelligitur hodie simul sub religiosa
V. c. 2. not. g. p. 231

Vid. *Pax*.

Wormatiense Edictum.

Declarans in bannum eum, qui per
annum in excommunicatione persi-
stebat, contra Lutherum executioni
dari non poterat V. c. 2. §. 2. not. i.
p. 232

Errata potissima.

Diff. I. pag. 46. lin. penult. loco: *Cometiorum*. *Veras esse notas eorundem characteri-*
sticas quod; lege: *Comitiorum*, *veras esse notas eorundem characteristicas. Quod*

— pag. 64. lin. 27. *Scribendi*, lege *scribenti*.

Diff. II. pag. 82. lin. 6. *foedoribus*, lege *foederibus*

Diff. III. pag. 122. not. c. lin. 3. *Wacther*, lege *Wachter*

— pag. 139. not. d. lin. 2. *expliclabitur*, leg. *explicabitur*

— pag. 142. lin. 11. *migrarit*, leg. *mutarit*

— pag. 167. not. m. lin. 1. *fiere*, leg. *fieri*

Diff. VI. pag. 265. lin. 11. *viribus*, leg. *viribus*

— — — — lin. 12. *Suffalta*, leg. *Suffulta*

— pag. 284. in §. X. lin. 5. *nullium*, leg. *nullum*

